

STEVEN SPIELBERG DIGITAL YIDDISH LIBRARY

NO. 08789

OYSGEKLIBENE SHRIFTN

Hersh David Nomberg

NATIONAL YIDDISH BOOK CENTER
AMHERST, MASSACHUSETTS

NATIONAL YIDDISH BOOK CENTER
AMHERST, MASSACHUSETTS
413 256-4900 | YIDDISH@BIKHER.ORG
WWW.YIDDISHBOOKCENTER.ORG

MAJOR FUNDING FOR THE
STEVEN SPIELBERG DIGITAL YIDDISH LIBRARY
WAS PROVIDED BY:

Lloyd E. Cotsen Trust
Arie & Ida Crown Memorial
The Seymour Grubman Family
David and Barbara B. Hirschhorn Foundation
Max Palevsky
Robert Price
Righteous Persons Foundation
Leif D. Rosenblatt
Sarah and Ben Torchinsky
Harry and Jeanette Weinberg Foundation
AND MEMBERS AND FRIENDS OF THE
National Yiddish Book Center

The *goldene pave*, or golden peacock, is a traditional symbol of Yiddish creativity. The inspiration for our colophon comes from a design by the noted artist Yechiel Hadani of Jerusalem, Israel.

The National Yiddish Book Center respects the copyright and intellectual property rights in our books. To the best of our knowledge, this title is either in the public domain or it is an orphan work for which no current copyright holder can be identified.

If you hold an active copyright to this work – or if you know who does – please contact us by phone at 413-256-4900 x153, or by email at digitallibrary@bikher.org

ה. ד. נאאבערג

אויסגעקליבענע שריפטן

יוסף ליפשיץ-פאנד
פון דער ליטעראטור-געזעלשאפט ביים ייחא

SOLE AGENTS
THE EASTERN BOOK CONCERN

H. D. Nomberg — O i s g e k l i b e n e S h r i f t n

H. D. Nomberg — Novelas, Poesías, Ensayos

Copyright 1966, by
ATENEO LITERARIO EN EL IWO
Pasteur 633
Buenos Aires

Impreso en la Argentina
Printed in Argentina

Queda hecho el depósito que previene la ley 11.723

Este libro se terminó de imprimir en los
Talleres Gráficos Dulau, Rauch 1849.
Buenos Aires, en el mes de marzo de 1967

ה. ד. נ א מ ב ע ר ג

אויסגעקליבענע שרייבטן

נאוועלן, לידער, עסייען

4 מודיק-שאַפֿונגען צו לידער

פראַגמענטן פֿון פֿאַרשאַרבעטן

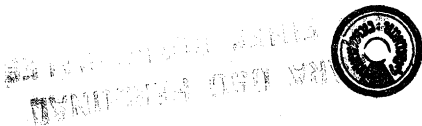
צו דער כאַראַקטעריסטיק

און זכרונות

אַרייַנפֿיר און רעדאַקציע

פֿון

שמואל ראַזשאַנסקי

3טער באַנד פון ציקל
מוסטער־ווערק פון דער ייִדישער ליטעראַטור

אַרויסגעגעבן פון
י ז ס ף ל י ם ש י ן - ם אַ נ ד
פון דער
ליטעראַטור־געזעלשאַפֿט ביים ייִוואַ
אין אַרגענטינע

אונטער דער רעדאַקציע
פון
שמואל ראַזשאַנסקי

קאַרקסור
יעקב־יהושע לערמאַן

יאָר: ה'תשכ"ז — 1967

ליטעראַטור־געזעלשאַפֿט ביים ייִוואַ אין אַרגענטינע

ת ו כ ן

זייט	
7 בילד פון הערש דוד נאָמבערג
8 ביאָגראַפישע שטריכן
10 ה. ד. נאָמבערגס שריפטן אין בוכפאָרעם
11 שמואל ראָזשאַנסקי — ה. ד. נאָמבערג, דער „צעבראָכענער“ אינטעליגענט
31 ליזער
42 די פאָרלאָזטע כלה
45 שיינע יוגנט... עס בלייבט
46 פון מיכה ו'
47 דער נביא
48 אלול־מאָטיח
49 נאָוועלן
51 דאָס גליק
56 צווישן טאַטע־מאַמע
73 פליגלמאַן
94 צווישן בערג
127 שווייג, שוועסטער
137 דאָס שפיל אין ליבע
151 עסייען
153 י. ל. פּרץ — אַ ליטעראַרישער דור
168 נאַציאָנאַליזם
173 לענדער און ישובים
175 ארץ־ישראל: ירושלים
180 עמק יזרעאל

זייט

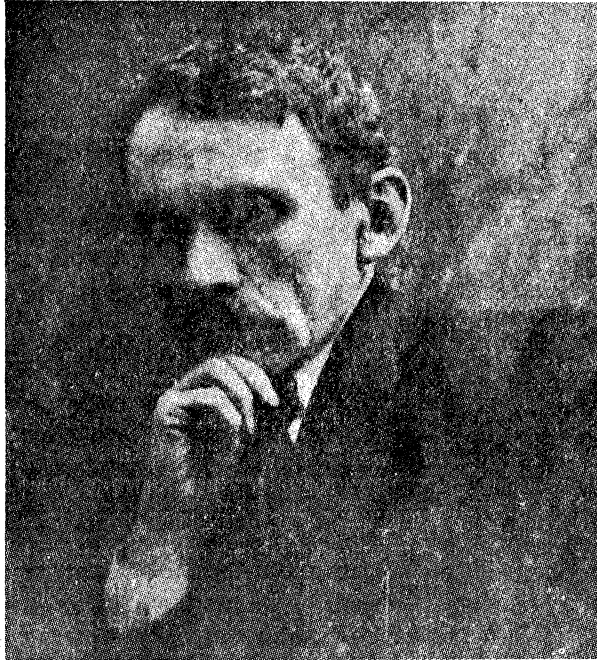
185	נאַרד־מעריקע: פראָפּעסאָר פון פּילאַנטראַפּיע
189	צוויי דורות
195	אין רוסלאַנד: דער צוזאַמענשטויס אויפן געזערדי־צוזאַמענסאַר
210	אַרענטנינע: מען בענקט אין בוענאַס־איי־רעס
217	צו דער כאַראַקטעריסטיק
219	ש. ניגער — אויף דער גרענעץ פון טויט און לעבן
224	ב. י. ביאַלאַסטאַצקי — אַ שרײַבער פון דעם פּרײַ־דור
229	אַלטער קאַציונע — צווישן צוויי קעגנזעצלעכע פּאַליסן
233	א. ליטוואַק — וואַרטקונסט וואָס וועט איבערלעבן אַ סך
236	יעפּים ישורין — הערש דוד נאַמבערג־ביבליאָגראַפּיע
253	ש. ר. — נאַכבאַמערקונגען

55	מוזיק: צו „א וויגליד“ (אַדאַפּטירט)
57	אליהו קאַנטאָר צו „אוי, וויי, כאַ־כאַ־כאַ, אוי, אוי“
59	(אַנאָנים) „ „ „ „ „ „
60	„ „ „ „ „ „

בילדער צייכענונגען

53	ה. ד. נאַמבערג אין די פּערציקער
	ה. ד. נאַמבערג מיט פּרץ, זשיטלאָוסקי, אַש, רייזען אויף
150	דער טשערנאוויצער קאַנפּערענץ (בילד)
	נאַמבערג, דער וועלטלעכער שרײַבער, מיט זײַנע חסידיש־
167	געקליידטע קינדער
216	געצייכנט פֿון לאַפּידוס

STRAK / 3.7

ביאגראפישע שטריכן

פון צייטונגען, העברעישע און יידישע, אָבער נאָך 1910 אַריבער כמעט אין גאַנצן צו פּובליציסטיק. זיינע העברעישע דערציילונגען און שירים זיינען טיילווייז איבערגעזעצט געוואָרן אויף יידיש (עטלעכע איינגע-שלאָסן אין 7טן באַנד פון זיינע שריפטן, דערציילונגען, 1930).

ג. דעבוטירט אין 1900, אין דער יוד, מיטן ליד דער נביא און, אין א. רייזענס דאָס צוואַנציקסטע יאָרהונדערט, מיטן מעשהלע דאָס גליק. זיינע נאָוועלן פון אַ פּוילישער ישיבה אין פּליגלמאָן (צום ערשטן מאל געדרוקט אין 1905, אין רייזענס וואַכנבלאַט דאָס יודישע וואָרט, אין קראַקע), מאַכן אים אַ רענאָמע פון אַן אַריגינעלן בעלעטריסט מיט אַ נייעם צוגאַנג צו מענטשן און אַר-דייען. זיין ליד ס'לויפן, ס'יאָגן שוואַרצע וואַלקנס, געשריבן פאַר אַן אומלעגאַלער אויטאָגע לכבוד דעם 17טן מיי, איז געוואָרן פון די פאַרפּולערסטע לידער אין דער אַרבע-טער־באַוועגונג.

די ערשטע פרױזן אין רעדאַקציע־אַרבעט האָט ג. געמאַכט אין דער העבר' צייטונג הצופּה: אַנגעהויבן מיט איבערזעצן סעלעגראַמעס און גאָר גיך געוואָרן דער רעדאַקטאָר, רופּנדיק די אויסמערקזאַמקייט ווי אַ פעליעטאַניסט (באַנצט פּסעוודאָ-נימען: א. קוצץ, הצופּה, כּף המבט' לים, מרדכי, שאַנני, הוּן). מיטגעאָר-בעט נאָך דעם אין דער וועג. נאָכן דורכפאַל פון דער רעוואָלוציע אַזעק

געבוירן דעם 4טן אַפּריל 1876 אין אַמשינאָו, ביי וואַרשע, אין אַ נגיד'ישער משפּחה פון חסידים מיוחדים. דער טאַטע, יונג געשטאַרבן, געווען אַן אוראייניקל פון פּראַגער, מחבר פון בית מאיר, און אַן אור־אייניקל פון לאַדזשער רב יחזקאל ג. הערש דוד האָט זיך דערצויגן ביי דער מאַמעס טאַטן, איינבערג, אַן אייניקל פון חושן משפּט, אַ ייד מיט אַריסטאָקראַטישע פירונגען. ביז 18 געלערנט אין ישיבה, בית־מדרש, שטרענג חסידיש, גערעדט לשוֹן־קודש און געשטמט פאַר אַן עלוי.

באַווירקט פון דער העברעישער ליטעראַטור, זיך פאַרנומען צו אַליינ־בילדונג אין רוסיש, פּויליש און דייטש, און דערפילט אַן איבערבאַך אין זיין רעליגיעזן דרך. זוכנדיק אַ נייעם וועג, האָט ער זיך אָפּגע־שטעלט אויפן ביכל העוגב (דער ליבהאַבער), מיט דער הילף פון סאַ-ציאָליסטישע סטודענטן געקומען אין 1897 קיין וואַרשע, אויפגעזוכט דעם מחבר פון די העברעישע לידער, י. ל. פּרצן, צו אים געבראַכט העב־רעישע שירים און — דאָ געפונען זיין וועג, געפאַלגט פּרצן און גע-נומען שרייבן אויף יידיש, און צו אים זיך צוגעבונדן אויפן גאַנצן לעבן. צוערשט עטלעכע יאָר גע-ווען לערער אין אַ העברעישער שול און געהאַט אַנדערע באַשעפּטיקונג-גען, געשריבן אי אויף העברעיש, אי אויף מאַמע־לשון, אַריבערגעיענדיק צו זשורנאַליסטיק, אין רעדאַקציעס

פאר יידיש-וועלטלעכע שולן. יארנ'ן
לענג פארזיצער — און די נשמה —
פון ליטעראטור און זשורנאליסטן
פאראיינ אין פוילן. אונטער זיין
סטימול איז געגרינדעט געווארן אין
ארגענטינע דער ייד' שרייבער
פאראיינ (וואס טראגט זיין נאמען)
און דער אקטיארן-פאראיינ.

ג. איז א סך ארומגעפארן: זייער
אפט איבער מערב-איראפע, ממש א
שטאמגאסט אין בערלין. 1911 און
1926 אין נארד-אמעריקע, 1922 אין
ארגענטינע, 1924 אין ארץ-ישראל,
1926 אין ראטנפארבאנד. פון די אלע
לענדער געשריבן און זיינע ריזיע-
איינדרוקן זיינען געזאמלט אין בוך-
פארעם.

אין פארשיידענע אויפלאגעס זיי-
נען געזאמלט זיינע נאוועלן, אויך
זיינע עסייען וועגן ליטעראטור, אי-
דייען, באוועגונגען, זיין לעבנסבילד
די משפחה (געשפילט אין טעאטער
אויך אויף העברעיש) און אייניקע
פון זיינע איבערזעצונגען, ווי פון
טאגארע, הויפטמאן און אנדערע.
ג. איז געשטארבן דעם 22סטן נאך-
וועמבער 1927 אין אטוואצק, א קור-
דאטשע ביי ווארשע.

נאמבערג, באטראכט אין דער
פריער יוגנט צוזאמען מיט שלום אש
און אברהם רייזען ווי דער דריי-בונד
פון דער נייער יידישער ליטעראטור,
איז געווען די הויפט-פיגור פון דעם
יידישן ווארט אין פוילן נאך י. ל.
פריצן.

קיין שווייץ. זיך צוריקגעקערט אין
1907, צוערשט אין ווילנע, ווו מיט-
געארבעט אין הזמן, די וועלט, לי-
טערארישע מאנאטש-רופטן, ארויס-
געגעבן לכבוד פסח, און דערנאך
אריבער קיין ווארשע, אין פריינד.
אין 1912 אריין אין צייטונג היינט,
וואו געמאכט פוראר מיט זיינע וואכנ-
דיקע שמועסן, געדרוקט פרייטיק
(לכבוד שבת), וואס ער האט פאר-
געזעצט אין דאס ווארשעווער טאגע-
בלאט, די צייטונג וואס ער האט
רעדאקטירט אין די מלחמה-יארן,
און לסוף אין מאמענט, ווו ער איז
אריינגעטראטן אין 1918, דרוקנדיק
אויך דארטן קורצע פובליציסטישע
ארטיקלען א"א, מיטארבעטנדיק אויך
אין נ"י פארווערטס און דער טאג,
בי"א די אידישע צייטונג, לאנדאנער
צייט און אין ליטערארישע זשור-
נאלן.

ג. האט אהונדן רעאגירן אויף אק-
טועלע פראגעס אויך גענומען איינ-
טייל אין געזעלשאפטלעכער ארבעט
און געשפילט א פירנדיקע ראלע:
1908 — אויף דער טשערנאוויצער
שפראך-קאנפערענץ, דורכגעצנדיק
די רעזאלוציע, אז יידיש איז א נאך-
ציאנאלע שפראך, "נישט קוקנדיק
אויף דער קעגנערשאפט פון רעכטס
און פון לינקס". ער איז דער באגריי-
דער פון יידישיזם און פאלקזום. גריי-
דעט אין 1916 צוזאמען מיט נח פרי-
לוצקי א"א די פאלקספארטיי און
ווערט דעפוטאט אין פוילישן פאר-
לאמענט (סיים), שטעלט זיך איין

ה. ד. נאמבערגס שריפטן אין בוכפארעם

- „מען וועקט“, וואַרשע 1905.
„ספורים“, פאַרלאַג ספרות, וואַרשע 1905.
„אין אַ חסידיש הויז“, דערציילונג פ' קולטור, מינסק 1906.
„שריפטן“, 5 קליינע בענד אין איינעם, פ' ביכער פאַר אַלע, וואַרשע 1908.
„שכנים אַליין אַז דערציילונגען און לידער“, פ' ביכער פאַר אַלע וואַרשע 1909.
„שריפטן“, 4 בענד, וואַרשע 1909.
„כתבים“, פ' תושיה, 1911.
„קינדער־ערצעהלונגען“ (?), פ' האור, וואַרשע 1911.
„די משפחה“, דראַמע, פ' ב. קלעצקין, ווילנע 1914.
„שריפטן“, יידישער פאַלקס־פאַרלאַג, 1 טער באַנד, קיעוו 1919.
„י. ל. פּרץ“, בראַשור, פ' גייסט, וואַרשע 1919.
„די משפחה“, 2 טע אויפלאַגע, כלל־פאַרלאַג, בערלין 1921.
„געזאַמלטע ווערק“, 2 בענד ערציילונגען, בערלין 1922.
„אין אַ פּוילישער ישיבה“, כלל־ביבליאָטעק, בערלין 1922.
„דאָס בוך פעליעטאַנען“, פ' ש. יאַטשקאַווסקי, וואַרשע 1924.
„אַרץ־ישׂראַל“, איינדרוק און בילדער, פ' ת. יאַקובסאָן און מ. גאַלד־בערג, וואַרשע 1925.
„געזאַמלטע ווערק“, 5 בענד דערציילונגען, פ' קולטור־ליגע, וואַרשע 1926.
„געזאַמלטע ווערק“, 6 טער באַנד, מיין רייזע איבער רוסלאַנד, וואַרשע 1928.
„געזאַמלטע ווערק“, 7 טער באַנד, דערציילונגען און לידער, וואַרשע 1930.
„אַמעריקע“, 2 טיילן; אין צפון־אַמעריקע און אין אַרגענטינע, וואַרשע (1926?).
„פאַר יוגנט“, פ' קינדער־פּרינד, וואַרשע 1937.

ה. ד. נאמבערג, דער „צעבראכענער“ אינטעליגענט

דער שטארקער גייסט אין שוואכן קערפער

הערש-דוד נאמבערג איז א זעלטענע אפליקענונג פֿון דעם פֿאר-
הייליקטן לאַטיינישן שפּריכוואָרט „מענס סאַנאַ אין קאַרפּאַרע סאַנאַ“.
נאמבערג איז געווען פֿיזיש — א חורבֿה, אָבער גייסטיק — א פֿעס-
טונג.

סײַ אין דער יוגנט, אין פּוילן, ווען ער האָט אונטערגעקעלט, און
אין שווייץ, וווּ ער איז „אַרומגעאַנגען קרוע־בלוע, סײַ אין די לעצטע
יאָרן פֿון זײַן קורצן לעבן, האָט מען „נישט געזען אַ מענטש מיט אַזוי
ווייניק גוף“¹. אין די לעצטע יאָרן איז ער שוין געווען אין זייער אַ
גוטער מאַטעריעלער לאַגע און געקענט אין פֿינע באַדינגונגען אַרומ-
פֿאַרן איבער דער וועלט, דאָך האָט ער, אַ נידעריקער, צעבויגענער,
אויסגעדאַרטער, אויסגעזען „מיטן צעקנייטשטן פנים, ווי ער וואָלט
שוין אַ יאָר נישט געגעסן“². פֿון דעסט וועגן איז ער געווען אַזוי
שטאַרק גייסטיק, אַז אַפֿילו אַ באַהעם, אַ לעביונג, זאָגט וועגן אים מיט
באַוונדערונג: „נאמבערג, מיט זײַן ליטעראַטור און מיט זײַן פּערזענ-
לעכן לעבן, איז געווען דער סינאָנים פֿון אַבסאָלוטער פֿרייהייט“³. און
י. ל. פּרץ, דער מעכטיקסטער גייסט פֿון דער ייִדישער ליטעראַטור,
האָט אין אים דערשפּירט אַזאַ פּוח, אַז ער שרייבט צו ביאָליקן אין

¹ ד"ר א. מוקדוני — אין וואַרשע און אין לאַדזש, ב' 1, ב"א 1955, ז' 12.

² סענאַלאַזיטש — טלאַמאַצקע 13, ב"א 1946, ז' 140.

³ אפרים קאָנאַנאָסקי — ייִדישע שרייבער אין דער היים, לאַדזש 1949.

1906: „אש איז אוועקגעפארן, נאָמבערג — נאָך אים, בין איך געבליבן ווי אַן איינזאַם בנדל אין פֿעלד“.⁴

נאָמבערג איז „אַרויס פֿון בית־המדרש, אָבער נישט צו וויינט אוועק פֿון פֿאַלק“.⁵ הגם אַ סך יאָרן אַ קראַנקער אויף די לונגען, האָט ער אַלעמען איבערגעראַשט מיט זיין לעבנסלוסט. ער האָט זיך נישט אויסבאַהאַלטן מיט זיין למדנשאַפֿט צום טאַנצן, שפּילן ביליאָרד און אַ דערדע. נישט געהאַלטן בסוד, וואָס אים איז ליב געווען. אַפּילו ווען דאָס איז געווען קעגן דעם ייִדישן דרך. פּונקט ווי ער האָט נישט מורא געהאַט אַרויסצוטרעטן קעגן „די יונגע“ אין פּוילן אָדער קעגן די יידקאַמוניסטן אין מאַסקווע, ווען ס'איז געווען אַ סכּנה זיי זיך קעגנצור־שטעלן... נאָמבערג איז ווירקלעך „געווען דער סינאָנים פֿון אַבטאַל־טער פֿרייהייט“.

זיין באַציונג צום שרייבן האָט זיך אָפּגעשפּיגלט אין זיין אייגע־נעם צוגאַנג: „צוויי טעג איידער ער פֿלעגט שרייבן זיין וועכנטלעכן אַרטיקל פֿלעגט ער אַרומגיין צעמישט פֿאַרטראַכט, דענערווירט... בעת דעם שרייבן געווען מוראדיק קאַנצענטרירט, כּמעט ניט געהערט, וואָס עס טוט זיך אַרום אים... ווען ער פֿלעגט ענדיקן דעם אַרטיקל, האָט ער זיך אייניקע שעה געפֿונען כּמעט אין אַ הינערפלעט“.⁶ נאָר איז ער צו זיך געקומען, איז ער ביי זיין גאַנצער קרענקלעכקייט: „אַ קלייניקער, אַ דינער, מיט דאַרע, האַלב־קילעכיקע פֿיס“, מיט „אַ קאַפּ אַ גרויסן, גאָר נישט אין פּראָפּאַרץ צו זיין פֿיגור“, און „גערעדט גיך־גיך אויף אַ טיף־פּוילישן ייִדיש, מיט יאָך און וווע, האָט ער צו־געצויגן יונג און אלט, געווען „אַרומגערינגלט פֿון פֿריינד און קאַלעגן, און דער עיקר פֿון מיידלעך, קורסיסטקעס אָדער סתּם ליטעראַרישע ביליאָגעט, און נישט איין מאַל, ווען גראַפֿאַמאַנקעס האָבן אים ניט צו־

⁴ בריוו און רעדעס פֿון י. ל. פּרק, ניי 1944, ז' 225.

⁵ יוסף העפּטמאַן — רעדע איפּן יוביליאַונט, ליטעראַרישע בלעטער ז' 16, מאַרשע 1924.

⁶ שלמה מענדעלסאָן — זיין לעבן און שאַפּן, ניי 1949, ז' 175.

רו געלאָזט. אָפּגעשפּילט טעאַטער, וואָס האָט אַרויסגערוּפֿן האַמעריש געלעכטער“⁷. דאָס שפּיגלט זיך אָפּ אויף עפֿנטלעכע אַרויסטריטן. ביי דער פֿעיערונג פֿון זיין 25 יאָריקן יוביליי אין וואַרשע, פֿאַר אַן עולם פֿון צוויי טויזנט מענטשן, „איז אים שווער אָנהייבן ריידן, ווייל דער זאָל ברעכט כּסדר אויס מיט אַוואַציעס“⁸. כאָטש „אַ דוד פֿרישמאַן און א. ה. ד. נאָמבערג זינגען ווי פֿעליעטאַניסטן געווען פֿאַר יחידי־סגולה, פֿאַר אינטעליגענץ“⁹.

דער חלוש איז גאָר געווען אַ גיבור. האָט שטאַרק ליב געהאַט דאָס לעבן. געווען פֿאַרליבט אין קונסט. פֿאַרליבט אין ייִדיש. נאָמבערג האָט געפֿונען אין לעבן בייטערע אַנטוישונגען. זיי האָבן אין אים פֿאַרפֿלאַנצט סקעפּטיציזם. ער האָט אָבער באַגעגנט י. ל. פּרצן און — ער האָט אין אים פֿאַרפֿלאַנצט אַ נייע אמונה, די אמונה אין וואַרט, קונסט און פֿאַלק. איז נאָמבערג אַוועק פֿון רבישע הייף — צום מאַדערנעם רבין... און דאָ האָט זיך אַרויסגעוויזן, וואָס אַ דיכטער האָט פֿעסטגעשטעלט „אין טאָג פֿון ה. ד. נאָמבערגס טויט“ אַ גרויסע רעליגיעזע נאַטור האָט געמוזט זיין נאָמבערג¹⁰.

אַ נײַער טיפּ מענטש בײַ אַ נײַער עפּאָכע

נאָמבערג איז אויפֿגעוואַקסן אין אַן עפּאָכע, ווען די ייִדן אין מזרח־אײראָפּע זינגען געווען פֿאַרפֿלייצט מיט גלויבן. ראַמאַנטישע צייטן געווען. אַלע האָבן זיך אַרומגעפֿירט מיט גרויסע אידעאַלן, ווי מיט גרויסע ליבעס. מ'איז נישט געגאַנגען אַליין. אַפּילו אפּיקורסים זינגען געווען גלייביקע. אַפּילו אַסימילאַטאָרן זינגען געווען נאַציאָנאַל

⁷ אלחנן צייטלין — אין אַ ליטעראַרישער שטוב, וואַרשע 1937, זײַ 101—103.

⁸ העגן נאָמבערגס יוביליי — ליטעראַרישע בלעטער נ' 16.

⁹ א. אַלמי — מאַמענטן פֿון אַ לעבן, ב"א 1948, ז' 193.

¹⁰ ישראָל שטערן — „אפּשר נישט?“, ליט"ב נ' 47, וואַרשע 1927.

געשטימט: טאקע אנטלאפן פון אייגענעם פאלק, אבער דאס געטאן, פדי צו ווערן גלייביקע שותפים פון א צווייטן פאלק, זיין לאנד, זיין קולטור.

גלייבן איז געווען אין דער מאדע און פון גלייבן איז געשאפן גע-ווארן א פסיכאז. אטאקירנדיק רעליגיעזע יידן, ווייל זיי גלייבן בלינד אין גאט פון הימל, זינען אפיקורסים ארינגעפאלן אין עקסטאז מיט זייער גלייבן בלינד אין פראגרעס און קולטור. אנשטאט אין בית-המדרש — גענומען גיין אין פארטייען, סינדיקאטן, ביבליאטעקן, קלובן, אנשטאט עבודת הבורא — געטאן אונטערערדישע ארבעט. אנשטאט לשנה הבאה בירושלים אויסגעשריען בית יעקב לכו ונלכה, ווערברייט חלוצים אדער אקציאנערן פאר דער קאלאניזאציע.

אויסלאכנדיק, האט מען גענומען גוואלדיק ערנסט דאס לעבן, דראמאטיש, טראגיש, אויב מען האט געלאכט, איז דאס געווען א לאכן מיט יאשטשערקעס... מער ווי מ'האט יענעם וויי געטאן, האט מען אליין געליטן. און פון אט דעם הייליקן ערנסט איז ארויס-געקומען די נאציאנאלע דערוואכונג, דורך צוויי פארשיידענע וועגן צו איין ציל: דורך חיבת ציון און פראלעטארישקייט צום רענעסאנס פון דער יידישער קולטור.

דער איבערגאנג האט אבער געבראכט געפערלעכע קאנפליקטן. אין יעדער היים איז אויסגעבראכן א מלחמה. אומצייליקע פאמיליע-לעבנס זינען צעבראכן געווארן איבערן צוזאמענשטויס צווישן פרומקייט און אפיקורסות.

נאמבערג איז געווען איינער פון די אומצייליקע קרבנות אין אט דעם קריזיס. קוים צוואנציק יאר אלט געווען, און שוין געזען אין ש"ס און פוסקים, אז ״וועגן אלץ אויף דעם וועלט רעדט מען דא, אבער נישט וועגן דעם עיקר, וועגן דער עצם-פראגע: וואס טוט מען אויף דער וועלט, וואס איז אזוי פוסט און וויסט?״¹¹... ווי גוט עס

¹¹ א. ליטערארישער דור, דאס בוך פעליעטאנען, ווארשע 1924, זי

איז אים אין דער דאזיקער וועלט געווען מאטעריעל און ווי קלאָר עס איז פֿאַר אים געווען, אָ אַוועקגייענדיק פֿון איר פֿאַרלירט ער די אינגעפֿונדעוועטע היים, האָט ער בעסער אויסגעקליבן דעם וועג, אויף וועלכן ער האָט געהאַט אַלע שאַנסן צו פֿאַרלירן. ער האָט איבערגעלאָזט דעם ווילשטאַנד, נישט ווי די מערסטע ייִדישע שרעבערס, וועלכע זינען אַוועק פֿון דער אַלטער וועלט, וויל זיי זינען דאָרטן געזונקען אין דלות.

נאָמבערג איז אידעאָליסט און אינדיווידואַליסט פֿון דעם טיפּ, וואָס האָט פֿאַרלוירן דעם זין פֿאַר אוטיליטאַרישקייט. מיט אַזאַ געמיט קומט ער אַרײַן אין דער ייִדישער ליטעראַטור, ווען פֿרץ זאָגט אים — „וואַרפֿט אַוועק די העברעיִשע שירים, שרעבט אויף ייִדיש, וועט איר ברענגען נוצן דער וועלט“, פֿרעגט נאָמבערג — „און וואָס וועט זײַן, אַז איך וועל ברענגען נוצן?“...

דאָס איז געווען אין 1897, וואָס איז די וויכטיקסטע דאַטע אין דער ייִדישער געשיכטע. אין דעם יאָר ווערט געבוירן דער צווילינג, וואָס האָט רעוואָלוציאַניזירט דאָס ייִדישע לעבן; דער פֿאַליטישער ציוניזם און דער אַרבעטער-בונד, צעשטערט איז דער שטילשטאַנד אינעם דלותדיקן שטעטל, יוגנט לויפֿט אין שטעט אָדער קיין אַמעריקע — דאָס איז דער מאַסן-ענטפֿער אויף די צאַרישע רדיפֿות, וואָס פֿאַרסמען די לופֿט, און די איבערבליבעכצן פֿון פֿאַנאַטיזם, וואָס ליגן ווי זומפן אויף די וועגן... נישט אַלע פֿון די וואָס בליבן גיבן זיך אונטער דעם וויסטן מזל, די רוסישע רעוואָלוציאַנערע באַוועגונג צינדט-אָן מחנות פֿון די נײַע דורות אַפֿילו אין די ישיבות, אונטער גמראַס באַוויזט זיך געהיימע רעוואָלוציאַנערע ליטעראַטור, וואָס וועקט צו רעפֿאַרמען און רעוואָלוציע... און אונטער זייער ווירקונג פֿרעמען זיך ייִדישלעכע רעפֿאַרמען און רעוואָלוציאַנערע אידיען, די סטיכע פֿון אַלטן גלויבן גייט דאָ און דאָרט אַריבער צו די ייִדישע סאָציאַלע און נאַציאָנאַלע רעוואָלוציאַנערן... קודם קומט דאָס צום אויסדרוק אין לײַדנשאַפֿט צו וויסן, מ'לויפֿט לערנען, ייִדישע בחורים און מיידלעך וויזן-אַרויס, זעלטענע פעיקייטן און

חשק צו לערנען, דער עיקר ווי עקסטערנען, ווי אויטאדיאקטן, שפרינגען-אריבער די פראצענט-נארמעס און מאכן זיך נישט קיין וועזן פֿון די קאריערעס, וואָס אוניווערסיטעטן קענען געבן פֿאַר פראַקטישע צוועקן — דער עיקר איז ביי זיי לערנען. הייבן-אָן און ענדיקן נישט... לויפֿן פֿון איין קורס אויפֿן אנדערן... לייענען, גריבלען זיך, דיסקוטירן, זוכן-אויס אַלע אומרוען פֿון דער צייט, אויף דורכצו- בויערן זיי, אַרײַנדרײַנגען אין זיי... די ישיבֿה-בהורשע טראַדיציע פֿון „דרייען מיטן גראַבן פֿינגער“ ווערט אַריבערגעטראַגן אין גימנאַזיעס און אוניווערסיטעטן, דער עיקר ביי די עקסטערנען, „מיטן קאַפּ אין דער גרויסער מענטשלעכער קולטור, מיט לייב און לעבן אין דער טויטער אַטמאָספֿער פֿון קאַבצאַנסק און טונעיאַדעווקע“¹². אַזאַ איז נאָמבערג, נאָך פרצן אַפֿשר „די באַדייטנדיקסטע, די אינטימסטע און אינטערעסאַנטסטע פֿערזענלעכקייט אין אונזער ליטעראַטור“¹³.

פֿון אַלצווייטערן צו נייע זוכענישן

שוין אין די ערשטע שורות פֿון זײַן ליד דער נביא, מיט וועלכן ער האָט דעבוטירט אין 1900 אויף ייִדיש, זעען מיר די גרעסטע מעלה, נאָמבערגס, און דעם גרעסטן חסרון פֿון זײַנע העלדן: דער צו „שאַרפֿער בליק“. ער זאָגט:

„און זאָל דער האַלקן זײַן ווי דיק,
דאָך שניידט אים דורך מײַן שאַרפֿער בליק“.

נאָמבערגס העלדן — פֿליגלמאַן, שוואַרצמאַן, בענדער, פֿעליע, פֿינשטיין — זעען אַזוי שאַרף, אַז קיינער קען זיך פֿון זיי נישט

¹² בעל־מחשבות — נעקליבענע שריפטן, ב' 1, חילוצ 1910, ז' 181—

¹³ ב. קאַרליניוס — „געווען אַ מענטש“, די אידישע צײַטונג, ב"א 22

אויסבאהאלטן מיט זינע געדאנקען און געפילן. דאס איז טאקע זייער אומגליק; וואס זיי ווייסן צו פיל און זינען צו אינטעליגענט. „פליגל-מאן“, געשריבן אין 1905, א סך יארן א רייצנדיקע טעמע פאר דיס-קוסיעס, איז געווען דער ערשטער אנוואג פון די אַנקומענדיקע ירידה-שטימונגען איבערן דורכפאל פון דער רעוואלוציע אין רוסלאַנד. יאזש, פֿאַרביטערונג, ניהיליזם האָט זיך אַרײַנגעריסן אין די ייִדישע געמײטער, אַנדערש ווי אויף דער רוסישער גאַס. וואָס איז באַ-הערשט געוואָרן דורך אַ כּוואַליע פֿון גלײַכגילט, ציניזם און הפֿקרות... אַט אַ די דעקאַדענטישקייט — אַ נײַס אינעם ייִדישן לעבן — האָט נאָמבערג דער ערשטער אַרײַנגעבראַכט אין דער ייִדישער ליטעראַ-טור; די טראַגעדיע פֿון דער פיזיש הונגעריקער און גײַסטיק איבער-געזעטיקטער אינטעליגענט, וואָס איז געקומען ווי אַ רעזולטאַט פֿון דעם ראַשיקן איבערגאַנג פֿון דושנעם בית-מדרש צום לעבן פֿון עלנטע נאַכטוואַנדלערס אַדער גאַר „צווישן בערג“, אין דער אַטמאָס-פֿערע פֿון באַהעמיע. נאָמבערגס העלדן זײַנען די ערשטע אַנאַרכיסטן אין דער ייִדישער פּראָזע.

פֿליגלמאַן איז אַזוי קלוג, אַז ער האָט מורא צו ריידן, ער זאָל זיך — חלילה וחס — נישט אַרויסכאַפּן מיט אַ נאַרישקייט. שווינגט טייל מאל אַזוי פֿאַרעקשנט, ווי ער וואָלט זיך אַ נדר געגעבן. עס זעט־אויס, ווי שווינגן וואָלט פֿאַר אים געווען אַ פּרינציפּ, אַ פּילאַ-סאָפּיע. עפעס גאַר נישט ווי בני ייִדן, ווי ער וואָלט זיך אָפּגעלערנט פֿון אַ ווייטער, פֿרעמדער וועלט, פֿון ווייטן מזרח, פֿון אינדיע גאַר, אַזאַ פּילאַסאָפּיע רח, וואָס איז באַקאַנט ווי נירוואַנאַ. נאָמבערגס ער-שטער קריטיקער האָט דעריבער אַנגערופֿן דעם נאַוועליסט פֿון פּליגל-מאַן, שוואַרצמאַן, פֿעליע — דיכטער פֿון דער נירוואַנאַ¹⁴, נאָמבערגס העלדן ענטפֿערן אָן רייד. זיי פּראַטעסטירן מיט שטילשווינגן. ערשט ווען ער גייט־אַריבער צו פּובליציסטיק צערעדט ער זיך. „די משפּחה“, 1913, קען באַטראַכט ווערן ווי די ענדגילטיקע שייִדליניע, הן פֿון

¹⁴ ש. ניגער — וועגן ייִדישע שרײַבער, ב' 2, וואַרשע 1912, זײ 79—100.

נאָמבערגס אַריבערגיין דעפֿיניטיוו צו פּובליציסטיק, הן פֿון זיין דערווייניטערן זיך פֿון די פֿילאָסאָפֿירנדיקע שוואַרצעערס, די פֿליגל-מאַנט, וועלכע האָבן נישט קיין מוח, ניט צום לעבן און ניט צום שטאַרבן.

פֿליגלמאַן איז אַבער שוין געוואָרן קלאַסיש. אַ פּאָפּולערער טיפּ אין דער ייִדישער ליטעראַטור. אַ קלינגוואַרט. אַ סימבאָל. אַן אילוס-טראַציע פֿאַר די סאָציאַלע קאַנפֿליקטן אין דער נדישער סביבה. אַ טראַגישע פֿיגור, דער פֿליגלמאַן: ער האָט נישט קיין פֿליגלען...

„די משפּחה“ איז קינסטלעריש אויף אַ נידעריקערער מדרגה ווי די נאָוועלן, נאָמבערגס. זי איז אויך טעמאַטיש ווייניקער אַריגינעל ווי די נאָוועלן. זי איז אַבער זייער וויכטיק ווי אַ דאָקומענט פֿון דער צייט. להיפּוך ווי אין די נאָוועלן, וווּ די טיפּן זינען אַלץ-ווייסערס, לאַזט זיך דאָ אַרויס איבער דער וועלט דער וואָס איז געבוירן געוואָרן צו זיין אַ פֿירער. עליאַש ווייסט, אָן פּדי צו וויסן אויף אַן אמת, דאַרף ער זיך אַרויסלאָזן איבער דער וועלט, זען, הערן, פֿרעגן, זוכן. נאָמבערגס קאַמעדיע איז אַ ווינטערער עטאַפּ ווי שלום עליכמס „צעזייט און צעשפּרייט“. אין ביידע ווערט געוויזן דער טיפּער ריס אין דער ייִדישער פֿאַמיליע, צווישן עלטערן און קינדער, אַ פֿירוד-הללכות וואָס נעמט זיך פֿון פֿאַרשיידענע צוגאַנגען. די צרות, וואָס לייגן זיך ווי שטרויכלשטיינער, קומען פֿון געיעג נאָך געלט און טריפּהנע הנאות. עליאַש דאַרף זיין דער נאַציאָנאַלער פֿירער מיט זיין לאַזונג „נילי“ (נצח ישראל לאַ ישּׁקר) — אַ דאַמבע קעגן דער דעמאָראַליזאַציע און הפֿקרות, וואָס באַדראַעט דאָס ייִדישע לעבן...

אין דעם דאָזיקן צעטרייסלטן לעבן באַווייזן זיך ריינע פֿרויען-געשטאַלטן. נאָמבערג האָט זיי געוויזן שוין אין זינע נאָוועלן. דאָ איז בני אים צו מאַל אַ פֿאַרקערטער סדר-העולם: בעת די מענער זינען בני אים פֿאַרווייבערישט, דערשיינען פֿאַרמענערישטע פֿרויען. אַנטקעגן מרה-שחורהדיקע מענער זעען מיר, ווי אַלע פֿרויען-טיפּן אין נאָמבערגס שאַפֿן זינען פֿול מיט לעבן. אַפֿילו די אינטעלעקטועלע

פֿרויען זוכן גשמיות. די קורסיסטקע פֿידלער וויל חתונה האָבן; וויזנשטיין איז אָבער דער וואָס קען זיך נישט דעצידירן. די מאַלעריין סאַניע איז שלאַגפֿאַרטיק, אַגרעסיוו, ליבדנשאַפֿטלעך; שוואַרצוואַלד גייט אָבער נאָך ווי אַ שוואַרצער שאַטן. נאָמבערגס מאַנספֿאַרשויען ריידן פֿון עראַטיק און פֿילאָסאָפֿירן וועגן סעקס, בעת די פֿרויען זינגען עראַטיש. נאָמבערגס „פֿאַרלאָזטע כּלה“ איז עס די וואָס דרייט־איבער דאָס שיפֿל... בעת דער מאַן פֿילאָסאָפֿירט הַבֿל־הַבֿלימדיק אין דעם קופּלעט „אוי, וויי, כּאַ־כּאַ“, לאַכט פֿון אים די פֿרוי קאַקעטיש... זי איז די בריה, נישט ער. מיר האָבן דאָ אַ בילד פֿון דער עמאַנציפֿאַציע אין דער ייִדישער פֿרויענוועלט.

נאָמבערג — אַ „מהיבא־תיתיניק“?

דראַנג צו עמאַנציפֿאַציע, צו אומאַפהענגיקייט, צו זעלבשטענדיג־קייט איז בכלל אַ גרונטשטריך אינעם צווייטן פעריאָד פֿון נאָמבערגס שאַפֿן. וואָס מער ער איז אַוועק פֿון בעלעטריסטיק צו פּובליציסטיק און זשורנאַליסטיק, אַלץ מער איז קענטיק געוואָרן זיין ווילן ניט צו זיין קיינעם אונטערגעוואַרפֿן. דאָס איז אָבער נישט פֿון אַלעמען ריכטיק אויפֿגענומען געוואָרן. פּונקט ווי זיין אינטעלעקטועלער זאַכלעכער שרייבשטייגער אין זינע נאָוועלן איז פֿון אייניקע קריטי־קערס באַטראַכט געוואָרן ווי „צו פֿיל קאַפּ“ פֿאַר בעלעטריסטיק, אַזוי איז זיין אַפּטערעטן פֿון טייל „אַנגענומענע“ פֿירונגען צו מאַל אויפֿ־גענומען געוואָרן ווי אַ באַוויזן פֿון שוואַכקייט, נאָכגעביקייט. און אַ קריטיקער, וועלכער האָט געהאַט אַ חוקה אַפּצוהוּזקן פֿון די גרעסטע, זאָגט אַז „נאָמבערג איז אַ צימלעך־אינטעליגענטישער קאַפּ“, אָבער „פֿון נאַטור אַ מהיבא־תיתיניק“¹⁵. זיין באַהעמיש לעבן, זיין לעבנס־

¹⁵ דוד פּרישמאַן — אלע ווערק, ב' 3, „יודישע ליטעראַטור“, וואַרשע

לוסט, זיין חשק צו כאפן א טענצל, וואס דערפאר האט ער אריינגעפירט א גראמאפאן אין ווארשעווער ליטעראטור און זשורנאליסטן-פאראיין (וואס ער האט געגרינדעט און וו ער איז געווען פארויצער), איז באטראכט געווארן ווי דער בעסטער באווייז און חטא, וואס נאר א מהיכא-תיתיניק קאן באגיין...

נאמבערג, דער פארהערלעכער פון גירוואנא אין דער נאוועלע און דער „עולם הזהניק“ אין אינטימען לעבן, קריגט אבער א שם פון א שטורמער. שוין אין 1910 ווערט ער דער העלד פון א סקאנדאל. ארויסטרעטנדיק אין דער ווארשעווער „פילהארמאניע“ צוזאמען מיט פרץ אין א סימפאזיום „פון גאלדפאדען ביז לאטיינער“, האט ער קוראזש צו זאגן בקול רם, אז די אפסטטע באזוכערס און מעצענאטן פון יידישן טעאטער (אין יענער צייט) זינען די „יאנקל שאבשאוי-טשעס און סתם פארברעכערס — פאר וואס? — ווייל דאס יידישע טעאטער באדט זיך אין שונד! „דער גרויסער עולם — שרייבט איינער פון די רעדנערס אויף יענעם אונט — האט אויפגענומען די דאזיקע אנטדעקונג מיט גרויל און מיט שרעק“¹⁶. נאמבערג ווערט פאר דעם זאג אטאקירט פון אלערליי זיטן. אפילו דער פיינער קולטור-קעמפער ווערט אויפגעבראכט, פאר וואס „מ'קומט-ארויס צום יידישן אקטיאר מיט רעוואלוער-קריטיק און באיקאט-אגיטאציע“, אגשטאט רחמנות צו האבן, ווי אויף „א זייגקינד נאר וואס ארויס פון די וויקעלעך“¹⁷. ... אנדערע זוכן צו דערקלערן אויפן וועג פון פערזענ-לעכע חשבונות: נישט אנדערש, אז פרץ און נאמבערג זינען געווען אין פעס אויפן יידישן טעאטער, ווייל מ'האט דארטן נישט געשפילט

¹⁶ ד"ר א. מוקדוני — „זכרונות פון א יידישן טעאטער-קריטיקער“, ארכיוו פאר דער געשיכטע פון יידישן טעאטער און דראמע, ב' 1, נ"י-ווילנע 1930, ז' 378.

¹⁷ נח פירלוצקי — „דער יידישער אינטעליגענט און דאס יידישע טעאטער“, כתבים ב' 3, ביאליסטאק 1921, ז' 63.

זייערע פיעסן אָדער איבערזעצונגען¹⁸... צום ליכטסטן איז אָבער צו דערקלערן: „א מהיכא-תיתי מענטש“... און דאָס דאָזיקע שטעכווערטל איז טאָקע יאָרן געגאנגען ווי אַ טיקעטל פֿאַר נאָמבערגן.

די צינט — די יושרדיקסטע ריכטערין — פֿאַרריכט אָבער טעותים. האָט די צינט אויך דעהויון, אָו נאָמבערג איז זייער ווייט געווען פֿון זיין אַ מהיכא-תיתיניק. ער ווייזט-אַרויס די וואַרעמסטע באַציונג צו אַלע נויטן פֿון ייִדישן לעבן און גאָר באַזונדער פֿון דער ייִדישער קולטור. קהלט זיך. אַפֿילו געהאַלפֿן גרינדן אַ נייע פֿאַרטיי, די פֿאַלקספֿאַרטיי, און איר פֿירער געוואָרן, איר וועגווייזער. געוואָרן אַ קעמפֿער פֿאַר דעם וועלטלעכן געדאַנק און איבער הויפט פֿאַר די ייִדישע פֿאַלקשולן אין פּוילן. די ייִדישע טעאַטער-וועלט האָט אין אים דערפֿילט דעם איבערגעגעבנסטן פֿריינד. ער האָט אַפֿילו אויפֿן בית-עולם אין זינען געהאַט דאָס געזונטע לעבן. ווען ער האָט ביים אַפֿענעם קבר פֿון אסתר-רחל קאַמינסקי געזאָגט, אָו מיט אַט דער מאַמע פֿון ייִדישן טעאַטער „האַט זיך ביי אונדז באַוווּן די ערשטע ייִדישע פּערזענלעכקייט, וווּ די ליידן באַקומען אַ העכערע פֿאַרעם און אַ העכערן זין“, האָט ער פֿאַרענדיקט מיטן רוף: „לאַמיר זיך ניט לאָזן צעברעכן פֿון די שווערע צינטן! גלייבן און מוטן“¹⁹. און ער האָט אַליין געגעבן דעם ביישפּיל. „ער איז געווען איינער פֿון די ערשטע, וואָס האָט אויפֿגענומען מיט פֿרייד די ווילנער טרופּע אין וואַרשע“ און נישט איין מאָל געקומען אין נאָמען פֿון אַלע שרייבערס באַגריסן די צוזאַמענפֿאַרן פֿון די אַרגאַניזירטע ייִדישע שוישפּילערס אין פּוילן. פּונקט ווי ער האָט בעת זיין באַזוך אין אַרגענטינע גע- האַלפֿן גרינדן דעם שרייבער-פֿאַראייניק, וואָס טראַגט דערפֿאַר זיין נאָמען, אַזוי האָט ער געהאַלפֿן דער אַקטיאָרן-משפּחה (וואָס האָט

¹⁸ זלמן זילבערצוינג (רעד) — לעקטיקאָן 19 ייִדישן טעאַטער, וואַרשע 1934, קאָלום 1406.

¹⁹ „די רעדע פֿון ה. ד. נאָמבערג“, ליט'בל ג' 88, יאָנואַר 1926.

דעמאלט זיך געפונען אין א שווערן קאנפליקט²⁰. ביז עס איז פֿאַר אַלעמען קלאָר געוואָרן, אַז „ער איז געווען פֿון די ערשטע, פֿון די געציילטע פֿריינד פֿון ייִדישן אַקטיאָר, און ווי אַ פֿריינד האָט ער תמיד געעצהט, תמיד אָנגעוויזן דעם וועג צו אמתער, צו שיינער, צו געליטערטער ייִדישער בינעקונסט“²¹.

אין אַט דעם ליכט דערשיינט ער ווי אַ וואַרענער, נישט בלויז נאָמבערג דער פובליציסט, נאָר אויך נאָמבערג דער בעלעטריסט. זינע פֿליגלמאַנס און שוואַרצוואַלדס דינען אין דער ייִדישער געשיכטע, ווי אין דער הינטיקייט, פֿאַר אַ וו.ו.ו.ו.ו.

דער אַ „מהיכא-תיתי מענטש“ מאַכט אין 1916 אַן אַליאַרעם, הלמאי אַ נאַציאָנאַלער פֿלל-טוער האָט נישט אָפּגעגעבן צוואַנציק טויזנט דאָלער, וואָס ער האָט געקראָגן צוגעשיקט פֿון ניו-יאָרק פֿאַר „יעקבֿ דינעוואַנס קינדערהיימקען“ אין וואַרשע; אַזוי ווייט איז אוועק די שנאה צו די וועלטלעכע שולן²²... (פֿאַרבשטיין האָט דינעוואַנען אַפֿילו קיין וואַרט נישט געזאָגט, אַז דאָס געלט איז אָנגעקומען). דער „פֿשרהדיקער“ נאָמבערג האָט מוט אַרויסצוקומען אין 1922 קעגן דער שטורמישער ליטעראַרישער „כאַליאַסטרע“²³, כאָטש זי האָט „מיט שטייול אויף די קעפֿ“²⁴ באַגניסטערט די יוגנט. ער לאַכט פֿון דער אומקלאַרקייט, מיט וואָס „די יונגע“ בראַוירן. ער האָט געלייענט

²⁰ מיכאל זיכערט — „פון ה. ד. נאָמבערגס געזעלשאַפטלעכער טעטי-

קייט“, ליט׳בל ג' 47, וואַרשע 1937. — אהרן לאַגער — „40 יאָר ייִדיש טעאַ-טער“, רעד׳ ש. ד. די אידישע צייטונג, ב׳א 5 יאָנואַר 1931.

²¹ טעאַטער-ידיעות ג' 12, אַרגאַן פֿון אַרטיסטן-פֿאַראיין, ביבלאַגע צו ליט׳בל ג' 48, דעצעמבער 1927.

²² ת. ש. קאָדאַן — פון חדר און „שקאַלעט“ ביז צישאַ מעקסיקע 1956.

ד' 415.

²³ פּרץ מאַרקיש האָט אונטער דעם נאָמען פּראַקלאַמירט דעם דרך פֿון די יונגע אין פּוילן, אינספּירירט פֿון דער רעוואַלוציע און אוקראַינער פּאַגראַמען.

²⁴ מיט דער פּאַראַפּראַזירונג פֿון מאַרקישעס אַ ליד האָט הלל צייטלין אויסגעלאַכט און באַקעמפט די ליטעראַרישע כאַליאַסטרע אין פּוילן.

„אויף אן ערך 150 זיטן 47 נייע פּאָעטן, אַלע 47 לויטער זשעניען... נישט קיין איינציקן איז מעגלעך צו פֿאַרשטיין... קאָנט איך יעדן איינציקן לייענען פֿון הינטן אַרויף, פֿון לינקס אויף רעכטס, און מיט דעם זעלביקן געניאלן דערפֿאַלג פֿון נישט פֿאַרשטיין“²⁵... פֿאַר אזאָ אַפיקורסות האָט פּרץ מאַרקיש געגעבן נאָמבערגן דעם טיטל „אַטאַ-מאַן“ — ער וויל, הייסט עס, דיקטירן און באַפֿעלן ווי צו שרעבן... די צייט האָט אָבער געוווּן, ווער עס האָט אויסגעפֿאַלגט די באַפֿעלן... מיט אויסערגעוויינטלעכער קלאַרקייט און נישט ווייניקער טיפֿקייט האָט נאָמבערג געוווּן אַ סך מאָל, אַז אים האָט מען אין דעם נישט גע-קאָנט באַשולדיקן. אדרבה, פֿון דער גאַנצער שרעבעריי וועגן זיין אַרײַנלאָזן זיך טייל מאָל אין צווייפֿלען איז גאָר אַרױפֿגעשווומען די פֿראַגע: „צי איז נאָמבערג דער דיכטער פֿון אַנמעכטיקייט?“²⁶

נאָמבערג, וועלכער „האַט אָנגעשריבן די האַפֿענונגסלאָזסטע בלעטער פֿון דעם לעבן און שטרעבן פֿונעם מאַדערנעם ייִדישן מענטשן, פֿון „פֿליגלמאַנען“ — גראַד ער „שרעבט-אָן די צוואַה פֿון בלינדסטן גלויבן אין ייִדישן לעבן, די צוואַה פֿון אייביקן ייִדישן בטחון, דאָס בוך פֿון דער משפּחה“, וואָס צוליב דעם ווערט ער אַווי פֿאַלקיסטיש, אַז „ער ווערט דער הייסטער חסיד פֿון וויסגבער-גים“²⁷... פֿון די סתירות איז אַרױסגעקומען האַרמאָניע, און טאַקע אינעם ליכט פֿון די אַ סתירות זעט מען בעסער די ייִדישע פּערזענ-לעכקייט אויפֿן שיידוועג פֿון צייטן. דאָס איז דער גינסטריכער ייד, וואָס „האַט געליטן פֿון צו פֿיל אַינפֿלוסן“ און „געזוכט סינטעז צווישן אַלעמען“, צו קענען פֿאַרט „דורך אַלע זינע זוכענישן“ דערשינען ווי „דער גאַנצער מענטש“²⁸.

²⁵ „זיבן זשעניען זיינען אונדז געבוירן געוואָרן“, אין דאָס בוך „פעליע“ טאַנען, ז' 264.

²⁶ ב. י. ביאַלאַסטאַצקי — פּאַרויס ז' 4, אַרשע 18 פעברואַר 1936.

²⁷ ז. טרונק — צווישן ווילן און אַנמעכטיקייט, אַרשע 1930, ז' 171.

²⁸ ב. י. ביאַלאַסטאַצקי — ז' 1.

אונטער דער ווירקונג פֿון פֿאַלקסלעכן

אין 1898 האָט פּרץ געשריבן פֿון וואַרשע קיין זגערזש צו נאַמבערגן: „מײַן פֿרײַנד, שוין צוויי וואָכן ווי דײַן בריוו ליגט בײַ מיר אויפֿן טיש, און איך ווייס נישט וואָס דיר צו ענטפֿערן... אַנשטאַט קלאַגן זיך — בעסער ענדער זיך! בײַ מיר קענסטו זײַן אויך אַ פֿראַ-אַדס, איך קען דײַך שעצן אויך אָן הויזן, אָבער דער עולם, וואָס יעדער איינער פֿון אונדז נייטיקט זיך אין אים, וויל זען דעם אויסער-לעכן מענטש“²⁹.

פֿון אַנהייב האָט דער תּלמיד זיך אַנטהאַלטן: מעשטעלט דעם רבּין אויף אַלץ פֿרעגט ער הַבַּלְהַבְלִימְדִיק: צו וואָס ווען פּרץ זאָגט אים, אָן מיטן שרײַבן וועט ער „ברענגען נוצן, וועט איר זײַן מאַראַליש צופֿרידן“, וויל נאַמבערג אַלץ אָפּפֿרעגן. פּרץ איז אים פֿאַרט מנצח. ער האָט פֿאַר אים געפֿונען אַ רפֿואה און די רפֿואה הייסט: פֿאַלקס-לעבן. אינעם פֿאַלקסלעכן האָט ער געפֿונען לעבנסווילן און בטחון ער איז נישט קיין סאַציאַליסט, ער זעט אָבער די סאַציאַלע עוולות, פונקט ווי ער זעט די נאַציאָנאַלע קרומקייטן, און ער טרעט קעגן ביידע אַרויס. פֿאַר וועמען איטשע-מאיר ווּנסנבערג איז געווען אַ ווילדיקייט אין אַ סענסאַציע, פֿאַר זײַן קאַמף קעגן די ליטוואַקעס, פֿאַר זײַן „זשעלעכקאָוער אַרטאָגראַפֿיע“ און פֿאַר זײַן זידלען גדול-דיקע שרײַבערס, אַ קאַמף וואָס איז באַטראַכט געוואָרן ווי אַן אויס-דרוק פֿון עס-האַרצות; פֿאַר נאַמבערגן איז אָבער דער דאָזיקער טאַלאַנטפֿולער שרײַפֿטשטעלער, וועמען מ'האַט אָפּגעצאַלט מיט זיך-לערנען, אַ פּראַטעסט פֿון אונטן, אַ דומפּיק געשריי פֿון עפעס אַ מאַסע, אַ פֿאַרהאַרעוועטע, נידעריק געהאַלטענע פֿון גבֿירים און וויללעברערס“³⁰. פונקט זוי ער האָט געזען (און געוויזן) מיט אַ

²⁹ י. ל. פּרץ — בריוו און רעדעס, נ"י, ז' 218.

³⁰ ה. ד. נאַמבערג — „וידער הייסנבערג“, דער מאַמענט, חאַרשע 26 דעצעמבער 1924.

צעטרייסלענדיקער קלאַרקייט, ווי די יעווסעקן האָבן מיט די אייגענע הענט ליקווידירט דאָס ייִדישע לעבן. דאָס בילד, ווי דער גוי פֿאָדערט פֿאַר די יידן נאַציאָנאַלע רעכט, אָבער די ייִדקאַמוניסטן דערשרעקן זיך פֿאַר אַט דעם נאַציאָנאַליזם און ווילן אויספּוועלן, אָז מ'זאל נישט פֿאַלגן דעם גוי — דאָס איז אַ ראַדיאָגראַפֿיע פֿון דער יעווסעקציע פֿאַר דער געשיכטע.³¹

נאַמבערגס פֿאַרליבטקייט אין פֿאַלק האָט זיך אויסגעדריקט אין זיין באַגייסטערונג פֿאַר פֿאַלקלאַר. אין זיין נאַציאָנאַליזם האָט ער זיך אָבער געהיט נישט אַרניצופֿאַלן אין שאַוויניזם. דערפֿאַר איז ער געווען קעגן אַחד-העמען, ביי וועמען „דאָס אַבסטראַגירן איז דער-גאַנגען ביז צו שאַפֿן אַ פֿעטיש, אַן אַפּגאַט אין געשטאַלט פֿון רוח הַיהדות“, בעת „די רעאַלע באַדערפֿענישן פֿון דער 12 מיליאָניקער מאַסע פֿאַרלירט זיך אין גאַנצן פֿון האַריוואַנט“, אַנטקעגן וואָס „חיר ווילן אַ נאַרמאַלע, געזונטע טעטיקייט אומעטום, וווּ דאָס איז מעגלעך און אויף וויפֿל דאָס איז מעגלעך“.³² דער דאָזיקער געדאַנקענגאַנג פֿירט נאַמבערגן צום ייִדישיזם. ער איז טאַקע געווען איינער פֿון די טאַנגעבערס אויף דער ערשטער ייִדישער שפּראַך-קאַנפֿערענץ אין טשערנאָוויץ, אין 1908. ער האָט עס צוזאַמען מיט זשיטלאָווסקין און שלום אַשן פֿאַרגעלייגט די רעזאָלוציע (וואָס איז אָנגענומען געוואָרן מיט אַ קליינטשיקער ענדערונג). „די ערשטע קאַנפֿערענץ פֿאַר דער ייִדישער שפּראַך — זאָגט זי — אַנערקענט ייִדיש פֿאַר אַ נאַציאָנאַלע שפּראַך פֿון ייִדישן פֿאַלק און פֿאָדערט איר פֿאַליטישע, קולטורעלע און געזעלשאַפֿטלעכע גלייכבאַרעכטיקונג“. ער מאַנט אָבער צו דער זעליקער צייט, מ'זאל פֿעסטשטעלן „וואָס פֿאַר אַן אַרט דאַרף פֿאַר-נעמען העברעיִש אין אונדזער שול“, ווייל ער „וואַלט געהאַלטן פֿאַר

³¹ דער צוזאַמענשטויס אויף דעם געזערד-צוזאַמענפֿאַר אַ פּרעטיקע פרשה פֿון לעבנס-חכמה, איז געדרוקט אין דעם באַנד מוסטער-ווערק.

³² „פֿאַלק און נאַציאָן“, זאַמלבוך נייע היימען, וואַרשע 1921, זײ 78—80.

א נאציאנאל אומגליק, ווען יידן זאלן פארגעסן העברעיש⁸³. ווייסן מיר דאך, אז „אש און נאמבערג, יעקב פֿיכמאן און פרץ הירשביין, י. ד. בערקאוויטש און ז. שניאור זינען פונקט אזוי ווי די עלטערע מענדעלע און פרץ, סאקאלאוו און פֿרישמאן, מיכה-יוסף בערדיטשעוו-סקי און יהודה שטיינבערג געווען אנגעלייגטע געסט סני אין דער העברעישער, סני אין דער יידישער פרעסע, סני אין דער העברעיִשער, סני אין דער יידישער ליטעראטור“⁸⁴. נאמבערג איז געווען צווישן די פיאנערן פֿון סינטעז צווישן דער אלטער און ניער יידיש-קייט. „בני אונדו — האט ער געזאגט — דארף אויפהערן די טיילונג פֿון אינטעליגענטן און פֿאלק; די ערשטע מוז ווערן פֿאלקסטימלעך“⁸⁵. און „אזוי ווי אין אלץ אין זיין לעבן האט ער ליב געהאט גיכע אנט-שיידונגען“⁸⁶ (פונקט פֿארקערט ווי די העלדן אין זינע נאוועלן). האט ער זיך אומגעריכט אינגעשטעלט פֿאר די קאלאניסטן בני דער ייקא. ווען ער איז אנגעקומען אין בוענאס-איירעס, האט ער געמיינט, אז מען טרעבט שטארק איבער מיט דער קריטיק קעגן באראן הירשס אדמיניסטראציע, „באשולדיקנדיק די ייקא אין דעם דורכפֿאל און שיער נישט אין דער צעפֿאלונג פֿון דעם יידישן קאלאניזאציע-וועזן אין לאנד“. אז ער איז אבער צוריקגעקומען פֿון די קאלאניעס, האט ער זיך אנטשלאסן און אנגעשריבן „און די ייקא שווינגט“ — א קורץ ארטיקעלע, וואס איז פֿון די שענסטע און שטארקסטע אין

⁸³ די ערשטע יידישע שפראך־קאנפערענץ, ייווא, ווילנע 1931, ד' 211, 66, 84.

⁸⁴ ש. ניגער — די צוויי שפראכיקייט פֿון אונדזער ליטעראטור, דעטראיט

1941, ד' 112.

⁸⁵ צו וואס „א נאציאנאלע שפראך“, צום 1טן מאל געדרוקט אין טעאטער-וועלט, ננ 1-2, ווארשע 1908, איבערגעדרוקט אין די ערשטע יידישע שפראך־קאנפערענץ אין 1931 און אין זאמלבוך דער יידישער געדאנק אין דער ניער צייט, נ"י 1957.

⁸⁶ מלך ראזויטש — מיטן לעקסיקאן, מאנטרעאל 1945, ד' 141.

יידישער פובליציסטיק³⁷. נאָמבערג איז איינגעגלויבט, אַז „מענטש-
 לעכער אידעאָליזם און איבערגעגעבנקייט ווערן קיין מאל נישט פֿאַר-
 פֿאַלן אָן נוצן“. דערפֿאַר האָט ער געהאַלטן, אַז די חלוצישע באַוועגונג
 איז אַ ברכה נישט בלויז פֿאַר ארץ-ישראל, נייערט פֿאַרן יידישן
 לעבן אין אַלגעמיין, ווייל „יעדער אידעאָליזם, פֿון ווילדסטן ביז צום
 קולטורעלסטן און ראַפֿינירטסטן, פֿון פֿאַנאַטישסטן ביז צום „וויסנ-
 שאַפֿטלעך באַגרינדעטן“, האָט באַפֿרוכטיקט די ערד“³⁸. מיט דער
 דאָזיקער איינשטעלונג האָט ער פֿאַרויסגעזען די גרויסע פּראַצעסן
 אין דעם יידישן לעבן פֿון נאַרד-אַמעריקע. אַנטקעגן די „דריי קופֿים“
 (קעמפֿערס קעגן קונסט) האָט ער פֿאַרויסגעזאָגט דעם אויפֿקום פֿון
 דער אייגענער יידישער ליטעראַטור אין אַמעריקע. דערזען, ווי אין
 סאַציאַליסטישע היימען באַווויזן זיך קינדער מיט יאַרמולקעס אויף
 די קעפֿ. ווי פֿילאַנטראָפֿיע ווערט ממש אַ נאַציאָנאַלע וויסנשאַפֿט און
 אַ פּראַפֿעסיע. ווי דער „גרינהאַרן“ איז אין ניו-יאָרק אַ לינדשאַפֿט-
 לעכער „פּאַטריאַט פֿון זיין שטאַט און פֿון איר „עלעקטריק טשעך“;
 אַז „עס באַפֿאַלט אַזש אַ שרעק צו קוקן אין דעם תּהום וואָס ווערט
 געעפֿנט פֿאַר מיינע אויגן“... ער האָט דערבײַ געזען די אַמעריקאַנער
 פֿרײַהייט ווי „די פֿרײַהייט פֿון שלאַג דיר קאַפּ אין וואַנט, נישט מיין
 באַבעס דאַגה“³⁹... אַט אַזוי קלאַרויכטיק און טיפֿזיניק האָט ער באַ-
 נומען דעם אייגנאַרטיקן פּראַצעס פֿון אַרגענטינער ישובֿ, וווּ „זעלטן
 איינער פֿון די ערשטע עמיגראַנטן איז געקומען מיט זײַן אייגענעם
 ווילן, מיטן אייגענעם באַשלוס: אַדער ער שטאַמט פֿון דער ערשטער
 באַראַן הירשעמיגראַציע און איז געקומען מיט אַ פּאַרטייע, אַדער ער
 איז געלאָפֿן פֿון פּאַגראַמען, אַדער עס האָט געפֿעלט אויף אַ שיפֿ-

³⁷ יוסף מענדעלסאָן — „ה. ד. נאָמבערג אין בוענאָס-איירעס“, אַ מאַל אין
 אַ האַלבן יאַרהונדערט, ב"א 1943, זײ 407—431.

³⁸ „עמק יזרעאל“, קאַפיטל פֿון ארץ-ישראל.

³⁹ אין צפֿון-אַמעריקע קאַפּ „ניו-יאָרק זינגט איר ליד“, וווּ זײַן די
 פּריירי, „יידן זינגען אַל רייט אין אַמעריקע“.

קארטע קיין ניו-יאָרק, אָדער אַן אַגענט פֿון אַ שיף-געזעלשאַפֿט האָט אים פֿאַרנאָרט. אין אַרגענטינע האָט ער דערפֿילט, אַז ״ווען ייִדישע שרעבערס וואַלטן וויסן, וואָסער ראַלע זיי שפּילן און וואָסערע נאַציאָנאַלע פֿונקציע זיי פֿולן-אויס אין דער נשמה פֿון די מאַסן, וואַלטן זיי דערשראַקן געוואָרן פֿאַר דער גרויסער אַחריות, וואָס זיי טראָגן אויף זיך״. מיט אַזאַ אַחריות האָט ער אַרויסגעפֿירט פֿאַר דער ברייטער ייִדישער וועלט דעם שרעבער מרדכי אַלפּערסאָן, אַ ייִדישער ראַבינזאָן קרוואַ. אַלפּערסאָנס 1טער באַנד 30 יאָר ייִדישע קאָלאָניאַליזאַציע אין אַרגענטינע, דערשינען אין בוענאָס-אַירעס אין 1922, וואַלט מסתּמא געבליבן אין אַ ווינקל, פּונקט ווי די שפּעטער-דיקע צוויי בענד, ווען ניט נאָמבערג וואָס האָט דאָס 1טע בוך גע-לאָזט איבערדרוקן אין בערלין אין 1923 מיט זינעם אַ פּילזאָגנדיקן אַרײַנפֿיר — אַ דאַנק אים איז ״אין אַרגענטינע״ איינס און צוויי געוואָרן פֿון די געזוכטסטע און פּאַפּולערסטע ייִדישע ביכער אומע-טום 40. ער האָט נישט בלויז באַזונגען ״די קרוין פֿון די ייִדישע קאָלאָניאַליזאַציע״, מאַזעסוויל, נאָר אויך געהאַלטן פֿאַר זײַן חובּ צו דער-מוטיקן ״די שפּראַצונג״ פֿון דער ייִדישער ליטעראַטור אין בוענאָס-אַירעס, וועלכע ״האָט אַרום זיך אַ פּיל גינסטיקערע אַטמאָספּערע ווי עס האָט געהאַט אַמאָל די צפֿון-אַמעריקאַנישע״, ווייל ״דער עמיגראַנט וואָס פֿאַרט היינט קיין אַרגענטינע — האָט נאָמבערג גע-שריבן אין 1924 — שטייט דאָך קולטורעל מיט פּיל קעפּ העכער ווי דער עמיגראַנט קיין ניו-יאָרק פֿון פֿאַר 30 יאָר״ 41. נישט ווייניקער ווייניקער און טיפּיניק האָט נאָמבערג געשילדערט ארץ-ישׂראל, כאַטש ער האָט זיך דאָרטן געפֿונען, אין אַ ליבן שיכרות פֿון די חושים. און פּונקט ווי ער האָט פֿאַרגעשטעלט די פֿאַרויטע פֿאַר-

⁴⁰ דאָס בוך פּעליעטאַנטן. — אין לערנביכער זינען גיך אַרײַנגענומען

געוואָרן פּראַגענוטן פֿון אַלפּערסאָנס מעמואַרן.

⁴¹ ״ליטעראַרישע פּרוּזן אין אַרגענטינע״ / חעגן זעגלען / דער מאַמענט

חאַרשע, 7 נאָעמבער 1924.

אַכטונג צום גלות-לעבן און צו אַלץ וואָס איז אין גלות געשאַפֿן געוואָרן. האָט ער געזען, ווי אין קיבוצים „קאַכט זיך און ווערט געבוירן אַ ברייטערע וועלט-אַנשויונג. וווּ עס ווערט געזוכט דער סינטעזע צווישן דעם גלות-לעבן און אַרץ-ישראל.“ ער האָט איינ-צינטיק פֿעסטגעשטעלט, אַז א״י האָט אויפֿגעהערט צו זײַן „אַן אַל-געמיינע פֿראַגע“, ווייל אַ סך קענען זאָגן, אַז זי „פֿאַרענטפֿערט עפֿעקטיוו זייער פֿערזענלעכע פֿראַגע. „פֿאַראַן זאַכן — האָט נאָמבערג דעפֿינירט — וואָס זייער נייטיקייט איז אַנך קלאַר אינטוויזיוו, אומ-מיטלבראַ, ווי למשל, די נייטיקייט פֿון אַינער אייגענער עקסיסטענץ — אַרץ-ישראל געהערט צו די זאַכן“⁴².

נאָמבערג דער פּובליציסט, דער וואַרטזאָגער, קען זאָגן ווי זײַן העלד עליאַש: „איך האָב אויסגעזען די וועלט, אומעטום וווּ יידן שפּאַרן זיך און איך וועל אַנך ברענגען די טרייסט. מיר ליטערן זיך, מיר ווערן שטאַרקער און געזינטער גינסטיק און פֿיזיש. מיר בויען אומעטום לעבנס-צעלן.“ און דער עיקר: מיר זײַנען בעסער ווי אונד-זוערע עלטערן, אונזערע קינדער וועלן זײַן בעסער פֿון אונדז. דאָס האָט געזאָגט דער דאָזיקער שרײַבער, וועלכער האָט דורך זײַנע פֿליגלמאַנס און שוואַרצוואַלדס סיגנאַליזירט די סכּנה, וואָס האָט זיך אָנגערוקט אויפֿן ייִדישן פֿאַלק ביים אָנהייב פֿון 20סטן יאָרהונד-דערט, אַז אונזער אַחריותדיקער ליטעראַטור-קריטיקער, האָט זיך אַרויסגעכאַפט: „נעמט-צו פֿון דער ייִדישער אינטעליגענץ עטלעכע גע-ציילטע אַקטיווע, געזונטע פֿערזענלעכקייטן — און איר האָט פֿאַר זיך אַ קאַלעקטיוון פֿליגלמאַן... די קאַמעדיע פֿון דער ייִדישער אינטעלי-גענץ“⁴³.

⁴² אַרץ-ישראל, זײ 35, 144, 147, 152, ווי אין קאַפיטלען פֿון באַנד מוסטער ווערק.

⁴³ ש. ניגער — „אויף דער גרענעץ פֿון טויט און לעבן“, ליטעראַרישע מאַנאָסטשריפטן, בוך 2, מאַרץ 1908. די דאָזיקע שורות, ניגערס, זײַנען אין זײַנע געזאַמלטע שריפטן נישט געדרוקט — זאָל עס זײַן דערפֿאַר, ווייל זיי האָבן שפּעטער געקלונגען צו-שאַרף?

מיט אַט דעם טיפֿן חוש צו דערשפירן פראַצעסן פֿון ייִדישן לעבן האָט נאָמבערג סיגנאַליזירט די אַומרוען, בענקשאַפֿטן און קאַמף־גרייטקייט פֿון פֿאַלק דורך „אַ וויגליד“, וואָס איז אויפֿגעכאַפט געוואָרן דורך דער ייִדישער מאַסע, איבער הויפט דורך די דערשלאַגענע אַר־בעטערס, און געוואָרן אַן עמאַציאָנירנדיקער שטאַף פֿאַר כאַרגעזאַנג.⁴⁴ אינספירירט פֿון פֿאַלק, האָט דער סקעפטיקער נאָמבערג געוועקט צו עבֿודות־הבורא אין אַ מאַדערנעם נוסח און גערופֿן: „שטייט־אויף, מענטשן, שטייט־אויף צו דינען זיך זעלרעסט! הייליק איז דער מענטש!“⁴⁵

שמואל ראזשאנסקי

⁴⁴ יוסף אַחרון האָט געשאַפֿן פֿאַר דעם ליד מוזיק פֿאַר געזאַנג און פֿיאַנאַ אין לענינגראַד אין 1947, פֿאַר כאַר געשאַפֿן מוזיק אין האַליחוד, אין 1940, געדרוקט אין כאַרן זינגען, בוך 2, רעדן לאַזאַר היינער, ג'י 1940.

⁴⁵ „מען העקט“, שריפטן ב' 4, האַרשע תרס"ט, ז' 79.

לידער

א וויגליד

ס'לויפן, ס'יאגן שווארצע וואלקנס,
 ס'פניפט און ברומט דער ווינט —
 פון סיביריע שיקט דיין טאטע
 דיר א גרוס, מיין קינד!

נאר דער ווינט — ער ברענגט אונדז גרוסן
 פון דעם קאלטן לאַנד;
 דארטן שטייט ער: אַ לאַפּאַטע
 האַלט ער אין דער האַנט.

און ער גראַבט אַלץ טיפּער, טיפּער,
 וואַרפט די ערד אַרויס.
 ניט געזאָרגט דאָן! פאַרן שקר
 גראַבט ער קברים אויס.

ניט דער ערשטער, ניט דער לעצטער
 פאַלט ער אויפן פעלד!
 זאָרג ניט, קינד מיננס, דיך געבוירן
 האָט אַ גרויסער העלד.

און אַ זיילד וועסטו אויסוואַקסן,
 שלאָף-ליי, שלאָף אַצינד;
 זאַמל כוחות פאַר דער צוקונפּט,
 זאַמל, איינציק קינד!

S'LOI-FN S'IO - - GN
 SHWAR - TZE WOL - - KKS
 S'FAIFT UN BRUNT - - DER
 WINT
 FUN SI - BI - RIE
 SHIKT DAIN TA - - TE
 DIR A GRUS - - MAIN
 KIND

אוי, וויי, און כאַ-כאַ-כאַ, אוי-אוי
(קופלעטן)

I

אַ שאַטן איז דעם מענטשנס לעבן —
אוי, יאַ! עס איז אַזוי.
ער יאָגט דאָס גליק און טרעפט דערנעבן.
און יאָגט, און פאַלט. אוי-אוי!
כאַ-כאַ! ער יאָגט און לויפט.
אוי, וויי! דאָס גליק אַנטלויפט.
די צייט
פאַרגייט.
אַליין
בלעבט שטיין
דער מענטש און זעט: דער קאַפּ איז גרוי!
ער פרעגט דערשטוינט: „ווי איז דער ציל?“
און לאַכט מיט גאַל: „דער סוף פון שפּיל!“
אוי, וויי, און כאַ-כאַ-כאַ, אוי-אוי!

II

די וועלט איז נאַריש און פאַרדאַרבן —
אוי, יאַ! עס איז אַזוי.
זי האָט פּיל האַב און גוטס דערוואָרבן,
אין נויט — נאָך מער, אוי-אוי!
כאַ-כאַ! דאָס געלט באַגליקט.
אוי, וויי! די נויט דערשטיקט.
איך שעלט
די וועלט
מיט האַק און פאַק
און טראַכט דערבנן מיר שטיל אַזוי:
און שלאָגט די וועלט זיך קאַפּ אין וואַנט —

בלעב רוזק, האַרץ! זיי קלאַר, פאַרשטאַנד!
אוי, וויי, כאַ-כאַ-כאַ, אוי-אוי!

III

מנן מיידל איז אַ ליד פון לידער —
אוי, וויי, כאַ-כאַ-כאַ, אוי-אוי!
אַ קרוין אַ קאַפּ, געטאַקטע גלידער
און אויגן צוויי — אוי-אוי!
כאַ-כאַ זי לאַכט און שטימט.
אוי, וויי! זי בנעסט מיט גיפט.
איר בליק
גיט גליק.
זי קושט —
דערפרישט.
איר מילדקייט איז פרימאַרגן-טוי —
דאָך שפילט זי איצט אויף יענעמס שויס!
זע רוזק, האַרץ, און לאַך דיך אויס!
אוי, וויי, און כאַ-כאַ-כאַ, אוי-אוי!

— א —

מוזיק: אליהו קאַנטאַר

CANTO

A sho-rn iz dem men-tshns Ic-bn

oi io es iz a 'zoi er iogt dos glik un
 treft der - ne - bn un iogt un falt oi oi oi -
 cha - cha - er iogt un loift oi wei
 dos glik ant - loift di tzeit far -
 gent a - lein blaiht shtein der
 v mentsh un zet der kop iz groi er
 fregt der - shtoint wu iz der tzil un
 lacht mit gai der sof fun shpil oi
 wei un cha - cha - cha oi oi

— ב* —

A sho — rn iz dem men — tshns
 le — bn — o, io es iz a — zoi er
 sogt dos glik un trefe der — ne — bn —
 un sogt un falt — o, o, o
 cha — cha — cha er sogt un loift o,
 o, o, wei, dos glik am — loift
 di tzait far — geit a — lein blaiht shtein
 der mentsh er zet der kop iz groi er

* אין פילן אין ה. ד. נאמבערגס ליד געזונגען געווארן מיט דעם דאזיקן ציגון. מיר האבן דעם ניגון אויפגענומען ביי חשה ליווא. עס איז אונדז נישט געלונגען פעסטצושטעלן, ווער עס איז דער מחבר פון דעם געזאנג־מאטיוו, וואס האט בולטע דעקלאמאטארישע שטעלן.

fregt der — shtoint wu iz der tzil un
 lacht mit gal der sof fun shpil
 oi wei* un cha — cha — cha
 cha — cha — cha oi oi oi oi

— *λ —

sho — tn iz dem men — tshns
 le — bn oi to es iz a —
 zoi er iogt dos glik un treft der —
 ne — bn un iogr un \sharp falt oi oi
 cha cha cha er iogt un loift oi
 wei dus glik dos glik ant — loift di

tzait far-geit a-lein b'faiht shtein der
 menrsh un zet der kop iz groi er
 fregt der-shtoint wa iz der tziI un
 lacht mit gal der sof fun shpil oi
 wei un cha cha cha oi oi oi

* מיט דעם ניגון, וואס זיין מחבר איז פאר אונדז אויך אומבאקאנט,
 איז „אוי יויי, כא-כא-כא“ געזונגען געווארן אין ארגענטינע. מיר האבן
 דעם ניגון אויפגענומען פון רחל בורסוק-גארדיסקי

**

קאן איך דען פארשטיין,
וואָס עס איז מיט מיר,
אַז מײַן שטאַלצן קאַפּ
בייג איך איין פאַר דיר?

קאָן איך דען פאַרשטיין,
וואָס בײַ דיר דערוועקט
מײַן פאַרליבטער בליק,
ווען ער בעט און פּרעגט?

דירט ער שטיל דיין האַרץ,
אַדער שרעקט ער דײַך?
האַסט דו מיטלייַד, קינד,
און באַדויערסט מײַך?

אַדער לאַכסט דו גאַר
קינדיש, ווילד און פּרייַז —

.....

זײַ געזונט, מײַן קינד,
כײַב דײַך סײַ־ווי־סײַ.

**

איך קען א מיידל, זייער א שיינס,
איך זיך בני איר גאר גערן;
זי האט א לאנגן, שווארצן צאפ,
א שמאלן, גלאטן שטערן.

א מויל א קליינס, א פרישס, א רויטס,
וואס עפנט זיך גאנץ אפט;
צוויי ברוסטן קליינע און א הארץ,
וואס ציטערט און עס האפט.

בני איר אין שטוב איז אויפגערוימט,
דאס בעט איז צוגעבעט...
מיר זיצן, ריידן, שעהן-לאנג —
איך ווייס נישט וואס מען רעדט.

די ליפן אירע רירן זיך.
— וואס האט מאַרי געזאָגט?
„היינט האט די מאמע אונדזער דינסט
פון שטוב אַרויסגעיאָגט“.

— אזוי? די דינסט? — פאַרטראַכט איך מיך
ארוואַ! א מאַדע זאך...
איך וואַלט די ליפן אויסגעקושט,
און זיך, און רייד, און לאַך.

אין דרויסן פאַלט די נאַכט שוין צו:
— „וואָס האָט איר אַיך פאַרטראַכט?“
איך כאַפּ מיך אויף; וווּ בין איך דען?
און זאָג: אַ גוטע נאַכט!

די פאַרלאַזטע כלה

(פאַלקסמאָטיוו)

Bret-lech koif ich mir far gele
shlog ich zei rzu za men
bor ich mir a shi fe ie rzu
fo rn i ber ia men
loz ich mich in weg a rajn
in dem weg in wa rn
shpreit ich mit a ze gl oif a
lan gn un a bret en

I

ברעטלעך קויף איך מיר פאר געלט.
 שלאג איך זיי צוזאמען,
 בוי איך מיר א שיפעלע
 צו פארן איבער ימען.

לאז איך מיך אין וועג ארבען,
 אין א וועג א ווינטן;
 שפרייט איך מיר א זעגל אויף,
 א לאנגן און א ברייטן.

שפרייט איך מיר א זעגל אויף,
 בלאזט אים אויף דער ווינט.
 — ווינט, דו ווינט, מנין שיפל טראג
 צו יענעם ברעג געשווינד!

אויפן ברעג פון גרויסן ים
 איז א שטאט פאראן,
 גייט זיך דארט שפאצירנדיק
 א בלאנדער יונגערמאן.

רעדט און שמייכלט הנעוודיק,
 לאכט און זינגט א ליד...
 ווייסט ער כאטש, אוי, פילט ער כאטש
 מנין הארץ, מנין שווער געמיט?!

II

צווישן טאג און נאכט ביים ברעג
 בליבט מנין שיפל שטיין;

זע איך אים שפאצירן דארטן
מיט אַ מיידל גיין.

האַט ער מיך דערזען און שרייט:
— „רחלע, דו, מנן?“
לויפט ער צו און שפרינגט צו מיר
אין שיפעלע אַרײַן;

קושט ער מיך און האַלדזט ער מיך,
נעמט ער מיך אַרום...
פלוצלינג לויפט דאָס מיידל צו
און קערט מײַן שיפל אום.

פאלן מיר אין ים אַרײַן,
שלינגט אַ פיש אונדז אײַן...
שווימט אַזעק מײַן שיפעלע
טרויעריק, אַליין.

שווימען שווימט עס טאָג און נאַכט,
בייזע ווינטן יאָגן...
ווער עס וועט מײַן שיפל טרעפן,
זאָל ער קדיש זאָגן.

שיינע יוגנט, פרעג נישט, זוך נישט!
אזל צום לעבן גיך, געשווינד!
ס'לויפן טעג, חדשים, יארן —
אלצדינג טראַגט-אָוועק דער ווינט.

איבער בערגער, איבער טאָלן
בלאָזט אַ ווינט מיט שטאַרקער מאַכט,
שלעפט-אָוועק דאָס גאַנצע לעבן
צו דער אומבאַקאַנטער נאַכט.

שיינע יוגנט, פרעג נישט, זוך נישט —
טרינק פון בעכער, ווען ער שוימט!
ביז דו פרעגסט און ביז דו ענטפערסט,
האַסטו שוין דען גליק פאַרווימט.

עס בלייבט אויפן הימל מיין שטערן
און בלאַנדזשעט, ווי איך אויף דער ערד.
אַ, פרעג מיך נישט — ווינקט ער מיר טרויעריק,
איך ווייס נישט — וואָס דיר איז באַשערט.

ווילסט וויסן, ווו ס'טראַגט זיך דען מזל?
דו זעסט דאָך, איך בלאַנדזשע אַליין;
אוי, טונקל איז הענט אין די הימלען,
נישטאָ מער די געטלעכע שנין.

מיר בלאַנדזשען, ווי שאַף אָן אַ פאַסטור,
אין אייביקן וועלטאַל אַרום...
אַ, פרעג נישט קיין שאלות, מיין קינד —
עס בלאַנדזשעט הענט אַלץ אומעטום.

פון מיכה ר'

עס ציטערן טורעמס און ווערן צעשטערט.
 עס וואקלט זיך שיכור די זינדיקע ערד.
 און איר, א, ציפרידענע, רויקע לייט.
 פארטאנצט און פארהוילעט די ביטערע צייט!
 און זעט ניט וואס ס'טוט זיך, און ווייטט ניט וואס שאפט
 אויף מאַרגן די רויע, די אנזערנע קראַפט;
 און ליגט אינך באַרויקט אויף בעטן פון ביין,
 דערוואַכט נאָר צום פרעסן, צום זויפן דעם וויינ.
 איך האַרפן, ווי דוד, פאַרשאַפט איר אינך פיל,
 די צייט צו פאַרטרייבן אין לוסטיקן שפּיל.
 נאָר טאַנצן, נאָר הוֹליען, נאָר זויפן און פרעסן,
 אין פרעמדן, אין אייגענעם לעבן פאַרגעסן!

„נישט צו שטראַפן אינך האָט
 מיך געשיקט אונדזער גאָט! —
 אינך וועט טרעפן זיין שטראַף,
 ווי אַ דונער אין שלאָף...
 נאָר באַפוילן מיר האָט
 דער אַלמעכטיקער גאָט;
 אינך אין פנים צו שפּייען,
 אין די גאַסן צו שרײַען;
 אוי, איך האָס און פאַראַכט
 אַינער לעבן און פּראַכט!

דער נביא

העם ההולכים בחושך

און זאל דער וואַלקן זיין ווי דיק,
 דאָך שיינט אים דורך מיין שאַרפער בליק.
 און ווען דער עולם זאגט: „ס'איז נאָכט“,
 און ליגט פאַרחושכט און פאַרשמאַכט,
 דאָן זע איך גיין אין הימל פריי
 די ליבע זון. און וועק און שריי:
 ס'איז טאָג אַ וואַלקן נאָר פאַרשטעלט
 די זיסע ליכט פון איינער וועלט.

עס בלאָזט אַ ווינט. איך ווייס, איך הער :
 קוים קומט דער שטורעם נאָר אַהער
 צערניסט ער באַלד די שוואַרצע דעק
 און טראַגט דעם וואַלקן וויינט אַוועק.
 דאָס בלינדע פאַלקו אַ העלע ליכט
 באַשיינט מיין וועג און מיין געזיכט...

אלול-מאטיוו

דער טאָג גייט־אויס אין שטילע פֿאַרבן.
 אין מידיקייט. עס ווייט אַ קילער ווינט.
 ווער רופֿט? אַליין בין איך געבליבן.
 און נעבן מיר די אלול־נאַכט.

אַליין! ווילד־פֿרעמד איז מיר דער הימל
 און פֿרעמד דער גאָט. די אייביקייט.
 דער טויט איז פֿרעמד. זיין שטומע רוי.
 און טרוי־ריק. טרוי־ריק איז דאָס לעבן.

אַ רגע געדויערט דאָס גליק
 און ווידער בלייבט די איינזאַמקייט.
 די איינזאַמקייט אין מיטן רויש פֿון לעבן.
 זי פֿינצטערניש אין מיטן העלן טאָג.

נְאוּעֵלָן

דאָס גליק

(א מעשה)

אין אומבאָרגענעצטן וועלטאַל, אין אומגעהייערן קאָסמאָס איז געפֿלויגן אַ מלאַך.

שוין לאַנגע, לאַנגע יאָרן האָט ער זינע פֿליגל נישט ציוואַמענ־גענומען. שוין לאַנגע, לאַנגע יאָרן פֿליט ער און פֿליט אָן אויפֿהער. וואָס אַ זון, וווּ אַ שטערן, וווּ אַ פֿאַרבלאַנדזשעטער קאַמעט, שטעלט ער זיך אָפּ און פֿרעגט:

— זאַגט מיר, זייט מוחל, ווייסט איר ניט, וווּ די ערד געפֿינט זיך?

און קוים דערהערט ער דעם ענטפֿער „ניין“, פֿליט ער באַלד־ווייטער.

אַ שאַד אַ מינוט, אָן איבעריקע סעקונדע! שוין פֿאַר גאַר־גאַר לאַנגע יאָרן האָט דער מלאַך געהערט וועגן דער נויט פֿון די אומגליקלעכע מענטשן אויף דער ערד, וועגן דעם ווי שווער און ביטער עס לעבט זיך זיי — און זיין מלאַכיש האַרץ איז פֿול געוואָרן מיט רחמנות. דעמאָלט איז ער אַנידערגעפֿאַלן מיט אַ געוויינ פֿאַרן כּסא־הכבוד און געבעטן פֿאַר די מענטשן דאָס גליק, און גאָט האָט זיין תּפֿילה אָנגענומען, און באַלד האָט ער אים דאָס גליק איבערגעגעבן, צו ברענגען עס צו די אומגליקלעכע מענטשן אויף דער ערד.

פֿון דעמאָלט אָן איז ער אַראָפּ פֿון זייעטן הימל און בלאַנדזשעט צווישן זונען, שטערן און קאַמעטן, און זוכט זי — די ערד.

אין זיין רעכטער האַנט האַלט ער דאָס גליק. ליכט באַוועגן זיך זינע ווייסע פֿליגל אין דעם דינעם עפֿיר¹. טויזנטער יאָרן זינען

¹ עטער.

שוין איבערגעגאנגען, מיליאנען סיסטעמען איז ער שוין דורכגע-
פֿלויגן — קיינער ווייסט נישט, וווּ די ערד מיט אירע אומגליקלעכע
מענטשן געפֿינען זיך.

צייטנווייז קאפעט פֿון דעם מלאכס אויג אַ טרער. אַ, ווער ווייסט,
צי זינע ליכטיקע פֿליגל טראָגן אים נישט אַוועק פֿון דער ערד?
און דאָך — אַ מלאַך!

נישט אויף זיין לאַנג פֿאַרוואַגלט זיין, נישט אויף זיין לאַנגער
מי אַן נוצן קאפעט זיין טרער, נאָר אויף די אַרעמע מענטשן, וואָס
דאַרשטן און שטרעבן צו דעם גליק, וואָס ער, דער מלאַך, טראָגט אין
זיין רעכטער האַנט.

— זאָגט מיר, זינט מוחל, ווייסט איר ניט, וווּ די ערד מיט אירע
אומגליקלעכע מענטשן געפֿינען זיך?
— ניין.

און פֿליט באלד ווייטער, באַגניסטערט מיט זיין אידעאַל.
די וועלט דערווייל ווערט אַלט און גני. עס וועקסלען זיך מענטשן,
אידעאַלן און רעליגיעס — און דאָס אומגליק הערשט אין איר
אומעטום!

— וווּ נעמט מען דאָס גליק?! — זיפֿצן די אומגליקלעכע
מענטשן.

אַ מאַל האָט אַן אַלטער שטערנזעער, אַן אַסטראָנאָם, נאַכגעקוקט
אַ פֿאַרבלאַנדזשעטן קאַמעט. אַ לאַנגע צייט האָט ער זיין אויג נישט
אַראַפֿגענומען פֿון שפּאַקטיוו, וואָס ער האָט נאַכגעקערעוועט ווהיזן
נאָר דער קאַמעט האָט זיך געווענדט. אפֿילו בנים עסן אַדער שלאָפֿן
האָט ער זיין השגחה נישט אָפֿגעטאָן פֿון אים. דעמאָלט האָט ער זיין
יונגן זון אויף זיין אַרט געשטעלט און — קוים נאָר געענדיקט עסן —
ווייטער זיך צוריק אליין גענומען קוקן דורך דעם שפּאַקטיוו.

דעם קאַמעט האָט עס זייער פֿאַרדראָסן:

— וואָס וויל דאָרט דער אַלטער מכשף פֿון מיר?! וואָס ס'טייטש?
אַ גנבֿ בין איך, אַז מען זאָל פֿון מיר קיין אויג נישט אַראַפֿלאָזן?
דער קאַמעט איז נאָך מער ביז געוואָרן.

3. 7 / 2021

פלוצלינג פליט-צו צו אים דער מלאך און פֿרעגט מיט זיין טרוי-
עריק זאנפטיקער שטימע:

— זאגט מיר, זייט מוחל, ר' קאמעט, וויסט איר נישט ווו די
ערד מיט אירע אומגליקלעכע מענטשן געפֿינען זיך?
— אויף דער ערד מענטשן? — ענטפֿערט דער קאמעט ביז —
דאָרט זינען פֿאַראַן נאָר אַלטע מכשפים און יונגע רוצחים...
— אַך, די אַרעמע מענטשן! — האָט דער מלאַך געזיפֿצט —
אַלץ, נעבעך, פֿאַר גרויס אומגליק! ניין, ר' קאמעט, ביזערן זיך טאָר
מען נישט. פֿינט האָבן איז אַן עבירה...

און דאָס גליק אין זיין רעכטער האַנט האָט געגלאַנצט און גע-
בלישטשעט. אַז אַפֿילו דעם קאמעט, קוקנדיק דערויף, איז ליכטיק
געוואָרן אין די אויגן און לייכטער אויף דער טריבער מיזאַנטראַפֿי-
שער נשמה.

— ווו איז די ערד?

דער קאמעט האָט אים אָנגעוויזן מיט אַ לאַנגן, דיקן שטראַל אויף
דעם אָרט, ווו די ערד געפֿינט זיך.
— אַך, ווי ווייט פֿון הימל די ערד האָט פֿאַרבלאַנדזשעט!
האַט שטילערהייט געזיפֿצט דער מלאַך — און אַלץ פֿאַר גרויס אומ-
גליק!

און ער האָט זיך באַלד געלאָזט אין וועג אַריין.

אויף דער ערד, דערווייל, האָט דער אַסטראָנאָם באַמערקט דעם
מלאַך און געזען דורכן שפּאַקטיוו אַ גלאַנצנדיקע זאָך אין זיין רעכ-
טער האַנט. און אזוי ווי אַ נביא האָט שוין לאַנג נביאות געזאָגט, אַז
עס פֿליט אַ מלאַך מיט גליק, האָט זיך דער שטערנזעער באַלד משער
געווען, אַז דאָס טראַגט איצט דער מלאַך דאָס גליק פֿאַר די מענטשן...
און באַלד האָבן די צייטונגען צעטראַגן דאָס ניס אויף דער
גאַנצער וועלט.

— עס פֿליט אַ מלאַך מיט גליק... — האָט מען געשמועסט ווו נאָר
עס געפֿינען זיך מענטשלעכע מנילער.
אַלע שטערנזעערס האָבן אָנגעשטעלט זייערע שפּאַקטיוו און גע-

זען באַשטימפערלעך, ווי דער מלאַך קומט אַלץ נענטער און נענטער צו דער ערד.

זיי האָבן גענומען רעכענען און אויסגערעכנט, אַז אין דעם און דעם טאָג, אין דער און דער שעה, די און די מינוט, אויף דעם גראַד-דוס, וועט דער מלאַך אַראַפקומען צו דער ערד.

אַז עס איז אָנגעקומען דער באַשטימטער טאָג, זינען זיך צוזאַ-מענגעקומען מענטשן פֿון אַלע לענדער אויף דעם באַשטימטן אָרט. עס האָט אָנגעהויבן ווערן ענג. מען האָט אָנגעהויבן איינער דעם אַנדערן דריקן, קריגן זיך, טיילן פעטש... עס איז געקומען דערצו, אַז מען האָט גענומען זיך הרגענען איינער מיטן אַנדערן אויף טויט מיט מעסערס...

טייכן מענטשנבלוט זינען געפלאָסן אויף דעם אָרט, און דאָס יאָמערן און קרעכצן פֿון די גוססים איז אויפֿגעגאַנגען ביז צום הימל... דער מלאַך האָט דערזען פֿון ווייטן, ווי די מענטשן דריקן און פרעסן איינער דעם אַנדערן, און פֿון דער הייך, האָט ער גענומען שרייען מיט די לעצטע כוחות:

— שלאָגט אייך נישט! איך האָב גליק פֿאַר אַלע, פֿאַר אַלע.
נאָר זיי האָבן נישט געהערט.

אַז דער מלאַך איז געקומען נענטער צו דער ערד, אַז זינע ליכ-טיקע אויגן האָבן דערזען די צעשטאַכענע גוססים און דאָס מענטשנ-בלוט, און אַז זינע אויערן האָבן דערהערט דאָס יאָמערן און יאַכצען — האָט געקאַפעט אַ טרער פֿון זינע ליכטיקע אויגן און איז געפלאָן אויף דעם גליק.

פֿון דעמאָלט אַז איז דאָס ליכטיקע גליק באַפֿלעקט געוואָרן. מען דערציילט, אַז דער מלאַך, וואָס איז מיד און מאַט געווען פֿון זיין לאַנגער נסיעה און פֿון דעם, וואָס זינע אויגן האָבן געזען אויף דער ערד — איז פֿאַרחלשט געוואָרן און דאָס גליק איז אַרויס-געפלאָן פֿון זיין רעכטער האַנט.

צווישן טאטע - מאמע

— 1 —

יצחק, א יינגל פֿון עלף יאָר, האָט געהאַלטן אין מיטן זאַגן דעם שיעור. ער האָט זיך אַ סך מאל פֿאַרהאַקט און אים איז אַ חידוש געווען, פֿאַר וואָס דער רבי בייזערט זיך נישט און העלפֿט אים אַלץ אונטער. דעם רבינס קול, אַז ער האָט גערעדט צו אים, איז געווען ווייך, גאָר נישט ווי געוויינלעך. נאָך מער פֿאַרווונדערט האָט אים, וואָס די בייזע רביצין, גייענדיק אַריין און אַרויס פֿון דער שטוב, האָט זיך יעדעס מאל אָפּגעשטעלט, געקוקט אויף אים און געזיפֿצט: — ער איז שוין מיד, נעבעך! — האָט זי געזאָגט.

דער רבי האָט אויף דעם געענטפֿערט יצחק:

— זע צו קענען דעם שיעור. דו פֿאַרסט הינט אוועק קיין וואַר-

שע. דער טאָטע וועט דיך פֿאַרהערן...

און ביי דעם וואַרט „טאָטע“ גיט דעם קינדס האַרץ אַ פֿעסטן קלאַפּ. ווייל זינט די מאַמע האָט זיך געגט מיטן טאָטן האָט ער דאָס דאָזיקע וואַרט נאָך נישט אַרויסגערעדט. דערפֿאַר אָבער, ביי די לעצטע טע ווערטער „פֿאַרן קיין וואַרשע“, ווערט אים פֿריילעכער אויפֿן האַרצן. ער פֿילט זיך אָנגעטאָן אין שבתדיקן פֿאַלטנדיג, ריין און פֿריש. עס שטעלן זיך אים פֿאַר: אַ בעל-עגלה; פֿעלדער און וועלדער; דערנאָך ערשט די באָן; עס פֿיפֿט און מע פֿאַרט...

ער האָט דערווייל פֿאַרגעסן, וווּ ער האַלט. דער רבי ווייזט אים אָן און טרייסט אים:

¹ מאַנטעלע.

— זיי נישט פֿאַרקנייטשט, יצחק, אין וואַרשע זינען דאָ גוטע מלמדים, גוטע... און דער טאַטע וועט אויף דיר אַכטונג געבן, נו, זאָג...

נאָר דעם קינד זאָגט זיך נישט, דאָס האַרץ קלעמט עפעס און די שנין פֿון דער זון, וואָס ליגט אויף אַ האַלבער גמרא, רופֿט אויף דער גאַס אַרויס.

דער זייגער וווינט אַ פֿערטל אויף צען, אַנבניסן גייט מען נאָך צען, און דער ווייזער שלעפט זיך גאָר פֿאַמעלעך.

— די מאַמע האָט מיר געהייסן פֿרי אַהיימקומען... — שטאַמלט דאָס קינד אַרויס אַ ליגן.

די מאַמע האָט אים, אייגנטלעך, גאָר נישט געזאָגט, אין דער פֿרי, אַ זייגער אַכט, אַז ער האָט זיך אויפֿגעהויבן און האָט דערזען אין קיך אַן אַלטע יידענע האַקט פֿיש, האָט ער זיך פֿאַרווונדערט און געפֿרעגט, וואָס דאָס איז, די יידענע האָט אים אַנגעקוקט עפעס קרום, דערנאָך גערעדט מיט דער מאַמען עפעס אויף פּויליש, כדי ער זאָל נישט פֿאַרשטיין, די מאַמע האָט באלד געשיקט די דינסט צו מענדל סוחר פֿרעגן, ווען ער פֿאַרט, און אַז די דינסט האָט געבראַכט דעם ענטפֿער, אַז ער פֿאַרט אַרויס צו דער פֿינפֿער באַן, האָט די מאַמע צו אים געזאָגט:

— ס'איז נאָך צייט, גיי אין חדר!

ער איז אַוועקגעגאַנגען זייער טרויעריק, ער האָט זיך משער געווען, אַז די מאַמע האָט חתונה, נאָר געוויסט אויף זיכער האָט ער נישט, אַ גאַנצע צייט זיצט ער דעריבער אויפֿגערעגט און אומרויק, און די שעהען אין חדר שלעפֿן זיך גאָר אַן אויפֿהער, דער רבי גלייבט אים; ער הייסט אים נאָר זאָגן ביז צום ענין, יצחק נעמט צוזאַמען די גאַנצע ענערגיע, שטרענגט אַן דעם קאַפּ, עס געלינגט אים, ער פֿאַרטוט זיך, פֿאַרגעסט זיך אין דער גמרא און איז צופֿרידן, נאָר דער רבי האַקט אַיבער אין מיטן:

— יצחק, זאָלסט זאָגן דער מאַמען, זי זאָל מיר באַצאָלן פֿאַרן חודש, וויפֿל טעג האָבן מיר אין חודש? חנה, וויזו דעם לוח!

די רביצין גייט צו צום טיש, רוקט־אוועק דאָס טיכל פֿון איבער
די אויגן און זאָגט בייַז:

— זעסטו חוהטשע, ווער ס'קען זי נישט? זי לויפֿט דיר שוין
באַצאָלן! נאָ דיר, האָרעווע מיט די שקצים בחינם! בחינם ברויך מען
נאָך מיט זיי צו לערנען! אַ נני זינדן חופּה-קלייד ברויך זי צו לער
חופּה! זי לויפֿט דיר שוין באַצאָלן... — זי רעדט און שעלט נאָך אַ
סך, און וואָרפֿט מיט די הענט, אַ שטייגער, ווי זי וואָלט די קולות
אַרויסשיטן פֿון פֿאַרטעך אַרויס אויף יצחקס קאַפּ. יצחק זיצט זייער
אומרויק; דער מאַמעס חתונה, דאָס פֿאַרן צום טאַטן, די רביצין און
איר זידלען די מאַמע האָבן אין אים דערוועקט אַ פֿאַרמישונג פֿון
פֿאַרשיידענע געפֿילן, און ער וואָלט גערן, זייער גערן, שוין אַרויס פֿון
חדר. ער זיצט שוין מיט איין פֿוס איבער דער באַנק און קוקט אויפֿן
רביץ מיט אַ פֿראַגע און מיט געבעט, נאָר דער רבי וויל פֿטור ווערן
פֿון דער רביצין און הייסט אים ווייטער זאָגן ביז צום ענין.

יצחק מאַטערט זיך ווידער צו פֿאַרשטיין דעם ענין, אַרבינטאַן
זיך, נאָר דער מוח פֿאַלגט נישט און דאָס האַרץ זינט הייבט־אָן גאָר
פֿעסט צו קלאַפֿן. ער פֿאַרוויינט זיך פֿלוצלינג אויפֿן קול.

די ינגלעך קוקן זיך אָן איינער דעם אַנדערן פֿאַרווונדערט. אין
שטוב ווערט שטיל. עס הערט זיך דער „טיק־טאַק“ פֿון זייגער. די
רביצין האָט זיך אָפּגעשטעלט אין מיטן אַ קללה.

— וויין נישט, יצחק! — זאָגט דער רבי — וויין נישט, אין
וואַרשע זינען דאָ גוטע מלמדים, וועסט זיך אַרנטלעך אויפֿפֿירן...
נו גיי, געדענק צו זאָגן דער מאַמען, ס'קומט מיר פֿאַר אַ חודש...
די רביצין מורמלט עפעס נאָך שטיל, נאָר יצחק הערט נישט
און לויפֿט שנעל אַרויס פֿון דער טיר ווישנדיק מיטן אַרבל די אויגן.
אין דרויסן אין אַ שיינער זומער־מאַרגן, די פֿיס דערהייבן זיך
צו לויפֿן. און דאָס פֿולע האַרץ וויל לויז ווערן פֿון אַ משא.

ער דערוועט פֿון דער וויינטן שמואלקען, אַ 13 יאָריקן בית־מדרש־
לאַבוס. ער לויפֿט אים נאָך און שריינט מיטן גאַנצן מוח:
— שמואלקע, שמואלקע! ווייסט, מנן מאַמע האָט חתונה!

נאָר ער דערשרעקט זיך פֿאַר זײַנע אייגענע ווערטער און שעמט זיך. שמואלקע פֿרעגט זיך, צי מען באַקט לעקעך. יצחק ענטפֿערט, אַז ער ווייסט נישט, און שמואלקע זאָגט מיט אַ זיכער קול:

— מען באַקט, אַוודאי באַקט מען! ברענג, יצחק, וואַרט, איך וועל דיר שוין עפעס געבן!

— איך פֿאַר קיין וואַרשע — ענטפֿערט יצחק מיט אַ ביסל גאַווה, ער וויל שוין פֿטור ווערן פֿון שמואלקען און לויפֿן-אַהיים, נאָר שמואלקע לאַזט אים ניט.

— לאַמיר געמאַכט! — זאָגט יצחק, ער מיינט, כּ״בין אַ גנב, פֿונקט אַזוי ווי ער!

שמואלקע גיט אים אַ קאַפע מיטן פֿוס און אַנטלויפֿט.
אונטערהינקענדיק אויף אַ פֿוס קומט דאָס קינד אַהיים.

— 2 —

אין קיך טראָגט זיך אַ ריח פֿון פֿאַרשיידענע שבתדיקע מאַכלים. אויפֿן קוימען שטייען גרויסע טעפּ. אויף דער פֿאַן פֿיש הייבן זיך גרויסע בלאַזן. דאָס פֿייער קנאַקט.

די מאַמע, אַנגעטאָן אין וואַלענעם קלייד, אין שבתדיקן פֿאַרוק און אין אַ נײַעם ווייסן שירץ, שטייט בײַ דער טיר און רעדט מיט דער יידענע וועגן עפל. דערזעענדיק יצחקן פֿרעגט זי:
— וואָס עפעס אַזוי פֿרי?

יצחק דערמאָנט זיך, אַז ער האָט ליגן געזאָגט און ווייסט נישט וואָס צו ענטפֿערן. צוגיין און קושן דער מאַמעס האַנט און זאָגן „גוט מאַרגן!“ — קאָן ער עפעס נישט. די יידענע קוקט אויף אים און רעדט צו דער מאַמען עפעס אויף פּויליש; די מאַמע ענטפֿערט; בײַ דע קוקן אויף אים; די יידענע פֿאַרקרימט איר גערונצלט פנים און יצחק ווייסט נישט, צי זי וויל שמייכלען אָדער עפעס אַנדערש טאָן. ער שטייט אַלץ נאָך אויף איין אָרט און האָט זיך מורא צוצורירן צו

עפעס. א שטייגער ווי ער וואלט זיך געפונען ביים פעטער ירוחם אין דער גרויסער סאלע, ווו אליך איז שייך און ריך, און דאך קען ער קיין טריט נישט מאכן אן דעם פעטערס יינגלעך.

דאס אַנבניטן, א פראסט וואַכעדיק אַנבניטן, עסט ער אין דער אַנדערער שטוב און איז זייער אומרויק. ער לאַזט קיין אויג נישט אַראָפּ פֿון דער טיר און האָט מורא, די מאַמע זאָל נישט אַרבינקומען אין מיטן עסן; ער וועט פונקט האָבן אַ פֿול מויל און וועט איר נישט קענען ענטפֿערן; ער מאַכט דעריבער קליינע ביסן. עפעס איז דאָס אַנבניטן קיין אַנבניטן נישט, די שטוב קיין שטוב נישט, און די מאַמע קיין מאַמע נישט!

די מאַמע קומט-אַרין און יצחקן ווערט דער אָטעם פֿאַרהאַלטן. די מאַמע גייט-צו, זעצט זיך אַנידער אין וואַלענעם קלייד נעבן אים אויף אַ בענקל. יצחק ווערט צעמישט. פֿאַר די אויגן שווינדלט אים. די זעמל פֿאַלט אים אַרויס פֿון דער האַנט. ער וויל זי כאַפֿן, נאָר ער גיט זיך עפעס אַ מאַדנעם ריר און קערט-איבער דאָס בענקל. ער אַליין פֿאַלט אויך, אַ ביסל אומגערוק, אַ ביסל גערן, וויליק, ווייל ער פֿילט, אַז צו בליבן שטיין אויף איין אַרט טויג עפעס נישט פֿאַר אים. די מאַמע שרייט:

— דו, ווילדע בריה! ער ווייסט דען, וואָס מיט אים טוט זיך?
יצחק הייבט-אויף דאָס בענקל און טראַכט, אַז די מאַמע איז גע-
רעכט: ער ווייסט טאַקע נישט, וואָס מיט אים טוט זיך. אָבער דאָס
איז ער נישט שולדיק, נאָר די מאַמע אַליין; צו וואָס האָט זי דען
חתונה?

— אין אמת אַרין — פֿילאָסאָפֿירט ער, בליבנדיק אַליין אין
שטוב — צו וואָס טויג דאָס דער מאַמען חתונה האָבן און אַנמאַכן
אַזאָ פֿאַרמישונג? ער דערמאַנט זיך, אַז אין דער לעצטער צייט האָט
די מאַמע זיך געקלאַגט פֿאַרן פעטער ירוחם אויף פרנסה, אַז דאָס
גוישע געוועלב האָט צוגענומען דאָס גאַנצע לייזעכץ, און דער פֿע-
טער ירוחם האָט זייער שווער אָפּגעזיפֿצט און געזאָגט:
— ביטערע צייטן; גאָט זאָל זיך דערבאַרעמען!

און יצחק איז זיך איצט משער, אָז די מאַמע האָט חתונה, כדי צו האָבן פרנסה. אַ ווונדער איז אַפֿילו, ווי אַזוי פֿון דער חתונה וועט אַרויסקומען פרנסה, און די ציט וועט שוין ניט זיין ביטער: — גאָר אַז נישט, וואָלט דאָך די מאַמע נישט חתונה געהאַט! צו וואָס?

די מאַמע קומט ווידער אַרײַן פֿון קיך מיט אַ פּלאַטע פֿיש אין ביידע הענט, און יצחק פֿילט עפעס אַ מיין רחמנות אויף דער מוטער, וואָס דאָס גויישע געוועלב נעמט איר צו דאָס גאַנצע לייזעכץ, וואָס זי האָט אַזעלכע ביטערע צייטן און מוז חתונה האָבן... אין די אויגן שטעלן זיך אים טרערן.

די מאַמע זעצט זיך און רופֿט אים צו:
— יצחק!

דער מאַמעס קול איז, ווי אַלץ אַרום, גאָר נישט ווי אַלע מאָל. עס קלינגט אין דעם קינדס אויערן פֿרעמד, ווי אַ ווידערקול. יצחק מאַכט זיך צום ערשטן מאָל נישט הערנדיק און כאַפט פֿליגן אויף דער שויב.

— יצחק! די מאַמע רופֿט אים, און ער שטייט! וואָס איז דאָס? — זאָגט די מאַמע מיט פֿאַרווורף.

יצחק גייט צו, שטעלט זיך אַנידער און ווייסט נישט, וואָס ער האָט צו טאָן מיט די הענט זינע, וווּ מען האַלט זיי.

— דו ווייסט ווױהין דו פֿאַרסט?

יצחק ענטפֿערט ניט.

— איך פֿרעג דאָך דיך! פֿאַר וואָס ענטפֿערסטו נישט? ווייסט ווױהין דו פֿאַרסט?

יצחק לאָזט טיפֿער אַראָפּ די אויגן. די מוטער ווערט בייז:

— איך פֿרעג דאָך דיך, שגץ! האַסטו געזען? פֿאַר וואָס ענטפֿערסטו נישט?!

יצחק פֿאַרוויינט זיך ווידער. די מאַמע גייט בייז אַרויס פֿון שטוב מיט אַ שטילן, צאַרנדיקן: „וואָרטו!“

יצחק בליבט אַליין און האָט נישט וואָס צו טאָן. פֿליגן איז, ווי

אויף צו להכעיס, נישט דאָ קיין איינע אויף די שויבן. אין קיך האָט ער מורא אַרײַנצוגיין. די לעצטע שטוב, וווּ די בעטן שטייען, איז פֿאַרמאַכט: די מאַמע האָט נישט געהייסן דאָרט אַרײַנגיין, און ער פֿילט זיך פֿאַרשפּאַרט פֿון אַלע זײַטן.

— ווען וועט שוין מענדל סוחר קומען?

ער נעמט אליין אַרויס דאָס נײַע פּאַלטנדל, טוט עס אָן, גײט צו צום שפּיגל, ער פֿאַרקרימט דאָס פנים און זאָגט, טײַטנדיק² מיטן פֿינגער אין שפּיגל אַרײַן:

— דו, ווילדע בריה! דו, ווילדע בריה! ער ווייסט דען, וואָס מיט

אים טוט זיך? כ׳האָב דיר באַלד געזאָגט: מע-ע...

די דינסט, אַ מיידל אַ גיכס, וואָס קאָן זינגען גאָר שײַנע לידע-לעך, גײט דורך. יצחק וואַלט זי געבעטן, זי זאָל אים זינגען אַ לידל, נאָר זי אַנילט זיך. דאָס מיידל, דורכגייענדיק, דערזעט אויפֿן נײַ-אויסגעפּוצטן שפּיגל פֿלעקן פֿון יצחקס פֿינגער. זי גיט אַ שלײַדער און זאָגט:

— צו אַל די שוואַרצע יאָר! ווען וועט מען שוין דײַנער פטור

ווערן?

יצחק ווערט ביזן און ענטפֿערט:

— דו, שיקסע דו! זי מײַנט, איך ווייס נישט, אַז...

נאָר ער ווייסט אייגנטלעך נישט. וואָס אַזוינס די דינסט האָט געטאָן, מיט וואָס מען זאָל זי קאַנען זידלען, און קוקט נאָר צאָרנדיק אויף איר.

די דינסט גיט אים נאָך אַ מאָל אַ שטופּ. יצחק לויפֿט צו, כאַפּט איר האַנט צווישן זײַנע ציין און בײַסט לאַנג און פֿעסט. די דינסט שרײַט. אין שטוב ווערט אַ גערודער. די מאַמע קומט אַרײַן, די יידענע שטייט בײַ דער טיר מיט אַ האַלב-אַנגעהויבענעם מער אין דער האַנט.

² טײַטלענדיק (ווי אַ רבי מיטן טײַטל).

די מאַמע זאָגט שטיל, נאָר מיט צאָרן:
 — אַז מען זאָל אַזעלכע קינדער נישט קענען, רבונו של עולם!
 און דער רבונו של עולם לייגט זיך אויפֿן קינדס האַרץ שווער
 ווי אַ שטיין. ער ווערט טרויעריק און זעצט זיך שטיל ביים טיש.

— 3 —

פֿון דער קיך דערהערט זיך אַ פֿעסטער עפֿן די טיר און מענדל
 סוחרס ברייט קול לייגט זיך אין ביידע שטובן:
 — נו, וווּ איז ער? גיכער!

— דאָ! — כאַפט זיך יצחק אויף פֿון אַרט און וויל עפעס טאָן.
 נאָר קיינער הערט אים נישט. מענדל סוחר אַזיגט זיך זייער. די
 מאַמע רופֿט אים אַוועק אין אַ זינט און רעדט צו אים שטיל. מענדל
 שאַקלט אַזיגט צו מיטן קאַפּ אויף „יאַ“ און זיין שוואַרצע באַרד
 קנייטשט זיך אויף זיין ברוסט בני יעדן שאַקל.
 — פּונקט אזוי ווי דער טאַטע... — טראַכט יצחק — נאָר אין
 טאַטנס באַרד זינען דאָ אַ סך גרויע האַר...

די מאַמע דערלאַנגט מענדלען אַ קליין פעקל וועש; יצחקן לייגט
 זי אין ביידע קעשענעס אַריין צוויי שטיקלעך לעקעך און זי בייגט
 זיך אַזיגט אים צו קושן.

יצחקן גייט־דורך איבערן גוף אַ שוידער. ביים האַרץ האַט זיך
 עפעס אַ קער געטאָן. ער כאַפט פֿעסט ביידע הענט צוריק צו זיך, ווי
 צום שיצן זיך פֿון עפעס. די מאַמע קוקט אויף אים ביזן אַ שלעכט־
 קייט שפּראַצט פֿון אירע אויגן.
 — נו, פֿאַר געזונטערהייט...

בני יצחקן גיט זיך ווידער עפעס אַ קער ביים האַרץ. ער לויפֿט־
 צו צו דער מאַמעס האַנט, מאַכט־צו די אויגן און קושט לאַנג און
 מיטן גאַנצן פּוּח:

— בלייב געזונט, מאַמע!

בני דער טיר וויל ער זיך נאך א מאָל אויסדרייען און וואַרפֿן אַ בליק אויף דער מאַמען, נאָר ער האָט מורא. דערזעענדיק דעם בעל-עגלה אויף דער גאָס, זיפֿצט ער אָפּ און אָטעמט-אַינ אַ פֿולע ברוסט.

אין מיטן אויפֿזעצן זיך האָט שוין דער בעל-עגלה אַ שמיץ גע-געבן דאָס פֿערד און די הַיזער האָבן זיך אָנגעהויבן צורוקן. יצחק, וואָס זיצט נעבן מענדל סוחר מיטן פנים צום פֿערד, דרייט זיך נאָך אַ מאָל אויס. דערזעט, חיים שמש גייט-אַרײַן אין זייער הויז, איז ער זיך משער צו וואָס.

באַלד ענדיקט זיך די גאָס און עס הייבט זיך אָן דער שאַסיי. די פֿעלדער מיט די קורצע, אָפּגעשניטענע שטרויען דרייען זיך און דער בית-עלמין רוקט זיך אַלץ צו נענטער:

יצחק זוכט מיטן אויג און וויל געפֿינען דאָס אָרט, וווּ זײַן יונג ברודערל חיים ליגט, אָנגעטאָן אין ווייסע תּכריכים, צוגעשאַטן מיט ערד. זוכנדיק, שטעלן זיך אים פֿאַר גאַנצע שורות בערגלעך ערד, און אויפֿן האַרץ לייגט זיך אַ שטילער טרויער. די אויגן פֿאַלן אים צו און אין מוח וועבט זיך אויס ביסלעכווייז אַ בילד: אויף אַ ווייטן, ברייטן פֿעלד ליגן אויסגעסדרט מענטשן; שרענגעסווייז ליגן זיי אויף דער ערד, ווי סאָלדאַטן רויקן; זיי האַלטן די הענט בני די פֿיס גלייך, „סמירנאַ“¹; ער, יצחק, איז אָן אָפֿיציר און שרײַט הויך-הויך אויפֿן קול; אַלע הענט הייבן זיך אויף; אַרום און אַרום זעט מען נאָר אויסגעשטעלטע הענט, וואָס שטייען גלייך ווי אַ ליניע... דער-נאָך קומט אַ גויע מיט אַ קאָסע און שניידט, און מאַכט בינטלעך. עפֿענענדיק די אויגן דערזעט ער זײַנע הענט און האָט הנאה צו קוקן אויף זיי. דער בית-עלמין ליגט שוין הינטער אים. דער שאַסיי ציט זיך גלייך באַפֿלאַנצט פֿון ביידע זײַטן מיט ביימער. איבערן הימל ציען זיך שטיקער וואַלקנס. איבערן שאַסיי לויפֿט אַלע ווילע אַריבער דער שאַטן און ער לויפֿט אַ סך גיכער ווי דער וואַגן, כאַטש דער בעל-

³ (פויליש) שורותווייז. — ¹ (רוסיש) גלייך שטיין! (מיליטערישער באַפעל)

עגלה אנטלט צו דער באַן, און אלע האבן מורא, מען זאל נישט פֿאַר-
שפעטיקן.

די באַן גייט־אָוועק פֿון דער סטאַנציע אַרום פֿינף. פֿאַר יצחקן
האַט מענדל סוחר נאָר אַ האַלבן בילעט גענומען און אים אָנגעזאָגט,
אַז ער זאל זאָגן דעם קאַנטראַקטאָר „אַשיעם ליאַט“⁵, און זאל זיך
מאַכן קליין. ער זיצט אין וואַגאָן אין ווינקעלע און שרעקט זיך זייער.
עס הייבט־אָן טונקל צו ווערן. זינע האַלב פֿאַרמאַכטע אויגן
זעען נאָר אַ רויך, וואָס טראַגט זיך אין דער לופֿט פֿון וואַגאָן, און
קערט זיך אין אַלע זינטן פֿאַרלאָזט און עלגט, אַ שטייגער ווי ער
וואַלט קיין טאַטע־מאַמע נישט געהאַט. פֿון רויך קוקט נאָר אַרויס
אין אַ זינט דאָס פעקל וועש, מענדלס ריזע־קעסטל. דער וואַגאָן
קלאַפט און פֿון געשפרעך דערהערט יצחק נאָר אַפּגעהאַקטע ווער-
טער. עפעס אַ ייד פֿרעגט:

— ווער איז דאָס יינגל?

און טייט מיטן פֿינגער.

יצחק האָט מורא צו הערן דעם ענטפּער און רוקט זיך פֿעסטער
צו צו דער וואַנט. עס הערט זיך אַ זיפֿץ. עפעס אַ קול קרעכצט און
זאָגט:

— ביטערע צייטן!

מען רעדט וועגן באַנקראַטן. יצחק פֿאַרשטייט נישט, וואָס דאָס
איז אַזוינס, נאָר נישער איז ער זיך, אַז דאָס מוז זיין עפעס גאָר־גאָר
שלעכטס, וואָס טרעפֿט זיך נאָר אין ביטערע צייטן. אַן אַנדער קול
קרעכצט אויך און זאָגט, אַז ס'מוז זיין משיחס צייטן, אַז קיין פּרנסה
איז נישטאָ... נייַע גזרות קומען־אויף... און יצחקן ווערט זייער, זייער
טרויעריק אויף דער נשמה. עס שטעלט זיך אים פֿאַר, אַז די ביי-
טערע צייטן וועלן לאַנג דויערן. אַלע געוועלבער וועלן ווערן ליידיק.
אַלע יינגלעך וועלן גיין אָן קאַפּאַטלעך. אַלע מיידלעך — באַרוועס,
אַן שיד, און וועלן שרײַען:

⁵ (פויליש) אַכט יאָר.

— עס הונגערט מ'ך!

און די מאמעס און די טאטעס וועלן זיפצן:

— ס'איז נישטאָ קיין פרנסה... גאָט זאל זיך דערבארעמען...

ער עפֿנט־אויף די אויגן און קוקט זיך אום. די אַלע פֿנימער אַרום זעען אים אויס זייער פֿאַרביטערט, און אים ווערט אַ רחמנות אויף אַלע, אויף מענדל סוחר אויך. ער איז אים איצט נישט מוחל, וואָס ער האָט פֿאַר אים גענומען נאָר אַ האַלבן בילעט און פֿאַר זיך אַ גאַנצן.

דער צוג שטעלט זיך. מען גייט־אַרײַן און אַרויס פֿון וואַגאַן. מען שלעפט פֿעקלעך. עפעס אַ קול פֿרעגט הויך:

— האָ! וואָס מאַכט מען, הענעך?

— געלויבט השם יתברך! — ענטפֿערט אַן אַנדער קול.

— האָסט פרנסה? ווי גייט עס דיר?

— נישקשה, געלויבט השם יתברך!

און די פֿאַר בלויע אויגן, יצחקס, קוקן אויף דעם ייד מיט ליב־שאַפֿט. וואָלט ער זיך ניט געשעמט, וואָלט ער דעם יידן געזאָגט:

— איר זינט אַ גוטער ייד, ר' ייד! איר האָט פרנסה, געלויבט

השם יתברך, געלויבט השם יתברך...

דער צוג האָט ווייטער גערירט.

יצחק איז צוגעגאַנגען צום פֿענצטערל און גענומען אַרויסקוקן. עס האָט אָנגעהויבן אַלץ טונקעלער צו ווערן און אין דער טונקלקייט האָבן זיך ביסלעכווייז פֿאַרלוירן די געשטאַלטן פֿון די ביימער און פֿון די פֿעלדער. די טעלעגראַף־דראַטן האָט מען שוין נישט אַרויס־געזען, נאָר די סלופּעס זיינען אַוועקגעשפרונגען איינער נאָכן אַנדערן און האָבן זיך באַהאַלטן. איבערן הימל האָבן זיך געשלעפט נאָך אַ ביסל רויטלעכע וואַלקנס. פֿון דער ווייטן האָט צייטנווייז אַ פֿינקל געגעבן אַ פֿייער, עס האָט געציטערט און געשפרונגען, און וואָס פֿינצטערער עס איז געוואָרן, אַלץ מער פֿייערלעך האָבן געציטערט. די סלופּעס האָט מען שוין קוים דערזען. הימל און ערד האָבן זיך צוזאַמענגעגאַסן אין איין שוואַרצער מאַסע און דער וואַגאַן איז אַרײַן

צווישן צוויי מויערן ערד. פֿאַר די אויגן איז געוואָרן שוואַרץ. גאַר שוואַרץ. און אין דער שוואַרצקייט האָט זיך עפעס גערודערט. גע-לאָפֿן, ווער ווייסט וווּהיין.

יצחק דרייט זיך אויס צו מענדל סוחר און רעדט גאַר שטיל:

— ר' מענדל?

נאָר ר' מענדל דרעמלט.

— ר' מענדל? — זאָגט ער נאָך אַ מאָל און ציט אים בנימ אַרבל.

— וואָס?

— וואָס איז. אָז די קאַליע⁶ פֿאַלט-אום?

ר' מענדל ענטפֿערט נישט און לענט זיך צוריק אָן אויף דער

באַנק.

— גייט די וועלט אונטער? יאָ? — פֿרעגט דאָס קינד ווי זיך

אַליין.

ר' מענדל שנאַרכט.

— 4 —

אַרום עלף איז מען אַרויס פֿון וואַקזאַל. יצחקס פֿאַרשלאָפֿענע אויגן האָבן זיך אַלץ נאָך נישט געקאָנט אין גאַנצן עפֿענען. די ליכט האָבן געבלענדט די אויגן. פֿון אַלע זייטן זיינען געשטאַנען זייער הויכע הניזער און דראַזשקעס⁷ זיינען געווען גאַר אַ סך. ערשט זיצן-דיק אויף דער דראַזשקע האָט זיך יצחק דערמאַנט. אָז ער פֿאַרט צום טאַטן, און זיין האַרץ האָט אָנגעהויבן צו קלעמען אָן אומרויִקייט, עפעס אַ שווערע דערוואַרטונג. מען איז דורכגעפֿאַרן אַ סך גאַסן, און יעדעס מאָל, אָז דער פֿורמאַן האָט גענומען אין אַן אַנדער גאַס אַרײַן, איז יצחק צופֿרידן געווען, וואָס ס'וועט געדויערן נאָך אַ ביסל לענגער. ער האָט זיך געמאַכט שלאָפֿן און פֿאַרמאַכט די אויגן.

⁶ באַן, צוג. — ⁷ קאַטשן מיט פֿערד, צו דינגען.

ביים טויער ציט מען ביים מעשל. עס קלינגט. דער רעגן קא-
פעט דערווייל אויפן פנים. א קאלטער ווינט בלאזט אויף דעם נניעם
פאלטנדל און דאס פעקל וועט ווערט פנייכט. עס דערהערן זיך פון
אינעווייניק טריט און א געקלאנג פון שליסלען. דאס טויער עפנט
זיך, און צחקן פארהאלט זיך דער אטעם:

— איצט...

א גוי מיט א מעשענעם דאשיק⁸ פארהאקט דאס טויער. עס
הילכט ארום און ארום. זיי גייען-ארויף אויף די טרעפ. יצחק שלעפט
קוים נאך די פיס און זעט נישט, וואס ס'טוט זיך ארום אים. ער
פילט נאך מענדלס שווערע גרויסע האנט ארום זינער און דאס גע-
פיל איז ביז גאר שווער. ביי דער טיר קלאפט מענדל א פאר מאל.
עס הערן זיך טריט פון בארוועסע פיס. מען פֿרעגט:

— קטא טאם?⁹

יצחק דערקענט דעם פאטערס קול און זיפצט-אפ לייכטער.
נאך מענדל, דערהערנדיק די טריט, לויפט שנעל אראפ פון די
טרעפ אויף די שפיץ פינגער און זאגט יצחקן:

— בלייב דא!

יצחק בלייבט שטיין שטיל, האט מורא צו אטעמען. ארום איז
פינצטער.

— קטא טאם? — דערהערט זיך נאך א מאל הינטער דער טיר.

— עפן, שלימזל! וואס שטייסטו?

די טיר עפנט זיך. יצחק דערזעט א פאר וויסע גאטקעס. דער
טאטע בייגט זיך איין, שטעלט זיך צוריק אויף און פֿרעגט מיט א
דערשראקענעם קול:

— יצחק, דו?

— צו אל די שווארצע יאר! מאך-צו די טיר! וואס איז דאס? —

הערט זיך פון דער אנדערער שטוב.

יצחק גייט-אריין. די טיר פאדמאכט זיך. דאס קול פון דער אנ-

⁸ דעקעלע איבערהיטל. — ⁹ (פויליש) ווער איז דארט?

דערער שטוב פֿרעגט נאָך אַ מאָל. שוין ביזן. דער פֿאַטער ענטפֿערט
נישט. קראַצט זיך איבערן קאַפּל און אַטעמט שווער.

באַלד דערהערן זיך פֿון דאָרטן געשרייען:

— דזנע ממזרים ברויך איך נאָך! זאָל ער גיין ברעכן הענט

און פֿיס...

נאָך דעם שיטן זיך ווידער קללות. געשרייען. און אין מיטן

שווימט־אַרויס דעם טאַטנס קול:

— ביילע, ביילע!

און דעם טאַטנס קול איז אַזוי וויד. ער בעט זיך אַזוי. ס'איז

אַ רחמנות.

די געשרייען געדויערן לאַנג. יצחק שטייט ביים קאַסטן און

האַט מורא זיך צו רירן פֿון אַרט. ער קלערט נישט און טראַכט נישט,

און וויל נישט קלערן און טראַכטן... און די געשרייען און די קללות

פֿון דער אַנדערער שטוב שלאָגן אים אין קאַפּ אַרײַן דורך די אויערן.

ווי אַ פֿאַליע דראַבנע שטיינדלעך. וואָס שייַן זיך און שיט זיך און

הערט גאָר נישט אויף... ער ווערט מיד, לענט־אַן דעם קאַפּ אויפֿן

קאַסטן און פֿאַרשטאַפט זיך מיט ביידע הענט די אויערן.

די געשרייען ווערן שטילער. ווי דונערן צום סוף רעגן. עס

הייבן זיך אָן שטילע, אַפּגעהאַקטע קללות, קרעכצן און זיפֿצן. דער

טאַטע קומט־אַרײַן. אַ קאַפּ אין אַ וויסער הויב ¹⁰ דערהייבט זיך פֿון

קישן און פֿרעגט:

— וווּ וועסטו אים לייגן, אַז ס'זאָל דיך...

יצחק וויל וויינען. ער קאַן נישט. דער טאַטע רעדט אַלין:

— ביילע, ביילע, כ'בעט דיך, ביילע... כ'וועל אים לייגן צו

רבֿקהן אין בעטל אַרײַן... ביילע, כ'בעט דיך...

— לייג דיר אים אויפֿן קאַפּ... — און דער קאַפּ אין דער הויב

דרייט זיך אויס צו דער וואַנט.

¹⁰ קאַפּטיכל, קופּקע.

דער פֿאָטער טוט יצחקן אויס, לייגט אים אין בעטל אַרײַן און גייט אַליין צוריק אין זײַן בעט.

אין דער שטוב איז שטיל. טייל מאָל גאַר גיט דער טאַטע אַ קרעכץ. אַ קליין לעמפל ברענט, און די ווענט און די פּאָדלאַגע זײַנען פֿול מיט מוראדיקע שאַטנס. יצחק ליגט רוּיק, רירט זיך נישט פֿאַר אַ לאַנגע ווײַלע.

ערשט ווען ער איז זיך משער, אַז אַלע שלאָפֿן, דערלויבט ער זיך צו באַוועגן די האַנט און טרעפֿט אויף זײַנס אַ פֿוס. עפעס דאַכט זיך אים, אַז ער האָט געפֿונען אין זײַן גוף גאַר אַ נײַע זאַך. ער רירט זיך צו מיט דער האַנט צום אַנדערן פֿוס און ביידע פֿיס זעען אים איצט אויס גאַר לגמרי איבעריק. אים דאַכט זיך, אַז ס'וואַלט גענוג געווען, ער זאַל קליין זײַן, גאַר קליין ווי אַז עפעלע, וואָס מ'קען באַ האַלטן וווּ מ'וויל.

גאַר אין אַ ווײַלע אַרום דרייט ער אויס דעם קאַפּ און דערזעט אַ פֿולן קישן שוואַרצע האָר און אַ קינדיש פנים מיט גאַר רויטע ליפֿן. דאָס קינד אַטעמט רוּיק, פּאַמעלעך. אים ווערט גאַר פֿריילעך און לײַכט אויפֿן האַרצן.

אים דערמאָנט זיך זײַן ברודערל, וואָס איז געשטאַרבן און ליגט באַגראָבן אין דער ערד. אַז ער איז געשלאָפֿן מיט אים, האָט זיך אויך די קאָלדרע אַזוי גערירט אַרויף און אַראָפּ, אַרויף און אַראָפּ... ער רוקט זיך צו נענטער, רירט אָן די האָר, רירט זיך צו צום שטערן. ער וויל בעסער אַנקוקן דאָס פנים, קניט אַנידער אין בעט און בייגט זיך צו, און דאָס קליינע פנימל שלאָפֿט און שלאָפֿט, אַטעמט און אַטעמט. ער בייגט זיך צו צו זײַנע ליפֿן, קושט דאָס פנימל וואָס אַ מאָל שטאַרקער און חזרט:

— כ'האָב דיך אַזוי ליב, כ'האָב דיך אַזוי ליב, אַזוי ליב...

גאַר דאָס מיידעלע כאַפט זיך אויף מיט אַ הויך געוויין. אין שטוב ווערט אַ גערודער. דער טאַטע פֿרעגט זיך, וואָס דאָס איז. די הויב שריינט און שעלט, און דאָס מיידל הייבט נאָך העכער אָן צו וויינען. זי שריינט און וויינט אָן מיטן פֿינגער אויף יצחקן:

— ער ... ער ... מאמישי...

— וואס האָט ער דיר געטאָן? — פֿרעגט דער קאַפּ אין דער

הויב.

— דאָ, דאָ... — ווייזט דאָס מיידל אָן מיט דער האַנט אויף דער

באַק.

די מוטער גייט אַראָפּ, נעמט דאָס מיידל צו זיך אין בעט אַרײַן. אַ פֿאַר ביזע אויגן קוקן אָן יצחק. ער בליבט אַליין. אים ווערט זייער טרויעריק. ער האָט מורא צו וויינען, אַפּצוהיפּצן. ערשט, אַז ער ווערט אַנטשלאָפֿן, רײַסן זיך די זיפּצן אַרויס פֿון דער ברוסט.

געחלומט האָט זיך אים, אַז ער האָט אונטער דער שאַנק געפֿונען אַ סך געלט. ער נעמט און נעמט, און עס ווערט אַלץ מער. ער האָט שוין אָנגעלייגט פֿולע קעשענעס, אַינגעטיילט דער מאַמען און דעם טאָטן אַ סך, און ביידע האָבן זיך געפֿרייט, אַז ס'וועלן שוין נישט זיך קיין ביטערע צײַטן, און זיי וועלן זיך שוין קיין מאָל, קיין מאָל נישט גטן. זיי זײַנען געזעסן בײַם טיש און געציילט דאָס געלט. יצחק האָט דערלאָנגט און דערלאָנגט. די מאַמע האָט געשמייכלט, דער טאָטע אויך, און יצחק האָט געפּאַטשט אין די הענט:

— אַט אַזוי, גוט אַזוי...

ער שמייכלט אין חלום.

באַלד אין דער פֿרי האָט אים דער טאָטע אַראָפּגעפֿירט צו דער באַן און האָט אים איבערגעגעבן אַ מענטשן, אַז ער זאָל אים אַראָפֿ-לאָזן בײַ דער סטאַנציע. אַ גאַנצן וועג איז ער געשלאָפֿן און איז אַנ-געקומען אין יאַלטאָוו פֿאַר נאַכט מיט אַ בעל-עגלה. ער איז נישט באַלד אַהיימגעגאַנגען און געוואַלט גיין אין חדר אַרײַן, נאָר אויפֿן וועג האָט אים באַגעגנט מענדל סוחרס ווייב און האָט אַהיימגעשיקט אַנזאָגן דער מאַמען, אַז יצחק איז געקומען. געוואַרט האָט ער בײַ

מענדלען אין געוועלב. באַלד איז די דינסט געקומען און האָט אים אַהיימגעפֿירט בײַ דער האָנט.

בײַ דער טיר האָט אים באַגעגנט די מאַמע און אַ ייד אין אַ סאַ-
מעטן היטל מיט אַ שוואַרצער באַרד האָט אַרײַנגעבויען דעם קאַפּ פֿון
דער אַנדערער שטוב. דערזעענדיק די מאַמע, איז יצחק צוגעפֿאַלן צו
איר, אײַנגעטוליעט דעם קאַפּ אין איר שויס און האָט אַנגעהויבן הויך
צו וויינען. די מאַמע האָט אויסגעדרײט דעם קאַפּ צום ייד און האָט
אויך אַנגעהויבן צו וויינען. דער ייד איז אוועק פֿון דער טיר און האָט
אַנגעהויבן צו שפּרייזן אַרויף און אַראָפּ אין דער אַנדער שטוב, און
יעדער טריט זײַנער האָט ווי מיט אַ האַמער אָפּגעשלאָגן אין קינדס
האַרצן.

פליגלמאן

I

ווער און וואָס איז פליגלמאן און וועגן זײַנע באַקאַנטע

פליגלמאן איז אַ יונגע־מאַן פֿון עטלעכע און דריַסיק יאָר. ער האָט אַ קליינעם, אַ ביסל אינגע־הויקערטן גוף, אַ גרויסן, קרומען שטערן און אַ קליין בלאַנד בערדל. די אויגן זײַנע זעען־אויס ווי פֿאַרלאַפֿן מיט פֿאַרע. עס דוכט זיך, אַז מען דאַרף זיי נאָר מיט אַ טיכל איבערווישן, פֿדי זיי זאָלן העל גלאַנצן.

ניט זעלטן, גייענדיק פֿאַמעלעך איבער דער רוישנדיקער גאַס, אויף אַ לעקציע אינגע־בויגן, האַלטנדיק די הענט אין די טאַשן, טראַכט ער, אַז אויף דער וועלט האָבן געלעבט אַ סך גרויסע מענטשן; בודאַ, שפּינאַזאַ, קאַנט און נאָך אַ סך אַנדערע, און ער, דעם קוניווער שמש אַ זון, ווייסט זייערע פֿילאַסאָפֿישע סיסטעמען אויף קלאַר און קאַן נאַכזאָגן אַלץ, וואָס ער האָט געלייענט פֿון זיי, וואָרט בײַ וואָרט, און אַז אויף דער גאַס איז אַ שיין וועטער, די דראַזשקעס * האַקן גראַד נישט אין די אויערן, און אויף דער לעקציע ברויך מען זיך נישט צו אַנלן, טראַכט ער נאָך מיט פֿאַרגעניגן, אַז אין תּוך אַרײַן זײַנען אַלע פֿילאַסאָפֿן נישט איבעריק קלוג געווען; יעדערער האָט זיך פֿאַרמאַכט אין זײַן ווינקעלע, געטראַפֿן, דאָך אַ ביסל נאָר געטראַפֿן; און ער, פליגלמאן, ווייסט אַלץ, וואָס זיי האָבן אויפֿגעטאַן, און נאָך ווייסט ער, אַז דער עיקר, דער תּוך פֿל־התּוכות, איז דאָס לעבן, דאָס לעבן אַליין טאַקע.

* אַפֿענע קאַרעטקע מיט געבעטע זיצערטער, באַנוצט אין גרויסע שטעט.

און פֿון זמן לעבן איז פֿליגלמאָן צופֿרידן. די ערשטע פֿינף יאָר אין וואַרשע זינען אָנגעקומען אַ ביסל שלעכט, נאָר דעמאָלט איז ער געווען אַ מענטש אָן פֿעסטע איבערצייגונגען, אָן אַ וועלט־אַנשוויי־ונג, און פֿון יענעם לעבן האָט פֿליגלמאָן נישט ליב צו טראַכטן. זינט אַכט יאָר אַבער האָט ער זיך בעסער אינגערעכט, באַקומען גוטע לעקציעס און האָט אָנגעהויבן לעבן רוּיק, לויט פֿעסטע פֿרינציפֿן, אַ ביסל אָפּגעזונדערט פֿון דער וועלט, אַליין אין זמן צימער אויף דעם פֿינפֿטן שטאָק.

זמן צימער איז שטענדיק אויפֿגערוימט אויף אַ באַזונדערן אַרט, אויף פֿליגלמאָנס אייגענעם אַרט. מיט דער דינסט באַניצט ער זיך נישט, זינענדיק איבערגעצייגט קעגן יעדער קנעכטשאַפֿט, און אָן מען ברויך די פּאָדלאָגע צו וואַשן, וואָס ער קאָן אַליין נישט טאָן, האָט ער פֿרעטענזיעס צו זיך אַליין און וואַרפֿט זיך פֿאַר, אָן ער מאַכט קאָמפּראַמיסן, און ווערט איבערגעצייגט, אָן אַן אָרנטלעכן מענטשן איז לעת־עתה זייער שווער צו עקסיסטירן אויף דער וועלט. באַקאנטע האָט ער אַ סך, נאָר נאָענטע מענטשן — גאָר ווייניק, צווישן זינע באַקאנטע יונגעלייט האָלט מען אים פֿאַר זייער אַ גע־בילדעטן, פֿאַר אַ פֿילאָסאָף און אַן עסטעט, נאָר ריידן רעדט מען פֿון אים נישט, גאַנצע חדשים פֿאַרגעסט מען אין אים גאָר; ערשט אָן מען ברויך געלט אויף עפעס אַ זאָך, דערמאָנט מען זיך אין אים; דעמאָלט רופֿט זיך איינער אָן:

— אַ! אין פֿליגלמאָנען האָט מען גאָר פֿאַרגעסן!

— טאָקע! — זאָגט דער אַנדערער, און אַלע פֿאַרווונדערן זיך, וואָס פֿליגלמאָן איז זיי נישט געקומען אין קאָפּ אַרײַן.

און אָן מען קומט צו אים, איז פֿליגלמאָן מכבד מיט טיי, פֿרעגט זיך נאָך וועגן אַלע באַקאנטע, גיט געלט, נאָר גלאַט זיך שפּאַרן אַזוי, האָט ער נישט ליב און זעט, אָן דער שמועס זאָל נישט צו נאָענט צוקומען, ער זאָל ניט באַרירן, ווי ער דריקט זיך אויס, זמן וועלט־אַנשווינג, דער באַקאנטער גייט־אָוועק צופֿרידן, פֿאַרציילט די

חברים, און אלע רימען פליגלמאנען זייער און פארגעסן ווידער באַלד פֿון אים אויף עטלעכע חדשים.

נאָענטער פֿאַר אַלע איז אים לעוואַנטקאָוסקי, אַ לערער, אַ טאַטע פֿון זעקס קינדער און אַ גרויסער אַרעמאַן, נאָר זייער אַ פֿריילעכער. באַקענט האָבן זיי זיך אין אַ בוכהאַנדלונג. לעוואַנטקאָוסקי האָט עפעס אַ מאָדנע תּאווה צו ביכער. קוים דערשיינט אַ ניי בוך, אויף העברעיִש אָדער אויף ייִדיש, און ער קאַן עס דערווייל נישט קויפֿן, ווערט ער זייער טרויעריק און אויפֿגערעגט, און זיצנדיק ביי פֿליגלמאַנען, וויל ער נישט טרינקען קיין טיי. פֿליגלמאַן באַרגט אים אַ סך מאָל געלט און האָט דערפֿון עגמת־נפֿש, וויל לעוואַנטקאָוסקי ווייב האָלט אים פֿאַר אַ צו וואָס ער באַרגט אים געלט.

מיט לעוואַנטקאָוסקי איז פֿליגלמאַן אָפֿנהאַרציק און רעדט מיט אים אַ סך מאָל פֿון זיך אַליין:

— די פּאָעטן מיינען, אַז נאָר זיי אַליין פֿילן די שיינקייט פֿון דער נאַטור. ס'איז אַ ליגן, דער אונטערשייד איז נאָר, וואָס זיי קאָנען דאָס געפֿיל אַרויסגעבן אין אַ פּאָעטישער פֿאָרעם, און איך קאַן נישט: איך באַשעפֿטיק זיך נישט דערמיט. צום ביישפּיל: איך צאַל אַ רובל טנייערער פֿאַר מײַן צימער, נאָר וויל בײַ נאַכט שנייט־אַרײַן די לבנה. איך בין אַן אָפֿענער מענטש, איך האָב זיך אויסגעײַעדט מיט דער גוירטין, אַז איך צאַל אַ רובל טנייערער נאָר מיט דער באַ־ דינגונג, אַז אין צימער איז דאָ די לבנה, איר ווייסט, לעוואַנטקאָוסקי, דער המון, דאָס פּראָסטע פֿאַלק, איז, פֿאַרשטייט זיך, גראַב. שטעלט אײַך פֿאַר, מײַן ווירטין האָט געשמייכלט, אַז איך האָב זי געפֿרעגט, צי בײַ נאַכט שנייט די לבנה אין צימער, און, פֿאַרשטייט איר, זי איז איבערגעצײגט, אַז איך בין אַ נאָר... מיט איין וואָרט, איך זאָג אײַך, לעוואַנטקאָוסקי, אַז אַן אַרנטלעכן, קלוגן מענטשן איז שווער צו לעבן אויף דער וועלט. יאָ!

* סאַרהאַלטן, מיראַלטן — פּאַרוואָרפֿן, אויסזעצן, האָבן פּאַראַיבל, אַ טענה.

פליגלמאן רעדט רוסיש. לעוואנטקאווסקי פֿארשטייט נישט די שווערע ווערטער, נאָר מודה איז ער, און לייענט אים פֿאַר אַ שיר וועגן דער טבע.

— אַ גוטער שיר, — ענטפֿערט פֿליגלמאן — איר וואָלט גאָר געברויכט צו האָבן אַ טיפֿערן פֿילאָסאָפֿישן בליק. אַ שטייגער, איר זאָגט: „מה יפה הטבע, על כל הר וגבעה.“ אַן אמתער פֿאַעט פֿילט, אַז דער באַרג און דער הימל און די ערד און די גאַנצע נאַטור איז פֿונקט דאָס אייגענע, וואָס מיר אַליין...

— ווי הייסט? — פֿרעגט לעוואנטקאווסקי און דאָס פנים זענען ווערט וויינענדיק-ערנסט, אין אַפֿענעם מויל זעען זיך לאַנגע צוויי שורות ציין, און זען האַנט ציטערט אין דער לופֿט.

— עס איז אַזוי. איך, צום בנישפֿיל, פֿיל עס גאַנץ גוט. עס טרעפֿט אַ סך מאָל, וואָס איך פֿיל, אַז איך און דער הימל און די לבנה איז אַלץ איינס, איין אַבסאָלוט, פֿאַרשטייט איר, נאָר אין פֿאַר-שיידענע פֿאַרמען...

— הערסט דו? איז פֿאַרשיידענע פֿאַרמען! דאָס האָב איך דאָך באַלד געזאָגט. הינט, מילא, וואָס ווילט איר? איז דאָך ווידער גוט! און לעוואנטקאווסקי וואַרפֿט אַזוי מיט דער האַנט, אַז פֿליגלמאן ווערט אַן דעם מוט: ער האָט פֿינט, אַז מען צעקאַכט זיך.

— יא, דער שיר איז גוט, — זאָגט ער, — מיר וועלן נאָך ריידן דערפֿון, אַ גוטע נאַכט.

טייל מאָל, אַז ער גייט-אַרויס, גייט אים נאָך לעוואנטקאווסקיס ווייב, אַ יידענע מיט אַ געלבלעך פנים און מיט איינגעפֿאַלענע ברוסטן, און שטעלט אים אָפּ:

— פֿאַני פֿליגלמאן, טאַמער קאַנט איר באַרגן פֿופֿציק קאָ-פיקעס?

פֿליגלמאן באַרגט און האַלט זיך אַ ביסל אויף אין הויז, ווייל באַלד דערהערן זיך פֿון שטוב געשרייען פֿון מאן און ווייב. לעוואנט-קאווסקי וויל פֿופֿצן קאַפּיקעס אויף טאַבאַק, דאָס ווייב וויל נישט

געבן; לעוואנטקאזוסקי זאגט, אז ווען נישט ער, וואלט פליגלמאן איר נישט געבאָרגט. דאָס ווייב ענטפֿערט:

— דו ביסט נישט ווערט מיט אים צו ריידן?

לעוואנטקאזוסקי ווערט שטיל. עס הערט זיך נאָר, ווי ער גייט אַרום אין שטוב, און אויף פליגלמאָנס פנים צעגיסט זיך אַ צופֿריי־דענער שמייכל, וואָס ליגט שוין אזוי אויפֿן פנים ביו צר קומט־אָהיים און ועצט זיך לייענען.

לייענען לייענט ער לאַנג, פאַמעלעך, שטענדיק אין דער אייגע־נער פּאָז, זיצנדיק, און מיט דעם אייגענעם, צרנסטן, רויקן אויסדרוק אויפֿן פנים. טרעפֿט זיך אַ מערקווידיק אָרט, שטעלט ער זיך אָפּ, לייענט עס נאָך אַ מאָל דורך, און קען עס אויף אויסנווייניק, ציט די וואַנצע און לייענט היינטער, אַלץ ווייטער, און עס דוכט זיך, אז זיין מוח וואַלט נאָר קיין מאָל נישט מיד געוואָרן צו שלינגען די זיטלעך, ווי די לונגען — לופֿט. עס גייט־דורך אַ צייט, ער נעמט אַרויס דאָס זייגערל, און אויב ס'איז שוין עלף, מאַכט ער צו דאָס בוך, ציט נאָך אַ מאָל די וואַנצע און אויף זיין פנים צעגיסט זיך אַ מאַדע זיסקייט.

און אז די לבנה איז דאָ אויפֿן שטיק הימל, וואָס זעט זיך דורכן פֿענצטער, לעשט ער אויס דעם לאַמפּ, רוקט־צו דעם שטול צום פֿענצ־טער און קוקט אויף דער לבנה. ער רויכערט אַ פּאַפּיראַס, ציט אים לאַנגזאַם, אַ רויך צעלייגט זיך אין דער בלוילעכער לופֿט, און אין דעם נעפל שווימט די לבנה, פאַמעלעך, פֿרום און ערנסט... אַן אַלטן, חסידישן, טרויעריקן ניגון, די איינציקע מעלאָדיע, וואָס פליגלמאָנס אויערן האָבן אויפֿגעכאַפט אין זיין לעבן — ברומט ער צו דערבני; דער נעפל צעטראָגט זיך, דער טונקעלער הימל מיט דער לבנה ווערן העכער, און פליגלמאָן האַלט דעם קאַפּ געהויבן אין דער הויך, קוקט לאַנג און פֿילט, אז ער און דער הימל און די לבנה און די גאַנצע וועלט זינען איינס, איין אַבסאָלוט אין פֿאַרשיידענע פֿאַרמען, און אז דאָס לעבן איז אַלץ, ליגנדיק דערנאָך אויפֿן בעטל, ווערט ער אַנטשלאָפֿן מיט דעם געדאַנק, אז דאָס ערלעכסטע, קליגסטע לעבן

איז דערביי אויך דאס בעסטע און דאס שענסטע; אז זיין לעבן איז רייך אויך מיט פאָעזיע.
אַט אזא מענטש איז פֿליגלמאַן.

II

וועגן פֿליגלמאַנס ערשטער ליבע

פֿון ליבע האַלט פֿליגלמאַן זייער.

— ליבע — פֿלעגט ער זאָגן — איז דער הויפט־פֿרינציפֿ פֿון לעבן. דאָס לעבן אָן ליבע האָט נישט קיין זין און פֿאַרלירט זיין פֿאַרטיידיקונג. אַ מענטש, וואָס איז נישט גענייגט פֿון דער נאַטור צו ליבע, איז ווייניקער ווערט ווי אַ מענטש וואָס קען נישט לייענען און שרייבן.

און פֿליגלמאַן איז פֿון דער נאַטור זייער גענייגט געווען צו ליבע. נאָר אז מען לעבט אַ פֿאַרשטענדיק, קלוג לעבן, דאַרף מען זיך ריכטן צו זיין אָפּגעזונדערט און עלנט.

— איך קאָן נישט קיין ליגן זאָגן, איך קאָן נישט חנפֿענען — פֿלעגט ער זיך טרייסטן פֿאַר זיין אומגעשיקלעכקייט ביי פֿרויען.

און געהאַפֿט האָט ער שטענדיק, אַז עס וועט זיך טרעפֿן אַזאַ נשמה, וואָס וועט זיין נשמה פֿילן, אַז דזיטלעך רייזנדיק קאָן קיין פֿלאַכע נשמה אים נישט ליב האָבן.

אַמאָל, נאָך דעם ווי ער האָט זיך איבערגעצויגן אויף אַ נייער דירה, האָט ער באַמערקט אין אַ קעגנאיבערדיקן פֿענצטער אַ בלייכ־לעכע געשטאַלט מיט שוואַרצע האָר, אין אַ העלער בליווע און מיט אַ שניי־ווייסן, שטאַנפֿן קאַלנער. אויגן, גרויסע און שוואַרצע, האָבן גע־קוקט גלייך צו זיין פֿענצטער. עס איז געווען אין דער פֿרי. אין דרויסן איז געווען ליכטיק. אַ העלע שנין איז געלעגן אויף אַ האַלבער, קעגנאיבערדיקער מויער. די פֿענצטער זינגען געווען אָפֿן, און דאָס

מיידל האָט געהאַלטן די האַנט איבער די אויגן און האָט געקוקט. פֿליגלמאַן האָט אויך געקוקט. דאָס מיידל האָט אַראָפּגעלאָזט די אויגן פֿאַרשעמט, איר ברוסט האָט זיך באַוועגט, עס האָט זיך געדוכט, אָן זי האָט אָפּגעזיפֿצט. פֿליגלמאַן האָט אַלץ געקוקט אויף איר מיט אַנטזייקונג. נאָר דאָס מיידל האָט ווידער אויפֿגעהויבן די אויגן און ווידער זיי אַראָפּגעלאָזט פֿאַרשעמט, און די ברוסט האָט זיך ווידער באַוועגט... פֿליגלמאַן האָט אַ קלאַפּ געגעבן מיט צוויי פֿינגער אויפֿן פֿענצטער און געזאָגט צו זיך:

— גענוג

און איז אַוועקגעגאַנגען פֿון פֿענצטער צופֿרידן, וואָס ער האָט זיך אַליין באַזיגט, וואָס ער האָט וווינטער נישט געקוקט, כאַטש דאָס האָט זיך אים אַזוי געוואָלט.

„דער גרעסטער נצחון פֿון אַ מענטשן איז, אָן מען איז זיך אַליין מנצח“, האָט ער געטראַכט דערנאָך, גייענדיק איבער דער גאַס אויף דער לעקציע. נאָר זיצנדיק אויף דער לעקציע האָט ער געפֿילט, אָן ער איז עפעס אומרוק, אין דער זינט ביים האַרצן האָט זיך עפעס אַלע ווילע צוגערוקט, עפעס אַ נאָג געגעבן און ווידער זיך אָפּגע־רוקט; די שוואַרצע האַר און די העלע בליווע מיטן וויסן קאַלנער האָבן געציטערט אין מוח, און בכלל איז ער געווען אויפֿגערוימט, עפעס הויטער, ווי ער פֿלעגט אַמאָל זיין ערפֿ פּסח, אין די אַלטע, אַלטע יאָרן.

„המ... יאָ...“ — האָט ער געטראַכט פֿאַר זיך אַ גאַנצן טאָג, געווישט מיט די הענט די וואַנצעס און האָט פּמעט קיין איבעריק וואָרט נישט אַרויסגערעדט, באַהאַלטנדיק פֿון זיך עפעס אַ סוד. זיין פנים האָט אַ גאַנצן טאָג געשמייכלט.

בײַ נאַכט, ליגנדיק אין בעט, קוים האָט ער די אויגן צוגעמאַכט, האָט זיך דאָס בעטל אויסגעדרייט, און ער איז אויסגעקומען מיט די אויגן צום פֿענצטער, ער האָט אַלץ געטראַכט וועגן דער געשטאַלט, און אין פֿינצטערן פֿאַן זינען געלאָפֿן פֿיל, פֿיל פֿינערדיקע פֿינטער־לעד און עפעס וויינט האָט זיך נאַכגעשלעפט, ווי אַ ליכטער נעפל.

געדוכט האָט זיך, אַז די פינטלעך, פֿלוענדיק, מאַכן אַ גלעכע גע-
אַמעטרישע ליניע פֿון יענעם פֿענצטער צו זינעם. אין מיטן האָט ער
זיך דערמאָנט, אַז ער ליגט גאָר מיטן קאָפּ צום פֿענצטער, און האָט
זיך אָנגעהויבן צו אַריענטירן אין בעט. קוים האָט ער דערטאַפּט די
וואַנט און האָט געפֿנט די אויגן, איז דאָס בעטל אויסגעדרייט גע-
וואָרן, און ער האָט געקוקט גלעך אויפֿן וויסן אויוון. ער האָט זיך
אויפֿגעזעצט, אויסגעדרייט דעם קאָפּ. אַקעגנאיבער איז געווען פֿינצ-
טער. ער האָט זיך צוריקגעלייגט, און איז אַ פּאַר מינוט אַרום איז
דאָס בעטל ווידער אויסגעקומען פֿאַרקערט.

— הַמ... — האָט ער געשמייכלט צו זיך אין געדאַנק און איז
אנינגעשלאָפֿן מיט עפעס אַ פֿרישן חלום.

צו מאָרגנס איז דאָס מיידל ווידער געזעסן בנים פֿענצטער. זי
האָט געלייענט אַ בוך, און פֿליגלמאַן האָט געקאָנט קוקן, וויפֿל ער
האָט געוואַלט. נאָר דאָס מיידל האָט פּלוצלינג אויפֿגעהויבן די אויגן
און געקוקט אויף אים, גלעך אויף אים, און אין דעם בליק איז
עפעס געווען.

„די נשמה פֿון אַ מענטשן שפּילט זיך אָפּ אין בליק און אין
געלעכטער.“ האָט ער געזאָרט פֿאַר זיך עפעס אַ פֿראַזע פֿון לאַנג,
גאָר לאַנג שוין דורכגעלייענטן בוך. „מערקווערדיק, ווי גוט געזאָגט.“
ער איז צוגעגאַנגען צו זיין קליין שפּיגעלע, אַנינגעקוקט זיך
אין זיין פנים און האָט געפֿונען, אַז זיין בליק איז גאָר איןגאַנצן אַן
ענלעכער צו איר בליק. עס איז קיין ספֿק נישט געווען, אַז ער גע-
פֿעלט איר: „אַ נשמה אַ נשמה פֿילט“.

אַזוי האָט עס זיך געפֿירט צוויי וואָכן. דאָס מיידל איז געזעסן
בנים פֿענצטער און פֿליגלמאַן האָט געקוקט. אַ מאָל, אַז ער האָט
געקוקט אויף איר, האָט זי פּלוצלינג, ווי געוויינטלעך, אויפֿגעהויבן
די אויגן, נאָר נישט ווי געוויינטלעך — האָט זי זיי אַראָפּגעלאָזט און
געקוקט אים מיט שטאַלץ אין די אויגן אַריין אַזוי לאַנג, ביז ער.
פֿליגלמאַן, האָט אַראָפּגעלאָזט די אויגן פֿאַרשעמט! דערנאָך, אַז ער
האָט כּגנבָה נאָך געוואָרפֿן אויף איר אַ בליק, איז אויף איר פנים

געלעגן א שמיכל און איר ברוסט האט זיך אזוי פֿרײ באַוועגט...
פֿליגלמאַן האָט זיך געפֿילט באַזיגט דורך אַ מיידל.

— אַ שטאַרק פֿאַלק — האָט ער דעם זעלביקן טאַג גערעדט
מיט לעוואַנטקאָוסקי, זיצנדיק בײַ זיך אין צימער און טרינקענדיק
טיי — אַ שטאַרק פֿאַלק זײַנען די פֿרויען...

— אָהאָ, האָט לעוואַנטקאָוסקי געענטפֿערט און האָט אָנגע-
הויבן צו דערציילן עפעס פֿון זײַן ווייב.

— וואָרט, לעוואַנטקאָוסקי, פֿאַרשטייט איר, איר פֿאַרשטייט מיך
שלעכט — איך גיי נישט אַרויס פֿון דעם שטאַנדפּונקט. איך רייד
וועגן דעם, אַז שטרענגנדיק האָבן זיי אַ סך מער טאַקט און זיכער-
קייט ווי מאַנסליכט, ווייל זיי זײַנען זיכער אין זייער קראַפֿט, אין
זייער שיינקייט, אייגנטלעך איז דאָך שיינקייט אַלץ; די עסטעטישע
איז דאָך די העכסטע וועלט־אַנשויונג, דײַטלעך ריידנדיק.

לעוואַנטקאָוסקי האָט, ווי געוויינטלעך, ווען זײַן חבֿר האָט זיך
אַרײַנגעלאָזט אין עפעס אַ הויכן שמועס, געשוויגן, געזופּט טיי און
אָנגעשטעלט עפעס אַ מין ערנסטע מינע, ווי אַ קינד, בשעת אַ זיידע
בענטשט אים. טייל מאל נאָר האָט ער אָנגעקוקט פֿליגלמאַנען, אַ
זיפֿך געגעבן און צוריק אָנגענומען די ערשטע פּאַזע. פֿליגלמאַן האָט
ווייטער גערעדט:

— דעם אמת ריידנדיק ווייסן מיר דאָך גאַרנישט. די פּסי-
כאָלאָגישע עלעמענטן זײַנען אזוי פֿאַרווירט, אַז עס איז זייער גרינג
צו ווערן אַ מיסטיקער. צום בײַשפּיל: איר טרעפֿט עמעצן אויף דער
גאַס, לאַמיר אָננעמען, צום בײַשפּיל, אַ מיידל; איר קוקט זי אָן, זי
— אײַך, און די צוויי בליקן האָבן צווישן זיך געהאַלטן אַ וויפּוח,
געקעמפֿט, איינער האָט געזיגט... און ווי אזוי איז דאָס צוגעאַנגען?...
אַט הייבט זיך אָן ספּיריטואַליזם, נאָר, פֿאַרשטייט איר דער ריינער
פֿאַרשטאַנד הייסט אויף אַלץ זוכן באַשייד, אַלץ בינדן לויט דעם
געזעץ פֿון אורזאַכלעכקייט, און וווּ מען ווייסט נישט שטעלן אַ פֿראַ-
געצייכן, נישט פֿאַרלאָזן זיך אויף סודות... איך ווייס אויף זיכער

פֿון אייגענער פראקטיק. אז ווען נישט מײַן פֿארשטאנד, וואָלט איך שוין לאַנג געווען אַ מיסטיקער. יאָ!

— איר האָט אַ סך געלייענט... האָט לעוואַנטאָאָוסקי אָפגעזיפֿצט.
— לייענען איז נישט דער עיקר. — פֿליגלמאַן איז געוואָרן זייער ערנסט — פֿארשטייט איר, די פֿילאָסאָפֿיע וויל פֿון דער טעאָ-
ריע מאַכן דאָס לעבן, נאָר דאָס לעבן איז אַ סך ברייטער, אַ סך...
מען ברויך פֿון לעבן, פֿון פראַקטיק, זוכן די וואַרהייט... פֿארשטייט
עס, קלערט וועגן דעם.

בײַ נאָכט האָט געשיינט אַ קיילעכדיקע, ריינע לִבְנָה. זי איז אַרויס פֿונקט פֿון אונטערן קוימען פֿון אַ קעגנאיבערדיקן דאָך; איבערן הימל האָבן זיך געטראָגן לייכטע, נידעריקע וואָלקנדלעך, און די לִבְנָה צווישן זיי איז געלאָפֿן, געלאָפֿן און אַלץ אויף איין אָרט גע-
שטאַנען; אויפֿן הויף איז אַלץ געווען באַגאַסן מיט אַ בלוילעכער לופֿט, אין אַ קעגנאיבערדיקן פֿענצטער האָט זיך נאָך געלייכט, נאָר די ראַליעט איז געווען אַראָפּגעלאָזט, און פֿליגלמאַן איז געזעסן בײַם פֿענצטער און זײַן בליק האָט זיך געוואָרפֿן צווישן הימל און פֿענצטער.

די ראַליעט האָט זיך אויפֿגערוקט און אַרויסגעקוקט האָט אַ באַקאַנטער קאַפּ. די אַרעמס, צוויי נאַקעטע אַרעמס פֿון אַ יונג מיידל, האָבן זיך געזען, די האָר זײַנען געווען צעוואָרפֿן... און פֿליגלמאַנס אויגן האָבן זיך געשווינד אויפֿגעהויבן צו דער לִבְנָה.

„אַ כּיטרע פֿאַלק“, האָט ער געטראַכט און איז אַננגעשלאָפֿן אויפֿגערעגט.

אַמאָל, פֿאַרנאָכט, איז פֿליגלמאַן געזעסן איבערן בוך און האָט געלייענט. אין דרויסן איז געווען אַ שטאַרקער רעגן, בליצן האָבן געבליצט און דונערן האָבן געשלאָגן מיט אַזאַ אימפעט, אַז נאָך יעדן קלאַפּ איז פֿליגלמאַן צוגעלאָפֿן צום פֿענצטער צו איבערצינגן זיך, צי אַלץ אַרום אים איז גאַנץ, און האָט געזען, אַז אַקעגנאיבער קוקט אַרויס זי, געדוכט האָט זיך, אַז זי האָט אים נישט באַמערקט, זי איז געזעסן אַנגעלענט מיטן קאַפּ אויף דער האַנט, און די אויגן

זינען געווען מוראדיק: געקוקט האָבן זיי אויף דעם שוואַרצן וואַלקן, און אין זיי איז געלעגן אַ טרויער, אַ סך אַ שווערער ווי דער וואַלקן אויבן... פֿליגלמאַן איז אומגעדולדיק אַרומגעגאַנגען איבערן צימער. דאָס געוויטער האָט זיך געענדיקט, אין דרויסן האָט זיך באַוויזן אַ שיין פֿון דער זון, אַלץ איז געווען אַפּגעוואַשן און פֿריש. פֿליגלמאַן איז געשטאַנען ביים פֿענצטער אין געקוקט. דאָס מיידל האָט אויך אַ סך מאַל אויפֿגעהויבן די אויגן און איר בליק איז געווען דרייסט. פֿליגלמאַן, אין אַנהייב אַ ביסל פֿאַרשעמט, דערנאָך אַלץ דרייסטער און דרייסטער, האָט געקוקט אויף איר אַן אויפֿהער, און דאָס פנים זיננס האָט זיך צוגעגרייט צו אַ שמייכל. דאָס מיידל האָט ווידער אויפֿגעהויבן די אויגן און איז עפעס פּלוצלינג אַוועקגעגאַנגען, צו ריקגעקומען עטלעכע מאַל, און זי האָט אויסגעזען זייער אומרוק. „די ריכטיקע צייט“ האָט פֿליגלמאַן געטראַכט און האָט זיך אונטערגעגעבן מוט... ער האָט אַ שאַקל געגעבן מיטן קאַפּ, און אַ זיסער שמייכל האָט זיך צעגאַסן אויף זיין פנים — — —

נאָר דאָס מיידל האָט זיך ראַש אויפֿגעשטעלט, אַ גרויסע רויי-טע צונג האָט זיך באַוויזן, און די ראַליעט איז ראַש אַראַפּגעפֿאַלן... עטלעכע סעקונדעס האָבן געדויערט ביז פֿליגלמאַן איז געקומען צו זיך. און אַז ער האָט זיך אומגעקוקט, איז די ראַליעט געווען אַראַפּגעלאָזט און אין דער זייט האָט זיך געזען דער רעגנבוין.

ביי נאַכט, ליגנדיק אין בעט, האָט ער שטאַרק געביסן די ליפּן און ער האָט נישט געקאַנט געפֿינען דעם ריכטיקן אויסדרוק פֿאַר דעם געפֿיל, וואָס ער האָט איצט געטראַגן אין האַרצן צו דעם מיידל: פֿאַראַכטונג אָדער פעס? פינטעלעך זינען ווידער געלאָפֿן, ווי דער מאַלט, אין יענער נאַכט, נאָר איצט זינען זיי געלאָפֿן עפעס גאָר אַן שום אַרדענונג, האָבן זיך צעטראַגן אין אַלע זייטן, און פֿאַר די אויגן איז געבליבן נאָר די שוואַרצקייט, און פֿאַרן שלאַף האָט זיך דאָס בעטל עפעס געדרייט און געקניקלט אין אַ לערן = רויים.

אויפגעשטאנען איז ער מיט דעם געדאנק, אז ער ברויך אנצור-
שטרענגען זיין ווילן, פדי צו קעמפן קעגן דעם אומגליק, אז ביי
א קלוגן, פֿארשטענדיקן מענטשן ברויך קיין מאָל דער מוט נישט
צו פֿאלן, און ריינדיק מיט לעוואַנטקאָוסקין האָט ער געזאָגט:

— אַ מענטש ברויך צו זיין פֿאַרזיכטיק, מען מוז זיך שטענדיק
אַנגרייטן קראַפֿט, פדי צו זיין גרייט קעגן יעדן אומגעריכטן אומ-
גליק, וואָס דערוואַרט אונדז אומעטום. איך קאָן זאָגן, אז ווען נישט,
וואָס איך בין שטענדיק פֿאַרגעברייט קעגן יעדן אומגעריכטן צופֿאַל,
פֿאַרשטייט איר, לעוואַנטקאָוסקי, וואָלט שלעכט געווען, יאָ שלעכט
וואָלט געווען!

III

וועגן פֿליגלמאַנס אָפּגעשוואַכטע נערוון, וועגן זיין וועלן חתונה האָבן
און ווי אזוי ער איז משוגע געוואָרן

עס זינען דורכגעגאַנגען צוויי יאָר און פֿליגלמאַנס לעבן האָט
זיך ווייניק געענדערט. עס איז נאָר געוואַקסן דאָס בענקשאַפֿט אין
זיין האַרצן נאָך אַ ווייב, אַ בענקשאַפֿט האָט אים אַ סך מאָל זייער
צערודערט, און אין דער לעצטער צייט אויפֿגערעגט די נערוון און
געשטערט צו לייענען. עס האָט זיך געטראָפֿן, אז ער האָט פּלוצלינג
פֿאַרגעסן גאָר אַ באַקאַנט וואָרט. פֿאַר די אויגן האָט אים אַ סך
מאָל געשווינדלט און אין קאַפּ איז עפעס אַלץ שיטער געוואָרן און
ווי צעשרויפֿט.

עפעס האָט זיך אים אָפֿטער דערמאַנט זיין קינדהייט. ער האָט
געדענקט דעם פֿאַטער, אַ קליין, דאָר יודל, וואָס האָט שטענדיק גע-
הוסט, עפעס אַ קאַלטע נאַכט האָט זיך געדענקט, דער פֿאַטער איז
אַראָפּגעקראַכן פֿון בעט מיט אַ הוסט, און אים איז געוואָרן זייער
קאַלט, בלייבנדיק אַליין אויפֿן געלעגער. ער האָט געדענקט דעם פֿאַ-
טערס טויט: ליגנדיק אויף דער ערד, האָט ער אויסגעזען אזוי קליין.

אז ס'האט זיך געדוכט, ער האט זיך אינגעקארטשעט און אינגע-
שלאָפֿן. די איינציקע עלטערע שוועסטער, פֿליגלמאָנס, האָט שטאַרק
געוויינט און געווישט מיט דעם פֿאַרטוך די נאָז. און אַהיימקומענדיק
צוריק פֿון דער לווייה, האָבן זיי זיך ביידע געשלאָגן און געריסן
איבער אַ האַלבן פֿאַמעראַנץ, וואָס איז געבליבן אויפֿן פֿענצטער...
דערנאָך האָט ער געגעסן טעג... די שוועסטער איז היינט אַ מלמדתע,
ווייל אַוודאי זיין נאָמען ניט הערן, ווייל ער איז אַן אַפיקורס. זי האָט
אַוודאי אַ סך קינדער, וואָס גייען אַזוי אַפגעריסן און פֿאַרשמאַכט, ווי
לעוואַנטקאָוסקיס קינדער, און ער, פֿליגלמאָן, געהער זיי אַן אַ פֿעטער.
עפעס מאָדע, איז דאָס אַלץ אויסגעקומען.

אין נייעם פֿאַספּאַרט, וואָס פֿליגלמאָן האָט באַקומען אַריינגע-
שיקט פֿון זיין געבורט־שטעטל, איז ער געשטאַנען אינגעשריבן זעקס
און דרייסיק יאָר, און דרייענדיק דעם פֿאַספּאַרט אין דער האַנט,
האָט ער זיך שטאַרק פֿאַרטראַכט. אים האָט געשראַקן דער געדאַנק,
אַז ער האָט שוין פֿאַרשפּעטיקט חתונה צו האָבן. ער האָט גענומען
זוכן באַקאַנטשאַפֿט. דאָס אָבער איז אים אָנגעקומען זייער שווער.

אין דער לעצטער צייט האָט ער זיך באַקאַנט מיט עפעס אַ
מיידל, אַ דענטיסטקע. זי איז געווען נישט זייער שיין, אַ ביסל אַ
דיקע, מיט אַ פֿול פנים, נאָר זי האָט הויך געלאַכט, אַזוי אַז עס איז
שווער געווען צו הערן, וואָס זי רעדט, און האָט ליב געהאַט אויפֿצו-
פֿלעכטן און צוצופֿלעכטן אַלע וויילע די האָר. פֿליגלמאָן האָט אָנגע-
הויבן אַפֿט אַרײַנצוגיין צו איר, און אין האַרצן איז געוואָקסן אַ
האַפֿענונג.

גערעדט מיט איר האָט ער שטענדיק וועגן ביכער, שרייבערס
און פֿילאָסאָפֿן. זי איז געזעסן שטיל און האָט אַלץ אויסגעהערט,
אויסגעהערט, אין מיטן נאָר פֿלעגט זי איבערהאַקן:

— איר ווילט טיין?

עס האָט געדויערט אַ גאַנצן חודש, אַ מאָל איז זי אַריינגעגאַנגן
גען אין דער ערשטער שטוב ברענגען טיי. פֿליגלמאָן איז געבליבן
אַליין. ער האָט זיך אומגעקוקט אין דער שטוב און האָט נישט גע-

וואסט, וואס ער טוט דאָ. ער האָט אַראָפּגענומען דאָס שפּיגעלע פֿון טיש. אין האָט עס געדרייט פֿאַר זיין פנים. אין מיטן איי זי אַרײַנגעקומען מיט טי.

— איר שפּיגלט איך אויך? אַבי איר, מאַנסלייט, רעדט אויף אונדז, פֿרויען, אַז מיר קאַקעטירן! ערלעך, ס'איז אַ געלעכטער. — יאָ, — האָט פֿליגלמאַן געצויגן די ווערטער — מיר ווילן אויך געפֿעלן. ווי דען? איבערהויפט איך — איך. די לעצטע ווערטער האָט ער אַרויסגערעדט שטיל, מיט נישט קיין זיכער קול. דאָס מיידל האָט נאָר געפֿרעגט עפעס ווי פֿאַר-וונדערט:

— אַזוי? — און איז שטיל געבליבן.

פֿליגלמאַן האָט אויך נישט גערעדט, עס איז געווען עפעס זייער שווער אין שטוב. דאָס מיידל האָט געעפֿנט אַ בוך, ער האָט לאַנג געקוקט אויפֿן אויוון.

— וויפֿל, צום בנשפּיל, קאָן קאַסטן אַזאַ אויוון? אַ שיינער אויוון... — ער האָט גערעדט שטיל און געפֿילט, אַז ער רעדט נאָריש און האָט אַ הייב געגעבן די אַקסלען.

זי איז לאַנג געזעסן שטיל, דאָס בוך איז געלעגן אָפֿן פֿאַר איר, און זי האָט זיך עפעס פּלוצלינג צעלאַכט.

— לעכערלעך... לעכערלעך... — האָט זי קוים אַרויסגערעדט און אַנגעוויזן מיטן פֿינגער אויפֿן בוך, וואָס זי האָט אַבער באַלד צוגעמאַכט. און פֿליגלמאַן האָט נישט געוואָסט, צי זי האָט געלאַכט פֿון אים אָדער אין בוך איז אַזעלכעס געווען. אין שטוב איז ווייטער געווען שווער און ענג. עס איז אַרײַנגעקומען אַ באַקאַנטער. זי האָט נאָר אויפֿגעלעבט, און פֿליגלמאַן איז אַרויסגעגאַנגען און שוין נישט מער אַרײַנגעגאַנגען צו איר.

די צייט איז געגאַנגען שנעל איר וועג. אַ טאָג נאָך אַ טאָג איז אַוועק, פֿליגלמאַן האָט געלעבט זיין איינזאַם לעבן, די גערוון זינגען אַלץ מער אומרוק געווען, אין פּאַספּאַרט איז ער שוין געשטאַנען אַינגעשריבן אַכט און דרייסיק יאָר...

עס איז אָנגעקומען אַ נאַסער, ווינטיקער אָסיען*, וואָס האָט אויף פֿליגלמאַנען שלעכט געווירקט. קויפֿנדיק זיך אַ פּאַר קאַלאַשן, האָט ער פֿאַרגעסן דעם נומער און האָט געקויפֿט מיט אַ נומער גרעסער, און גייענדיק אויף דער גאַס, האָט ער אַ מינוט נישט געקענט פֿאַר געסן זיין טעות: די קאַלאַשן האָבן זיך אַראָפּגערוקט פֿון די פֿיס און האָבן שטאַרק דערקוטשעט. ער איז אין דער לעצטער צייט מער געגאַנגען איבער דער גאַס אָן שום ציל און האָט פּמעט גאַר נישט געלייענט. דער טראַטואַר אויף דער גאַס איז שטענדיק געווען נאַס, די דאָזשקעס האָבן געשפּריצט מיט בלאַטע, לוויות האָבן זיך גע צויגן ייִדישע און קריסטלעכע. עפעס מיידלעך מיט ביכער אונטערן אַרעם זינען אַלע וויללע דורכגעגאַנגען, דאָס קלייד אין דער האַנט האַלטנדיק, און די וויסע ספּאַניצע** איז געווען באַשפּריצט מיט בלאַטע, און זיי האָבן געאַזלט, געאַזלט. פֿאַרנאַכט איז עפעס אַ טרע גער געשטאַנען אויפֿן טראַטואַר, מיט אַ שטריק אַרומגעגאַרטלט, און האָט זיך געשוואַרן, אַז ער האָט אַ גאַנצן טאַג קיין גראַשן נישט פֿאַר דינט... פֿליגלמאַן האָט זיך געפֿילט מיד, אין מוח איז אַלץ אַפֿטער שיטער געוואָרן, פֿאַר די אויגן האָט אַלץ געשווינדלט און איבערן רוקן האָט געבראַכן... ער איז אַריינגעגאַנגען צו אַ דאָקטער. דער דאָקטער האָט אים לאַנג רעוידירט, געפֿרעגט, צי ער איז אַ באַ ווייבטער. פֿליגלמאַן האָט געלייקנט, געזאָגט „יאָ". דערנאָך האָט אים זייער פֿאַרדראָסן, וואָס ער האָט אַ ליגן געזאָגט.

— איך פֿיל — האָט ער גערעדט מיט לעוואַנטקאָוסקין — אַז איך ווער אַ פעסימיסט. אייגנטלעך, איז דאָך דער פעסימיום דאָס לעצטע וואָרט פֿון דער פֿילאָסאָפֿיע...

ער האָט עפעס דערמאַנט וועגן שאַפענהויערן, נאָר ער האָט אין מיטן אַ בליק געוואַרפֿן אויף לעוואַנטקאָוסקין, וואָס איז געזעסן און געמאַכט זיך פּאַמעלעך אַ פּאַפּיראַס און האָט זיך באַמיט אַלץ מער טאַבאַק אַנצושטעאַפּן. דאָס האָט עפעס פֿליגלמאַנען פֿאַרדראָסן, און

* האַרבסט. — ** אונטערקלייד.

נאך מער דערבייזערט האָט אים, וואָס לעוואַנטקאָוסקי האָט גאָר נישט באַמערקט, אַז ער האָט זיך אָפּגעשטעלט אין מיטן ריידן.
— איר ווייסט וואָס, לעוואַנטקאָוסקי? — האָט ער זיך פּלוצלינג אַרויסגעכאַפּט — איר זינט אַ נאַר.

לעוואַנטקאָוסקי האָט נישט באַמערקט, ער האָט רויק געצויגן דעם פּאַפּיראַס און האָט אָנגעמאַכט אַ שטאַרקן רויך. פּליגלמאַן האָט אים לאַנג אָנגעקוקט און געזאָגט:

— דייטלעך ריידנדיק, וואָס טויג אייך אַזוי פּיל קינדער, לער וואַנטקאָוסקי? איר זינט ליכטזיניק, כּילעבן.

לעוואַנטקאָוסקי האָט געשמייכלט און געזאָגט:

— איד האָב גראַד זעקס, איר — גאַרנישט, איז גוט! לאַז אייך דוכטן, אַז יעדערער האָט דריי. איז נישט גוט? זאָגט אַליין.

לעוואַנטקאָוסקי האָט געקוואַלן פֿון זיין ווערטל, ער האָט זיך צעלאַכט, און פּליגלמאַנען האָט זיין געלעכטער נאָך מער אויפֿגערעגט.
— הערט, לעוואַנטקאָוסקי, איר זינט אַ נאַר, אַ נאַר, איך זאָג אייך, אַ נאַר, הערט, וואָס איך זאָג אייך, אַ נאַר...

פּליגלמאַן האָט דערפֿילט, אַז ער ווערט אויפֿגערעגט און האָט אָפּגעהאַקט. לעוואַנטקאָוסקי האָט געמאַכט זייער אַ זויערע מינע. עפעס האָט אים דאָס אַלץ זייער פֿאַרוונדערט. ער האָט זיך געזעגנט מיט אַן אַראַפּגעלאַזטער נאָז און איז אַרויסגעגאַנגען.

פּליגלמאַן איז געבליבן אַליין אין שטוב. ער האָט גענומען קלערן וועגן פעסימיזם, נאַר די געדאַנקען האָבן פֿאַרלוירן זייער שטאַפֿקייט, און ער האָט פֿאַרגעסן אַ גאַנצן זאַץ, וואָס ער האָט אַמאָל געדענקט אויף אויסנווייניק.

ער איז אַרומגעגאַנגען איבער דער שטוב און געחזרט פֿאַר זיך: "ער איז אַ נאַר, אַ ריינער נאַר... אַ נאַר... אַ נאַר... אַ נאַר... אַ נאַר..."
און עפעס האָט זיך געוואַלט דאָס וואָרט אַ סך מאָל איבערחזרן.
עטלעכע טעג האָט ער זיך געפֿילט שטאַרק צערודערט, ביינאַכט איז ער מיט דעם בעטל געפֿאַלן עפעס אין טיפֿע אָפּגרונטן. ער האָט שטאַרק געזיפֿצט אין שלאָף. בייטאָג איז אויף דער גאַס געווען גאָר

א שלעכט וועטער, פליגלמאן האט געפרוויט זיצן אין דער היים. אין הויז, ווו ער האט געוויינט, איז עמעצער געשטאָרבן, און אויפן הויף האט מען שרעקלעך געוויינט און געמאכט קולות, ביז דער שוואַר-צער וואָגן איז געקומען און האט דעם טויטן אַוועקגעפֿירט, און אויפן הויף איז שטילער געוואָרן. ער האט געפרוויט ליינענע, נאָר אַפליינענדיק אַ ביסל, האט ער זיך אַפגעשטעלט, געגענעצט און פֿאַר די אויגן האט געשווינדלט. ער האט זיך געלייגט. קוים איז ער אַנגעשלאָפֿן, האט זיך אים געהלומט אַ שלעכטער חלום:

ער האט געטראָגן אַ לאַנגן, שטיפֿן, טויטן גוף, אַנגעוויקלט אין אַ שוואַרצער קאַלדרע. די קאַלדרע האט ער געהאַלטן אין ביידע הענט און איז געגאַנגען אַנגעבויגן. געקומען איז ער פֿון אונטער דער שטאַט און געטראָגן דעם טויטן באַגראָבן. עס איז געווען פֿינצ-טער. מיט אים זינען געגאַנגען צוויי שמשים און האָבן גערעדט צווישן זיך. פֿון שמועס איז ער געווייר געוואָרן, אַז ער טראָגט זיין טויטע שוועסטער. ער איז געווען זייער מיד. ביז אַ שוועל פֿון אַ געוועלב האט ער זיך אויסגעגליטשט, דער טויטער איז אַרויסגע-פֿאַלן און האט זיך אַנגעשלאָגן מיטן קאַפּ אויף דער שוועל. און פֿון דער קאַלדרע האט זיך געהערט אַ געוויין, ווי אַ קינד פּישטשעט. איין שמש' האט געזאָגט:

— טראָגט, פליגלמאן, זי איז טויט, דאָס איז נאָר אַ רעפֿלעק-

סיע, טראָגט!

ער האט ווייטער געטראָגן. דאָס קול איז געוואָרן אַלץ ציטערי-קער, און ער איז געווען מיד. זייער מיד, די שמשים האָבן אים צוגעשטופּט, געקלאָפט אין די אַקסלען און צוגעאַיילט, ער זאָל גיין גיכער. פליגלמאן האט געוואָלט וויינען און האט מורא געהאַט, אַז דאָס וועט זיין אַ רעפֿלעקסיע, אַז ער איז טויט... אים איז געוואָרן זייער שלעכט, און איז זיפֿצנדיק אויפֿגעשטאַנען פֿון שלאָפֿן.

אין קאַפּ, איבערן רוקן האט זייער געבראַכן; אין צימער איז געווען אַזוי פֿינצטער, אַז אַפֿילו דער פֿאַרוואַלקנטער הימל האט אַרענגעשיקט אַ קלאָרן אַפּגלאַנץ, און דער אַפּגלאַנץ איז שרעקלע-

כער געווען פֿאַר דער פֿינצטערניש. אויפֿן הויף האָט אַ קאַץ יאַמער־
לעך געשרייען, אויפֿגעהערט און ווידער אָנגעהויבן. דאָס געשריי
האָט געריסן ביים האַרצן, און עס איז ניט מעגלעך געווען צו פֿאַר־
שטיין, וואָס איר פֿעלט, וואָס זי קלאַגט זיך אין דער טונקעלער
נאַכט אזוי שפעט. פֿליגלמאַן האָט זיך אַינגעוויקלט אין דער קאַלדרע.
די קאַץ האָט אַלץ געיאָמערט.

די גאַנצע נאַכט איז ער ניט געשלאָפֿן. בייטאַג, אויף דער לעקציע
זיצנדיק, האָט אים דער תלמיר זייער אויפֿגערעגט: ער האָט איבער־
געזעצט אַנשטאַט: „די גרינע לאַמפֿן פֿון אַינערע שכנים“ — „די
לאַמפֿן פֿון אַינערע גרינע שכנים“. פֿליגלמאַן האָט אים געהייסן פֿאַר־
ריכטן, און דער שילער האָט איבערגעזעצט: „די לאַמפֿן פֿון אונ־
דערע גרינע שכנים“. ער איז ביז געוואָרן און האָט געכאַפט דאָס
יינגל פֿאַרן אַקסל, אים געטרייסלט און געשרייען ניט מיט זיין קול.
— גרינע שכנים! ווי קאַן דאָס זיין „גרינע שכנים“? ווי קאַן
דאָס זיין?

אין מיטן האָט ער זיך דערמאַנט און האָט אָנגעהויבן צו
ריידן ווייך:

— נו, זאָג אַליין! איז דאָס מעגלעך? ווי?

נאָר דאָס קול זינטס האָט געציטערט, דאָס האַרץ האָט געקלאַפט,
ער האָט זייער שווער געאַטעמט, און דאָס יינגל האָט זיך צעוויינט:
— פֿאַרשטיי דאָך... פֿאַרשטיי דאָך, דאָס איז דאָך אוממעגלעך...
דאָס יינגל האָט זיך אויפֿגעהויבן און איז אַריין צו דער מוטער
מיט אַ געוויין.

די מוטער איז אַריינגעקומען און פֿליגלמאַן האָט געפֿילט,
אַז ער ברויך איר צו געבן פֿאַרשטיין, אַז „גרינע שכנים“ איז אומ־
מעגלעך, און ער האָט נישט געוואָסט, ווי אזוי מען טוט דאָס. די מו־
טער האָט געפֿרעגט:

— וואָס איז דאָס פֿאַרגעקומען צווישן אַיך?

פֿליגלמאַן האָט אַ וויילע נישט געענטפֿערט, נאָר די מוטער איז

אלץ געשטאנען און געווארט. פליגלמאן האט זיך עפעס ארויס-
געכאפט:

— גאר נישט. איך בין הננט צערודערט. מנן שוועסטער איז
געשטארבן...

די מוטער האט זיך פאראינטערעסירט מיט דער שוועסטער.
פליגלמאן האט אנדערציילט ליגנס, וואס ער האט אליין נישט גע-
וויסט, פון וואנען זיי זינען אים געקומען אין קאפ אריין. און ארויס-
גייענדיק האט ער געזאגט: „איך בין קראנק, איך בין קראנק, קראנק,
קראנק“... און פון דעם איבערחוהן איז אים ווידער לייכטער געווארן.
אויף די איבעריקע לעקציעס איז ער ניט געגאנגען. פארנאכט איז
ער אהיימגעקומען, אים האט זיין שטוב זייער אפגעשראקן, און ער
האט זיך געלייגט אויפן בעטל און איז אנגעשלאפן.

ער איז אויפגעשטאנען זיפצנדיק, דערשוויצט. אין שטוב איז
געווען פלינצטער. דער ווייסער האנטוך האט אים אפגעשראקן. ער
האט גיך געכאפט דעם פאלטא * אויף זיך, און נישט באמערקנדיק,
ווי ער גייט, איז ער אריין צו לעוואנטקאווסקין.

לעוואנטקאווסקי האט אים שטארק געטרייסלט מיט דער האנט
אזוי, אז אין מוח האט זיך דערביי געווארפן. ארום האט זיך געזען
בעטגעוואנט, קינדערשע פנימער. אין איין בעט האט געזיפצט לע-
וואנטקאווסקיס ווייב. פליגלמאן האט זיך געזעצט אויף א שטול
און האט אנגעדריללט. אין דרימל האט ער אויף זיך דערפילט
לעוואנטקאווסקיס האנט. ער האט אויפגעעפנט די אויגן. לעוואנט-
קאווסקי, האלב אויסגעטאן, האט אים געשמיכלט אין פנים אריין,
עפעס גערעדט, אז ער איז שיפור... פליגלמאנען האט זייער געארט
דער שמיכל, און ער האט געוואלט זאגן עפעס זייער שטארקס, נדי
ער זאל אויפהערן צו שמיכלען.

— איך גיי צו דער ווייסל... — האט ער קוים ארויסגערעדט.

— גייט שלאפן, ס'איז קאלט...

פליגלמאן האָט דערפֿילט, אָז אים איז קאַלט. אין שטוב האָט זיך געזען אַ פֿאַרע. לעוואַנטקאָוסקי האָט געשמייכלט, און פֿליגלמאן איז אַרויסגעגאַנגען.

ער איז דורכגעגאַנגען אַ סך גאַסן און האָט נאָר באַמערקט, אָז ער רוקט זיך אָפּ פֿון איין לאַמטערן צו דער אַנדערער. אָז זיין שאַטן ווערט קירצער און קירצער און וואַקסט ווידער אַרויס... אויף איין גאַס האָט אים אָפּגעשטעלט עפעס אַ מיידל. זי האָט געשמייכלט און געדרייט מיטן קאַפּ לוסטיק. און אָז ער איז אַוועקגעגאַנגען, האָט זיך געהערט אַ פֿוילער הוסט, וואָס האָט לאַנג געציטערט אין דער לופֿט... און דאָס אַלץ איז שווער געווען צו פֿאַרשטיין.

אָפּגעשטעלט האָט ער זיך אויף דער בריק פֿון דער וויסל און האָט זיך אומגעקוקט. אַ פּאָליציאַנט האָט אים נאָכגעקוקט. „איך האָב אַ פּאַספּאָרט“, האָט ער זיך געטראַכט און געהאַלטן די האַנט פֿאַרן בוזעם.

אויף דער בריק איז ער געשטאַנען לאַנג. פֿינדערוויינטנס האָבן זיך געזען צוויי שורות לאַמטערנעס, וואָס האָבן געבילדעט אַ פֿייער-דיקע דלת. אין וואַסער האָבן זיך געוויגט זייערע שטראַלן, אויפֿן הימל האָבן זיך גערירט פֿאַרשיידענע שטיקער וואַלקנס, שוואַרצע און העלערע. זיי האָבן זיך עפעס ווי געדרייט, און איין עק דאַרטן זיך אויסגעמישט מיטן וואַסער. אויף דער בריק איז מען דורכגעפֿאַרן, און אַלץ אַרום האָט געציטערט... די פֿינצטערניש פֿונדערוויינטנס איז אַלץ נאָענטער געוואָרן, די וואַלקנס האָבן זיך אַראָפּגעלאָזט, און פֿאַר די אויגן האָט זיך גערודערט, גערודערט אָן אַן אויפֿהער...

פֿליגלמאן האָט דערפֿילט, אָז זיין גאַנצער קערפּער שאַקלט זיך, און האָט זיך משער געווען, אָז ער האָט זיך אַריינגעוואַרפֿן אין וואַסער. נאָר דאָס שאַקלען האָט לאַנג געדויערט. עס האָט זיך גע-הערט אַ געקלאַפּ פֿון רעדער אויף אַ האַרטן בריק. עפעס האָט מען גערעדט צו אים אויף רוסיש, און ער האָט נישט פֿאַרשטאַנען. ער איז אַמנגעשלאָפֿן אין פּאָליציי-צירקל. אַ גאַנצע נאַכט האָט ער געפֿילט, אָז ער ליגט אין וואַסער. איבער די אויגן האָט זיך

געצויגן, געצויגן אַ בלויילעכער שטראַם, און אים איז געווען ליכט
און גרינג, נאָר אונטערן קאַפּ האָט וויי געטאָן. און אים האָט זיך
געדוכט, אַז ער איז געפֿאַלן אויף אַ שטיין.

אין דער פֿרי, אַז דער פֿאַליציאַנט האָט אים מיט געוואַלד אויפֿ-
געשטעלט אויף די פֿיס, האָט ער זיך בשום אופֿן נישט געקאַנט
דערמאַנען, וואָס ער טוט דאָ, און ער האָט געקוקט מיט אויסגע-
גלאַצטע אויגן אַרום זיך. נאָר אַז ער האָט פֿאַר זיך דערזען אַ פֿאַר
שליפֿעס מיט אַ שווערד און האָט דערהערט אַ שטרענג קול, האָט
עפעס אַ געדאַנק אויפֿגעבליצט אין זײַן קאַפּ, ער האָט אַרײַנגעשטעקט
פֿאַמעלעך די האַנט אין דער בוזענאַש און גערעדט:

— איך האָב די ערע אונטערטעניקלעך צו בעטן... באַגראַבט
מיך. איך האָב אַ פֿאַספֿאַרט, אַט!

צווישן בערג

I

ווען מען רעדט וועגן יוגנט און געזונטקייט, שטעלט זיך מיר פֿאַר ווי לעבעדיק סאַניע, אַ יונגע מאַלערין, וואָס איך האָב קענען געלערנט פֿאַר עטלעכע יאָר אין מינכען. קוקנדיק אויף איר, וואָלט קיינעם ניט אַינגעפֿאַלן צו טראַכטן, אָז זי געהערט צו דער קינסט־לערנישער ראַסע. אַ רויט, פֿול פֿנים מיט רונדע ליניעס, אַ פֿעסט־געבויטער קערפּער, קרעפֿטיק און שטאַרק; ענערגיש, זייער לעבעדיקע דיקע אויגן; מיט איין וואָרט, אַ ווייב פֿון בלוט און מוסקולן, וואָס האָט ווייניק געהאַט אין זיך פֿון דער ווינבערישער שוואַכקייט. פֿון וואָנען האָבן זיך גענומען צו דעם באַשעפֿעניש אַזוי פֿיל ווייכקייט און פֿאַרחלומטקייט, וואָס זי האָט אויסגעדריקט מיט איר פענדזל, — פֿאַר פֿיל איז דאָס געווען אַ רעטעניש. פֿון איר גאַנצן וועזן האָט גערעדט איין טאָן, וואָס האָט אַלע איבעריקע פֿאַרטונקלט; איר גע־זונטקייט, איר שפּראַצעדיקע יוגנט, אַן אַנטוויקלטער קערפּער, אי־בערגעפֿולט מיט קרעפֿטן. ערשט מיט דער צייט האָב איך באַמערקט אין איר פֿנים אַריגינעלע ליניעס: רויע, ווילדע צוגן; באַזונדערס, ווען זי האָט גערעדט, פֿלעגט פֿון צייט צו צייט דורכלויפֿן איבער דעם פֿנים, שנעל ווי אַ בליץ, אַ ווילדקייט פֿון אַ בעסטיע, און אין די קאַנטיקע ווינקלען פֿון איר הערלעכן שטערן האָב איך געפֿונען פֿיל אַינגעבוירענע אינטעליגענץ. דאָס גאַנצע באַשעפֿעניש איז אַלט גע־ווען ניט מער ווי צוואַנציק יאָר און האָט געהאַט פֿיל טאַלענט. די פּראַפֿעסאָרן האָבן זי גערעכט, זי האָט געמאַלט קי, סטאַדעס שעפּסן. דעם שטילן ים און דעם דרום־הימל (איר פֿאַטער איז געווען אַ

יידישער גוטבאזיצער אין דרום־רוסלאַנד) מיט פֿיל ליבע און פֿריש־
 קייט. דערצו איז זי געווען אַ פֿרינע נאַטור, אַפֿנהאַרציק, טייל מאַל
 ביז גראַבֿקייט, האָט ליב געהאַט אַלערליי ספּאַרטן, באַוועגונגען, ליכט
 און לוסטיקייט. צוויי וואָכן נאָך אונדזער באַקאַנטשאַפֿט בין איך שוין
 געווען פֿאַרליבט אין איר ביז איבער די אויערן, און זי מיך האָט
 אויך ליב געהאַט, אויף יעדן פֿאַל, מער פֿון אירע אַלע איבעריקע
 באַקאַנטע.

מיר האָבן נישט פֿיל געפֿאַדערט איינער פֿון אַנדערן, נישט
 גענומען אונדזער פֿאַרהעלטעניש צו ערנסט און מיר האָבן געלעבט
 גליקלעך. קיין ווייבֿקייט און צערטלעכקייטן האָט זי נישט ליב גע-
 האָט; זי האָט נישט געוואָלט בלייבן פּאַסיוו אַפֿילו אין איר ליב-
 האָבן. זי האָט, דוכט זיך, נישט געוואוסט פֿון שטילער בענקשאַפֿט,
 פֿון ציטערֿיקע געפֿילן; איר ליידנשאַפֿט איז זי באַפֿאַלן ווי אַ שטור-
 רעמווינט. טייל מאַל, גייענדיק מיט מיר אויף דער גאַס, האָט זי
 געקאַנט אָננעמען מײַן האַנט, דריקן זי פֿעסט און צוטוליען זיך צו
 מיר, ווי אַ קינד. אַדער עס האָט געטראַפֿן, אַז איך בין געזעסן בײַ
 איר ביז שפּעט אין דער נאַכט און איך האָב באַמערקט, ווי זי ווערט
 אויפֿגעֿרעגט, ווי אויף איר פנים לויפֿן־דורך די בליצן פֿון ווילדקייט.
 דעמאָלט איז זי פּלוצלינג אויפֿגעשטאַנען און געהייסן מיר גיין:

— נו, פּאַק דיך אַהיים, און מאַרגן קום נישט! — האָט זי
 גערעדט ענערגיש.

און קושנדיק מיך פֿאַרן אַוועקגיין, אַנשטאַט אַן ענטפֿער אויף
 מײַן פּראָטעסט נישט צו קומען, האָט זי מיך צוגעשטופּט צו דער
 טיר:

— נו, גיין, איך וועל קומען צו דיר, אויב עס וועט זיך מיר
 וועלן, איצט פּאַק דיך, גיכער!

אין דער זעלביקער צײַט האָט מיך זייער פֿאַראַינטערעסירט
 מײַנער אַ באַקאַנטער, אַ יידישער סטודענט פֿון רוסלאַנד, וואָס האָט
 זיך האַלב אַסימילירט אין דײַטשלאַנד, שוואַרצוואַלד האָט ער גע-
 הייסן. ער איז געווען קלוג, זייער אינטעליגענט, נאָר מיט אַ שוואַכן,

לירישן כאראקטער; אָרעם, פֿאַרשטויסן און עלנט. אַ צעבראַכענער מענטש, איך האָב אים געפרוּווט צו מאַלן, האָב פֿיל געאַרבעט איבער זיין פֿאַרטרעט, נאָר מיר האָט זיך בשום אָפֿן נישט, אינגעגעבן אויפֿ־צוכאַפֿן דעם גרונט־טאָן פֿון דעם פנים, דאָס, וואָס מיך האָט אייגנט־לעך אין דעם אינטערעסירט, דאָס איז געווען אַ קרענקלעך־מאָגער פנים, מיט אינגעפֿאַלענע באַקן, מיט אַן אַרויסגערוקט מויל, מיט אַ לאַנגער אָדלער־נאָז, אַליין פֿאַר זיך אַפֿשר נישט מיאוס אין טיפיש, נאָר פֿון דעם מאָגערן געזיכט האָט זי אַרויסגעשטאַרט ווי איבעריק, און דאָך האָט דאָס פנים פֿאַרמאַגט עפעס טיף־סימפּאַטישס, וואָס האָט צוגעצויגן צו זיך — דאָס, וואָס איך האָב סוף פל סוף נישט געקאַנט אויפֿכאַפֿן און אויפֿמאַלן, אין די ליניעס פֿון זינע קינבאַקן, אין די קנייטשן, נעבן מויל, איז געלעגן אַ מאַדנע אונטערטעניקייט, אַן אומבאַהאַלפֿליקייט, אַ האַפֿענונגסלאַזיקייט... ניין, איך דריק מיך נישט ריכטיק אויס, דאָס אַלץ איז געלעגן אין זינע גרויע, טיפֿע, פֿאַראומעטיקטע אויגן; אין די ליניעס פֿון פנים איז געלעגן עפעס אַנדערש — אַ הייליקייט? אויך נישט דאָס, ריכטיקער; אַ שטילקייט און אַ רויקייט; אַ רויקייט פֿון אַ טויט פנים. ס'איז גענוג געווען, ער זאָל צומאַכן די אויגן און פֿאַרוואַרפֿן אַ ביסל דעם קאַפֿ אַרונטער, אַז עס זאָל פֿאַרשווינדן פֿון אים יעדער שפור פֿון לעבן און באַווע־גונג, און ס'זאָל זיך דוכטן, אַז מיר האָבן פֿאַר זיך אַ טויטן קאַפֿ, דער גאַנצער מענטש האָט אויסגעזען צו זיין געקנאַטן פֿון ליידן, נאָר אויך די ליידן האָבן נישט מער געלעבט; זיי זינען געלעגן טויט, פֿאַרגליווערט אויף זיין פנים, און דאָך איז קיין שאַטן פֿון פֿאַרבי־טערטיקייט, קיין צייכן פֿון גאל אין סאַרקאַזם נישט געווען צו געפֿי־נען אין זיין פנים!

איך האָב דערציילט סאַניען וועגן אים, און זי איז געקומען אים באַטראַכטן, ווי עפעס אַן אינדיאַנער פֿון אַמעריקע, זי איז געקומען, בשעת איך האָב געאַרבעט, און ער האָט פּאַזירט פֿאַר מיר, און האָט זיך גלייך גענומען אים אַרומקוקן, פֿון דער נאַענט, פֿון אַ פּער־ספעקטיוו, פֿון אַ פּראַפּיל, אַן שום צערעמאַניעס, נישט צו ריידן מיט

אים קיין וואָרט. איך האָב מיך אַזש פֿאַרשעמט. איך האָב גוט גע-
קענט שוואַרצוואַלדן, האָב געקענט זיין אינגעבאַרענעם שטאַלץ, וועלכן
ער האָט געווסט אַפצוהיטן, נישט געקוקט אויף זיין גוטמוטיקייט.
נאָר סאַניע אַליין האָט זיך באַלד געכאַפט און גענומען זיך פֿאַרענט-
פֿערן פֿאַר אים:

— אַנטשולדיקט, הער שוואַרצוואַלד, — האָט זי געזאָגט, —
וואָס איך דערלויב זיך אַיך אַזוי צו באַטראַכטן. אַזוי איז שוין אונ-
דזער נאַטור. פֿאַר אונדו עקסיסטירט דאָך ניט קיין זאַך, אויסער
דער ליניע און דער פֿאַרב. נישט וואָר?
איך האָב באַמערקט, אַז זי האָט געמאַכט אַן אַננדרויק אויף
מיין באַקאַנטן; ער האָט אַפֿילו נישט געטראַכט צו פֿילן זיך באַליי-
דיקט און האָט געענטפֿערט גוטמוטיק:
— וואָר; געוויס.

— און אַט זעט איר, איך שפּאַר מיך אַלץ מיט אים (זי האָט
אַנגעוויזן אויף מיר). ער זאָגט, אַז זען די ליניעס און די פֿאַרב איז
נישט גענוג; מען מוז נאָך פֿילן די נשמה פֿון דער זאַך. צי איז דאָס
אַזוי? איך האָב נאָך קיין מאַל נישט געזען קיין נשמה, איך ווייס
נישט, וואָס דאָס איז אַזוינס. ווי אַזוי זאָל איך זי פֿילן? ווי מיינט
איר, הער שוואַרצוואַלד? ער האָט מיר געזאָגט, אַז איר זענט קלוג
און איר האָט קלאַרע באַגריפֿן וועגן קונסט.

— אַ! — האָט שוואַרצוואַלד אויסגערופֿן — איך בין קיין
קינסטלער נישט, נאָר אַ סטודענט פֿילאָסאָפֿיע; וועגן קונסט קאָן
איך נאָר פֿילאָסאָפֿירן; פֿאַר אַ קינסטלער ווידער איז פֿילאָסאָפֿירן
נאָר אַן איבעריקע זאַך.

— אַט אַזוי האָב איך ליב, אַט דאָס זאָג איך אויך! איך וויל
נאָר נישט וויסן, איך וויל זען און מאַלן; זען און מאַלן און ווייטער
נאָר נישט.

איך האָב מיך אַנגעהויבן שפּאַרן:

— מען מוז דאָך האָבן האַרץ, געפֿיל; מען מוז דאָך האָבן אַ
באַציונג צו דער זאַך, וואָס מען מאַלט; אַ גיטטיקע פּערספּעקטיוו...

און מיר האָבן זיך גענומען שפארן לויט אונדזער געוויינטלעכן שטייגער.

שוואַרצוואַלד האָט געשוויגן. ער האָט זיך ניט אַזוי פֿיל איינגעקערט ווי צוגעקוקט צו דער יונגער מאַלעריין, וואָס איז אַזוי איינגעקערט אין ליניעס און פֿאַרבן. צום סוף האָט ער זיך געשטעלט אויף איר זינט:

— איר זינט דאַפֿלט נישט גערעכט. — האָט ער זיך געווענדט צו מיר — איין מאָל, וואָס איר שפאַרט אייך. דאָס לאַזט־איבער פֿאַר אונדז, פֿילאָסאָפֿן, איר דאַרפֿט נאָר מאַלן. צווייטנס, זען אַ זאך, זען זי קינסטלעריש, הייסט זען זי מיט האַרץ, מיט געפֿיל, מיט אַ גייסט־טיקער פֿערספעקטיוו, מיט אַלעם דעם, וואָס איר ווילט. איר שפאַרט אייך וועגן ווערטער.

מיר האָבן זיך גענומען צוזאַמען באַטראַכטן מײַן אַרבעט. זי איז קיינעם נישט געפֿעלן. מיר — נאָך ווייניקער ווי זיי ביידן. אויף צו מאַרננס האָבן איך אָנגעהויבן אויף דאָס נײַ, און ווידער נישט געענדיקט. ווידער גענומען אים מאַלן אין אַ נײַער פּאַזע. פֿון דעם אַלעם איז אָבער גאַר נישט אַרויסגעקומען.

II

אין דער צינט פֿון מײַן אַרבעט פֿלעגט סאַניע אָפֿט אַרײַנקומען צו מיר. שוואַרצוואַלד פֿלעגט אָפֿט מיט מיר אַרײַנגיין צו סאַניען און פֿאַרברענגען מיט אונדז צוזאַמען דעם אָונט. לאַנגווייליקע אָונטן זײַנען דאָס געווען. זיי האָבן זיך געשלעפט פּאַמעלעך און אומעטיק און האָבן איבערגעלאָזט אין האַרץ אַן אומצופֿרידנקייט. עפעס אַ שווערע, אומבאַקאַנטע זאַרג. ער אַליין איז געזעסן און געשוויגן. מיר האָבן זיך געשעמט צו ריידן. וועגן וואָס ריידן? פֿילאָסאָפֿירן? — אונדזערע אידיען אינטערעסירן אים נישט; ער האָט זיי טויזנט מאַל געהערט. פֿלוידערן? — דאָס איז געווען אוממעגלעך; זײַן קעגן־וואַרט האָט אָנגעוואַרפֿן אַ טונקעלן שאַטן אויף אונדזער געמיט. פֿון

זיין גאנצן וועזן האָט געווייט אַ האַפֿענונגסלאָזיקייט, אַ וויסטער אומעט פֿון שוין לאַנג חרובֿ־געוואָרענע וועלטן. אין זײַן קעגנױאַרט, דוכט זיך, האָט מען געקאַנט טראַכטן און ריידן נאָר וועגן איין זאַך — וועגן טויט.

און אין די לאַנגווייליקע אַױנטן האָב איך זיך צוגעקוקט צו זײַן פנים, האָב שטודירט יעדע איינציקע ליניע, יעדן איינציקן קנייטש, יעדע באַױעגונג, יעדע מינע, יעדן בליק, און גאַנץ גיך האָב איך אַנטשפּלעקט אַ שרעקלעכן סוד: דער אַרעמער מענטש האָט טיף פֿאַרגעטערט די סאַניע, ער האָט זי געגעסן מיט די אויגן, ער האָט זיך פֿאַרליבט אין איר, פֿאַרליבט אומזיניק, מיט דער גאַנצער קראַפֿט פֿון זײַן האַפֿענונגסלאָזיקייט! אַז זי האָט גערעדט אָדער איז נאַענטער צוגעגאַנגען צו אים, האָט זיך זײַן געזיכט מאַדע געענדערט. עס האָט אויסגעזען, ווי די פֿאַרגליווערטע ליידן זאָלן צעשמאַלצן ווערן; זיי זײַנען געוואָרן לעבעדיק, האָבן דערציילט שרעקלעכע, האַרצ־רייסנדיקע געשיכטעס און האָבן געבעטן, געבעטן... אַך, ווי ווידעריק דאָס פנים איז אין די מאַמענטן געוואָרן! ווי אומבאַהאַלפֿן, ווי קרענק־לעד־שוואַך, ווי רחמנותדיק און ווי נאַריש: איך האָב פֿיל מאל ניט געקאַנט אַריבערטראַגן און האָב מיר פֿאַרדעקט מיט די הענט די אויגן, און סאַניע — זי האָט זיך געלאַנגווייליקט. געפֿילט זיך טרוי־עריק, מיד און אַפּאַטיש נאָך אַזאַן אַױנט, און דאָך האָט זי נישט געזוכט קיין וועג אַפּצוהאַקן מיט אים. פֿאַרקערט: זי האָט אים שטענ־דיק געבעטן קומען און האָט געהאַט פּרעטענזיעס, אויב ער האָט זיך אַ טאַג־צוויי ניט געוויזן.

— זאָג מיר, — האָט זי מיט מיר געטענהט נאָך דעם ווי ער איז אַרויסגעגאַנגען — צו וואָס לעבט אַזאַ מענטש?

איך האָב געשוויגן, נאָר זי איז צוגעשטאַנען צו מיר, פּונקט ווי דאָס וואַלט געווען מיין שולד און מיין לעבן.

— ער גלייבט אין גאַרנישט, ליבט גאַר נישט, האַפֿט אײַף גאַרנישט. אַלץ, אַלץ איז אים גלייך! קיין זאַך אינטערעסירט אים

נישט, נישט קיין ביכער, נישט קיין מענטש, נישט קיין קונסט —
 גארנישט, ווי אזוי־זשע לעבט ער? זאג מיר, איך פֿרעג דיך.
 — ער לעבט, ווייל ער לעבט. צו וואָס לעב איך? צו וואָס
 לעבסט דו?

— איך? איך האָב ליב די קונסט!

זי האָט די ווערטער אַרויסגערעדט מיט אַזאַ שטאַלץ און זיכער־
 קייט, אַז זי האָט געקאָנט איבערצייגן דעם גרעסטן סקעפטיקער. די
 קינסטלערין אין איר האָט זיך אַנגערופֿן און האָט געפֿינקלט אין
 אירע אויגן.

— און אפֿשר האָט ער אויך וועמען ליב. מען קאָן נישט וויסן
 — האָב איך באַמערקט קורץ.

זי האָט פֿאַרשטאַנען דעם ווונק, און אויף אירע ליפֿן האָט,
 אַנשטאַט אַן ענטפֿער, געשפּילט אַ צופֿרידענער שמייכל. דאָס איז
 געווען איר אַרט אַזוי אַפּצוהאַקן אַ געשפרעך מיט אַ באַזונדערן
 שמייכל, וואָס האָט באַדעקט איר גאַנץ פנים און האָט דערציילט פֿון
 אַ טיף גליקגעפּיל און איינגעליבט זײַן אין זיך, וואָס האָט קיין
 גרענעץ ניט.

און אזוי זײַנען דורך אַוונטן נאָך אַוונטן.

זי האָט זיך געלאַנגווייליקט מיט אים און האָט אים צוגעלאָש־
 טשעט; פֿאַר מיר האָט זי זיך געקלאַגט אויף דעם „שוואַרצן שאַטן“
 (אזוי האָט זי אים גערופֿן), וואָס וואַרפֿט אַן אומעט אויף איר
 נשמה, און אים האָט זי געבעטן קומען און האָט נישט אויפֿגעהערט
 צו רייצן זײַנע נערוון. זי פֿלעגט זיך שפּילן מיט זײַן האַנט, פֿלעגט
 אים הייסן, ער זאָל באַרירן די מוסקלען פֿון אירע הענט אין זען,
 ווי שטאַרק זי איז, און האָט זיך שטייף געשטעלט קעגן אים אין איר
 יוגנטלעכער פֿרישקייט, אַרויסרוקנדיק איר ברוסט. דער אַרעמער
 מענטש האָט זי געפֿאַלגט ווי אַ קינד.

איך האָב אַלץ נאָך געאַרבעט איבער זײַן פֿאַרטעט, כאַטש איך
 האָב שוין געפֿילט, אַז דערפֿון וועט גאַרנישט ווערן. מיר איז דער־
 עסן געוואָרן מײַן אַרבעט, נאָר אַט איז אַרײַנגעקומען סאַניע, אין אַ

ווינס פֿוטערן היטל, גערויטלט, קלינגענדיק מיט די גליטשאַניזנס, וואָס זי האָט געהאַלטן אין דער האַנט, און האָט מיטגעבראַכט מיט זיך אין צימער אַרנן די פֿרישקייט און שיינקייט פֿון פֿראַסטיקן, זוניקן ווינטערטאָג, צו וועלכן זי איז אַזוי ענלעך געווען. שוואַרצ־וואַלד איז אויפֿגעשטאַנען איר אַנטקעגן און האָט זי באַגריסט לוסטיק און דרייסט, גאָר נישט ווי זיין שטייגער. דאָס איז געווען איינער פֿון די קרענקלעך־לעבהאַפֿטע מאַמענטן, ענלעכע צו דעם פּלוצלינגן אויפֿלאַקערן פֿון אַ ליכט, וועלכע זינען אים באַפֿאַלן פֿון צינט צו צינט. ער איז געוואָרן רירעוודיק... פֿריילעך, ווי אַ נפֿער.

— און וואָס איז מיטן פֿאַרטרעט? — האָט סאַניע געפֿרעגט.

— ס'וועט גאַרנישט זיין דערפֿון. — האָב איך געענטפֿערט.

— לאָ, איך וועל פֿרובירן; וועצט אַיך, שוואַרצוואַלד.

זי האָט אַראַפּגעוואַרפֿן פֿון זיך דעם מאַנטל, האָט גענומען אַ בלישטיפֿט און געצייכנט עטלעכע ליניעס, נאָר דאָס איז איר באַלד דערעסן געוואָרן און זי האָט אַוועקגעלייגט די אַרבעט.

— דאָס איז נישט פֿאַר מיר. — האָט זי געזאָגט.

— ניין, ריסעוועט * מיך, איך בעט אַיך. — האָט שוואַרצוואַלד

זי געבעטן — איר דאַרפֿט מיך ריסעווען. איך בין זיכער, אָן אַיך וועט עס געלינגען, אַיך, נאָר אַיך.

— פֿון וואָנען ווייסט איר דאָס? — האָט זי געפֿרעגט פֿראַסט.

— איך ווייס, איך בין זיכער. איך פֿיל דאָס, אין אמתן; ריסע־וועט מיך.

בעטן, אַינריידן — דאָס איז נישט געווען אין שוואַרצוואַלדס נאַטור. און ס'איז אויסגעקומען אַזוי מאַדנע, אַזוי אומבאַקוועם צו הערן אים ריידן אין אַזאַ טאָן.

— נו, לאַזט מיך צו רוי! — האָט סאַניע געזאָגט — איך קאָן

אַזעלכע פֿנימער ניט ריסעווען.

— פֿאַר וואָס?

* (פּויל') צייכענען.

— ווייל זיי זענען ניט שיין.

שוואַרצוואַלד איז איבערגעראַשט געוואָרן פֿון איר קורצן ענט־פֿער, וואָס איז, דוכט זיך, נישט געווען קיין נײַס פֿאַר אים. וויפֿל מאָל האָט ער אַליין פֿאַר מיר גערעדט מיט פֿאַראַכטונג וועגן זײַן אויסערלעכער, אומגעלומפּערטער פּערזאָן! איצט איז ער בלייך גע־וואָרן, זײַן שטימונג האָט זיך פּלוצלינג געענדערט, ער איז געוואָרן שטיל, פֿאַראומעטיקט. און די פֿאַרגליווערטע ליידן זענען געלעגן טויט אויף זײַן פּנים.

מיר האָבן זיך אַלע געפֿילט שלעכט. און אַז ער האָט זיך גע־זעגנט, האָט סאַניע אים געבעטן קומען, אומבאַדינגט קומען מאַרן צו איר, און האָט געשמייכלט צו אים און קאַקעטירט מיט אירע אויגן, גלייך ווי אַלץ וואַלט געווען אין בעסטער אַרדענונג.

III

„אַ גאָט האָט פֿאַרלאָזט דעם אַלימפּ און געקומען מיך וועקן;
— שטיי־אויף, דו, אַינגעשלאָפֿענער מענטש, דו, פֿאַרשעמטער,

דו אַנטרונענער פֿון לעבן — דערוואָך!

ווי איז דיין יוגנט? — פֿאַרגעסן.

ווי איז דיין גליק? — פֿאַרפּלויגן.

ווי איז דיין האַפֿענונג? — געשטאַרבן.

שטיי־אויף, שטיי־אויף! אַ וויסטער חלום האָט זיך דיר געחלומט.

פֿון אַ ווייט לאַנד בין איך געקומען, פֿאַראומערטער מענטש!

פֿון אַ לאַנד, וווּ דער קוואַל פֿון לעבן האָט גערוישט און געשפּריצט

אין די אַלטע פֿאַרגאַנגענע דורות; פֿון לאַנד פֿון דער אייביקער שייַנ־

קייט בין איך געקומען — דיך צו וועקן: שטיי־אויף!

אַ נײַער טאַג ווערט געבוירן אויף מזרח־זײַט; אַ נײַע ליכטיקייט

ליגט אויסגעגאַסן אויף טאַלן און בערג, אויף וועלדער און פֿעלדער,

און מיט גינגאַלדענע ראַנדן באַצירט ציען וואַלקנס איבערן הימל

אַנצוזאָגן אַ גוטע בשׂורה דער וועלט און דיר — דער וויסטער חלום

איז פֿאַרשווינדן — דערוואָך!

די מאַרגן־לופֿט איז פֿול מיט פֿרישע ריחות, לינדע ווינטן בלאָזן

און וועקן יעדעס גרעזל און בלימל. «שטייט־אויף! דערוואַכט!» לוי־
טערע שטימען פֿון ריינע גלאַקן ציטערן אין דער לופֿט; און העלער,
העלער ווערט די נייע ליכטיקייט, און די זון צערניסט איר פֿורפֿור־
נעם שליער און גייט־אַרויס פֿריש און יונג און ניי־געבאַרן. דער־
וואָך, פֿאַרשלאָפֿענער מענטש, וועק דניצע בייזע און גוטע געפֿילן,
וועק דניצע האַפֿענונגען — די צניט איז געקומען. שטיי־אויף!
— וואָס וועקט זיך אין מיר? — דיין פֿאַרשלאָפֿענע יוגנט.
— וואָס רוישט מנין בלוט? — עס באַגערט גליק און ליבע.
— וואָס בלענדט מיר די אויגן? — דיין אויפֿדערוואַכטע האַ־
פֿענונג.

— שטיי־אויף!

אַראַפֿגעריסן איז דער שוואַרצער שליער פֿון דניצע אויגן און
פֿאַריאָגט געוואָרן איז דער שאַטן פֿון טויט. לעבן און לוסט גיס איך
אין דניצע גלידער, איך — דער גאַט פֿון ליבע!
— שטיי־אויף!

דאָס דאָזיקע געדיכט, געשריבן אין דניטשע העקזאַמעטערס,
האָט געהייסן „די אַפֿערשטעהונג“. שוואַרצוואַלד האָט עס מיר גע־
בראַכט און דערלאַנגט מיט אַ פֿאַרשעמטער מינע.
— נאָט, לייענט־דורך, אויב ס'איז אייך נישט לאַנגווייליק! —
האָט ער געזאָגט.

איך האָב עס דורכגעלייענט און האָב געקוקט אויף אים אומ־
באַשטימט.

— נו, וואָס קוקט איר מיך אָן? דאָס געדיכט געפֿעלט אייך?
— יאָ, געוויס, קלאַסיש, ווי עס פֿאַסט פֿאַר אַ פֿילאָסאָפֿן. נאָר
האָט נישט פֿאַראיבל, איר זינט, דוכט זיך, פֿאַרליבט; נישט וואָר?
ער האָט זיך אַ ביסל פֿאַרשעמט און געזאָגט שמייכלדיק:
— און אַז יאָ, איז וואָס?
— איז גאָר נישט.

ער איז זיך איבערגעגאַנגען עטלעכע מאָל איבערן צימער. ס'איז
קענטיק געווען, אַז ער וויל עפעס ריידן מיט מיר. ער איז געווען
אין זיין לוסטיקער שטימונג, די אויגן זינען האָבן געפֿינקלט. און
פֿלוצלינג האָט ער זיך צו מיר געווענדט:

— איר וויסט דאך געוויס אין וועמען?
 — געוויס; אויף יעדן פאל איז זי דאס ווערט.
 — איר זעט אן אויפריכטיקער מענטש? איר זאגט קיין ליגן
 נישט?

— דוכט זיך.

— אויב אזוי, וויל איך, איר זאלט מיר זאגן די ווארהייט, איר
 זעט אנפערזיכטיק? איך וויל דאס וויסן.
 — וואס רעדט איר, שווארצוואלד? עס פאלט מיר נישט אן.
 איך פארזיכער אכן; איך בין נישט אנפערזיכטיק. מנייע באצונגען
 צו סאגיען זענען זייער נישט-ערנסטע, מיר זענען צוויי פרייע פריג-
 לען, איין מאל, און, צווייטנס, ווי זאל איך אכן זאגן...
 איך האב שיער נישט אויסגעזאגט מנין געדאנק, אז אויף וואס
 נישט, נאר אויף דעם געזונטן אינסטינקט פון סאגיען קאן איך מיך
 פארלאזן. נאר איך האב מיך געכאפט און ניט געענדיקט די פראזע,
 ער האט דאס ניט באמערקט. ער האט געוואלט אויסגיסן פאר מיר
 זיין הארץ:

— איר זעט א ווילער מענטש. איך האב אכן ווארהאפטליק
 ליב. און וויסט איר: איך בין פארליבט, פארליבט אט ביז אהער
 (ער האט אנגעוויזן אויפן האלדז). איך האב קיין מאל אזא געפיל
 נישט געהאט. איך קאן וועגן גארנישט טראכטן, קאן וועגן גאר נישט
 ריידן, ווי נאר וועגן איר. איך בין נישט פליק צו לעבן אן דעם גע-
 דאנק, מנין בלוט וועט זיך אן אים אפזאגן צו שלאגן אין די אדערן...
 איר וועט זאגן, אז איך בין א נאר, אז איך בין דול, נאר איר פאר-
 שטייט נישט, איר קאנט דאס נישט פארשטיין. איר וויסט נישט, וואס
 דאס איז אזוינס אפאטיע, די טויטע עקסיסטענץ, אן אינטערעס, אן
 פרייד, אן אנטציקן, אן האפענונג, אן גליק, איך נאר מיך? גוט! איך
 וויל נישט מער ווי זיין גענארט. איך וויל האבן מנין אילווע. איך
 קאן מער נישט אויסהאלטן מנין אפאטיע, אזוי קאן מען לאנג נישט
 לעבן...

ער האט זיך באלד געזעגנט מיט מיר און איז געגאנגען אהיים.

זיין פנים איז געווען אויפגערעגט, אין די אויגן האָט געפֿינקלט אַ קרענקלעך פֿייער און אינגאַנצן האָט ער אויף מיר געמאַכט אַן איינ־דרוק פֿון אַ האַלב־פֿאַרריקטן*.

— נו, דיר דאַרף מען ווינטשן גליק צו דיין נייעם דערפֿאַלג.
— האָב איך געזאָגט סאָניען נאָך דעם זעלביקן טאַג — שוואַרצוואַלד איז אין דיר פֿאַרליבט אויף טויט. נאָ, לייען!
איך האָב איר איבערגעגעבן דאָס געדיכט, וואָס איך האָב גע־האַט גענומען ביי שוואַרצוואַלדן. זי האָט עס געלייענט און געזאָגט, אַז ס'געפֿעלט איר נישט.

— און אַזוי האָסט דו אַ ניי האַרץ באַוועלטיקט. זיי שטאַלן! —
האַב איך געזאָגט מיט פֿאַרווורף.
— און דו ביסט אַפֿשר אַיפֿערזיכטיק? איך בין, דוכט זיך, נאָך פֿרײַ.

— ווי שעמסט דו דיך ניט צו ריידין אַזוינע רייד? איך —
אַיפֿערזיכטיק! און אויף וועמען?
זי האָט זיך צעלאַכט און געפֿרעגט:
— ער איז אין אמתן אין מיר פֿאַרליבט? דו מיינסט?
— פֿאַרליבט אויף טויט.

זי האָט גאָר נישט געענטפֿערט, נאָר אויף אירע ליפֿן האָט געשפּילט אַ שמייכל — איר שמייכל.

IV

אין מיטן בעסטן ווינטער איז סאָניען אַינגעפֿאַלן צו מאַכן אַ שפּאַציר אויף די בערג און זי האָט מיטגענומען מיט זיך מיך מיט שוואַרצוואַלדן. מיר האָבן זיך אַנגעטאַן ווי טוריסטן, וואַרעם און לייכט, סאָניע — אין ווייסן! אין אַ טריקאַטענער יאַקע, וואָס האָט איר פֿרישן קערפער צוגעגעבן גאָר אַ באַזונדערן רייך, און אין אַ

* (דייטש) צעדרייטן, אויפן וועג צו משוגעת.

ווייס פֿוטערן היטל, וואָס איז געלעגן קאָקעט אויף איר קאָפּ; מיר האָבן זיך געקליידט אין קורצע, וואַרעמע טוזשורקעס*, אין ברייטע, גענעגלטע שיד, אין לאַנגע זאַקן, וואָס האָבן דערגרייכט ביז איבער די קני, און אין טיראַלער היט מיט אַ פֿעדער ביי דער זיט. די וויי-לערישע קליידונג האָט, דעם אמת זאָגנדיק, ניט זייער האַרמאַגירט מיט שוואַרצוואַלדס פֿיגור, נאָר ער האָט זיך געפֿרייט מיט איר ווי אַ קינד. ווי איך האָב שוין באַמערקט, האָט ער זיך אין דער לעצטער צייט געענדערט, געוואָרן צייטנווייז לוסטיק־אויפֿגערעגט. דערפֿאַר איז ער טייל מאָל אַרבינגעפֿאַלן אין אַזאַ שווערן אומעט, אַז ער האָט געמאַכט דעם איינדרוק פֿון אַ פֿאַרריקטן מעלאַנכאָליקער.

נאָך האַלבער נאַכט זיינען מיר אַרויסגעפֿאַרן פֿון מינכען און אַנגעקומען קיין קופֿשטיין פֿאַרטאָג. קופֿשטיין איז אַ קליינע שטאָט אויף צפֿון־טיראַל, האַרט ביי דער בני־ערישער גרענעץ, אַרומגערינגלט פֿון אַלע זייטן מיט בערג; פֿון איין זייט — מיטן בני־ערישן הויכלאַנד, פֿון דער צווייטער — מיט אַ גאַנצער קייט בערג, וואָס טראָגן צוואַ-מען דעם נאָמען „קייזער־בערג“ און וועלכע שטייען ווי פֿאַסטן פֿאַר די ריזיקע אַלפֿן. מיר האָבן אָפּגערוט אין אַ רעסטאָראַן אַ שעה צוויי, ביז ס'איז טאָג געוואָרן, אַנגעטאָן די זעקלעך אויף די פֿלייצעס, גע-נומען די לאַנגע שטעקנס אין די הענט און זיינען אַרויס פֿון שטוב.

די שטאָט איז געלעגן איינגעהילט אין אַ טיפֿן נעפל. מיר האָבן אַפֿילו נישט דערזען די היזער פֿון דער קעגנאיבערדיקער זייט אין מאַרק. דאָס איז נישט געווען קיין געוויינטלעכער נעפל, נאָר אַ דיקע כמאַרע, וואָס האָט זיך אַראָפּגעלאָזט אין טאָל אַרביין פֿון די בערג און האָט שווער געלויערט איבער אַלץ און איבער אונדז. מענטשן האָבן געוואַנדלט אין מיטן דער כמאַרע, ווי שאַטנס, און האָבן אויסגעזען צו מאַכן מאַדע באַוועגונגען. צייטנווייז האָבן זיי זיך פֿאַרלוירן און צוריק באַוויזן, אַרויסשווימענדיק פֿון דעם גרויען ים. פֿון דער ערשט־אויפֿגעגאַנגענער זון איז קיין שפור נישט געווען צו דערקע-

* לעדערנע רעקלעך אויסגעבעט מיט וואַל אַדער פֿוטער.

נען. און נישט געקוקט אויף דעם נעפל איז געווען גענוג קאלט. פראסטיק און גליטשיק. און מיר זינען געווען נישט אויסגעשלאפן. מיר האבן זיך דעריבער געהאלטן צוזאמען, ווי אן איבערגעשראקענע סטאדע, צו קאנען זיך העלפן איינער מיט דעם צווייטנס אקסלען. אויב מיר וועלן זיך אויסגליטשן. מיר זינען געגאנגען שטיל, נישט גערעדט צווישן זיך, און אין הארצן האבן מיר באדויערט, וואס מיר האבן געפאלגט דעם משוגענעם אינפאל פון סאניען צו לאזן זיך אין מיטן ווינטער. אין די בערג. סאניע אליין, די שטענדיק-פריילעכע, שטענדיק-ענערגישע, איז אויך געגאנגען שטום, ווי א זינדיקע, און זי האט זיך אין אמתן געמוזט פילן זינדיק; באזונדערס — קעגן מיר. וואלטן מיר כאטש געווען אליין; זי אבער האט ניט אנדערש געוואלט. נאר שווארצוואלד זאל מיטגיין.

נישט געקוקט אויף דעם נעפל זינען מיר געגאנגען ביז צום בארג און האבן אנגעהויבן ארויפצוגיין. מיר זינען אפגעגאנגען א היפשע צייט, פאמעלעך שלעפנדיק די פיס, פארשלאפן און פארט טראכט. אז מיר האבן זיך אויפגעהויבן אויף 2.000 — 2.500 מעטער הויך, האבן מיר באמערקט, אז דער נעפל איז פארשוונדן. די לופט איז געווען קלאר און דורכזיכטיק, כאטש ארום זיך האבן מיר גאר נישט געקאנט זען. מיר האבן זיך געפונען צווישן בייםער, פון ביידע זייטן וועג איז געלעגן דער פארפרייערער שניי, און דער וועג אליין האט זיך טיף אינגעשניטן אין מיטן, און מיר האבן אים געזען פאר זיך נאר אייניקע מעטער, ווייל באלד האט ער זיך געבויגן און גענומען אין א זייט און געפירט אונדז מיט זיגזאגן, ווי אלע בערג-וועגן. — נו, ווי פילט איר איך, געדיגעס פריינליך? — האב איך געפרעגט סאניען מיט נישט ווייניק גאל.

— זייער גוט, געדיגער הער. — האט זי געענטפערט קאלט.
 — שווארצוואלד! ווו זייט איר? — האט זי זיך געווענדט צו מין באקאנטן, וואס איז אלץ געבליבן הינטערשטעליק הינטער אונדז.
 — די מינוט! — האט ער געשריען פון דער ווייטן און האט גענומען לויפן צו דעריאגן אונדז.

נישט פֿאַראַן עפעס ערגערס ביים גיין אין בערג ווי לויפֿן און
ענדערן דעם טעמפֿ פֿון גאַנג; אזוי אַרום ווערט מען זייער גיך מיט.
איך האָב אים דאָס באַמערקט, נאָר ער האָט געענטפֿערט מיט
בריהשאַפֿט:

— עס מאַכט נישט אויס! איך וועל נישט מיד ווערן.

און מיר האָט זיך אין דער מינוט געדוכט, אַז ער איז אין
אמתן געוואָרן יינגער און פֿרישער, אַז זיין שטים קלינגט זיכער און
קרעפֿטיק... „דער גאָט פֿון אַלימפֿ האָט געוועקט און דערוועקט“,
האָב איך געטראַכט...

גיינענדיק אַזוי, האָבן מיר אָנגעהויבן צו באַמערקן ליכט־פֿלעקן
אין די שאַטנס פֿון די ביימער, וואָס האָבן זיך אויסגעריסעוועט אויפֿן
שניי. מיר האָבן אויפֿגעהויבן די אויגן און דורך דעם געפֿלעכט פֿון
צווינגן האָבן מיר דערזען שטיקער בלויזן הימל, אונדז אַלע איז
מיטאַמאַל געוואָרן פֿריילעך. מיר האָבן לאַנג שוין נישט געפֿילט קיין
קעלט אין קערפֿער, זייענדיק דערוואַרעמט פֿון אונדזער אייגענער
באַוועגונג, און מיר האָבן זיך גענומען גיין מיט מער קוראַזש. אונז
דוער וועג האָט זיך געדרייט און געדרייט, ווי אַ שלאַנג; דער זעל-
ביקער צעטראַטענער שניי פֿון אונטן, דער זעלביקער פֿאַרפֿרוירענער
שניי פֿון די זיטן און אַזוי אָן אויפֿהער. די ליכט־פֿלעקן און די
שטיקער בלויזער הימל זינען צייטנווייז אין גאַנצן פֿאַרשווונדן. מיר
זינען שוין געהאַט געגאַנגען מער ווי אַ שעה צייט, און דער וועג ביז
צום שפיץ באַרג איז געווען אויסגערעכנט אויף 5-4 שעה, אויב מען
זאָל אין מיטן נישט אַפרוען אין אַ רעסטאַראַן! אויב יאָ — נאָר מער.
אַ לאַנגווייליקע פֿערספעקטיוו.

נאָר אַט האָט אונדזער וועג זיך שוין אַרויסגעדרייט פֿון וואַלד;
און פֿלוצלינג האָבן מיר זיך געפֿילט באַגאַסן מיט אַ העלער און
וואַרעמער ליכטיקייט; אַ גלאַנצנדיקע, קרישטאַל-לויטערע ווינסקייט
האַט אָנגעשלאָגן אויף אונדזערע אויגן פֿון אַלע זיטן. נאָר אומגע-
ריכטערהייט זינען מיר אַריבערגעטראַגן געוואָרן אין אַ נייער, וויי-
סער, ליכטיקער וועלט אַריין. מיר האָבן אויפֿגעהויבן די אויגן; דער

הימל איז געווען קלאַר, אָן איין וואַלקנדהל, און האָט געבלישטשעט און געבלענדט, ווי אַ געשליפֿן גלאַז. אַרום איז געווען אַ וועלט פֿון שניי, ער האָט געפֿינקלט אַרום אונדז, פֿון אונטן, פֿון אויבן, פֿון אָפֿ־גרונטן, פֿון די טיפֿע פֿליינען, פֿון די שפיץ בערג, וואָס האָבן אונדז אַרומגערינגלט — פֿון אַלע זייטן. דאָס אויג האָט זיך געבאָדן אין דער העלער ליכטיקייט, ווי אין אַ קוואַל פֿון נחת, און האָט זיך גע־קוויקט ביז צו ווייטיק, ביז צו טרערן; מיר זיינען געבליבן שטיין איבערגעראַשט און אַנטציקט.

אונדזער וועג האָט איצט געפֿירט אויפֿן סאַמע ראַנד פֿון באַרג, און די גאַנצע אומגעגנט אַרום אויף עטלעכע מייל האָט זיך אַנט־פֿלעקט פֿאַר אונדזערע אויגן. צופֿוסנס פֿון באַרג איז געלעגן דער „אַי־טאַל“, באַגרענעצט פֿון דער צווייטער זייט מיט הויכע בערג; איבער דעם טאַל האָט זיך געשלענגלט דער טיפֿן אײַן, וואָס האָט אויסגעזען אויפֿן פֿאַן פֿון ווייטן שניי ווי אַ שמאַלער, גרויער פֿאַס. אין ווינקל פֿון טאַל האָבן מיר דערזען די הויכער פֿון קופֿשטיין, צו־זאַמענגעוואַרפֿן אין איין קופֿע און קליינע, ווי קאַרטן־שטיבלעך. אי־בער זיי האָט זיך נאָך געטראָגן אַ דינע פֿאַרע, וואָס האָט מיט אַ פֿליגל באַריט דעם קעגנאיבערדיקן באַרג. דאָס איז געווען דער נעפל, וואָס האָט געלויערט אויף דער שטאַט, ווען מיר האָבן זי פֿאַרלאָזט.

און אַרום זיינען געשטאַנען די בערג פֿון פֿאַרשיידענער הייך, פֿון פֿאַרשיידענע געשטאַלטן. זיי האָבן זיך צוגעפֿרעסט איינער צום אַנדערן אָדער געקראַכן איינער דעם אַנדערן אויף דעם קאַרק. טייל האָבן אויסגעזען מוראדיק מיט זייערע שאַרפֿע איבערגעריסענע ליי־ניעס; טייל זיינען געווען אויסגעגאַסן אין ווייכע, פֿליינע געשטאַלטן, ווי אַ שיינער פֿרויען־בוזעם. און דאָס אַלץ האָט געבלאַנקט און גע־פֿינקלט, באַדעקט מיט שניי און באַגאַסן מיט ליכט. אין דער זייט האָבן מיר געזען אַ קליינע גרופֿע בערג, מיט דריי ווילדע, הויכע שפיצן, וואָס האָבן זיך גלייך געצויגן צום הימל. זיי האָבן אַראַפֿגע־טרייסלט פֿון זיך דעם שניי, אַרויסגעוויזן זייער נאַקעטן, גרויען,

פֿעלדזיקן קערפער און האָבן אויסגעזען ווי פֿאַרשאַלטענע ריזן, ביי-
זע און שלעכטע, גרייט אַלץ אומצוברענגען, נאָר זיי זענען צוגע-
שמידט צום אַרט מיט נאָך אַ שטאַרקערער מאַכט... מיר האָבן דער-
קענט דעם „ווילדן קייזער“. פֿיל שרעקלעכע לעגענדעס, זייער-פּאַפּו-
לערע אין טיראַל, זענען פֿאַרקניפט מיט דעם נאָמען.
— אַ, ווי שיינ! — האָבן מיר אַלע אויסגערופֿן פּמעט מיט
איינ מאַל.

שוואַרצוואַלד האָט זיך שיער צעוויינט פֿון אַנטציקן, די אויגן
זענען אים געוואָרן פֿליכט און דאָס מאַגערע, קרענקלעכע פנים האָט
געשניט פֿאַר נחת, ווי דאָס פנים פֿון אַ הייליקן.
— ניין, מײַנע ליבע! — האָט ער אויסגערופֿן — עס לוינט צו
לעבן און צו לידן הונדערט יאָר, פּדי אַט־דאָס צו זען איין קורצע
וונלע. זעט, וואָס פֿאַר אַן אַפֿטרוגטדאָ איז: אַט אַזוי זיך אַראַפּוואַרפֿן
און שטאַרבן דאָ איפֿן אַרט און באַדעקט ווערן מיטן וויסן שניי,
ווי אַלץ אַרום!...

מיר האָבן געקוקט אַראַפּ, וווּ ער האָט אַנגעוויזן, און מיר האָבן
דערזען אַ טיפֿן אַפּגרונט, פֿון וועלכן אונדז האָט אַפּגעטיילט דער
געפֿרוירענער שניי בײַ דער זײַט. אונטן אין דער טיפֿעניש האָט
עפּעס גערוישט און גערירט זיך. דאָס איז געווען אַ בערג־שטראָם,
וואָס מיר האָבן ניט געקאָנט דערזען. מיר האָבן נאָר באַמערקט אַ
ליכטע פּאַרע, וואָס האָט זיך פּאַמעלעך געשלעפט פֿון די שפּאַלטן
און היילן.

די זון איז געשטאַנען איבער אונדזערע קעפּ. ס׳איז געווען קעגן
צוועלף, דער וועג האָט זיך אויף דעם אַרט פּמעט נישט אויפֿגעהויבן,
נאָר געגאַנגען גלייך, צופֿירנדיק צו אַ צווייטער אויפֿהייבונג. מיר
זענען געגאַנגען געלאָסן, קלאַפּנדיק מיט די לאַנגע שטעקנס אין
שניי, און האָבן ווייניק גערעדט צווישן זיך.

סאַניע האָט אויך געשוויגן. איך האָב נאָר לויט אירע אויגן
דערקענט, וואָס פֿאַר אַן אַנדרוק די אויסזיכט האָט געמאַכט אויף
איר. דער היטערער, ענערגישער אויסדרוק פֿון איר פנים איז איצט

פֿאַרשווונדן, און איך האָב אין אירע אויגן, אפֿשר צום ערשטן מאל, באַמערקט אַ טיפֿע, פֿאַרבאָהאַלטענע בענקשאַפֿט, אַ וויכע מעלאַנ־כאַליע. זי האָט זיך פּלוצלינג געווענדט צו שוואַרצוואַלדן און האָט אים דערלאָנגט איר אַרעם. זיי זינען געגאַנגען צוזאַמען, איך — נאָך זיי, נאָך אַ האַלבער שעה גיין זינען מיר אַנגעקומען אין דעם רעסטאָראַן, וואָס האָט זיך געפֿונען אין מיטן וועג. מיר האָבן אויס־געטרונקען צו גלעזער הייסן גלי־ווינק, געלייגט צוטריקענען אונ־דזערע דורכגעפֿורירענע זאַקן און מיר האָבן אויסגערוט און פֿאַר־בראַכט מיט די געסט, וואָס זינען אַלע ווילע אַנגעקומען פֿון אויבן און פֿון אונטן. די שיינע, העלדישע טיראַלער האָבן אונדז באַגריסט, ווי גוטע פֿרענט, און האָבן גערעדט מיט אונדז אויף זייער דייטשן דיאַלעקט, וועלכן מיר האָבן נאָר מיט מי פֿאַרשטאַנען. דערביי האָט יעדער פֿון זיי געהאַלטן קענטיק פֿאַר אַ חובֿ צוועצן זיך אַ ווילע צו סאַניען און זאָגן איר, אַז זי איז שייך.

— אַ קרעפֿטיק מאַדל — האָט מיר איינער אַרענגערוימט אין אויער, ווינקענדיק מיט די אויגן און צושאַקלענדיק מיט זיין פּאַט־ריאַרכאַלער, בלאַנדער באַרד.

סאַניע האָט דאָס אויסגעהערט זייער גוטמוטיק און האָט גע־שמייכלט, נאָר געשמייכלט.

V

— נו, מאַרש ווינטער! — האָט סאַניע אויסגערופֿן, אויפֿהייבנ־דיק זיך פֿון אַרט. מיר זינען אויך אויפֿגעשטאַנען און געמאַכט זיך גרייט אין ווינטערן וועג אַרײַן.

אַ העלע, פֿריילעכע זון איז ווידער געשטאַנען איבער אונדזערע קעפֿ, און די בלאַנקענדיקע וויסקייט האָט אַנגעוואַרפֿן אַ שיפרות אויף דער נשמה. מיר האָבן נישט געפֿילט קיין מידקייט, כאַטש מיר זינען שוין געווען עטלעכע שעה אין וועג. די פֿיס האָבן זיך ווי אַליין באַוועגט. מיר האָבן איינגעאַטעמט די פֿרישע, ליכטע, קריש־

טאל-ריינע בערג-לופט, און יעדעס אויפֿעטעמען און אפֿעטעמען האָט פֿאַרשאַפֿט אַן אומבאַקאַנט פֿאַרגעניגן. ווידער האָבן זיך באַוווּן די דריי שפיצן פֿון „ווילדן קייזער“, אַפּגרונטן, טאַלן און פּליינען, באַ- צויגן אין גאַנצן מיט דעם אומגערייטן שניי דער פֿעלדזיקער קאַרק פֿון „ווילדן קייזער“ האָט גערויכערט און אַ קליין-קליין וואַלקנדל האָט זיך געצויגן פֿאַמעלעך און האָט אויסגעזען ווי אַן אומבאַהאַלפֿן באַשעפֿעניש, וואָס קלעטערט צו-אומגעלומפּערט צו אַ פֿאַרבאַהאַל- טענער נעסט ערגעץ אין די שפּאַלטן פֿון באַרג. וואָס העכער מיר זינען אַרויפֿגעקומען, אַלץ נײַע שפיצן האָבן זיך געוווּן, נײַע געגנטן, נײַע טאַלן און פּליינען, און העט-העט ווייט האָבן געשימערט אין דער קלאַרער לופֿט די אַלפּן, ליגנדיק אַנגעלייגט אויפֿן הימל; טייל מאל זינען זייערע סילוועטן שאַרף אַרויסגעטראַטן פֿאַרן אויג, טייל מאל האָבן זיי אויסגעזען ווי אַ מענגע וואַלקנס, באַגאַסן מיט ליכט, און עס האָט זיך געדוכט, אַז זיי רוקן זיך פֿאַמעלעך, דער „אין-טאַל“, דער טייך, די שטאַט און איר אומגעגנט זינען אין גאַנצן פֿאַר- שווינדן; מיר האָבן זיך געפֿילט אַפּגעריסן פֿון יענער וואַכעדיקער, גרויער וועלט, וואָס מיר האָבן פֿאַרלאָזט, דריי מענטשן אַליין צווישן בערג און פֿעלדזן און וואַלקנס און שניי, די אומגעוויינטלעכע מונד- טערקייט, וואָס איז געוואַקסן אין אונדז, האָט זיך געזוכט אַ וועג אַרויס, און מיר האָבן אַנגעהויבן צו זינגען, צו לויפֿן, צו שרײַען, און דאָס ווידערקול האָט אונדז אַפּגעענטפֿערט פֿון אַלע זינטן.

נאָך מער פֿאַר אונדז אַלע איז פֿאַרשיפּורט געוואָרן שוואַרצוואַלד, זיין לוסטיקייט האָט זיך אויסגעדריקט אין ווילדע פֿאַרמען. ער האָט געשרייען מיט אַ גאַרגלדיקער שטים, אַרויסגערופֿן דאָס ווידערקול, האָט געזונגען און איז געלאָפֿן אַן אויפֿהער. זיין פנים איז געווען גערויטלט און זינען אויגן האָבן געבליצט, ווי אַ משוגענעמס. מיט סאַניען האָט ער זיך געהאַלטן פֿריי, ווי אַ ברודער, גענומען זי פֿאַר דער האַנט, פֿאַרריכט איר האַס היטל אויפֿן קאַפּ און נישט אַפּגע- טראַטן פֿון איר אויף אַ מינוט, סאַניע האָט געשטיפֿט מיט אים און נאָר פֿון צײַט צו צײַט האָט זי מיר צוגעוואָרפֿן אַ בליק, גלייך ווי זי

וואלט זאגן: אט זע, וואס ס'הייסט ליב האבן. אזוי וויל איד, מ'זאל מיך ליבן, אזוי...

אויפן וועג האבן זיך אנגעהויבן ווייניג פוסגייערס. טייל האבן צוריקגעקערט פון אויבן; טייל, קומענדיק פון אונטן, האבן אונדז אריבערגעיאגט. נאך אזוי ווי דער וועג האט זיך אלע וויילע פֿאַר־דרייט אין א זינט, זינען מיר באלד ווידער געבליבן אליין, פלוצלינג האבן מיר דערהערט א מאַדנע רופֿן, וואס האט זיך געדוכט צו קומען פֿון א זינט: „האַפֿ־האַפֿ! האַפֿ־האַפֿ.“ דאָס ווידערקול האָט אָפּגעענט־פֿערט פֿון אַלע זינטן. און איידער נאָך מיר האָבן זיך אַריענטירט, וואָס דאָס איז אַזוינס, איז אויף אונדז אָנגעפֿאַרן, אַראָפּליטשנדיק זיך מיט אימפעט פֿון שיפֿן וועג, א קליין שליטנדל, אויף וועלכן ס'איז געזעסן א מענטש, רויט און דערשוויצט פֿון דער שנעלער באַוועגונג... ער האָט קוים געהאַט צינט צו פֿאַרקערעווען דאָס שליטנדל אין א זינט מיט דעם שנירל, וואָס ער האָט געהאַלטן אין דער האַנט. דאָס שליטנדל האָט זיך אָנגעשלאָגן אין דעם מויער שניי. דער מענטש איז אומגעפֿאַלן, האָט זיך עטלעכע מאָל איבערגעקניקלט אויפֿן וועג. דערנאָך איז ער אויפֿגעשטאַנען ווי קיין־מאָל גאַרנישט, און האָט זיך געווענדט צו אונדז האַלב מיט פרעטענזיע, האַלב מיט שמייכל:

— מען דאַרף זיך שטעלן אין א זינט. איך האָב דאָך געשריען „האַפֿ־האַפֿ!“, צי האָט איר נישט געהערט?

מיר האָבן זיך אַנטשולדיקט און געפֿרעגט אים, צי ער האָט זיך גאַרנישט געטאָן. ער האָט אונדז דערקלערט, אַז דאָס פֿאַלן איז לגמרי נישט קיין געפֿערלעכע זאַך. העכסטנס קאָן מען זיך קניקלען ביז צו דעם אָרט, וווּ דער וועג פֿאַרבייגט זיך, און מען שטייט־אויף אומבאַשעדיקט. דאָס איז א באַזונדער אָרט אַלפֿן־ספּאַרט, וואָס מען רופֿט „ראַדלען“. מיר האָבן וועגן דעם געהערט, נאָר געזען עס צום ערשטן מאָל, און מיר האָבן זיך נישט ווייניק דערשראַקן, זעענדיק ווי דאָס שליטנדל קערט זיך אום אין מיטן אַזאַ גרויסן אימפעט. דער מענטש האָט זיך באלד צוריקגעזעצט אויפֿן שליטנדל, וואָס האָט זיך

גענומען אראפגליטשן, און איז באַלד פֿאַרשוונדן. באַלד אָבער זינען אָנגעקומען נייע, און מיר האָבן זיך געשטעלט אין אַ זינט זיי דורכ־ צולאָזן. זיי זינען דורכגעלאָפֿן, ווי אַ בליק, און עס האָט געשווינדלעך פֿאַר די אויגן. אויף אַ טייל פֿון זיי זינען געזעסן צו פֿאַר־פֿאַלק, אַ געזונט, רויט טיראַלער מיידל, אין נאַציאָנאַלער טראַכט * האָט פֿעסט אַרומגענומען מיט אירע הענט אַ מאַנספֿאַרשוי, וואָס איז געזעסן פֿאַרנט און האָט געפֿירט דאָס שליטנדל. דאָס מיידל האָט פֿאַרוואַרפֿן דעם קערפֿער צוריק, פֿדי צו האַלטן דאָס גלייכגעוויכט, און מיט די פֿיס האָט זי זיך פֿון צייט צו צייט אַנגעגראָבן אין שניי, פֿדי קלענער צו מאַכן די אינערציע. מיר האָבן נאָך נישט געהאַט גענוג צייט, פֿדי צו אַנטציקן זיך מיט דער לוסטיקער, מיט גליק־שפֿראַצנ־דיקער דערשפֿונג, ווי זי איז באַלד פֿאַרשוונדן פֿון אונדזערע אויגן, און פֿון דער הויך האָבן זיך ווידער געלאָזט הערן רופֿן: „האַפֿ־האַפֿ! האַפֿ־האַפֿ!“

— מיר וועלן אַראַפֿראַדלען? — האָט זיך סאַניע פֿלוצלינג גע־ ווענדט צו מיר.

— דו האָסט נישט מורא? — האָב איך געפֿרעגט.

— וואָס פֿאַלט דיר אַזן?

— און אויב דו וועסט פֿאַלן?

— וועל איך מיך אויפֿהייבן.

איך האָב זי געלויבט פֿאַר איר מוטיקייט און זי איז זייער

צופֿרידן געווען פֿון קאַמפֿלימענט. זי האָט מיר צוגעוואַרפֿן אַ ליב־

לעכן בליק, האָט מיר פֿעסט געדריקט די האַנט און האָט געזאָגט:

— איך מוז מיך צוריקקערן צו מײַן קאַוואַליר. דער „שוואַרצער

שאַטן“ וועט בענקען נאָך מיר. ער איז היינט אַזוי אינטערעסאַנט: דו

ביסט אַנפֿערזיכטיק?

— ניין.

— מיר וועלן אַראַפֿראַדלען צוזאַמען אויף איין שליטנדל?

— אויב דו ווילסט.

— גוט. — זי האָט מיר נאָך אַ מאָל געדריקט די האַנט און

איז צוריקגעגאנגען צו שוואַרצוואַלדן.

אונדו האָט דעריאָגט אַ פֿוסגייער, אַ הויכער, ברייט־געוואַקסע־נער טיראָלער, מיט דעם פּאַטריאַרכאַלן געזיכט און בלאַנדער באַרד — דער זעלבער, וואָס האָט מיר אַננגערוימט אין אויער: „אַ קרעפֿ־טיק מאַדל“. צוליב אונדו איז ער געגאַנגען פּאַמעלעכער און מיר האָבן מיט אים גערעדט פֿון די בערג, פֿון די לאַווינעס*, פֿון דעם בערג־לעבן. ער איז געווען שטאַלץ מיט זיין לאַנד און מיט זיין שיינער נאַטור. ער האָט אונדו פֿאַרציילט, אַז אין דעם רעסטאָראַן אויבן פֿייערט עפעס אַ פֿאַראיין זיין פֿעסט** ער אליין געהערט צו דעם פֿאַראיין; אַז שלאָפֿן אויבן וועט געוויס ניט זיין וווּ, און מיר וועלן געוויס מוזן אַראַפּראַדלען צום אונטערשטן רעסטאָראַן. ער האָט אונדו דערקלערט, אַז ס'איז אַבסאָלוט קיין שום געפֿאַר נישט. פֿאַר־בלאַנדזשען איז אוממעגלעך. דער וועג האַלט אונדו שטענדיק אַינ־געשפּאַרט צווישן צוויי מויערן. נאָר אויף איין אָרט, וווּ דער שניי איז נידעריק אָון דער וועג גייט האַרט נעבן אַפּגרונט, דאַרף אַן אומגעניטער מענטש זיין פֿאַרויכטיק. ער האָט אונדו געראַטן דורכ־צוגיין דאָס אָרט צופֿום, ווייל פֿאַר עטלעכע יאָר האָט דאָ פּאַסירט אַן אומגליק.

גאַנץ גיך זינען מיר אַנגעקומען צו דעם אָרט. דער טיראָלער האָט אַוועקגעשאַרט דעם שניי פֿון וואַנט און מיר האָבן געזען פֿאַר זיך אַ שטיין, אויף וועלכן עס איז געווען אויסגעקריצט דער נאָמען פֿון דעם אומגליקלעכן, וואָס איז דאָ אַראַפּגעפֿאַלן, און דער טאָג ווען דאָס איז געשען.

מיר האָבן אַראַפּגעקוקט אַרונטער און אונדו האָט געשווינדל־פּאַר די אויגן פֿון גרויסער טיפֿעניש. עפעס אַן אינסטינקטיווער פּחד

* שניי־משא, וואָס קייקלט זיך אַראַפּ פֿון בערג.

** יום־טובּ.

איז אָנגעפֿאלן אויף דער נשמה, קוקנדיק אין דעם אָפּגרונט אַרײַן. אַפֿילו די ווינטקײט פֿון שניי האָט קוים אָפּגעשלאָגן פֿון דאָרט. נאָ-
ענטער צו אונדז האָבן פֿון אַלע זײַטן אַרויסגעשטאַרט פֿעלדזן. דאָס
איז געווען די „טייפֿלס־היילע“, וואָס איז געווען באַצײכנט אויף
אונדזער קאַרטע, אַ וויסטער, שרעקלעכער אָפּגרונט, וואָס איז פּמעט
אומצוגענגלעך. ס'איז פֿאַראַן אַהין עפעס אַ וועג פֿון יענער זײַט
באַרג — האָט אונדז דער טיראַלער דערקלערט — אַט־דער וועג
איז איצט פֿאַרווייט. זומער קומט מען אַהין צו, און אין מיטן העלן
טאָג איז דאָרט פֿינצטערלעך.

— און ווי טיף איז דאָ? — האָט אײַנער פֿון אונדז געפֿרעגט.
דער טיראַלער, אַנשטאַט צו ענטפֿערן, האָט אָנגענומען אַ פֿולע
האַנט שניי, אים צוזאַמענגעפרעסט און אַראָפּגעוואָרפֿן. ער האָט צו-
געבויגן דעם אויער־און ס'זײַנען דורך עטלעכע סעקונדעס ביז דער
קלאַפּ האָט זיך דערהערט.

— איבער צוויי הונדערט מעטער. — האָט ער געענטפֿערט.
אונדז האָט אָנגעהויבן אַ ביסל קאַלט צו ווערן. עס האָט גענומען
בלאָז אַ פֿראַסטיקער, שננדיקער ווינט. דער הימל איז געוואָרן מאַט.
אין דער לופֿט איז געלעגן אַ טונקלקײט. עס האָט אויסגעזען, ווי אין
מיטן בעסטן לײַכטן איז די זון געוואָרן איבערגעשראַקן און פֿאַרצײ-
טערט. פֿון דער ווייטן האָבן זיך פֿון צײַט צו צײַט געהערט משונה-
דיקע קלעפּ, ווי מען וואַלט האַקן בײַמער אין וואַלד. טייל מאָל האָט
זיך געדוכט, אַז אַ געוויטער קומט־אָן און די דונערן קנקלען זיך
דאָרט, אונטערן באַרג. באלד האָט זיך דער הימל אין גאַנצן פֿאַר-
צויגן און דער ווינט האָט געבלאָזן אין פּנים אַרײַן מיט שטיקער
געפֿרוירענעם שניי. דאָס איז געגאַנגען אַ שניי־לאָוינע איבערן
„וויילדן קײזער“ און דער ווינט האָט אַהער פֿאַרטראָגן אַ מאַסע שניי,
וואָס האָט באַדעקט דעם הימל.

— דאָס געדויערט נישט לאַנג. — האָט אונדז דער טיראַלער
געטרייסט — דאָ גײט קײן לאָוינע נישט. — און דערבײַ האָט ער
אונדז געלערנט, וואָס צו טאָן, אַז אַ לאָוינע טרעפֿט.

— מען דארף אט אזוי טאן.

ער האָט אויפֿגעהויבן די הענט און גענומען מיט די פֿיס ציען זיך אין דער הייד.

— שווימען, אַט אזוי. — האָט ער געוויזן — אַרויסשווימען פֿון שניי. — ער האָט אונדז געגעבן די עצה און אליין האָט ער אונדז פֿאַרלאָזט. מיר האָבן אים באַלד פֿאַרלוירן פֿון אויג. מיר זינען גע- וואָרן אומרויק און געוואַרט אויף אַ לאַזיגע שניי, וואָס וועט קומען אונדז באַגראָבן לעבעדיקערהייט אונטער זיך. ווי שרעקלעך דאָס מוז זיין דערשטיקט צו ווערן ביסלעכווייז אונטער דער ווינטער מאַ- סע! דאָס איז אַ לאַנגער, שרעקלעכער טויט. עס טרעפֿט, אַז פֿאַר- פֿאַלענע טוריסטן מוטשען זיך אזוי מיטן טויט גאַנצע פֿיר און צוואַנ- ציק שעה. און פֿאַרוואָס האָט ער אונדז פֿאַרלאָזט? — האָבן מיר גע- טראַכט — געוויס געוואַלט זיך אליין ראַטעווען, זעענדיק אַז מיר קאָנען נישט נאַכאַנילן נאָך אים „שווימען, אַט אזוי...“ — האָבן מיר געחזרט אין געדאַנק. און דער שניי, וואָס האָט אונדז ערשט נישט לאַנג אזוי אַנטציקט מיט זיין קלאַרקייט, וואָס האָט געקוויקט דאָס אויג און געגאַסן שטראַמען לוסטיקייט אין דער נשמה — דער זעל- ביקער שניי איז אונדז איצט פֿאַרגעקומען ווי אַ שרעקלעכע, גרויע, כאַאָטישע מאַסע, באַשאַפֿן נאָר צום פֿאַרדאַרבן.

אונדזער שרעק האָט אַבער נישט לאַנג געדויערט. די שניי- מאַסע האָט זיך דורכגעטראָגן. עס זינען נישט אַריבער קיין גאַנצע צען מינוטן און מיר האָבן ווידער געהאַט איבער זיך אַ קלאַרן הימל, אַ בלאַנקנדיקן, ווי אַ געשליפֿענע גלאַז, און די זון האָט געשאַטן מיט וואַרעמע שטראַלן; דער שניי האָט געבליצט און געבלענדט, און אונדזער לוסטיקייט האָט זיך צוריקגעקערט צו אונדז מיט נאָך אַ דאַפֿלטער קראַפֿט. גאַנץ גיך האָט די לוסטיקייט דערגרייכט אַ גראַד פֿון עכטן שיפֿרות. מיר האָבן זיך אין מיטן וועג אַנדידערגעזעצט אויפֿן שניי און גענומען זינגען עפעס אַ ליד מיט אַ שאַלנדיקער שטים. אַפּגעריסן פֿון דער אונטערשטער וועלט, האָבן מיר זיך גע- פֿילט באַפֿרייט פֿון אירע קייטן. שוואַרצוואַלד איז געוואָרן מיט אונדז

אויף „דו“, און מיר ביידע האָבן זיך דערלויבט מיט סאַניען זייער פֿיל. מיר האָבן זי געקושט, געפֿירט זי פֿון ביידע זיטן אונטער די אַרעמס. ווי די סאַטירן די געפֿאַנגענע פֿייען אין רובענסעס אַ בילד. זי האָט זיך געריסן פֿון אונדזערע הענט און אונדז מיטגעשלעפט פֿאַרויס, און פֿלוצלינג האָט זי זיך אַנידערגעוואָרפֿן אויפֿן שניי און האָט זיך צעלאַכט, אַז ס'האָט געהילכט אַרום.

דער פֿעלדזיקער קאַרק פֿון „ווילדן קייזער“ האָט אַלץ גערוי-כערט. דער וואַלקן איז געוואָרן אַלץ גרעסער און גרעסער און האָט זיך אַראָפּגעלאָזט נידעריקער. ער האָט זיך גענומען לייגן אויף די שפיצן בערג, וואָס מיר האָבן שוין געהאַט אונטער זיך. אַז מיר זינען אַנגעקומען צו אונדזער ציל, צו אַ רעסטאָראַן, וואָס האָט זיך געפֿונען אויף אַ הייך פֿון צוויי טויזנט פֿינף הונדערט מעטער, איז שוין אַ געדיכטער וואַלקן געלעגן אונדז צופֿוסנס און האָט באַדעקט אונטער זיך אַלע שפיצן, אַפּגרונטן און פֿליינען. נאָר העכער פֿון אונדז האָבן געבלישטשעט אין זייערע ווינטע מאַנטלען די בערג, באַ-גאַסן מיט דעם ליבלעכן שניי פֿון דער אָונט-זון.

VI

מיר האָבן שוין געהאַט אַפּגערוט. אַפּגעגעסן און אַ זיסע מידקייט איז געווען אויסגעגאַסן אין אַלע אונדזערע גלידער. די מידקייט איז דאָ געווען אַנדערש ווי אַלץ אַרום. זי האָט נישט גענייגט צו שלאָפֿן, נאָר וואָך צו זיין, צו הערן און צו זען און צו רירן זיך. נאָר מיט שוואַרצוואַלדן איז געשען אַן איבערקערעניש. ער איז אַרנייג געפֿאַלן. אין זיין שווערן אומעט, געזעסן בנים טיש, אַנגעשפּאַרט אויף אַ האַנט, און האָט געגלאַצט מיט זינע פֿינצטערע אויגן נישט צו ריידן קיין וואָרט. מיר האָבן אים געלאָזט זיצן און זינען אַרויס פֿון רעסטאָראַן, צו זען ווי די זון גייט דאָ אונטער אין דער וועלט. דער וואַלקן, וואָס איז געלעגן אונטער אונדז, האָט זיך גענומען רויטלען. ערטערונג, דאָרט וווּ די זון האָט זיך צוגעלאָזט, זינען

געלעגן פורפורנע פאסן; באלד איז דער פורפור געווארן פֿייערדיק־
 רויט און עס האָט זיך געדוכט, אַז די געדיכטע מאַסע האָט זיך אָנגע־
 צונדן און פֿלאַקערט. נאָענטער צו אונדז איז דער וואַלקן געווען
 טונקל און איבערגעצויגן מיט אַ לזכטער וויאַלעט־פֿאַרב. די טעמ־
 פּעראַטור איז ראַש געפֿאַלן. אַלע ענדערונגען זינען דאָ פֿאַרגעקומען
 מיט אַן אומגעוויינטלעכער שנעלקייט. אויף דעם וואַלקן האָט זיך
 אָנגעהויבן אַ שפּיל פֿון פֿאַרבן, וואָס האָבן זיך געביטן פֿון מינוט
 צו מינוט, טונקעלער און העלער געוואָרן. עס האָט אויסגעזען, ווי
 לזכטע שאַטנס פֿון ראָזע, רויט, פורפור און וויאַלעט זאָלן ציען
 אַהין און צוריק, בייטן די ערטער און אַוועקשטויסן איינער דעם
 צווייטן. די זון איז אָנגעקומען נאָענטער און האָט זיך גענומען טונ־
 קען אין דעם וואַלקן, גלייך ווי זי וואַלט זיך וועלן אויסבאָדן אין דעם
 ים פֿון די פֿאַרבן. אַרום האָבן אַרויסגעשטאַרט די בערג און האָבן
 שטיל און ערנסט זיך צוגעקוקט, ווי צו אַ הייליקער צערעמאָניע.
 זייערע שפיצן זינען נאָך געווען העל באלויכטן און עס האָט זיך
 געדוכט, אַז זיי באַווונדערן אַט־דעם וואַלקן, וואָס איז אויסגעהאַדע־
 וועט אין זייערע שפּאַלטן און האָט זיך געלאָזט אין דער וועלט אַרײַן,
 און האָט זיך פֿאַרשפּרייט און צעלייגט, און שלינגט איצט אַזן
 די זון.

באלד איז פֿאַרשוונדן געוואָרן די לעצטע רייף פֿון דער זון,
 און די שפיצן פֿון די בערג האָבן אַלץ נאָך געפֿינקלט און געלויכטן.
 דער וואַלקן אונטן איז מיטאַמאָל טונקל געוואָרן, און נאָר אויף דעם
 אָרט, וווּ די זון איז אונטערגעגאַנגען, האָט אַלץ געברענט אַ פֿײַער,
 גלייך ווי אונטער אים וואַלטן גליען פֿייערדיקע קוילן.

מיר זינען געשטאַנען אין צווייען; איך און סאַניע. זי איז געווען
 אָנגעלענט אויף מײַן אַקסל און מיר האָבן געשוויגן. עס איז געוואָרן
 טרויעריק־טונקל, פֿראַסטיק, די פֿאַרבן זינען אויסגעלאָשן געוואָרן,
 און דער וואַלקן האָט גענומען ווערן גרוילעך־שוואַרץ. נאָר אויף
 די שפיצן פֿון די בערג זינען נאָך אַלץ געלעגן ראָזע שאַטנס. גלייך
 הינטער אונדזערע אַקסלען איז געלעגן דער קנילעכדיקער שפיץ

פֿון אונדזער באַרג. מיר האָבן זיך אומגעקוקט און ניט געגלויבט די אייגענע אייגן. ער איז געווען אין גאַנצן אינגעהילט אין אַ פֿאַר-
ביקן מאַנטל, וואָס זיין קאַליר איז ניט מעגלעך צו באַצייכענען מיט
ווערטער. דאָס איז געווען אַן אַרט דאָזי, געמישט מיט וויאַלעט,
צאַרט און ווייך, ווי די פֿאַרב, וואָס מיר זעען נאָר אין חלום. אין
ווינטער, ווינטער, וווּ נאָר דאָס אויג האָט דערגרייכט, האָבן געגליט
אין דער דעמערונג די שפיצן פֿון די אַלפן, און עס האָט זיך גע-
דוכט, אַז זיי זינגען אַ שטילע מעלאָדיע אַלע אין איין כאַר, און אַז
אין דער טונקעלער לופֿט ציטערט דאָס געזאַנג און ווערט פֿאַרלוירן...

סאָניע האָט זיך צוגעטוליעט צו מיר, איך האָב דערפֿילט, איר
בוזעם פּרעסט זיך צו צו מײַן קערפּער. זי האָט אַרומגעוויקלט איר
האַנט אַרום מײַן האַלדז און האָט מיך געקושט. געבן אונדז זינגען
געשטאַנען מענטשן; ניט זיי איז אינגעפֿאַלן צו שמייכלען, נישט
אונדז צו שעמען זיך. אונדזער פּאָזע איז געווען אַזוי איינפֿאַך און
פֿאַרשטענדלעך, ווי די גאַנצע שיינע וועלט אַרום. פּלוצלינג האָבן
מיר דערזען שוואַרצוואַלדן. ער איז געשטאַנען און געגלאַצט אויף
אונדז, און זײַ אַדלער־נאָז האָט מאַדנע אַרויסגעשטאַרט. ער האָט
געציטערט פֿון קעלט... אַך, ווי שרעקלעך זײַן פּנים איז געווען! אַזוי
זעען־אויס נאָוי מענטשן, ווען מיר זעען זיי צום לעצטן מאָל. איידער
דער טויט בענטשט זיי מיט זײַן רויקייט. איך האָב געלאָזט סאָניען
און צוגעגאַנגען צו אים.

— אייך איז קאַלט? — האָב איך געפֿרעגט.

ער האָט געשוויגן.

— מיר וועלן זיך באלד דערוואַרעמען. דאָ איז נישטאָ וווּ צו

שלאָפֿן.

— יאָ. — האָט ער אונטערגעברומט אומבאַשטימט.

מיר האָבן גענומען צוויי שליטנדלעך: איינס פֿאַר שוואַרצוואַלדן,
דאָס צווייטע פֿאַר מיר מיט סאָניען צוזאַמען. זי איז געווען לוסטיק,
האַט מיר געקלאַפט אויפֿן אַקסל און געלאַכט און געשטימט. מיט

שוואַרצוואַלדן האָט זי זיך געוויצלט, רופֿנדיק אים אַלע ווינלע
„שוואַרצער שאַטן“.

— שוואַרצער שאַטן, איר האָט נישט קיין מוראז

— איך ווייס נישט.

— איר זענט געוואָרן אַ לאַנגווייליקער נאָר.

ער האָט נישט געענטפֿערט, נאָר זי האָט אים נישט געלאָזט צו
רו. איר איז געווען לוסטיק אויפֿן האַרצן. זי איז געווען פֿול מיט
אַנדרוקן, און דאָ איז נאָך פֿאַרגעשטאַנען אַזאַ ריזע אין מיטן דער
נאַכט אויף אַ שליטנדל, וואָס פֿליט שנעל באַרג־אַראָפּ, און צוזאַמען
מיט מיר, ווי די טיראַלער מיידלעך מיט זייערע אויסדערוויילטע.

איר האָט זיך געוואַלט ריידן און רייצן שוואַרצוואַלדן.

— אַיך איז קאַלט, שוואַרצוואַלד? — האָט זי אים געפֿרעגט.

— אַ ביסל.

— און וואָס וועט איר טאָן, אַז איר וועט פֿאַלן?

ער האָט ווידער געשוויגן.

זי איז שוין געזעסן אויפֿן שליטנדל הינטער מיר. איך האָב מיך
אומגעקערט און געלייגט די האַנט אויפֿן מויל. „שוויג! גענוג!“ —
האָב איך איר אַינגערוימט. זי האָט זיך הויך צעלאַכט.

— מיר הייבן אָן. — האָב איך געקאַמאַנדעוועט — שוואַרצ-
וואַלד, איר האַלט אַיך נישט צו נאָענט צו אונדז! אַז מיר וועלן פֿאַלן,
ברעמזט * און האַלט אַיך דאָס שליטנדל, אויב איר ווילט נישט פֿאַלן
אויף אונדז אַרויף. נו, איינס, צוויי, דריי — מאַרש!

סאַניע האָט מיך פֿעסט אַרומגענומען מיט די הענט, און דאָס
שליטנדל האָט זיך אָנגעהויבן פֿאַמעלעך צו גליטשן.

— גיט אַכטונג! — האָב איך נאָכגעשרייען שוואַרצוואַלדן —
אַז דער וועג גייט רעכטס, ברעמזן מיטן רעכטן פֿוס, לינקס — מיטן
לינקן.

— און אויב איר וועט פאלן, פארגעסט אינך נישט אויפצוהייבן?
— האָט סאָניע צוגעשריען.

ס'איז שוין געווען אין גאַנצן פֿינצטער. דער הימל איז געווען
טונקל און אויסגעזעצט מיט בלאַנקע שטערן. די בערג זינען גע-
ווען אינגעהילט אין גרויע מאַנטלען און עס האָט זיך געדוכט, אַז
זיי דרעמלען אין זיי. נאָר די שטערן אויבן האָבן געפֿינקלט לוסטיק
און פֿריילעך און זינען געלאָפֿן נאָך אונדז אויף אונדזער וועג. מיר
האָבן זיך באַוועגט אין אָנהייב פֿאַמעלעך און פֿאַרויכטיק, ברעמזנדיק
מיט די פֿיס אָן אויפֿהער. ביסלעכווייז האָבן מיר זיך צוגעוווינט. מיר
האָבן געלאָזט פֿריי אויף אַ מינוט דאָס שליטנדל, און עס האָט גע-
נומען לויפֿן מיט אימפעט. אונדז איז מיטאַמאָל וואַרעם געוואָרן.
און פֿלוצלינג, ביי דער ערשטער בייגונג פֿון וועג — בוך! אונדזער
שליטנדל האָט זיך אָנגעשלאָגן אין דער וואַנט שניי, האָט אונדז
אַראַפֿגעוואַרפֿן, און אַליין ווייטער געלאָפֿן, פֿאַרהאַלטנדיק זיך ערשט
ביי דער צווייטער בייגונג. מיר האָבן זיך עטלעכע מאָל אויסגע-
קניקלט אין שניי, איך אויף סאָניע, סאָניע אויף מיר, און איידער
נאָך מיר האָבן צייט געהאַט צו לאַכן און איבערצייגן זיך, אַז מיר
זינען גאַנץ — בוך אויף דאָס ניי! שוואַרצוואַלד איז אָנגעפֿאַרן אויף
אונדז מיט זיין שליטנדל, אַליין זיך אומגעקערט, און מיר אַלע דריי
האָבן זיך צוזאַמענגעקוליעט אין שניי איינער איבערן אַנדערן. סאָניע
האָט זיך אויפֿגעהויבן די ערשטע און האָט זיך צעלאַכט הויך און
געזונט.

מיר האָבן זיך באלד צוריקגעזעצט אין די שליטנדלעך, ווידער
אַ מאָל געפֿאַלן, נאָר גאַנץ גיך האָבן מיר זיך אויסגעלערנט ריכטיק
צו ברעמזן, און אונדזער ריזע איז געאַנגען פֿריילעך און גליקלעך.
אונדז איז אויסגעקומען נאָר אַלע וויילע צו וואַרטן אויף שוואַרצ-
וואַלדן, וואָס איז אָפֿגעשטאַנען.

— האָפֿהאַפֿ! — האָבן מיר געשריען פֿון דער ווייטן —

שוואַרצוואַלד, וווּ זייט איר?

— דאָ! — האָט אונדז אָפגעענטפֿערט אַ שטים פֿון דער ווינטן.
 מיר האָבן אים אַלץ נישט געזען פֿאַר די אויגן.
 איך און סאַניע האָבן מיר זיך געטוישט מיט די ערטער. איר
 האָט זיך געוואַלט זיין דער פֿירער, איר האָב זי אַרומגענומען פֿאַר
 דער טאַליע, און גאַנץ גיך האָט זי געלאָזט דאָס שליטנדל לויפֿן מיט
 אַן אומגעהויערן אימפעט. דער וועג האָט זיך אַלע וויילע געבויגן,
 און מיר, אויף גאַרנישט אַכטנדיק, זינען דורכגעפֿלויגן איין ביי-
 גונג נאָך דער צווייטער. שוואַרצוואַלדן האָבן מיר שוין לאַנג נישט
 געהערט הינטער זיך. פֿלוצלינג האָב איך מיך דערמאַנט אין דער
 „טייפֿלס-היילע“ און האָב פֿאַרהאַלטן מיט די פֿיס דאָס שליטנדל.
 — דאָ מוז מען גיין צופֿוס. — האָב איך געזאָגט.

עס האָט זיך אָבער אַרויסגעוויזן, אַז די „טייפֿלס-היילע“ זינען
 מיר שוין דורכגעפֿלויגן אין אימפעט. מיר האָבן גאַר קיין באַגריף
 נישט געהאַט פֿון דער שנעלקייט, וואָס מיר האָבן דערגרייכט. נאָך
 פֿערציק מינוט — און מיר קומען גליקלעך אָן אין אונטערשטן
 רעסטאָראַן. מיר האָבן זיך אָפגעשטעלט און געוואַרט אויף שוואַרצ-
 וואַלדן.

— האָפֿ-האַפֿ! האָפֿ-האַפֿ! — האָבן מיר געשריען — שוואַרצ-
 וואַלדן שוואַרצוואַלדן!

קיין ענטפֿער איז נישט געווען. נאָר אַ ווידערקול האָט זיך
 אָפגערופֿן פֿון אַלע זינטן, און די שטערן האָבן געוונקען פֿון אויבן.
 — שוואַרצוואַלדן! וווּ זינט איר? — האָב איך גענומען שריינען
 נאָך העכער און מײַן שטים האָט געציטערט. איך האָב פֿאַרויסגעפֿילט
 אַן אומגליק, אַן אינערלעכע שרעק האָט גענאָגט דאָס האַרץ.
 מיר זינען צוריקגעגאַנגען אים זוכן.

לאַנג האָט דאָס געדויערט און די שרעק איז געוואַקסן מיט יעדן
 טריט אין אונדזערע הערצער. מיר האָבן מורא געהאַט צו ריידן, צו
 צוגיין נאָענטער איינער צום אַנדערן. מיר האָבן שוין לאַנג אויפֿגע-
 הערט צו רופֿן „שוואַרצוואַלדן“. דאָס וואַרט אַליין האָט באַקומען אַ
 שרעקלעכע באַדניטונג און האָט געמאַכט ציטערן יעדערן נערוו, און

מיר זענען געגאנגען באַזונדער, יעדערער מיט זיין שרעק, און שווינגנדיק געזוכט. צום סוף האָבן מיר געפֿונען זיין שליטנדל אויפֿן מיטן וועג. שוואַרצוואַלד איז אין ערגעץ נישט געווען.

מיר האָבן ווידער גענומען רופֿן, שרייען, זוכן — אומזיסט!

— וואָס קאָן דאָס זיין? — האָט מיך סאַניע געפֿרעגט, און איר ציטערדיקע שטים האָט געקלונגען ביז און אויפֿגערעגט.

— איך האָב מורא, ער איז אַראָפֿגעפֿאַלן — האָב איך געזאָגט.

— אַראָפֿגעפֿאַלן? — זי האָט זיך אָנגעכאַפט פֿאַרן קאַפּ און האָט אָנגעהויבן שרייען מיט אַ ווילד קול:

— רעטונג! רעטונג! רעטונג!

איך האָב אויך גענומען שרייען, און אַרום און אַרום האָט געהילכט פֿון אונדזערע קולות. אפֿילו די בערג, דוכט זיך, האָבן מיטגעציטערט מיט אונדז פֿאַר שרעק.

איך האָב געפרוּווט אַנצוינדן איין שוועבעלע נאָך דעם אַנדערן; דער ווינט האָט זיי אויסגעלאָשן, און מײַנע הענט האָבן דערצו גע- ציטערט. דאָס איז געווען אַ משוגענע אידעע, וואָס מיר האָט זיך געוואַלט; אַראָפֿצולייכטן אין אָפֿגרונט אַריין פֿון צוויי הונדערט מע- טער מיט אַ שוועבעלע. איך האָב מיך אַריבערגעבויגן און אליין שווער ניט געפֿאַלן, און סאַניע האָט אַלץ געשרייען און געשרייען.

סײַנען אָנגעקומען מענטשן פֿון אויבן. זיי האָבן דערהערט אונדזערע געשרייען און האָבן אַראָפֿגעראַדלט מיט אַ לאַמטערן. אַלץ איז באַלד קלאַר געוואָרן. די מויער פֿון שניי איז אויף איין אַרט געווען אַנגעקוועטשט. פֿון דעם אַרט איז ער אַראָפֿגעפֿאַלן. העלפֿן איז געווען אוממעגלעך. ביינאַכט קאָן מען דאָרט נישט צוקומען, און דאָס וואַלט אויך איבעריק געווען. אַראָפֿפֿאַלנדיק פֿון אזא הייך איז אוממעגלעך געווען, ער זאָל נישט בלייבן טויט אויף דער שטעל.

VII

אַט אַזוי איז אונדזער חבֿר אומגעקומען אין די בערג
 מיר זענען אַראָפּגעקומען אונטן, אין רעסטאָראַן אַרײַן, גע-
 פֿרירן, טױט־מיד און צעבראַכן. מיר האָבן אַלץ נישט געקאַנט פֿאַר-
 לאָזן דאָס אָרט, וווּ דאָס אומגליק איז געשען. עס האָט זיך גע-
 דוכט, אַז דער טױטער, נאָר נאָך וואַרעמער קערפּער פֿון דעם אָרע-
 מען מענטשן, ליגט אַט־נעבן אונדו, און מיר דאַרפֿן נאָר די הענט
 אויסשטרעקן, פֿדי אים צו באַרירן. און אפֿשר? ווער ווייס? אפֿשר
 לעבט ער דאָרט און בעט הילף? מיר האָבן זיך לאַנג געדרייט אויף
 דעם אָרט אַהין און צוריק. אונדז האָט געדראָט די געפֿאַר צו פֿאַר-
 פֿירן דאָ. צום סוף האָט אונדז דער אינסטינקט פֿון לעבן געפֿירט
 אַראָפּ, וווּ מיר האָבן גענומען אַ נומער אין רעסטאָראַן איבערצו-
 נעכטיקן. סאַניע האָט זיך ניט אויסגעטאָן. זי איז נאָר געזעסן אויפֿן
 בעט, אַנגעלענט מיטן קאַפּ אויף מיין אַקסל. מיר האָט זיך געדוכט,
 אַז זי איז אַנגעשלאָפֿן אַזוי. נאָר מיט איין מאָל האָט זי אַנגעהויבן
 צו שליוכצן און צו וויינען הויך און העפֿטיק, און גרויסע טרערן, ווי
 טראַפנס רעגן, זענען געפֿאַלן פֿון אירע אויגן. זי האָט געוויינט לאַנג
 און אין דעם וויינען אירן איז געווען אַזוי פֿיל געזונטקייט און
 פֿרישקייט, ווי אין איר לאַכן, ווי אין איר ריידן, ווי אין איר גאַנצן
 וועזן. אַזוי וויינען מענטשן גליקלעכע, ווען זיי דאַרפֿן אַפּוואַשן פֿון
 דער נשמה עפעס אַן אומגליק. זי איז אַנגעשלאָפֿן אויף מיין אַקסל.
 איך האָב זי געלייגט אויפֿן בעט און אַליין בין איך אַרויסגעגאַנגען
 אין דרויסן.

די נאַכט איז געווען פֿראַסטיק, אַרום איז געווען שטיל. די
 ווייסע וועלט איז געשלאָפֿן און האָט באַהאַלטן אין זיך אַ יוג, ערשט
 געפטרט לעבן.

אַ ווילדער פֿאַרלאַנג האָט מיך געצויגן אַהין, צו דעם אַפּגורנט
 דאָרט, וווּ ער האָט זיך געדוכט צו רופֿן און צוצוואַנגן גליק און רו
 אין זײַן טיפֿעניש. איך האָב געפֿילט, אַז גייענדיק אַהין וועל איך

מער נישט צוריקקומען, און בין געבליבן שטיין פֿאַרזונקען אין גע-
דאַנקען. פֿון הימל, אויבן, האָבן געווונקען די שטערן און האָבן
דערציילט פֿון איביקייטן, וואָס פֿאַר זיי איז גלייך פֿרייד און ליידן,
גליק און אומגליק, לעבן און טויט.

און אויפֿן וועג צוריק קיין מינכען האָבן מיר די גאַנצע צייט
גערעדט פֿון אים. ס'איז אויסגעקומען אַזוי מאַדנע, וואָס מיר זיצן
דאָ, נאָר צוויי אַנשטאַט דרײַ, וואָס זײַנען אַהער געקומען. ריידנדיק
האַב איך אַרויסגעזאָגט סאַגיען מײַנונג, אַז ער איז נישט אַראָפֿ-
געפֿאַלן, ווי די צײַטונגען האָבן באַשריבן דעם פֿאַל, נאָר אַז ער
האַט זיך אַליין אַראָפֿגעוואָרפֿן.

— און דו מיינסט, ער האָט מיך אין אמתן ליב געהאַט? —
האַט זי געפֿרעגט, און אויף איר פנים האָט זיך צעגאַסן דער צופֿרי-
דענער, גליקלעכער שמייכל אירער.
אָ, דער שמייכל!

שווינג, שוועסטער!

פלעיע פֿינשטיין האָט שטענדיק געהאַלטן ביי זיך אַ קליין פֿלעשעלע ציאַניסטי קאָלי. יעדע מינוט, ווען נאָר זי זאָל דאָס וועלן, קאָן זי אויסטרינקען מיט איין זופּ דעם שאַרפֿן גיפֿט און אין עטלעכע כּע מינוט אַרום איז זי טויט. איר איז דאָס פֿאַרגעקומען אַזוי לזכּט צו טאָן ווי, צום ביישפּיל, לייגן זיך שלאָפֿן ביינאַכט.

פֿאַר עטלעכע יאָר, אין דער זעלביקער צייט, ווען זי איז געווען דאָס לעצטע מאָל אַזוי שרעקלעך גענאַרט און אַזוי טיף באַליידיקט, האָט זי פֿעסט באַשלאָסן, אַז — גענוג! זי קאָן מער נישט אַריבערטראָגן דאָס אייביקע מאַטערניש, זי מוז מיט אירע אייגענע הענט איבעררניסן די קייט פֿון ליידן, וואָס ציט זיך און וועט זיך אַזוי ציען אָן אַן אויפֿהער, ווי לאַנג זי וועט לעבן, איר יוגנט האָט שוין דעמאָלט געהאַלטן אין אָפּבליען; מיט יעדן טאָג איז געוואָקסן דאָס קלעמעניש אין האַרצן, די בענקשאַפֿט, וואָס האָט גענאַגט און גענאַגט און קיין מינוט נישט אויפֿגעהערט. מענטשן זיינען איר דערעסן געוואָרן. די לעצטע געשיכטע האָט איר געעפֿנט די אויגן, צו זען וואָס אייגנטלעך די אַלע מאַנספּאַרשויענע פֿאַרלאַנגען פֿון איר, זי האָט זיך געפֿילט ווי אַן אומבאַהאַלפֿן באַשעפֿעניש אין וואַלד, אַרומגערינגלט פֿון יעגערס, וואָס ווילן זי פֿאַנגען. און דאָס האַרץ האָט אַזוי געצויגן און געבענקט צו זיי, און דער געדאַנק האָט זי אַזוי פֿינט געהאַט!

זי איז געקומען ביינאַכט אַהיים אין איר צימער, האָט אַרויסגענומען פֿון טאַש דאָס קליינע פֿלעשעלע, האָט עס געשמעלט אויף דער טאַבורעטקע נעבן טיש און האָט אַנגעשריבן אַ קורצן בריוו צו איר מוטער און איר יינגערער שוועסטער. זי האָט זיך אויסגעטאַן

און אָנגעטאָן קלאַרע וועש. דערנאָך האָט זי איבערגעצויגן די קישנס מיט וויסע ציכלעך, איבערגעטוישט דעם לינלעך, אַזוי אַז איר גער לעגער האָט געבלאַנקט שפּאַגל-וויס און נ.נ. אין איין העמד האָט זי זיך געשטעלט פֿאַרן שפיגל, האָט אויפֿגעפֿלאַכטן אירע שוואַרצע האָר — דאָס שענסטע, וואָס איר איז געבליבן — און האָט זיי גע-לאַזט אַראָפֿפֿאַלן פֿריי איבער איר קאָפּ, און מיט שטילע רויקע טריט איז זי צוגעגאַנגען צום בעט און האָט זיך געלייגט. זי האָט זיך נישט געאַזלט. בכלל, האָט זי זיך גענומען אין זיין אַרען צו שטאַרבן רויק און שייך, נישט אין אַזעלעניש און כאַפעניש, נישט אין אַן אויפֿגערעגטער מינוט. זי איז געווען שטאַליק, האָט געהאַט אַ טיפֿע אַכטונג צו איר אייגענער פּערזאָן, און איר האָט נישט געקאָנט אַננ-פֿאַלן קיין ספֿק, צי זי וועט האָבן מוט אויסצופֿירן איר באַשלוס.

זי האָט אויסגעצויגן איר שלאַנקן קערפּער אין בעט, גלייך אַראָפּגעלאַזט די הענט איבער דער קאָלדער, האָט צוגעמאַכט די אויגן און זיך פֿאַרטראַכט. זי האָט זיך פֿאַרגעשטעלט דעם נאַענטן טויט, און ער האָט זי נישט געשראַקן, וועגן די עטלעכע מינוט פֿון אויסטרינקען דעם גיפֿט ביז צום עק האָט זי אַפֿילו נישט געוואָלט טראַכטן. נאַרישקייטן! צוויי-דריי מינוט לינדן, דאָס איז דאָך לע-כערלעך. און דערנאָך... דערנאָך האָט זי זיך פֿאַרגעשטעלט, ווי איר קערפּער ליגט פֿאַרגליווערט אין בעט, די אויגן פֿאַרמאַכט, דאָס פנים בלאַס; דאָס האַרץ שלאַגט נישט מער, דער מוח איז אָנגעגאַסן מיט בלייז און ערגעץ, ערגעץ איז נישטאָ מער קיין שפור פֿון דעם שווערן קלעמעניש! איר איז אַפֿילו שוין איצט פֿריילעך געוואָרן ביי דעם געדאַנק, אַז איר האַרץ וועט זיך פֿריי פֿון דעם געפֿיל, וואָס האָט עס געשטיקט טאַג און נאַכט, ווי אַ שטיין. אויף איר טיפֿ-פֿאַרטראַכטן פנים מיט די פֿאַרמאַכטע אויגן איז דורכגעלאַפֿן עפעס ווי אַ שמייכל.

זי האָט אויסגעלייגט אירע האָר אויפֿן קישן, האָט געעפֿנט די אויגן און האָט אויסגעשטרעקט די האַנט צו דער טאַבורעטקע. די ליכטיקייט, דער טיש, די באַנק און די איבעריקע זאַכן פֿון צימער האָבן זיך אָנגעשלאַגן אין אירע אויגן אויף עפעס אַ נייעם, גאָר

באזונדערן אַרט. זי האָט געהאַט פֿאַרגעניגן פֿון דעם קוקן אויף זיי, פונקט זי וואָלט זיי אַט אַזוי נאָך קיין מאָל אין איר לעבן ניט געהאַט געזען. זיי אַלע, פֿון דער טאַבורעטקע ביז צו די אויסגע- שטריקטע זוימען פֿון העמד אויף איר ברוסט, ביז צו אירע אייגענע, רויק-ליגנדיקע הענט — אַלץ, אַלץ האָט אויסגעזען אַזוי אומבאַ- קאַנט און דאָך אַזוי באַקאַנט, אַזוי ניי און דאָך אַזוי אַלט. עפעס אַ פֿאַרביקע ליכטיקייט, וואָס האָט געשטאַמט פֿון איר אייגענעם וועזן, איז געלעגן אויסגעגאַסן אויף אַלץ און האָט געגעבן גאַר אַ ניעעם קאָלאָריט דער וועלט אַרום, איר אַליין, אירע אַלע געדאַנקען און געפֿילן. אַלץ האָט זיך איצט אויסגעדוכט צו זיין שטיל, רויק און אַזוי געבענטשט אין זיך.

„איצט שטאַרב איך“, האָט זי געטראַכט. און אויך דער גע- דאַנק, מיט וועלכן זי האָט זיך אַזוי לאַנג אַרומגעטראָגן, האָט איר איצט אויסגעזען ניי. אויך אין אים איז געלעגן באַהאַלטן עפעס אַ געבענטשטע רויקייט, פֿון וועלכער זי האָט פֿרױער קיין אַנונג ניט געהאַט. זי האָט שוין גענומען דאָס פֿלעשעלע אין האַנט און עס צו- געטראָגן צו די ליפּן, אויפֿהייבנדיק דערבײַ אַ ביסל דעם קאַפּ פֿון קישן, און אין דעם זעלביקן מאָמענט האָט אַ ניעע אידעע אויפֿגע- בליצט אין איר קאַפּ, אַן אידעע, וואָס האָט זיך געדוכט צו זיין טיף און אומדערגרינטלעך, ווי דער סוד פֿון טויט און לעבן, און אַלץ אַרומגעמערנדיק אַזוי ווי זיי. זי האָט זיך אָפּגעשטעלט, האַלטנדיק דאָס פֿלעשעלע בײַם מויל, פּדי צו טראַכטן דעם גרויסן געדאַנק. זי האָט פֿאַר אים נישט געהאַט קיין ווערטער, און דאָך איז ער געווען אַזוי פּראַסט און קלאַר. יענע וועלט פֿון קלעמעניש און בענקשאַפֿט, פֿון ליידן און מאַטערניש האָט זי שוין געהאַט הינטער זיך. אין איר איז אויפֿגעגאַנגען אַ ניעע וועלט, וווּ ליידן זײַנען אוממעגלעך, וווּ קיין זאָך שרעקט מער נישט, וווּ מען בענקט נישט און מען פֿאַרלאַנגט גאַרנישט — אַ רויקע און אַ געבענטשטע וועלט. איר האָט זיך גע- דוכט, אַז אַט איצט שטייט זי אויף דער גרענעץ פֿון טויט און לעבן, אויף דעם פונקט, וווּ זיי רירן אַן איינער דעם אַנדערן און ווערן

פֿאַרשלונגען איינער אין אַנדערן און זינען איינס. זי האָט ווידער צוגעמאַכט די אויגן, צוריקלייגנדיק דעם קאַפּ אויפֿן קישן. פֿאַר אירע אויגן האָבן זיך געטראָגן אויפֿן שוואַרצן פֿאַן פֿאַרשיידענע באַקאַנטע געזיכטער, ציטערנדיק ווי ליכט־פֿלעקן. עס האָט זיך אויסגעריסע־וועט דאָס שמייכלדיק, ווייך און דאָך אַזוי געהאַסט פנים פֿון דעם סטודענט, מיט וועמען איר לעצטע געשיכטע איז געווען פֿאַרקניפט. זי האָט איצט נישט געפֿילט קיין פֿינטשאַפֿט צו דעם פנים, קיין האָס פֿון באַליידיקונג. דאָס פנים איז געווען שטיל אין זיך, רויק אין זיך און געבענטשט אין זיך, ווי דער גרויסער געדאַנק, ווי די גאַנצע וועלט. עס האָבן זיך פֿאַרבֿינגעטראָגן איר מוטער, איר שוועסטער, באַקאַנטע — אַלע האָבן געהאַט דעם זעלביקן אויסדרוק.

„צי בין איך שוין געשטאַרבן? — האָט זי זיך געפֿרעגט. נאָר ניין, זי איז נישט טויט, דאָס פֿלעשעלע גיפֿט איז נאָך געווען אין איר האַנט און זי האָט עס נאָך געהאַלטן פֿאַר אירע ליפּן. און אין דער מיסטישער העלקייט פֿון איר קאַפּ האָט זיך פֿאַמעלעך אויסגע־ריסעוועט אַ קלאַרער געדאַנק: „איך שטאַרב דאָך רויק, גליקלעך און מיט פֿרייד!“ און באַלד דערויף האָט זיך צוגעשפינט אַ נײַער געדאַנק:

„אויב מען קאַן אַזוי רויק און גליקלעך שטאַרבן, וואָס שרעק־לעכס איז ווי־ער פֿאַראַן אין לעבן? צו וואָס זיך אַנלזן?“

די גאַנצע נאַכט איז זי דורכגעלעגן מיט פֿאַרמאַכטע אויגן, און אין איר קאַפּ האָבן זיך געטראָגן אומקלאַרע בילדער און געדאַנקען. אויף מאַרגן, ווען זי האָט זיך אויפֿגעהויבן און געעפֿנט די אויגן, איז נאָך געלעגן אויף אַלץ אַן אַפּגלאַנץ פֿון דעם נעכטיקן קאַלאַריט, אַלץ האָט נאָך אויסגעווען עפעס ווי נײַ, און אַליין האָט זי זיך געפֿילט ווי נײַ־געבאַרן... אַ ווונדער איז געשען: איר האַרץ איז געווען פֿריי. קיין שפור פֿון דעם קלעמעניש, קיין שאַטן פֿון דער בענקשאַפֿט איז דערין מער נישט געווען.

„צי האָב איך נישט געהאַט קיין מוט אויסצופֿירן? — האָט זי זיך דעם זעלביקן טאַג געפֿרעגט: „נאַר, ניין! איך קאַן רויק שטאַרבן.“

וועט זיך נאָר אָנהייבן דאָס קלעמעניש אין האַרצן, וועל איך דאָס טאָן, און טאָן אָן אַ ציטעריקער האַנט, איבערגעלייגטערהייט, מיט קלאַרע געדאַנקען, און דאָס פֿלעשעלע גיפֿט איז געבליבן בײַ איר גרייט אויף עס אויסצוניצן, ווען זי וועט באַשליסן.

זי איז געבליבן לעבן אויף דערווײַל, פֿילנדיק זיך אויף דער שוועל פֿון טויט. יענע נאכט האָט אַרױפֿגעלייגט אויף איר אַ באַזונדערן שטעמפל. איר בליק, דער אויסדרוק פֿון איר פנים, אירע מאַך־נירן, איר שטים אַפֿילו האָבן זיך געענדערט, און זי האָט פֿאַרשפּרייט אַרום זיך אַ טיפֿע, אומפֿאַרשטענדלעכע ערנסטיקייט און װיכטיקייט. אין איר קעגנוואַרט איז מען געגאַנגען געלאָסן און גערעדט שטיל. האָט ווער געלאַכט, האָט ער זיך דערשראַקן פֿאַר זײַן קול. און ווען זי האָט צופֿעליק אַרױפֿגעלייגט איר האַנט אויפֿן טיש, איר פֿינגער אויסגעשניטענע האַנט מיט די לאַנגע, װײַסע פֿינגער, האָט מען גע־פֿילט אַ דרד־אָרץ צו איר, און די בליקן זײַנען געווען צו איר צוגע־צויגן װי מיט מאַגנעטישער קראַפֿט. זי האָט װײַטער געגעבן לעק־ציעס, געפֿירט די װירטשאַפֿט, גערעדט װײַניק און נאָר צו דער זאַך, נאָר אירע פּראָסטע רייד װעגן פּראָסטע, היימישע זאַכן האָבן געמאַכט אַ מאַדנעם אַנבֿדרוק, גלײַך װי אונטער זײַ װאָלט זיך פֿאַרבאַרגן עפעס אַ גרויסער סוד. זי איז געוואָרן אַ פֿרעמדע אין הויז. אי די קראַנקע מוטער, אי די שוועסטער האָבן מיט איר נישט גערעדט קיין איבעריקע רייד, און אלע האָבן געוואָסט, אַז זי טראַגט אין האַרצן באַהאַלטן פֿון אַלעמען איר גרויס אומגליק.

טעג זײַנען פֿאַרגאַנגען נאָך טעג, זי האָט געלעבט אין איר נעפל און האָט געשוויגן, די מוטער איז געשטאַרבן, די שוועסטער האָט געענדיקט די גימנאַזיע, זי אַליין איז געוואָרן עלטער, נאָר איר איז עס פֿאַרגעקומען, װי קיין זאַך װאָלט זיך נישט ענדערן. אַלץ, װאָס ס׳איז געשען, איז געשען אַזױ נאַטירלעך און פֿאַרשטענדלעך, אַז אַנדערש האָט גאַרנישט געקאַנט זײַן. געדוכט האָט זיך, אַז פֿון יענעם טאָג אָן איז אַלץ אין איר און אַרום איר פֿאַרגליווערט געוואָרן און רירט זיך נישט מער. איר יוגנט אַפֿילו װעלקט מער נישט, און זי

בלעבט די זעלביקע ווי פֿאַר אַ יאָר, ווי פֿאַר צוויי יאָר. זי האָט גע-
 לעבט אַן פֿריידן און אַן ליידן. טאָג-אַינן טאָג-אויס. אין דער זעל-
 ביקער גלענצגילטיקייט, און טייל מאל האָט אויסגעזען, אַז זי האָט
 פֿאַרלוירן די פֿעיקייט אונטערצושטיידן צווישן לייד און פֿרייד, גליק
 און אומגליק. מיט דער צייט נאָר האָט זיך ביי איר אויסגעאַרבעט
 אַ באַזונדערער געשמאַק; זי האָט נישט ליב געהאַט קיין פֿאַרביקע
 קליידער; אליין האָט זי געטראָגן אַדער שוואַרץ, אַדער — אין דער
 היים — ווייס; די בליוועס אירע האָט זי אַזוי קונציק צוגעשניטן און
 פֿאַרוואַרפֿן מיט פֿאַלבן, אַז זיי האָבן נישט געלאָזט אַרויסזען. איר
 ברוסט; און פֿון ביכער האָט זי נישט געקאָנט לייַדן אַלערליי ראַ-
 מאַנען און ליבע-לידער, וואָס האָבן אויף איר געמאַכט אַן אַפּשטויסנ-
 דיקן אַננדרוק. גלייַך ווי מען וואַלט באַרירן מיט אומפֿאַרשעמטע,
 גראַבע הענט אַ הייליקטום.

די יינגערע שוועסטער, אַננא, איז אויסגעוואַקסן שייַן און גע-
 ראַטן. זי פֿלעגט געפֿעלן, האָט זיך פֿאַרליבט און עס האָט זיך אַנ-
 געהויבן פֿאַר איר די זעלביקע אומרויקע צייט. וואָס פֿעליע האָט אַזוי
 גוט געקענט. אַננא פֿלעגט אַהיימקומען ביינאַכט, דאָ פֿריילעך, דאָ
 טרויעריק, האָט פֿיל מאל געוויינט. פֿעליע האָט אויף איר געקוקט
 מיט איר טרויעריק-גלענצגילטיקן בליק און האָט געפֿילט, ווי דאָס
 יונגע, פֿרישע לעבן פֿון איר שוועסטער ברעכט זיך, ווי אירס אַמאל,
 נאָר זי האָט געשוויגן, געשוויגן, ווייל זי האָט איר נישט געהאַט
 וואָס צו זאָגן. זעלטן נאָר האָט געטראָפֿן, אַז זי האָט זיך געזעצט נעבן
 דער שוועסטער, האָט געגלעט אירע האָר און האָט געפֿרעגט, ווי
 שפּעט ס'איז. די יינגערע שוועסטער האָט זיך צוגעטוליעט צו איר,
 האָט שטיל געוויינט, און איר יונגער קערפּער האָט געציטערט אונ-
 טער דער שוועסטערס האַנט. פֿעליע איז אויפֿגעשטאַנען צערודערט,
 דאָס האַרץ אירס איז אומרויק געוואָרן, עפעס האָט אָנגעהויבן צו
 באַגן. און זי האָט זיך דערמאַנט אין דעם קליינעם פֿלעשעלעך.

„צי איז שוין געקומען די צייט?“ — האָט זי זיך געפֿרעגט אין
 זאַ אַויפֿגערעגטן מאַמענט. נאָר ביי דעם געדאַנק אליין איז איר

האַרץ געוואָרן צוריק רויק, אַלץ אַרום איר פֿאַרשטענדלעך און נאָ-
טירלעך, און ציטטנויזן איז פֿאַרשוונדן די גרענעץ צווישן פֿרייד
און לייד.

די איינווינערס פֿון זומער-ווינונג, נעבן אַמאַרלאַ, פֿאַר-
זאַמלענדיק זיך פֿאַרנאַכט בני דער סטאַנציע, האָבן טאַג-טעגלעך
געזען שפּאַצירן אַ פֿרויען-געשטאַלט, פֿון וועלכער מען האָט נישט
געקאַנט אַפּרעיסן די אויגן. זי איז געווען שלאַנק, בלאַס אויפֿן פנים
און ניט מער יונג, נאָר האָט אויסגעזען צו האַלטן זיך שטאַלץ. גע-
אַנגען איז זי אַרויף און אַראָפּ פּאַמעלעך, די הענט זינגען געווען
אַראָפּגעלאָזן גלייך, די אַראָפּגעלאָזטע לעפלעך האָבן זיך פֿון ציט
צו ציט אויפֿגעהויבן, און דעמאַלט האָבן אַרויסגעקוקט פֿאַרטרוימטע,
נאָר שאַרפֿע אויגן, וואָס האָבן גערעדט אויף אַ שפּראַך, וועלכע קיי-
נער האָט ניט פֿאַרשטאַנען. דאָס איז געווען פֿעליע, זי האָט זיך גע-
פֿילט אַרומגערינגלט פֿון אַלע זינטן מיט נייגעריקע בליקן, האָט
געהערט, ווי מען מורמלט זיך עפעס וועגן איר, און האָט געהאַט
פֿאַרדראָס, וואָס זי האָט זיך געלאָזט אַננריידן פֿון דער שוועסטער
אַרויסצופֿאַרן אויף אַ זומער-ווינונג.

„צו וואָס, צו וואָס האָט דאָס געהערט?“ — האָט זי געטראַכט

אויפֿגערעגט.

דאָס יונגע לעבן, וואָס האָט געווימלט אַרום איר, דער שטענדי-
קער פֿלירט, דער פֿריילעכער געלעכטער, דאָס לויפֿן און זינגען, די
אַלע יונגע קאַמפּאַניעס, מיט וועלכע אויך איר שוועסטער האָט פֿאַר-
בראַכט — אַלץ דאָס איז איר געווען דערווידער, האָבן זי געערגערט,
און זי האָט זיך נאָך מער פֿאַרטיפֿט אין איר אייביקן געדאַנק וועגן
טויט. און טראַכטנדיק אַזוי, האָט זי טייל מאַל געקוקט מיט שטאַלץ
אַרום זיך, שטאַלץ מיט איר פֿאַרשלאַסן האַרץ, מיט אירע ליידן, וואָס
זי האָט פֿאַר קיינעם, פֿאַר קיינעם ניט אַרויסגעזאָגט, שטאַלץ מיט
איר מיידלשאַפֿט, וואָס איז פֿאַרבליבן בני איר, ווי אַ פֿאַרוועלקטע,
הייליקע בלום. נאָר די לינדע אַוונטן, דער גערויטלעכער הימל, דאָס
פֿאַרבן-שפּיל אויף מערבֿ-זייט, די ביסלעכווייז צופֿאַלנדיקע פֿינצטער-

קייט — האָט זי ניט געקאָנט מער פֿאַרטראָגן. זיי האָבן מאַדנע גע-
רייצט דאָס האַרץ, געוועקט די אַלטע שוין פֿאַרגעסענע בענקשאַפֿט,
און צוריקגענדק אַהיים, האָט זי יעדעס מאָל געטראַכט וועגן דעם
פֿלעשעלע.

נאָר איינעם אַזאַ אַוונט איז זי געקומען אַהיים און האָט געטראַפֿן
איר שוועסטער אַ פֿאַרוויינטע. זי איז געזעסן אויפֿן בעט, אָנגעשפּאַרט
מיט די הענט אויף דעם אַנלעזן פֿון בעט, און אַז פֿעליע איז אַרײַנ-
געקומען, האָט זי באַהאַלטן דעם קאַפּ צווישן די הענט. די דאָזיקע
פּאַזע האָט פֿעליען דערמאָנט אין אירע אייגענע דורכגעלעבטע יאָרן.
אַמאָל, ווען זי פֿלעגט קומען אַהיים באַליידיקט, און דאָס האַרץ, האָט
זיך געדוכט, קאָן מער ניט אַריבערטראָגן דאָס גרויסע ביטערע גע-
פֿיל, דעמאָלט פֿלעגט זי אָט פּונקט אַזוי זיצן, וויינען און טראַכטן
שעהן לאַנג.

„זוי זי מוטשעט זיך איצט!“ — האָט זי געטראַכט וועגן דער
שוועסטער, און איר איז דאָס ערשטע מאָל איינגעפֿאַלן, אַז מען דאַרף
זי טרייסטן. זי האָט זיך געזעצט נעבן איר און גענומען, ווי געוויינט-
לעך, גלעטן אירע האַר:

— וויין נישט, אָנאַ, וויין נישט...

די יינגערע שוועסטער האָט זיך נאָך מער פֿאַרכליפעט, אירע
אַקסלען האָבן געציטערט, און מיטאַמאָל האָט זי זיך אומגעקערט צו
איר שוועסטער, האָט זיך צוגעטוליעט צו איר, באַהאַלטנדיק דעם
קאַפּ אויף איר ברוסט.

— איך קאָן נישט מער, שוועסטער, איך קאָן נישט, איך וועל
ליבער שטאַרבן, איך וויל נישט אַזאַ לעבן! — האָט זי געזאָגט מיט
אַ קאַפּריזונעם טאָן.

— איך פֿאַרשטיי, קינד. — האָט פֿעליע גערעדט שטיל, — איך
פֿאַרשטיי אַלץ, איך האָב דאָס אַלץ דורכגעלעבט, לאַנג, שוין לאַנג,
און דו זעסט דאָך... איך לעב...

זי איז אַנטשוויגן געוואָרן, דערשראַקן פֿון אירע אייגענע ווער-
טער, וואָס האָבן עפעס אַזוי מאַדנע געקלונגען, און אָנאַ, וואָס האָט

נאך קיין מאל נישט געהערט איר שוועסטער ריידן אין אזא טאן. האט אויפגעהויבן ננגעריק דעם קאפ, און איר בליק האט שטום געבעטן איר שוועסטער, זי זאל ווייטער ריידן.

— דו האסט קיין באגריף נישט, שוועסטער, וואס א מענטש קאן זיך אָנלייזן אויף דער וועלט, וואס דאס הייסט ליב האָבן און גענארט זיין און באַליידיקט. אז איך האָב דאָס ערשטע מאָל ליב געהאַט, האָב איך געפֿילט אזא גליק, אז מיר האָט זיך געדוכט, איך וועל עס נישט אַריבערטראָגן; אין דאָס צווייטע מאָל איז שוין מוזן גליק געווען געמישט מיט פֿאַרדראָס; דאָס דריטע מאָל — האָב איך געוויינט און געבענקט, געבענקט און געוויינט. און דאָס פֿערטע מאָל — איז געווען נאָך ערגער, אַלץ ערגער און ערגער.

זי האָט אָפּגעהאַקט, פֿילגדיק זיך באַליידיקט פֿון אירע אייגענע ווערטער, און אַרומגענומען די שוועסטער, וועלכע האָט שטיל געבעטן: — נו, דערצייל, דערצייל...

פֿעליע האָט געוואָלט דערציילן איר לעצטע געשיכטע, וועלכע האָט איר אויסגעזען אַזוי וויכטיק, אַזוי שרעקלעך און גרויזאָם, נאָר זי האָט אָפּגעהאַקט ביי די ערשטע ווערטער:

— ניין, ניין... איך וועל נישט דערציילן. דו וועסט דאָס ניט פֿאַרשטיין.

נאָר אַננאָ איז צוגעשטאַנען צו איר און האָט געבעטן:

— דערצייל, איך בעט דיך, איך פֿאַרשטיי אַלצדינג, ווייס דער טיטוול, וואָס זיי טראַכטן וועגן אונדז...

די דאָזיקע ווערטער האָבן פֿעליען טיף באַליידיקט. זי האָט געוואָלט איבערצינגן די שוועסטער, אז זי האָט אַ טעות, אז איר אומ-גליק איז געווען גאָר אַנדערש, און אז ליב געהאַט האָט זי אויך גאָר אַנדערש, און האָט גענומען ווייטער דערציילן. נאָר וואָס מער זי האָט דערציילט, אַלץ אומבאַדינטנדיקער איז דאָס דערציילטע אַרויסגעקומען. ס'איז ענלעך געווען, ווי איינער זינקט אין אַ בלאָטע, און וואָס מער ער וויל זיך אַרויסראַטעווען, אַלץ טיפֿער ווערט ער פֿאַרפֿאַלן.

— פֿאַרשטייטסטו, דאָס איז געווען ניט אַזוי. מיר זינען געגאַנגען שפּאַצירן. דערנאָך האָט ער מיך באַגלייט אַהיים. מיר זינען געפֿאַרן אין אַ דראָזשקע, און פּלוצלינג האָט ער מיך אַרומגענומען און געקושט. איך האָב מיך שרעקלעך דערשראָקן...
 „דאָס איז נאַריש, באַנאַל“, האָט זי געטראַכט, „נישט דאָס וויל איך זאָגן“... און האָט דערציילט ווינטער.

איר האַרץ איז פּוּסט געוואָרן, זי האָט זיך דערפֿילט דערשלאָגן און צעבראַכן. פּלוצלינג האָט אַ ווילדער, העפֿטיקער ווייטיק געפרעסט איר האַרץ. אירע אויגן, וואָס האָבן אַזוי לאַנג שוין נישט געקענט קיין טרערן, זינען מיטאַמאַל פֿיכט געוואָרן, און זי האָט געוויינט פֿאַר דער שוועסטער, געוויינט לאַנג און ביטער, און די טרערן האָבן איר נישט ליכטער געמאַכט, נאָר האָבן זיך געלייגט ווי שווערע שטיינער אויף איר האַרצן.

אין דער פֿרי, ווען אַננאָ איז אויפֿגעשטאַנען, האָט זי געפֿונען די שוועסטער טויט. דאָס פֿלעשעלע איז געווען אויסגעטרונקען און אויפֿן טיש איז געלעגן אַ צעטל, אין וועלכן עס זינען געשטאַנען פֿאַלגנדיקע ווערטער:

„איך שטאַרב, שוועסטער. אייגנטלעך בין איך שוין לאַנג גע- שטאַרבן. בלייב געזונט. אויב דיר וועט אויסקומען צו ליידן אַזוי פֿיל, ווי מיר, דערצייל קיינעם נישט פֿון דינע ליידן. היט זיי אין דינן האַרצן, זאָלן זיי זיך פֿאַרבאַרגן און הייליק, און שווינג, שוועסטער, שווינג!“...

דאס שפיל אין ליבע

שוין צוויי שעה, ווי ער גייט מיט איר שפאצירן, גאס־אין, גאס־אויס, און פֿילט זיך גליקלעך נעבן איר. ניט גליקלעך, נאָר כמעט גליקלעך. עס דוכט זיך אים, אז אָט־ אָט, נאָך אַ מינוט, נאָך פֿינף מינוט, וועט געשען עפעס וויכטיקס, ווי אַ נס, און דאָס לעצטע דינע ווענטל, וואָס שטייט צווישן האַרץ און האַרץ, וועט פֿאַרשווונדן ווערן. עס וועט שלאָגן די ליכטיקע שעה, אויף וועלכער ער האָט אַזוי לאַנג געוואַרט, אַזוי לאַנג גע־ האַפֿט, אַזוי לאַנג געבענקט.

איין מאַמענט נאָר, און אַליץ, אַליץ וועט זיין גאָר אַנדערש ווי געווען. אַנשטאָט קליינלעכע, נידעריקע געדאַנקען, אַנשטאָט נאַרישע ספֿקות און האַלבלעכקייטן, אַנשטאָט אַרעמע, צעבראַכענע געפֿילן, אַז נוצן, אַז שיינקייט, אַז קראַפֿט — וועט איין־איינציק געפֿיל באַ־ וועלטיקן זיין האַרץ, און איין־איינציקער שיינער, קלאַרער געדאַנק וועט זיך צעגיסן אין אים, ווי אַ העלע ליכטיקייט, וואָס דערקוויקט און דערפֿרישט און וועקט צו לעבן און מוט; דער געדאַנק, אז אָט־ דאָס שטאַלצע, פֿרישע באַשעפֿעניש איז פֿאַראייניקט מיט אים, איינס מיט אים.

נאָך אַ מינוט, נאָך פֿינף מינוט, וועט ניט זיין קיין „ער“, וואָס בענקט נאָך איר און גייט איר נאָך, ווי אַ שאַטן, און „זי“, וואָס דער־ נענטערט זיך אויף איין טריט און דערווייטערט זיך אויף צוויי, וואָס שטויסט אים אָפּ און לאַשטשעט אים ווידער צוריק, נאָר איין גאַנצקייט וועט זיין, אַ האַרמאָניע פֿון צוויי הערצער — ליבע!

אויף די גאַסן איז שטיל; די קראַמען זינען שוין געשלאָסן. אַ שניץ פֿון דער לבנה גיסט זיך צוזאַמען מיט דעם ליכט פֿון די לאַמטערנעס

אין איין באזונדערער העלקייט, מיט וועלכער עס צייכענען זיך אויס די זומערנעכט אין א גרויסער שטאט. די לבנה, א העלע און א גאנצע, קוקט ארויס פֿון דאָנען און פֿון דאָרט: פֿון דאָך אַראָפּ, פֿון אונטערן קוימען, פֿון אַ ווינקל גאָס, זי באַהאַלט זיך און באַוווינט זיך ווידער, בשעת זיי גייען. די נאַכט־וועכטערס גייען־פֿאַרבני, קלאַפּן דיק מיט די שטעקנס. פֿון צייט צו צייט הערט מען, ווי ערגעץ אין טויער קלינגט אַ גלאַק; איינצלע מענטשן גייען; אַ שיפורער גייט דורך וואַקלענדיק זיך; אַ דראַזשקע קלאַפט מיט די רעדער אויפֿן האַרטן ברוק און פֿליט־פֿאַרבני. אַט איז די קירכע מיט איר הויכן שפיץ; איבער אים לויערט אַ בלייך וואַלקנדל אַזוי רויק און שטיל, אַז ס'דוכט זיך, אַז עס האָט פֿאַרגעסן רירן זיך פֿון אַרט, און רוט און שווינגט און טיקט זיך אין אייגענעם נחת. און אַט שיידן זיך די גאַסן; איינע, די אויף וועלכער זיי גייען איצט, איז אַ לאַנגע און אַ ברייטע; די אַנדערע, וווּ מאַניע וווינט — אַ קרום און שמאַל געסל. בענדער האָט זיך אָפּגעשטעלט און געזאָגט:

— מיר ווילט זיך איצט ניט אַרנינגיין אין דעם שמאַלן געסל —
 — עס איז לאַנגווייליק, קומט, מאַניע, מיר וועלן נאָך אַ מאַל שפּאַצירן.
 — ניין, בענדער, ס'איז שפּעט.

און דאָך האָט זי זיך ניט גערירט פֿון אַרט. זי האָט אַרויסגע־
 נומען פֿון בליזע אַ זייגערל, צו זען ווי שפּעט ס'איז. בענדער
 האָט עס גענומען פֿון איר און האָט עס געהאַלטן אַ וויילע מיט אַ
 באַזונדער פֿאַרגעניגן. דאָס קליינע, שוואַרצע זייגערל איז אים פֿאַר־
 געקומען ווי אַ טייל פֿון מאַניען, און האַלטן עס אין זער האַנט האָט
 אים פֿאַרשאַפּט פֿאַרגעניגן, האָט גערייצט זיין פֿאַרליבט האַרץ.
 — אַ פֿערטל אויף איינס — האָט ער געזאָגט נאָך אַ וויילע
 שווינגן.

זי איז געשטאַנען אַ ביסל פֿאַרטראַכט, דערנאָך האָט זי זיך
 אומגעקערט צו אים מיט ענערגישער באַוועגונג, צוריק אַרנינגע־
 טעקט דאָס זייגערל אין דער בליזע און געזאָגט:

— גוט, לאַמיר נאָך גיין. ס'זי ווי ס'זי שלאָפֿט מען שוין דאָרט.

ווהיז?

— אַלץ איינס.

אין ווידער גייען זיי דורך פלעצער און גאסן; ווידער באַהאַלט זיך די לבנה און באַווויזט זיך צוריק; ווידער אַ דראָזשקע, אַ שיפורער... און דער לאַנווייליקער געשפרעך וועגן זאַכן, וואָס אינטערעסירן אים גאָר ניט, וועגן טעאַטער, וועגן באַקאַנטע אַזווֹו — דער געשפרעך ציט זיך אָן אַ סוף, דאָס גליק קומט נישט — בענדער האָט שוין ווידער אָנגעהויבן צו בונטעווען קעגן זיך אליין.

דער אַלטער געדאַנק, וואָס ער האָט היינט פּמעט געהאַט ווי דערשטיקט אין זיך, האָט ווידער גענומען עגבערן אין קאַפּ נאָך שטאַרקער. צווישן אונדז — האָט ער געטראַכט — איז קיין ליבע, קיין האַרמאָניע, איז גאַרנישט נישט. נאָר פּשוט: אַן אַפּמאַך, זי, אַ קלוג מיידל, וואָס וויל לעבן, וויל טאָן מיט מיר, מיט אַ יונגמאַן, וואָס פֿאַרדינט געלט, אַ גוטן שידוך פֿאַר זיך... און איך בין אַ נאָר, אַ יינגל, פֿאַרשטיי קיין מאַל ניט, וואָס טוט זיך אַרום מיר.

ער האָט געשוויגן און זיך פֿאַרטראַכט. און דאָס שטילשוויגן פֿון דעם דאָזיקן מענטש, וואָס זי האָט אַלץ ניט געקאַנט באַגרייפֿן, האָט זי גערייצט און באַליידיקט. זי איז געגאַנגען האַרט נעבן אים, האָט אים געקוקט אין די אויגן אַריין, נאָר ער האָט געשוויגן, גע-שוויגן מיט אַ פֿאַרביסענער איינגעשפּאַרטקייט, און נאָר אין זיין אַראָפּגעלאָזטן קאַפּ, אין זיינע פֿעסט-געשלאָסענע ליפּן, האָט זי דער-קענט, אַז ער איז פֿאַרטראַכט. אַ שטאַרקער פֿאַרלאַנג האָט זי פּלוצ-לינג באַוועלטיקט צו וויסן, וואָס ער טראַכט, צו געפֿינען דעם שליסל צו זיין האַרץ:

— וואָס שווינגט איר, בענדער? — האָט זי געפֿרעגט.

— מיר איז אַזוי אויך גוט, מאַניע — האָט ער געענטפֿערט.

טראַכטנדיק דערבײַ, אַז ער זאָגט ליגן — מיר ווילט זיך ניט ריידן, פֿילאַסאָפֿירן, נאָר גיין נעבן אייך און זיין גליקלעך.

— וואָס פֿאַר אַ שרעקלעכער עגאַסט איר זינט שטענדיק

טראכט איר נאָר וועגן זיך און וועגן אַנדערע טראַכט איר קיין מאָל ניט.

— דאָס איז וואָר — האָט בענדער געענטפֿערט קורץ.

דער דאָזיקער ענטפֿער, וואָס זי האָט אָפֿט מאָל געהערט פֿון בענדערן, האָט זי שטענדיק געבייזערט און באַליידיקט. עס האָט אויסגעזען, ווי ער וואַלט באַהאַלטן זיין אינערלעכס פֿון איר. זי האָט געענטפֿערט ביז:

— שטענדיק ענטפֿערט איר אַזוי: „דאָס איז וואָר, דאָס איז וואָר“, דאָס ווייס איך אָן אַינך. איך וויל וויסן: פֿאַרוואָס איז דאָס ניט וואָר, איר האַלט מיך אַפֿילו ניט פֿעיק צו פֿאַרשטיין אַינך? וואָס! — איר האָט רעכט, מאַניע.

דער געשפּרעך איז אָפּגעהאַקט געוואָרן און זי האָט געוואַלט גיין אַהיים. בענדער האָט זי מער ניט אָפּגעהאַלטן. ער האָט זי באַגלייט ביז פֿאַר איר טויער און בנים געזעגענען האָט ער צוגעפּרעסט איר האַנט צו זינע ליפּן און האָט זי געקושט. צו וואָס ער האָט דאָס געטאָן, האָט ער ניט פֿאַרשטאַנען, און ער האָט געהאַט דאָס געפֿיל, אַז דער קוש איז געווען אַ נאַרישע, צופֿעליקע טאַט, ווי אַלע זינע טאַטן, ווי אַלע זינע געדאַנקען און ספּקות.

אַ מאָל איז ער געזעסן האַרט נעבן מאַניען אויף דער סאָפּע ביז איר אין שטוב. ערשט פֿאַר עטלעכע מינוט איז מאַניע געווען לויט טיקלעבעדיק, פֿול מיט באַוועגונג, פֿול געלעכטער. זי האָט זיך געזעצט און צוריק אויפֿגעשטאַנען, האָט גערעדט און געוויצלט זיך, און יעדער גליד אירער, יעדער צוג פֿון איר געזיכט האָט ווי גערופֿן: „איך בין אַ פֿרענער פֿויגל, פֿול לעבן, פֿריש און גליקלעך“. איצט איז זי פֿאַרשוויגן געוואָרן און זיך ווי אונטערגעגעבן. אירע

האַר זינען ניט געווען אין אַרדענונג, זיי האָבן זיך אַראָפּגעלאָזט אויף אירע אַקסלען, באַדעקט אירע אויערן און האָבן ציטערנדיק געשפּילט אויף אירע באַקן, אויף אירע אויגן. איר קליין, שוואַרצעלעך געזיכט האָט ווי אַינגעזאַפּט אין זיך די שיינקייט; עפעס אַן ערנסט־קייט איז איצט געלעגן אויסגעגאַסן אויף דעם פנים. אירע אויגן זינען ווי טיפּער געוואָרן, אַ ליכטער שאַטן פֿון שמאַרץ און בענק־שאַפּט האָט זיי באַדעקט. זי איז געווען אַנגעטאַן אין אַ ליכטער בלוזע... ער האָט געגלעט אירע האַר, געקושט אירע באַקן, אירע אויגן, איר שטערן, און זי האָט גערעדט ווייך און בעטנדיק:

— צו וואָס דאָס, בענדער? ניט שייך פֿאַר אַיך... הערט־אויף!

נאָר דאָס זינען געווען אומזיסטע ווערטער, אַן באַדייטונג, וואָס האָבן געקלונגען ווי אַ שוואַך, ווייט ווידערקול פֿון עפעס אַ וויסע־ניש, וואָס ער איז שוין לאַנג דורכגעגאַנגען און וואָס ער האָט שוין פֿאַרגעסן. זי האָט איצט אים געהערט, געווען אין זיין מאַכט; ער האָט צוגעבויהן איר קאַפּ, צו זיך, אירע אַקסלען האָבן געציטערט אונטער זיין אומאַרעמענדיקער האַנט, און אירע פֿלינקע, רירעוודיקע הענט זינען איצט געלעגן אַן ענערגיע, אַן מאַכט, ווילנלויו; אירע ליפּן נאָר האָבן ניט אַויפֿגעהערט צו בעטן:

— לאַזט־אַפּ, בענדער... ביי גאַט... וואָס טוט איר?

בענדער האָט זיך געבייזערט:

— שוויג! איך וויל ניט, דו זאָלסט איצט ריידן!

און ער האָט זיך דערשראַקן פֿאַר זיין אייגענער שטימע. דאָס איז ניט געווען קיין שטימע פֿון אַ פֿאַרליבטן, נאָר עפעס אַ געשריי פֿאַר אַ גרויסן ווייטיק. דער מאַמענט איז גענוג געווען, אַז ער זאָל זיך אויסניכטערן און זאָל ווידער קלאַר טראַכטן זינען אַלטע, פינג־לעכע געדאַנקען. ער האָט געקוקט מיט רחמנות אויף דעם שיינעם באַשעפֿעניש, וואָס איז געזעסן נעבן אים דערשראַקן, ווילנלויו און געפּיניקט.

— דו ליבסט מיך ניט, מאַניע! זאָג די וואָרהייט...

— איך ווייס ניט, בענדער; איך אַכט אַיך זייער, זייער.

— און דיר איז ניט אינגענעם, און איך קוש דיך? קאנסט ניט

לינדן?

א קליינער שמיכל האט זיך באוויזן אויף אירע ליפן. זי האט זיך ווידער אנגעהויבן צו פילן פֿרע, שטאלץ און טראַציק. זי איז צוגעגאנגען צו דעם קליינעם שפיגעלע, וואָס איז געשטאנען אויפֿן טיש, האָט פֿאַרפֿלאַכטן אירע האָר און געזאָגט:

— וואָס פֿאַר אַ נאַרישקייטן איר רעדט היינט! אַלץ ווילט איר

וויסן, גריבלען און גריבלען אָן אויפֿהער...

„איך האָב זי אַרויסגעלאָזט פֿון מנין מאַכט, און זי, אַ באַפֿרײַ-

טע, האָט ווידער גענומען בניסן, קראַצן ווי אַ קאַץ“ — האָט בענדער געטראַכט.

— ניין, מאַניע, — האָט ער געזאָגט, — איך ליב ניט קיין

אומקלאַרקייטן, איך קאָן דאָס מער ניט אַריבערטראַגן. דו פֿיניקסט מיר, דו האַסט מנין רו גערויבט, איך בין צערייצט, אויפֿגערעגט, טאָג ווי נאַכט, זאָג, איך בעט דיך; בין איך דיר צווידער? קאנסט דו מינע קושן ניט לינדן?

זי האָט אַ ווילע געשוויגן, האָט געמאַכט אַן ערנסטע פֿאַר-

טרויערטע מינע און געזאָגט:

— מען דאַרף דאָך ניט זיין ליכטזיניק און מען קאָן זיך דאָך

ניט לאָזן קושן פֿון יעדן!

— און איך בין „יעדער“?

זי האָט ווידער געשמייכלט, צופֿרידן פֿון זיך און פֿון איר טאָג,

און האָט געענטפֿערט:

— איך אַכט אייך זייער, זייער.

און ווי אים איבערצובעטן, האָט זי זיך געזעצט נעבן אים אויף

דער סאָפֿע. ער האָט גענומען איר האַנט אין זינער. זי האָט ניט גע-
שטערט און האָט געוואַרט צו זען, וואָס פֿון דעם וועט אַרויס.

— זאָג, מאַניע, — האָט ער זאָנפֿט געפֿרעגט — קאָן מען

קושן אַ מענטשן, וועלכן מען אַכט?

— און צו וואָס פֿרעגט איר דאָס?

— איך וויל, דו זאלסט מיך קושן.
 — נו, לאזט אָפּ, בענדער, איך בעט אַיך...
 — ניין, איך לאָז דיך היינט ניט אָפּ — האָט ער געזאָגט מיט צוריקגעהאַלטענער אויפֿרעגונג — איך מוז וויסן, איך מוז זיך אייִבערצייגן, מאַניע...
 — זינט איר היינט אַ מאַדנער מענטש, בענדער! הערט־אויף, איך בעט אַיך...
 נאָר ער האָט זיך מער ניט געלאָזט ריידן, ער האָט אַרומגענוֹרמען איר קאָפּ מיט זינע ביידע הענט און האָט אים צוגעפּרעסט צו זיין קאָפּ:
 — איך לאָז דיך ניט אָפּ, מאַניע, ביז דו וועסט ענטפֿערן. איך מוז וויסן, מאַניע, דו מוזסט ענטפֿערן; יאָ צי ניט; איצט, די מינוט! אירע ליפּן האָבן קוים באַרירט זיין שטערן און ער האָט געפֿילט אַ ליכטן ציטער פֿון די ליפּן — אַ קורצן, אַינלידיקן קוש.
 באַלד דערנאָך האָט זי זיך געזעצט אויף אַ בענקל, באַליידיקט און מיד. ער האָט נאָר באַמערקט איין בליק פֿון אירע אויגן; דער בליק האָט אויסגעדריקט פעס און אַ שטילן שמאַרץ פֿון אַ געפֿיניקטער. ער האָט זי געקושט אויפֿן שטערן און איז אַרויסגעגאַנגען ביזן אויפֿגערעגט. מיט אַ צערודערט געמיט.

ביי בענדערן אין צימער איז געזעסן מאַניע און נאָך עטלעכע באַקאַנטע. מען האָט פֿיל גערעדט, פֿיל געלאַכט און פֿיל גערוישט. מאַניע, וואָס האָט געשפּילט די ערשטע פֿידל אין דער קאַמפּאַניע, האָט געלאַכט און איז לוסטיק געווען נאָך מער ווי געוויינטלעך. בענדערן איז דערווידער געווען איר לאַכן, אירע באַוועגונגען; אַלץ, וואָס זי האָט געטאָן, איז געווען געמיינט קעגן אים, אויסגערעכנט אים צו ערגערן. ער איז געזעסן ביים טיש, אַריינגעקוקט אין אַ בוך,

שטיל און ביין. זי האָט ניט געקאָנט פֿאַרטראָגן זיין אויסערלעכע רוי און האָט זיך אַלע וויללע געווענדט צו אים, דאָ מיט אַ וויץ, דאָ מיט אַ פֿראַגע. ער האָט קורץ געענטפֿערט און האָט זיך ניט גערירט פֿון אַרט. אין דער לעצטער צייט האָט מאַניע אָנגעהויבן צו פֿילן, אַז בענדער רוקט זיך פֿון איר אָפּ, און דעם געדאַנק האָט זי גלענטיג-טיק ניט געקאָנט פֿאַרטראָגן.

פלוצלינג גאַר איז איר אַנגעפֿאַלן צו גיין אַהיים און זי האָט גערופֿן מיט איר קלינגענדיקער שטימע:

— ווער באַגלייט מיך היינט אַהיים? שנעל!

דער ערשטער האָט זיך אָפּגערופֿן מאירזאָן! דאָס איז געווען די דריטע פֿערוואָן, וואָס איז געשטאַנען צווישן זיי. ער איז געווען יונג, שייך, געזונט און זייער פֿויל. געלעבט האָט ער פֿון דעם, וואָס ער האָט געבאַרגט ביי באַקאַנטע און איז דעריבער געווען זייער ווייך; אויף זיין פנים איז שטענדיק געלעגן אַן אויסדרוק, ווי ער וואַלט זיך אַנטשולדיקן און בעטן, מען זאל אים מוחל זיין. מיידלעך האָבן אים ליב געהאַט, אריסער מאַניע, וואָס האָט צו אים ניט געפֿילט קיין גרויסע סימפּאַטיע, און נאָר פֿרי צערייצן בענדערן, האָט זי זיך צו אים טייל מאַל גוט פֿאַרהאַלטן. איצט האָט זי ניט געוואַלט, ער זאל זי באַגלייטן, און האָט געזאָגט:

— נו, ליגט אַינך, מאירזאָן, ווייטער אויף דער סאָפּע. איר זינט

מיר שוין דערעסן געוואָרן. מנינע הערן, ווער וויל מיך באַגלייטן? בענדער איז געזעסן און ניט גערירט זיך פֿון אַרט. ער איז געווען פֿול אָנגעלאָדן מיט פּעס. אַלע אירע רייד האָבן אים געער-גערט. «קיין איין ערלעך וואָרט, קיין איינציק וואָרט אָן אַ זינטיקן מיין רעדט זי ניט!» — האָט ער געטראַכט. אַלץ אין איר האָט אים אויסגעזען געפֿעלשט, נידעריק, ניט ווערדיק. ער האָט זי איצט טיף געהאַט און געפֿילט אַ באַדערפֿעניש זיך נוקם צו זיין אין איר.

נאָר פלוצלינג איז זי צוגעאַנגען צו אים, אַרויפֿגעלייגט איר האַנט אויף זיין אַקסל ענערגיש און געזאָגט:

— בענדער, באַגלייט מיך אַהיים.

און די קליינע באַרירונג פֿון איר האַנט האָט געמאַכט אַן איי-
בערקערעניש אין זינע געפֿילן. מיט איין מאָל איז דער גאַנצער
האַט פֿאַרשוונדן, ער האָט נאָר געשפּירט יענע צערייצטקייט פֿון זיין
גאַנצן וועזן, וואָס אַ באַרירונג פֿון איר האָט שטענדיק אַרבינגע-
בראַכט אין אים. די צערייצטקייט, וואָס ער האָט אין דער לעצטער
זינט לאַנג ניט געפֿילט, וואָס האָט אים געפֿעלט, וואָס די בענקשאַפֿט
נאָך איר האָט אים געקוועלט. נאָך אַ וויילע האָט ער זיך געראַנגלט
מיט דער דעה, גיין אַדער ניט, נאָר נאָך איין ווייכער בליק פֿון אירע
אויגן האָט איבערגעוויגן די שאַל. ער האָט זיך אויפֿגעהויבן פֿון
אַרט, אַנגעטאַן דעם אויבערמאַנטל און איז געגאַנגען מיט איר.

— ווי פֿאַרבלענדט איך בין געווען, מאַניע. — האָט בענדער
געזאָגט, גייענדיק מיט איר אויף דער גאַס — אַט שוין עטלעכע
חדשים, ווי מיר דוכט זיך אַלץ, אַז איך שטיי נעבן דער שוועל פֿון
מזן גליק, און יעדן טאַג האָב איך געהאַפֿט, אַז איך וועל ווערן אַ
נייער מענטש, ווי איבערגעבוירן; אַז אַלץ אין מיר וועט זיך באַ-
רויקן, אַז מוזן צעריסענע, צעהאַקטע זעל וועט פֿרטי אויפֿאַטעמען; אַז
איר, איר וועט מיר געבן דאָס גרויסע גליק, פֿון וועלכן איך האָב
נאָר געהערט אַנדערע ריידן, און וואָס איך אַליין האָב קיין איינציקע
מינוט אין מזן לעבן ניט געפֿילט. אין אַנז האָב איך געהאַפֿט צו
געפֿינען די דערלייזונג פֿון דעם גאַנצן פֿאַרווירטן לעבן, פֿון די
אַלע מענטשן, טאַטן, געדאַנקען און געפֿילן, וואָס זינען מיר דערעסן
געוואָרן ביז צום דערשטיקן. וואָס פֿאַר אַ טעות איך האָב געהאַט!
אַנשטאַט גליק האָט איר מיר געגעבן שטענדיקע ליידן, האָס...

— אַנז, בענדער, דאַרף מען נאָר געבן און געבן. איר שטייט
שטענדיק מיט אַפֿענע הענט און וואַרט, מען זאָל אַנז געבן. און
שטענדיק קלאַנגט איר אַנז און שטענדיק בלייבט איר גערעכט. פֿאַר
וואָס נעמט איר ניט דאָס גליק, אויב איר ווילט עס? גליק דאַרף
מען נעמען, דאַרף מען נאַכיאָגן, ניט שטיין ווי אַ בן־יחיד און וואַרטן
ביז מען וועט געבן. פֿאַרוואָס זאָל מען אַנז געבן? מיט וואָס האָט
איר דאָס פֿאַרדינט?

זי האט אים איבערגעראשט מיט איר ענערגישן ענטפער. ער
 האט אויף אזעלכע רייד ניט געווארט און האט געענטפערט מיט א
 געקינסטלטער רוזיקייט:
 — ווי עס זעט אױס, האבן מיר זיך ביידע שוין גענוג פֿינט.
 אפשר וועלן מיר מאכן א סוף, מאניע?
 — דאס היסט?
 — מיר וועלן זיך שיידן, ווי פֿריינד אדער פֿינט?
 מאניע האט אים געקוקט אין די אויגן אריין און האט געענט-
 פֿערט שמייכלענדיק:
 — נו, דאס רעדט איר דאך נאָר אזוי; שיידן זיך וועט איר
 איך ניט, איך וויל דאס ניט.
 — נאָר איך וויל, מאניע.
 — איר ווילט ניט, בענדער; ניט וואָר?
 — גלייבט, מאניע, איך וויל. איך האָב קיין פּוּח מער.
 אַז זיי זינען צוגעקומען צו איר טיר, האט זי געזאָגט:
 — נו, גיט די האַנט, בענדער, אַז איר ווילט... אַך, וואָס פֿאַר
 אַ קאַלטע האַנט איר האַט! — זי האַט לענגער געהאַלטן זיין האַנט
 אין אירער, זי האַט זיך אַ ביסל צוגעבויגן צו אים, ווי זי וואַלט גע-
 וואַלט נענטער מאַכן איר פֿרישן, יוגנטלעכן קערפער צו אים. ער
 האַט דעם רייך ניט געקאַנט ווידערשטיין, האַט זי אַרומגענומען, זי
 העפֿטיק געקושט, און זי איז אַוועק מיט אַ פּרעטענזיע:
 — וואָס איז מיט אַיך, בענדער? דאָס איז גראָב!
 אַ גאַנצע נאַכט דערנאָך איז בענדער ניט געשלאָפֿן. אירע לעצ-
 טע ווערטער זינען אים ניט אַרויס פֿון זין. און דרייענדיק זיך פֿון
 איין זיט אויף דער צווייטער, האַט ער זיך געפֿרעגט און איבערגע-
 פֿרעגט: צו וואָס, צו וואָס איז דאָס געשען?

צו מאַרגנס האָט בענדער געקויפֿט בילעטן אויף אַ קאַנצערט און האָט מאַניען געשריבן, אַז וועל ער וועט ערשט שפעט פֿרען ווערן פֿון זיין אַרבעט, דעריבער זאל זי וואַרטן בני זיך אויף אים. און ווי נאָר ער וועט קומען, וועלן זיי צוזאַמען פֿאַרן. ער האָט אַ ביסל פֿאַרשפעטיקט, האָט זייער געזיגלט. אַרבינקומענדיק צו איר אין ציי- מער, האָט ער געטראָפֿן מאירזאַנען זיצן.

„די אַלטע פּאָליטיק הייבט זיך אָן“ — האָט ער געטראַכט.

— איר פֿאַרט אויך אויפֿן קאַנצערט? — האָט ער געפֿרעגט

מאירזאַנען.

— אַ שאלה דאָס איזו איר האָט דען אַ באַגריף וואָס פֿאַר אַ

זאַכן הינט ווערן געשפּילט! איר ווייסט, מאַניע, איך וואָלט ניט גע-

געסן און געטרונקען, אַבי צו הערן מוזיק. צוויי גוטע זאַכן, זאָג איר,

זינען פֿאַראַן אויף דער וועלט; צו ליגן אויף דער סאָפּע און צו

הערן מוזיק, און אויסער דעם איז אַלץ גאַרנישט, גאַרנישט. ניט

וואָר?

— אַריגינעל. — האָט מאַניע געענטפֿערט — און איר ווי

מיינט, בענדער?

— איר מיינ גאַרנישט; לאַמיר גיין.

זיי זינען אַנגעשטיגן אין טראַמוויי. מאַניע, אַרבינגייענדיק אין

וואַגאַן, האָט זיך געזעצט נעבן מאירזאַנען, וויטער פֿון בענדערן. די

גאַנצע צייט האָט זי זיך עפעס געסודעט מיט מאירזאַנען, אין מיטן

האַט זי זיך הויך צעלאַכט און בענדערן ווי גאַר ניט באַמערקט. ער

איז געזעסן ווי אויף גלייענדיקע קוילן. אים האָט זיך געוואָלט אַראַפֿ-

שפּרינגען פֿון טראַמוויי און גיין, און ער וואָלט דאָס געטאָן, ווען ער

וואָלט זיך ניט שעמען פֿאַר מאירזאַנען. בנים אַרבינגאַנג צום קאַנ-

צערט האָט זיך מאַניע געווענדט צו אים:

— וויפֿל בילעטן האָט איר געקויפֿט, בענדער?

— צוויי.

— און פֿאַר מאירזאַנען? איר האָט פֿאַרגעסן אַדער וואָס? מען

דאַרף קויפֿן נאָך איין בילעט.

קעגן זיין ווילן האט בענדער געמוזט קויפֿן נאָך אַ בילעט.
כאַטש ער האָט גוט געוואָסט, אָז מאירזאָנען האָט זי עקסטערע מיט-
גענומען, פֿדי אים צו ערגערן און צו שטערן זיין רון.

„ווי מאָדנע דאָס קומט־אויס!“ — האָט ער געטראַכט מיט פֿאַר-
ביסנקייט — „זי צווינגט מיך, אַז איך אליין זאָל העלפֿן מיך
פֿבֿניקן!“

אַז זיי זינען אַרײַנגעקומען אין אַפֿענעם גאַרטן, האָט דער
אַרקעסטער שוין געשפּילט. קוים האָט מאירזאָן דערהערט עטלעכע
טאַקטן, האָט ער זיך שוין אַנטציקט:

— ווי שיינ, ווי גרויסאַרטיק! קיין דערהויבענערע זאַך, זאָג איך,
איז ניט פֿאַראַן אויף דער וועלט, ווי מוזיק. הערט! הערט! שרעקלעך!
דאָס האָט נאָך מער אויפֿגערעגט בענדערן, און אויך דאָ, אין
גאַרטן, איז מאַניע געזעסן אויף דער זײַט פֿון מאירזאָנען. אַלץ איז
געווען עקסטערע געמיינט קעגן אים. ער האָט זיך געפּילט באַליי-
דיקט, געקוועלט, און די מוזיק האָט אים גערירט ביז טרערן. די
טענער זינען אַרײַנגעדורנגען אין זיין פֿאַרביטערט האַרץ, האָבן
אים געלאַשטשעט און געטרייסט און איבערגעבעטן. עס איז געווען
אַ מאַמענט, ווען ער האָט פֿאַרגעסן מאַניען און מאירזאָנען און די
גאַנצע וועלט, און האָט נאָר געדענקט זיין איינציק גרויס אומגליק,
אַז ער איז איינזאַם און עלנט, און קיין מענטש און קיין זאַך עקסיס-
טירט ניט אויף דער וועלט, וואָס ער זאָל דערויף קאַנען זאָגן: „אַט
דאָס האָב איך ליב, אַט דאָס האָב איך מיר אויסגעוויילט, אַט דאָס
געהערט מיר.“ טייל מאָל ווידער איז אין זיין האַרצן אַנטשטאַנען
אַ שרעקלעכער האָס צו דער דאָזיקער אומבאַרעמ־האַרציקער, אומ-
גערעכטער מאַניע, און ער האָט געפּילט, אַז ער דאַרף זיך נוקם זיין
אין איר, אַרײַנלאָזן איר אַ קויל אין דער ברוסט און טויטן זי אויפֿן
אַרט. און ווידער אַ מאַמענט האָט זיך זיין גניסט באַרויקט, און דער
נעדאַנק וועגן טויט האָט זיך אַפּגערופֿן פֿון אַ ווינקל מוח.

„ווי אַ הונט, ווי אַ הונט וועל איך שטאַרבן!“, האָט זיין האַרץ

געוויינט צוזאמען מיטן אַרקעסטער, און די אויגן זענע זענען פֿול געוואָרן מיט טרערן.

עס האָט זיך געענדיקט דער ערשטער טייל. ער האָט געעפֿנט די אויגן און געזען, אַז מאירזאָן מיט מאַניען הייבן זיך אויף און גייען זיך איבערשפּאַצירן.

ער האָט זיך אויך אויפֿגעהויבן און געגאַנגען אַהיים, ניט גע־זעגענענדיק זיך מיט זיי.

צו מאַרגנס איז בענדער געגאַנגען אויף דער גאַס. ער האָט זיך געפֿילט מיד און מאַט. אַ גאַנצע נאַכט איז ער נישט געשלאָפֿן. אין געשעפֿט אַרײַן איז ער ניט געגאַנגען און האָט זיך אַרומגע־שלעפט אויף די גאַסן אָן ציל. פּלוצלינג האָט ער דערזען פֿאַר זיך מאַניען, וואָס האָט זיך דערנענטערט מיט גיכע טריט:

— וווּ זײַט איר נעכטן אַהינגעקומען? — האָט זי געפֿרעגט, דערלאַנגענדיק אים די האַנט.

נאָר ער האָט איר ניט געגעבן זײַן האַנט; ער איז געבליבן שטיין אויפֿן אָרט מיט אַן אַרפֿגעלעזטן בליק. זי איז בלייב געוואָרן און האָט פּאַמעלעך אָפּגעטראָטן פֿון אים.

בענדער האָט איר נאַכגעקוקט, ביז זי איז אַרײַן אין אַן אַנדע־דער גאַס, און ער איז ווייטער געגאַנגען זײַן וועג.

אויף דער טשערנאָוויצער קאָנפֿערענץ, אין 1908, פֿון רעכטס צו לינקס,
זיצנדיק: ה. ד. נאַמבערג, דײַר חיים זשיטלאָווסקי, יצחק לייבוש פֿרץ,
אברהם רייזען, שטייענדיק: שלום אַש.

עסייטן

י. ל. פרץ — א ליטערארישער דור *

נאך די „בלעטלעך“

פרץ איז אין זיין לעבן געשטאנען אונטער אלערליי השפעות. ער האט געהאט א קנאפע צוגעבונדנקייט צו אידייען — ער איז גע-ווען אן אמתער פרייער פויגל, א דאן זשוואן אין דער וועלט פון אידייען; ער האט געלעבט מיט דער לעצטער און שענסטער אידעע, וואס האט באוועלטקט זיין הארץ. אין דער טיפעניש פון זיין וועלט-אנשויונג איז עס געלעגן, וואס ער האט זיי טראקטירט אזוי ווי שיינע פרויען און האט זיי געשטעלט די פאדערונג, וואס מען פא-דערט פון א פרוי, דהיינו, זי זאל זיין רייצנדיק, שייך, שטראלנדיק און אמיוואנט, און — זי זאל נישט פאדערן קיין חופה מיט א פתובה און א פארבינדעניש אויף אייביק, אויף דעם דאזיקן געביט פון אלערליי פאליטישע, מאראלישע און עסטעטישע אני-מאמינס איז ער אן שום ספק געווען דער גרעסטער אנהענגער פון „פרייער ליבע“. מיט איין תנאי: אז דאס זאל נישט זיין גלאט אזוי א תאוהלע, נאר טאקע א ליבע, וואס פארכאפט, פארמישופט און פארבלענדט, וואס מאכט די אויגן גלאנצן און רירעוודיקער דאס בלוט אין די אדערן. איך האב געטראפן פרצן אין א צייט, ווען ער איז געווען בא-רוישט פון סאציאליסטישע אידייען, אמת, נישט גענוג קלארע און דורכגעטראכטע, עס איז געווען באלד נאך די „יום-טוב-בלעטלעך“, אין אנהייב פון דער ארבעטער-באוועגונג אויף דער יודישער גאס. ארום פרצן האבן זיך דעמאלט גרופירט עטלעכע יונגע סאציאליסטן. צו זיי האט געהערט אויך דוד פינסקי, וואס האט אין די „בלעטלעך“

* פון די 6 קאפיטלען, וואס די דאזיקע גרונטארבעט האט און אין וועלכער ער פארנעמען א גרויס ארט זכרונות, דרוקן מיר 3.

פֿארטרעטן שוין א „שטאַנדפונקט“, אַ סאַציאַליסטישן. דער „בונד“ האָט זיך דעמאָלט נאָך נישט געהאַט אַרגאַניזירט. פֿון די איבעריקע יונגעלייט זינגען געווען אָנהענגערס און מיטגלידער פֿון דער פ. פ. ס. און, אויב איך האָב קיין טעות נישט, פֿון „פּראָלעטאַריאַט“, די ער־שטע סאַציאַליסטישע אַרגאַניזאַציע אין פּוילן. פינסקיין האָב איך שוין נישט געטראָפֿן אין וואַרשע. עטלעכע פֿון יענער גרופּע, וואָס האָט מיטגעהאַלפֿן ביים אַרויסגעבן און פֿאַרשפּרייטן די „בלעטלעך“, האָבן זיך יאָ נאָך געהאַלטן נאָענט צו פרעזן, די דאָזיקע נאָענטקייט האָט געבראַכט פּרעסע אַרעסט, פֿאַר אַ פֿאַרלעזונג צום גונסטן פֿאַר שטרעיקנדיקע אַרבעטער. דער אַרעסט האָט געדויערט דריי חדשים. פֿון „ייִדישע ביבליאָטעק“ ביז צו די „יום־טובֿ־בלעטלעך“ איז אַ היפשער שריט פֿאַרויס. אין דער ערשטער שטייט פּרץ נאָענט צו אַ קרייז פּויליש־ייִדישער דיפּלאָמירטער אינטעליגענץ. פּראָפֿֿ דיקשטיין, ד״ר גאַלדפֿלאַם און גראַסגליק, סעקרעטאַר פֿון דער ייִדי־שער גמניע, האָבן די אונטערנעמונג געשטיצט; דער לעצטער האָט דוכט זיך, מיטגעאַרבעט. די הקדמה צו דער „אידישער ביבליאָטעק“, כאַטש אין ליטעראַרישן זין גלענצנדיק אויפֿגעשריבן, קאָן נאָך לויט דער פֿאַרעם גילטן אַלס אַ ניי וואַרט; אין אונדזער פּובליציסטיק קאָן זי בלייבֿן דינען פֿאַר אַ קלאַסישן מוסטער; אָבער אין תּוך אַרײַן, לויט דעם אינהאַלט נאָך, געהער זי צו דער משפּילישער ריכטונג. די לאַזונג איז „בילדונג“, דער „זשאַרגאָן“ איז אַ מיטל. אמת, נישט ווילנדיק ווערט דאָס מיטל דאַרט אַזוי געצערטלט און עס פֿילט זיך דערצו אַזאָ צוגעבונדנקייט, אַז ס׳פּאַסט גאַרנישט צו דער אָפּיציעל־לער באַקענטעניש. איך האָב געהערט, אַז די דאָזיקע אָפּיציעלע שורות זינגען דירעקט געשריבן געוואָרן אונטער דעם אַינפֿלוס און פֿאַרלאַנג פֿון פּראָפֿֿ דיקשטיין*. אויף יעדן פֿאַל אָבער האָט זיך

* ד״ר יעקב שאַצקא, אין ייוואַ־בלעטער, נײַ, 1941, און ש. נײַגער, אין יצחק לייבוש פּרץ, ב״א, 1952, ז׳ 211, שטעלן־פּעסט, אַז סײַ נאָמבערג און סײַ ד״ר גרשון לעווין האָבן אַ טעות, ווען זיי שרייבן, אַז פּראָפֿֿ דיקשטיין

פרץ אין דער „ביבליאטעק“ נישט אפגעטיילט פֿון קרייז וואַרשעווער משפּילים צו יענער צייט. מיט עטלעכע יאָר פֿריער איז ער איינער פֿון די טעטיקסטע מיטאַרבעטערס בני דער דורכפֿירונג פֿון דער ייִדישער סטאַטיסטיק דורך דעם געשמדטן מיליאָנער בלאָך, וואָס האָט זיך געשטעלט דעם ציל אויפֿצודעקן די ייִדישע אַרעמקייט פֿאַר דער רעגירונג. די „ריזוע־בילדער“ זענען די ליטעראַרישע ירושה פֿון יענער אונטערנעמונג און — דער איינציקער פּאַסטיווער רעזולטאַט, וועלכער האָט מער ווערט פֿון דער גאַנצער סטאַטיסטיק, וואָס האָט זיך געענדיקט מיט גאַרנישט, אָן וויסנשאַפֿטלעכן און אָן פּראַקטישן רעזולטאַט.

אין די „בלעטלעך“ פֿאַרשווינדט דער אַלטער משפּילישער טאָן אין גאַנצן, דאָס איז נישט קיין אויסנווייניקסטע ענדערונג, אַ צופּאַ־סונג צו די אומשטענדן. פּרץ רייסט אינעווייניק איבער מיט די אידייען פֿון די וואַרשעווער משפּילים. ער ווערט אינערלעך פֿאַר־פֿרעמדט פֿון דעם דור שרייבערס, צווישן וועלכע ער לעבט. ער שטייט אין דער שאַרפֿסטער אַפּאָזיציע צו דער גאַנצער העברעיִשער פּרעסע און ליטעראַטור פֿון יענער צייט.

אין דער צייט, ווען איך האָב אים געטראָפֿן, איז נישט געווען קיין שרייבער, קיין שום ליטעראַרישע דערשטנונג, אחד העם, צי י. ל. גאַרדאַן, וואָס פּרץ זאָל האָבן דערפֿאַר מער ווי עטלעכע קורצע ווערטער פֿון פֿולשטענדיקן ביטול. דעם ערשטן אַננדרוק, וואָס איך האָב געהאַט פֿון אים, איז געווען ווי פֿון אַ מענטשן, וואָס לייקנט אין אַלץ און אין אַלעמען. דאָס, פֿאַרשטייט זיך, איז געווען זייער צוגעפּאַסט צו מײַן דעמאָלטיקער שטימונג און האָט מיר שטאַרק אימ־פּאַנירט. ווען איך בין געוואָרן נגייעריק צו וויסן אויך די פּאַסי־

האַט טובּסידירט און באַווירקט פּרצן ביים שרייבן אין ייִדישע ביבליאָטעק, געווען פֿאַראַינטערעסירטע, וועלכע האָבן דאָס אייגענטראַכט אין צומאַל אַזעלכע חסידים, פּרצעס, ווי נאַמבערג און לעווין, האָבן דאָס איבערגע־חזרט. — רעד.

טיווע זינט, וואָס ליגט נאָך דעם „גאַרנישט“, האָב איך געהאַט וויי-
ניק גליק.

איך בין געקומען קיין וואַרשע מיט דער הילף פֿון אַ קרין וואַר-
שעווער סטודענטן-סאָציאַליסטן. די ערשטע סאָציאַליטישע אַקאַדע-
מישע קריזלעך פֿון וואַרשעווער אוניווערסיטעט האָבן זיך פֿאַרנומען
מיט אויפֿקלערונג-אַרבעט. זיי האָבן אַגיטירט פֿעיקע יונגעלייט פֿון
דער פֿראַנצויזן און האָבן זיי צוגעגרייט אין אוניווערסיטעט אַרין. איך
האָב דעם סטודענט, וואָס האָט אַפּגעאַרדנט מײַן קומען קיין וואַרשע,
געזאָגט, אַז איך שרײַב, און האָב אים געבעטן, ער זאָל מײַנע
„שירים“ ווייזן איינעם י. ל. פֿרץ און אים געזאָגט דעם אַדרעס. ער
האָט דאָס געטאָן נישט גערנוויליק. ער האָט דעם נאָמען פֿרץ נישט
געהערט. אין עטלעכע טעג אַרום האָט ער מיר געבראַכט די ידיעה,
אַז פֿרצן זײַנען די „שירים“ זייער געפֿעלן, און אַז ער בעט מײַך
אַרויפֿצוקומען. דער סטודענט האָט קוים געהאַט אַן אַנונג, וואָס די
בשורה באַדייט פֿאַר מיר: די פֿערספעקטיוו צו זען פֿרצן, צו קאָנען
מיט אים לענגער ריידן, איז געווען דער צוועק פֿון מײַן ריזע, די
אוינווערסיטעט מיט דער אויפֿקלערונג — אַן אויסרייד, אפֿשר אַ
נעבנזאַך.

איך בין געווען לאַנג געקליידט, נאָר איך האָב זיך נישט זשע-
גירט. וואָס טײַטש? ער וועט זיך רעכענען מיט אַזוינע ריין-אויסנוויי-
ניקסטע זאַכן? ער האָט מײַך ווירקלעך אויפֿגענומען גאָר, גאָר פֿרײַנט-
לעך, האַרציק. גערעדט האָט מען רוסיש, וואָס איך האָב אין דער
היים באַוויזן צו לערנען אַ ביטל פֿון אַ מעטאַדע.

— די שירים טויגן צו גאַרנישט. זיי זײַנען נישט צײַטיק.

כאָטש אין זיי איז פֿאַראַן פֿיל טאַלאַנט.

און ער האָט גענומען אַנווייזן באַזונדערע שטעלן, האָט געלויבט
און געטאַדלט. אין פֿאַרלויף פֿון געשפּרעך האָט ער שוין געהאַט אפֿ-
געפֿאַרטיקט אַלע גדולים פֿון יענער צײַט. איך האָב בײַ אים אויסגע-
נומען דערמיט, וואָס קיין גרויסע אפֿאַזיציע פֿון מײַן זײַט צו זײַן
אומבאַרעמטהאַרציקער קריטיק, צו זײַנע שאַרפֿע אַרונטעררײַטנדיקע

אויסדרוקן, האָט ער נישט געטראָפֿן. נאָר בני עפעס אַ האַרב וואָרט
קעגן אַחד-העמען האָב איך רעאַגירט. עס האָט מיר שוין אויסגעזען
צו שאַרף קעגן דעם שרענבער, צו וועלכן איך האָב געהאַט אַ גרויסע
מאָס אַכטונג, וואָס האָט בני מיר פֿיגורירט באַזונדער, נישט צווישן
די „ליכטזיניקע, וואָס פּלאַפּלען און ריידן גלאַט“...

פּרץ האָט נישט געדאַרפֿט מער ווי אַן אַנדערגונג, ער איז אַרצן
אין אַזאַרט. ער האָט גענומען וואַרפֿן מיט בליצן פֿון סאַרקאַזום נישט
נאָר קעגן אַחד-העמען, נאָר קעגן אַלץ און אַלע: קעגן דעם גאַנצן
גניסטיקן פֿאַרמעגן פֿון יענער צייט, מיט ציוניזם, חיבת-ציון און
השפּלה צוזאַמען; אַ באַרג אַש איז געבליבן.

איך האָב די חורבנות נישט געהאַט וואָס צו באַוויינען, ווייל
קיין היים און קיין נעסט האָב איך דאָ נישט געהאַט אויפֿגעבויט נאָך
דער גרויסער „שריפֿה“ פֿון דער רעליגיעזער וועלט.

אין מיטן דעם געשפרעך האָט זיך פּרץ פּלוצלינג געווענדט
צו מיר:

— וואַרפֿט-אָוועק די העברעישע שירים, שרענבט אויף ייִדיש,
וועט איר ברענגען נוצן דער וועלט.

— און וואָס וועט זיין, אָ איך וועל ברענגען נוצן? — האָב
איך געפֿרעגט.

פּרץ האָט מיך אָנגעקוקט עפעס גאָר מיט אַן אַנדער אַרט בליק.
דער שפרודליקער, פֿאַרביקער טאָן פֿון זיין געשפרעך האָט זיך
געענדערט:

— אָ איר וועט ברענגען נוצן, וועט איר זיין מאַראַליש
צופֿרידן.

— און אַז מען איז מאַראַליש צופֿרידן, איז וואָס? מען קאָן
לעבן און שטאַרבן און נישט זיין מאַראַליש צופֿרידן.

ער האָט מער קיין שמייכל אויף זינע ליפּן נישט געהאַט פֿאַר
מיר. אין קאַלטע ווערטער האָט ער מיר געענטפֿערט:

— דאָס מוז מען פֿילן.

איך האָב מער נישט געפֿרעגט. דער גלאַנץ פֿון זינע אויגן

און דער שמיכל פֿון זינע ליפן, וואָס זינען פֿאַרשוונדן, האָבן מיך אין אַ רגע געמאַכט געדענקען דעם מהלך צווישן מיר, אַ לאַנג־געקליידטן יונגמאַן פֿון דער פּראָווינץ, און... י. ל. פּרץ.

דינעזאַן איז אַרבינגעקומען און עס איז ווידער געוואָרן היימלעך.

מאָדערניזם

איך האָב שוין געזאָגט, אז פּרץ איז פֿריער פֿאַר אַלעס אַ צענטער פֿון השפּעות, אַ ברענגלאָז פֿאַר די גניסטיקע שטראַלן פֿון דער עפּאָכע. פֿון אָט דער זינט ווילן מיר איצט אים זען. ערשט דערנאָך, ווען מיר וועלן זיך קלאַר מאַכן די אַלע השפּעות, וועלן מיר קאָנען אַרויסגעפֿינען, וועלכע פֿון זיי זינען געווען באַשטענדיקע, טיפֿע, וועלכע — צופֿעליקע און דורכגייענדיקע; וועלכע פֿון זיי ער האָט אַסימילירט אין זיך און זיי האָבן באַפֿרוכפּערט זיין פּערזענ־לעכקייט און זיין שאַפֿן, און וועלכע פֿון זיי האָבן זיך נאָר אָפּגע־שלאָגן צוריק, ווי פֿון אַ שפּיגל.

און אָט וועט זיין אינטערעסאַנט צו באַקענען זיך מיטן גניסט פֿון יענער צייט, ביי וועלכער מיר האַלטן, מיט דער ליטעראַרישער ריכטונג, וואָס איז געווען אין דער מאָדע און האָט באַהערשט די גניסטער.

ניטשע איז געווען דער פּראָטעסט קעגן דעם מאַטעריאַליזם פֿון פֿריערדיקן דור, קעגן דעם ווילגאַרן דעמאָקראַטיזם, קעגן דעם פֿאַר־לאַנג אונטערצוואַרפֿן דעם מענטש אונטער דער געזעלשאַפֿט אין דער ספֿי־ה. דער אינדיווידואַליזם האָט באַקומען זיין גרעסטן נפֿיאַ. די דאָזיקע גרויסע פֿאַליע * פֿון אינדיווידואַליזם איז געבראַכן געוואָרן אין פֿאַרשיידענע קליינע פֿאַליעס. איינע פֿון זיי האָט גע־הייסן מאָדערניזם. די פֿאַרשטייערס זינען געווען פּשיבישעווסקי און סטרינדבערג. שפורן פֿון אים איז צו באַמערקן ביי מאַפּאַסאַנען אין

* כּוואַליע.

אפילו בני טשעכאווין. עדגאר פאָ, דער אַלטער גניסט פֿון דער יונגער אַמעריקע, האָט געלעבט און געשריבן פֿריער. אָבער, ווי באַוווסט, איז ער געשטאַרבן פֿאַרלאַזט, עלנט און נישט־באַוווסט אויסער די גרענעצן פֿון זײַן פֿאַטערלאַנד. ערשט אין יענער צײַט ווערט ער „אַטדעקט“, געערט און געלייענט.

דער דאָזיקער מאַדערניזם איז אַזוי ווינט געווען פֿון דער סטיי־כײַע, וואָס פֿון איר האָט ער געשטאַמט, און דאָך איז ער געווען אַ ליבליעך קינד פֿון איר. ניטשע האָט גערופֿן צו גלייבן אין זיך, צי קראַפֿט און צו הערלעכקייט. דער מאַדערניזם פֿון די דערמאָנטע שרײַבערס האָט געריסן און צעפֿליקט די פֿערוענלעכקייט, איז געווען דורכגעזאַפֿט מיטן טיפֿסטן פֿעסימיזם, מיט אַן עקל צום לעבן, עס איז אינטערעסאַנט דאָ צו נאָטירן אַ מערקווערדיקייט, אויף וועלכער איך האָב מיך אין יענער צײַט אָפּגעשטעלט. שאַפֿענהויער, דער פֿע־סימיסט, באַרויקט דאָס געמיט; ניטשע, דער אָפֿטימיסט, נאָך אַ קורצער שיכרות, וואָס מען פֿילט, ווירקט דריקנדיק. נאָך שאַפֿענ־הויערן ווערט מען קליגער, זעענדיקער, רוֹיקער; נאָך ניטשען — אומרוֹיקער, דאָרשטיקער, פֿאַרציטערט און צעבראַכן. מיר האָבן דאָ צו טאָן מיט אַ רעאַקציע, וואָס קומט־פֿאַר אין גניסט. דער מאַדערניזם איז דער אויסדרוק פֿון דער רעאַקציע.

פֿאַרשטייט זיך, אַז אויך פֿרצן האָט די פֿאַליע נישט געמיטן. ער איז אַרונטערגעפֿאַלן אונטער איר השפּעה, ווי יעדער דעמאָלט. אָבער דערין צײַכנט זיך אויס פֿאַר אונדז דער מהות פֿון פֿרצן, זײַן אינערלעך וועזן, וואָס ער טרייסלט זיך אָפּ פֿון איר בני דער ער־שטער מעגלעכקייט.

איך האָב אים באַאַבאַכט צו יענער צײַט, און איך געדענק, ווי ער האָט זיך געראַנגלט מיט דער מאַדערניסטישער ווירקונג, ווי איי־נער, וואָס ראַנגלט זיך מיט פֿינצטערע גניסטער און וויסטע, פֿרעמדע פּוּחות. אין דער טיפֿעניש פֿון זײַן נשמה האָט ער נישט געקאַנט סובֿל זײַן דעם הויך פֿון טויט און צעלייגונג, וואָס האָט זיך געטראָגן פֿון יענער ריכטונג. ער איז אינערלעך געווען פֿרעמד און ווינט דערפֿון,

אָבער דאָס איז דעמאָלט געווען דאָס לעצטע וואָרט, דאָס מאָדערנע און דאָס נייסטע, און ווי אזוי האָט ער זיך געקאָנט אָפּזאָגן דערפֿון?.... ווייל פֿון אַלעם אין דער וועלט האָט פּרָך געקאָנט ריידן און טראַכטן, אַלצדינג מענטשלעכע איז אים נישט געווען פֿרעמד, אויסער — דער טויט. ער האָט אים אין גאַנצן נישט גורס געווען, פֿאַרטריבן אים פֿון באַוויסטזיין. ער איז לאַנגע יאָרן געווען אין דער וואַרשע-ווער ייִדישער גמינע דער באַאַמטער, וואָס האָט געהאַט צו טאָן מיט מתים, און איך בין מסופק, צי ער האָט אין זיין לעבן געזען אַ מאָל אַ מת.

ער איז פּמעט קיין מאָל נישט נאָכגעגאַנגען נאָך קיין לוויה, אויסגעמיטן דאָס בעט פֿון אַ שווער-קראַנקן און נישט גערעדט פֿון אַ טויטן. איך ווייס פֿון פֿאַלן, ווען נאָענטסטע און ליבסטע זינען אים אָפּגעשטאַרבן אין די בליענדיקסטע יאָרן און האָבן מיטגעטראָגן מיט זיך אין קבר אַריין זיין טיפֿסטע, האַרציקסטע ליבשאַפֿט, און ער האָט עקשנותדיק אויסגעמיטן וועגן זיי צו דערמאַנען. ער האָט פֿינט געהאַט דעם טויט און האָט פֿינט געהאַט די געבוירענע עלטער, וואָס שמעקט מיט קבֿרים-בלימלעך. פשוט פֿינט געהאַט און דערווייטערט פֿון זיך אַלץ, וואָס האָט אַ שניכות צו די דאָזיקע מיאוסע ענינים.

אָבער די פֿאַליע איז געווען צו שטאַרק. זי האָט צוגענומען פֿון אַלע זינען. דער דור איז פֿיל געווען מיט איר. פּרצן האָט זי אַ יאָר, צי צוויי געהעמט * אין זיין שאַפֿן. דאָס איז געווען די צייט פֿון נאָך זיין אַרעסט ביו צום דערשיינען פֿון „יוד“ אין „הדור“.

אין פּרצעס טיפֿענישן איז געלעגן דאָס זינגענדיקע און שטראַלנ-דיקע, וואָס האָט געדאַרפֿט גאָר אַן אנדערע אַטמאָספֿער. ער האָט אזוי ווי זיין רבי אין „די גאַלדענע קייט“, בשום אופֿן נישט געוואָלט אַריינלאָזן דעם וואַכנטאָג צו זיך אין דער נשמה. ביי דער ערשטער געלעגנהייט האָט ער זיך טאַקע אָפּגעטרייסלט דערפֿון. עפעס אַ ברונעטער יונגערמאַן, געקומען פֿון ליטע, וואָס האָט

* געהאַמעוועט, טאַרמאָזירט, איינגעהאַלטן.

גערעדט רוסיש, ווי אן אמתער רוס, האָט זיך דעמאָלט געדרייט אַרום פּרצן און האָט זיך יעדן שבת געפֿונען, צוזאַמען מיט אַלע, אין זיין וווינונג אויף צעגלאַנאַ-גאַס. דער דאָזיקער יונגערמאַן האָט מיטגע- בדאַכט מיט זיך דאָס ערשטע ביכל נאָוועלן פֿון מאַקסיס גאַרקי. איך האָב נאָך אין מיין לעבן נישט געזען אַ גרעסערע אַנטציקונג, אַ גרע- סערן גינסטיקן נחת, ווי דעם, וואָס פּרץ האָט געהאַט פֿון דעם ביכל. די אויגן האָבן אים געשיינט, בשעת ער האָט גערעדט דערפֿון. די אַנטציקונג און ליבשאַפֿט האָט זיך אַזש אַריבערגעטראַגן אויף דעם יונגמאַן, וואָס האָט זיך, איבעריקנס, מיט קיין שום זאַך נישט אויס- געצייכנט.

מאַקסיס גאַרקיס נאָוועלן זינען דעמאָלט פֿון דער גאַנצער אינ- טעליגענץ אייפֿלעכאַפט געוואָרן ווי אַ צוריקגאַנג צו אַ געזונטן, קרעפֿ- טיקן אַפֿטימיזם, ווי אַ רוף צום לעבן. פּרץ האָט אַפֿט מאָל ליב געהאַט צו וואַרפֿן אַ טראַציק, סאַרקאַסטיש וואָרט קעגן דער רוסי- שער ליטעראַטור, אַזוי זיך, ווי צום „רוסישן באַרבאַריזם“. ער האָט דאָך געלעבט אין אַ פּויליש-ייִדישער אַטמאָספֿער. אָבער דאָס קליי- נע ביכל, וואָס איז געקומען אַזוי צו דער צייט, האָט ווי באַפֿרייט אים פֿון אַ שווערן קאַשמאַר.

ד"ר עליאַשעוו (דער קריטיקער בעל-מחשבוֹת) האָט זיך דע- מאָלט אויך געפֿונען אַרום פּרצן. ער איז געקומען פֿון בערלין מער באַאיינפֿלוסט פֿון דעם מאָדערניזם. אליין, פּערזענלעך, לויט זיין שטימונג, און סטיל, שטאַרק מאָדערניזירט, דערצו נאָך אַן אַנאַלי- טישער גינסט בטבע, ער איז געווען אין דעם קרייזל די לעבעדיקע פֿאַרקערפּערונג פֿון דעם מאָדערניזם, וואָס האָט פּרצן אי צוגעצויגן אי געשראַקן מיט דעם אימהיימלעכן און פֿרעמדן, וואָס ער האָט דע- רין געפֿילט.

מיט גאַרקיס נאָוועלן האָט ער זיך גערייצט, ער האָט געטראַצט * מיט זיי, ווי אַ פּראַמעטיי, וואָס איז באַפֿרייט געוואָרן פֿון זינע קייטן.

* איינגעשפּאַרט.

איך דערמאן מיך אן אינצידענט מיט דײַר עליאשעוון און, דוכט זיך, מיט מיר אַליין אויך, ווען ער האָט אונדז צוגעוואָרפֿן קאַלטע, האַרבע ווערטער. ווער האָט דעמאָלט געקאַנט פֿאַרשטיין, פֿון וואָנען זיי שטאַמען, פֿון וואָנען עס נעמט זיך דער קאַפֿריו פֿון דיכטער? פֿון דער פֿערספעקטיוו איז עס קלאַר און פֿאַרשטענדלעך. פֿרץ איז אַ יאָר צוויי געשטאַנען אונטער דעם צייכן פֿון עפעס אַ שווערן גע- מיט, פֿון אַ דריקנדיקער וועלט־אַנשויונג, וואָס איז אים געווען ווילד־פֿרעמד, וואָס ער האָט נישט געקאַנט אויפֿנעמען און אַסימילירן אין זיך. ער האָט עס נישט געקאַנט אַוועקשאַרן מיט דעם אַלטן, ברייטן ביטול פֿון משפּיליש־אַפּיקורסישן סטיל. ער האָט עס אָבער אויך איבערלעך נישט געקאַנט פֿאַרטראַגן. גאַרקי איז געווען זיין טריומף, זיין נצחון. און פונקט אַזוי ווי ער האָט פֿלוצלינג ליב באַקומען דעם יונגנמאַן מיט די שוואַרצע האַר און אויגן און גע- האַלטן אים פֿאַר דעם לעצטן מוסטער פֿון בילדונג און אינטעליגענץ, אַזוי האָט ער אַריבערגעטראַגן די פֿרעמדקייט צום מאַדערניזם אויך אויף פֿערזאָנען.

אַזוי פֿירן זיך קינדער, אַזוי פֿירן זיך פֿרויען און אַזוי פֿירן זיך דיכטערס.

פֿרצעס מעשהלע און חסידיזם

פֿרץ פֿלעגט ליב האָבן צו דערציילן אַ מעשהלע, דוכט זיך, פֿון טויזנט און איין נאַכט גענומען, אָבער ער פֿלעגט עס באַפּוזן און באַ- ריכטערן מיט אייגענע פֿאַרבן און בילדער, און שטענדיק, ווען ער האָט עס דערציילט, איז געווען אַ סימן, אַז ער איז אין אַ געהויבע- נער שטימונג.

אַ פֿאַרפֿישױפֿטער בן־מלך וווינט אין אַ שלאָס פֿול מיט אַלע אוצרות און פֿראַכט פֿון גאָר דער וועלט, אָבער מרה־שחורהדיק איז ער און פֿאַרבענקט צו עפעס אַנדערש, וואָס ער אַליין ווייסט נישט, וואָס דאָס איז, אַ קליינע צוים טיילט נאָר אַפּ דעם בן־מלך פֿון אַ

וונדערשיינעם פארק, ווו עס וואקסן די שענסטע פאלמען, די שטארק־
סטע צעדערן צוזאמען, די הערלעכסטע רויזן און שניי־ווינסע ליליעס.
אבער אן אנוואג האט דער בן־מלך א הארבן און א פֿעסטן, ער זאל
נישט אריבערטרעטן די צוים, ווייל ער וועט שלעכט ענדיקן. היט
מען דעם בן־מלך פֿון אלע זינטן, מען היט אים בניטאג און מען
באוואכט אים בניטאכט, עס זאל, חלילה, נישט געישען דאס אומגליק.
אבער די בענקשאַפֿט און שטארק, און דער בן־מלך קען זי נישט
גובר זיין. איינמאל, פֿארטאג, די וועכטערס האבן איינגעדרימלט,
גנבעט ער זיך ארויס פֿון שלאס און לאזט זיך גיין אין פֿארק אריין.

און דער וונדער און די שיינקייט פֿון דער וועלט עפענען זיך
פֿאר זיינע אויגן. די שענסטע בלומען, די הערלעכסטע חיהלעך, אלץ
איז אזוי פֿארביק, אזוי מילד, אזוי ליבלעך, אלץ ליבט און לאַקט און
רופֿט צו זיך; יעדע בלום וויל געפֿליקט זיין פֿון זיינע הענט, יעדעס
חיהלע בעט זיך שטום: נעם מיך, גלעט מיין ווייכע, סאמעטענע פֿעל.
גייט ער צו און פֿליקט־אָפֿ די ערשטע בלום, אבער ווי נאָר ער עפֿנט
די האַנט, זעט ער, אז ער האַט גאָר אַ שטיק קלעפיקע בלאַטע, און
ער וואַרפֿט עס מיט עקל אַוועק. ער פֿרוווט לאַקן צו זיך אַ חיהלע,
און ווי נאָר עס געפֿינט זיך אין זיינע הענט, ווערט דערפֿון אַ שטיק
מיאוסקייט, אַן עקלהאַפֿט, קליין, קריכנדיק באַשעפֿעניש. ער גייט
ווייטער, ווידער ווינקט צו אים אַ בלום, לאַשטשעט זיך אַ חיהלע.
ער האַט שוין מורא צו פֿליקן די בלום, צו גלעטן דאָס חיהלע, אַבער
זיין האַרץ גייט־אויס פֿון בענקשאַפֿט. ער פֿליקט די בלום — און
ווידער האַט ער בלאַטע אין האַנט. ער רירט זיך צו צום חיהלע, —
ווידער האַט ער אַנגערירט אַ שרץ. און אַט גייט ער ווידער אַוועק,
זיין צוריקגעהאַלטנקייט ווערט גרעסער, ער איז שוין פֿיל מאל אַג־
געלערנט, אַבער די בענקשאַפֿט ווערט נאָך שטאַרקער, און אזוי
צאַפֿלט זיין נשמה צווישן באַגער, מורא און עקל. פֿלוצלינג דוכט
זיך אים, אַ שווערקייט איז באַפֿאַלן זיינע יונגע פֿיס... דעמאַלט
קומט־ארויס אַ קאַרליק פֿון אַ הייל, טראַגט אים צו צום פֿנים אַ

שפיגעלע און ער דערזעט דאָרט — אַן אַלטן, געבראַכענעם, גרייז-
גרויען מענטשן, דאָס איז ער אַליין.

אין דעם דאָזיקן ראַנגלען זיך מיט באַגער, בענקשאַפֿט און עקל
איז זיין לעבן דורכגעגאַנגען.

פּרץ פֿלעגט דאָס מעשהלע דערציילן ווי אַ לעצטן ענטפֿער אויף
אַלע מעגלעכע קשיות, ווי דאָס וואָרט פֿון דער לעצטער קלוגשאַפֿט.
און שטענדיק איז עס געווען דעמאָלט, ווען ער איז געווען אין ברעזן,
ווען די אויגן האָבן בני אים, אי געבליצט, אי געשמייכלט. איך האָב
עס פֿיל, פֿיל מאָל פֿון אים געהערט, און שטענדיק האָב איך דערבני
געהאַט דעם אַננדרוק, אַז ער לייענט זיין אַני-מאַמין.

דאָס געפֿליקטע, דערגרייכטע, געפֿילטע איז בלאַטע, עקל, שיין
און רייצנדיק איז נאָר די בענקשאַפֿט.

זיין אייגענע שוואַכקייט, וואָס ער פֿלעגט זיך אַזוי אַפֿט אַריבער-
וואַרפֿן פֿון סטיל צו סטיל, נישט געהאַט אַן אייגענעם אויסגעטראַג-
טענעם וועג, אַזוי ווי מענדעלע, אַזוי ווי שלום עליכם, וואָס האָבן נאָך
יאָרן פֿון זוכן, ענדלעך, דאָך געפֿונען זייער אייגענעם נוסח — די
דאָזיקע שוואַכקייט פֿלעגט ער מיט דעם מעשהלע פֿאַרענטפֿערן. אין
דעם דאָזיקן מעשהלע איז שוין געלעגן די אַפיקורסות צו אַלערליי
אַרטן פֿון גלויבנס און פּראָגראַמען. אַלץ איז אילוזאָריש, האָט אַ
ווערט, ווי לאַנג מען רירט זיך נישט צו דערצו, אַלץ איינס, צי דאָס
איז אַ געליבטע, וואָס איז איין מאָל געקושט געוואָרן, אַן אידעע, וואָס
האַט אַ מאָל באַגניסטערט, אַ פֿאַרעם, וואָס איז איין מאָל אויסגענוצט
געוואָרן.

אַבער דאָס מעשהלע איז דערציילט געוואָרן נאָר, ווען פּרץ
האַט זיך געפֿילט געהויבן און שטאַרק, ווען עפעס אין לעבן איז אים
געלונגען, באַזונדערס נאָך אַ געלונגענער זאַך, וואָס איז אַרויס פֿון
זיין פֿעדער, ווען ער האָט געווינען די אינעווייניקסטע זיכערקייט.
אַבער באַהאַלטן פֿון אַלע און פֿון אייגענעם באַווסטזיין, אין די טי-
פֿענישן פֿון זיין נשמה, האָט דאָך געלעבט דער דראַנג צו געפֿינען
זיך אַליין, די נישט-צופֿרידנקייט פֿון דער צעריסנקייט, ווער עס

האָט געקאָנט אַרױס לײענען דעם טוד פֿון עפעס אָן אומעט, אַ נישט־היימלעכן, וואָס האָט אַזױ אַלט זיך אָפּגעשפּיגלט אין זײנע אויגן, דער האָט דאָס געקאָנט פֿאַרשטיין. און װי האָט עס דען גע־קאָנט אַנדערש זײַן? דאָס זעלביקע געזעץ, וואָס טרײַבט דעם עפּלבוים „ליב צו האָבן“ נאָר עפל און צו פֿרוכפּערן נאָר עפל, דאָס זעלביקע געזעץ טרײַבט דעם קינסטלער צו געפֿינען זײַן זיך, זײַן פּערזענלעכ־קייט, זײַן סטיל. נישט געקוקט אויף דעם, וואָס פּרץ פֿלעגט אַזױ אַלט אויסלאַכן דאָס גיין אויף אַן אויסגעטראָטענעם וועג, נישט געקוקט אויף דעם, וואָס ער פֿלעגט עס באַפֿאַלן מיט ביטערן סאַרקאַזם װי אײַנ־זײטיקײט, ענגהאַרציקײט, האָט ער דאָך, אַליין דאָס נישט צו װיסן, געזוכט זײַן אײַגענע אײַנזײטיקײט, געבענקט נאָך דעם, געשטרעבט צו דעם.

עס איז אָבער באַשערט געװען אַזױ, אַז זײַן איד, זײַן קינסטלע־רישע אינדיווידװאַליטעט האָבן אַנדערע געפֿונען אין אים אײדער ער האָט עס אַליין באַמערקט. דער העכסטער אויסדרוק פֿון זײַן אײַגן אַרטיקן סטיל, פֿון זײַן אַריגינאַליטעט אַנטפלעקט זיך אין צװײ קור־צע נאָװעלן: אײנע, געשריבן אַריגינעל אויף העברעיִש, אונטערן טיטל „משנת חסידים“ (אין „החץ“), די צװײטע, „מקובלים“, גע־שריבן אַריגינעל ייִדיש און געדרוקט אין די „יום־טובֿ־בלעטלעך“. װי עכטע קונסטװערק פֿון ערשטן גראַד, איז אַלץ דאָרט אַזױ נײַ אַזש ביז פֿרעמדקײט, די פֿאַרעם און דער אינהאַלט, די מענטשן און די באַצײונג צו זײַ, און װי אַלץ, וואָס איז נײַגעשאַפֿן, וואָס פֿאַר־קניפט זיך פֿלל נישט מיט דעם שאַבלאַן און געװײנהײט, זײנען די נאָװעלן פֿון קײנעם נישט באַזונדער באַמערקט געװאָרן, אַפֿילו נישט פֿון דיכטער אַליין, װעלכע פּרצעס זאָכן האָבן מיר, זײנע פֿאַרערערס, אין פּרצעס הױז נישט אַרומגערעדט? פֿון „מאַניש“ ביז צום לעצטן פֿעליעטאַן אין די „בלעטער“ קעגן די חוֹבֿבֿי ציון. פֿון די „מקובלים“ און „משנת חסידים“ געדענק איך נישט, אַז מען זאָל די ערשטע יאָרן האָבן גערעדט. פּרץ אַליין האָט די זאָכן קיין מאַל נישט דערמאָנט.

די באווערטונג פֿון די זאכן קומט צוליב אן אננפֿלוס פֿון דרויסן. ווידער האָט אַ ווינטל געבלאָזן פֿון אויסלאַנד.

אַ קרייזל ייִדישע סטודענטן אין בערלין, צווישן וועלכע עס האָט זיך געפֿונען מיכה יוסף בערדיטשעווסקי, האָט זיך אָנגענומען מיט די נישטשעאַנישע און מאַדערניסטישע אידייען פֿון יענער צייט. ווי אינדיווידואַליסטן האָבן זיי זיך שטאַרק אונטערגעשיידט פֿון יענעם טייל ייִדישער יוגנט, וועלכער איז געווען באַהערשט פֿון דער סאַציאַליסטישער אידעאָלאָגיע. בערדיטשעווסקי, אַ טיפֿזיניקער און אַריגינעלער קאַפּ, איז געווען דער פֿירער פֿון דער גרופּע. ער האָט געמאַכט די ערשטע פּראָבע אַריבערצוטראַגן די נייע אידייען אויף דער ייִדישער גאַס, בעסער געזאָגט, אויף דער ייִדישער געדאַנקען־וועלט. ער האָט דערקלערט מלחמה אַחד־העמען מיט זינן טרוקענעם ראַציאָנאַליזם און מיט דעם רוחניות און מוסר, וואָס זאָלן זיין דער אינהאַלט פֿון ייִדישן גניסס. מיט דעם זעלביקן וועג איז ער געקומען צו זיין אַ מליץ־יושר אויף די חסידים מיט זייער אינדיווידואַליזם און פֿאַרטיפֿונג פֿון איר, ווי אַ קעגנזאַץ צום טרוקענעם תּלמודים. די דאָזיקע גרופּע האָט אויף אייגענע קאַסטן אַרויסגעגעבן בערדיטשעווסקי סקיס העברעיִשע בראַשורן ״שנוי ערכין״ און די איבעריקע, אויף וועלכע קיין פֿאַרלאַג און קיין צייטשריפֿט איז נישט געווען קיין בעלן.

צו וואָס בערדיטשעווסקי איז געקומען אויפֿן וועג פֿון דענקען, דאָס איז פרצן, ווי אַ נבֿואה, שוין לאַנג אַנטפּלעקט געוואָרן. בערדיטשעווסקיס קאַמף־אויסרוף, זיין הייסע אַפּאָלאָגיע פֿון חסידים האָט דערנרייכט קיין וואַרשע. אין פרצעס ליטעראַרישן קרייזל איז מען אויפֿמערקזאַם געוואָרן אויף בערדיטשעווסקי, און בינ־ל־בינו האָט מען אַנטדעקט דעם אוצר, וואָס איז אייגנטלעך שוין לאַנג געלעגן אָפֿן; אַן אמתע חסידישע דיכטונג, פֿאַרטיק און גרייט צום געניסן.

דאָס האָט אויך געהאַט אַ ווירקונג אויף פרצן, וואָס ער האָט דערנאָך גענומען מיט מער אויסגעהאַלטנקייט, מיט דעם פֿולן באַ-

וואסזינן, אזוי צו זאגן, "מחשבה תחילה" צו באארבעטן דאס געביט פֿון חסידות.

צי די שאפֿונגען מיטן פֿולן באוואוסזינן האָבן איבערגעשטיגן יענע ערשטע, וואָס זינען זוי בליצן אַרויס פֿון זיין גאָך פֿאַרנעפל-טער נשמה — דאָס איז שוין אַן אַנדער פֿראָגע. פֿרצן הייבט אָבער אַן אויף יעדן פֿאַל צו ציען צום אייגענעם וועג, צו זיין סטיל און צו זיין שורש.

נאָמבערג, וועלטלעך געקליידט, מיט זיינע חסידיש־געקליידטע קינדער, אויפגעצויגענע ביי זייער פֿאַנאַטישער מוטער

נאַציאָנאַליזם *

נאַציאָנאַליזם איז אַ גוטע זאך אזוי לאַנג, ווי מען רעדט נישט פֿון אים; ער איז אזוי לאַנג אַ טוגנט, ווי לאַנג ער איז נישט קיין טעאָריע און נישט קיין אידעאָל, נאָר אַ זעלבפֿאַרשטענדלעכקייט. אַ מאַמע האָט ליב איר קינד; אַ מענטש איז צוגעבונדן צו זיין היים. צו זיין פֿאָלק, צו זיינע טראַדיציעס. דאָ מוז געשטעלט ווערן דער פונקט. דאָ מוז מען אָפהאַקן. ווינטער נישט קיין טראַט. אויב איר ווילט זיך נישט געפֿינען אין דער חֲבֵרוּתא פֿון רוסישע, פּוילישע, פֿראַנצייזישע צי נאַגעבאַקענע אַמעריקאַנישע נאַציאָנאַליסטן.

דער נאַציאָנאַליזם פֿון שוואַכע און אונטערגעדריקטע פֿעלקער קאָן זיין פונקט אזוי גילפֿטיק, ווי דער נאַציאָנאַליזם פֿון שטאַרקע פֿעלקער. אמת, שאַדן קאָן ער אַנטאָן ווייניקער, ווייל ער איז שוואַך. דער אָפעטיט איז דער אייגענער און די „פֿילאַסאָפֿיע“ איז די אייגענע ביי ביידע.

פֿון איין זייט איז ער מעטאָפֿיזיק, הוילע רוחניות, און ער האָט, דאַכט זיך, נישט ליב צו ריידן וועגן פראַקטישע זאַכן. דניטשטום, עכט־רוסישקייט, „ריח־היהדות“ — מיינט נישט, אַז דאָ איז פֿאַראַן עפעס אַ וועזנטלעכער אונטערשייד. גענוי און באַשטימט וועט אייך דער דניטש־נאַציאָנאַלער נישט זאָגן, וואָס דאָס איז אַזוינס, נישט דער רוס און נישט אונדזער איינער. און ווען זיי הייבן־אָן צו זאָגן און צו באַשטימען, קומט־ארויס אַ פלאַנטער פֿון באַגריפֿן און מען פֿאַלט־אַרײַן אין סתירות. אַלע אַבער זיינען זיי זיכער, אַז אין זייער פֿאָלק שטעקט עפעס אַזוינס, וואָס שיידט עס אָפּ פֿון אַלע אַנדערע פֿעלקער, און דער דאָזיקער „עפעס“ איז דאָס חשובֿסטע און גרעסטע

און טייערסטע, וואָס מען דאַרף אָפהיטן. דעם דאָזיקן „עפעס“ פֿאַר-
מאַגט נאָר דאָס איינע פֿאַלק; די איבעריקע פֿעלקער פֿאַרמאָגן נישט
דעם „עפעס“.

וואָס איז עכט־דינטשטום? אַמאָל האָט מען געזאָגט: דאָס איז
דער דיטשישער אידעאָליזם (אין דער פֿילאָסאָפֿיע). אָדער די סענטי-
מענטאַליטעט פֿון גרעטכען. אָדער די פּרעסישע דיסציפּלין. מיר
אַלע, למשל, זיינען זיכער, אָז עכט־ייִדישקייט איז רחמנות, מידת-
הרחמים, ווייכקייט; אַחד העם אין זיין אַרטיקל וועגן ייִדישקייט און
קריסטנטום קומט צום אויספֿיר, אָז ייִדישקייט — דאָס איז גראַד
דער מידת־הדין, די שטרענגקייט פֿון אַ צאָן פֿאַר אַ צאָן און אַן אויג
פֿאַר אַן אויג.

אַבער דער נאַציאָנאַליזם האָט נאָך אַ צווייטע זייט, אויסער
דער פֿילאָסאָפֿיע. אויף אַ מערקווערדיקן אופֿן גלייכט ער זיך דאָ
אויס ביי אַלע פֿעלקער: אומעטום איז ער רויבעריש און וויזט די
געפֿאַנצערטע פֿויסט. עס קומט־אויס מאַדנע, וואָס ווען איר פֿאַר-
גלייכט די אַרטיקלען און דרשות פֿון פֿראַנצייזישע, רוסישע צי
דיטשע נאַציאָנאַליסטן, געפֿינט איר פּמעט קיין שום אונטערשייד
נישט. דער זעלביקער נוסח, פּמעט די זעלביקע ווערטער זיינען ביי
זיי אַלעמען אויף דער צונג. איך האָב געהאַט דאָס פֿאַרגעניגן צו
הערן אַ נאַציאָנאַליסטישע דרשה פֿון זשאַבאַטינסקי, און איך פֿאַר-
זיכער אַנך, אָז זי האָט געהאַט דעם זעלבן זיבעטן חן, וואָס יעדע
אַנדערע העצערישע דרשה פֿון אַ פֿרעמדן נאַציאָנאַליסט. אמת, דער
עולם אין זאַל האָט זיך געפֿילט דערביי נישט באַקוועם, און פֿראַ-
טעסטן האָבן זיך געהערט, און זשאַבאַטינסקי האָט געמוזט איינעם,
אַ צו שאַרפֿן אויסדרוק קעגן די אַראַבער, צוריקנעמען. דאָס באַ-
וויזט אָבער נאָר, אָז דער נאַציאָנאַליזם איז ביי אונדז נישט פֿראַק-
טיש און קאָן האָבן ווייניק אָנהענגערס, קיינער וועט אָבער נישט
אַפֿליקענען, אָז זשאַבאַטינסקי איז אַ קאַנסעקווענטער מענטש און
ווי אַ נאַציאָנאַליסט איז ער דערגאַנגען ביי צום סוף, ביי צו דער
לאַגישער גרענעץ.

דער נאציאנאליזם טוט נאָר אַ קלייניקייט: ער אַקצענטירט. ער שטעלט דעם טראַפּ אַנדערש. איינער זאָגט מײַן היימאַט, מײַן פֿאַטער-טערלאַנד, מײַן פֿאַלק, און עס איז פשוט מענטשלעך און זעלבֿשטאַנד־שטענדלעך. דער נאציאנאליסט שטעלט נאָר איבער דעם טראַפּ. ער זאָגט: מײַן היימאַט, מײַן פֿאַטערלאַנד, מײַן פֿאַלק, און איר פֿילט באלד, ווי ער שליסט־אויס אַ גאַנצע וועלט. עס ווערן באַשאַפֿן צוויי צדדים: פֿון מײַן פֿאַלק קאָנטראַ נישט־מײַן־פֿאַלק. נאָך איין טראַט, און איר האָט די רויבערישע פּסיכיק פֿון דער חיה אין וואַלד; איך בין דער פּרעסער, און די אַרומיקע וועלט איז צום פֿרעסן. זי קאָן אַזוי לאַנג עקסטיסירן, ווי לאַנג איך בין זאָט. בײַ דעם געוויינטלעכן מענטש איז דאָס וואָרט „מײַן“, נישט מער ווי אַ באַצייכענונג; בײַ דעם נאציאָנאַליסט איז עס די מאַטיווירונג.

דער נאציאנאליזם איז על־פי רובּ היסטעריש, פֿאַרברעכט די הענט, שרייבט און שילט, זעלטן רעדט ער געלאַסן און רויק. דאָס דיטשישע פֿאַלק איז לאַנג, צו־לאַנג, קראַנק געווען אויף דער היפּער־טראַפּיע, און עס האָט אים צו טײַער געקאָסט. אין דער צײַט פֿון דער מלחמה * איז די היסטעריע דערגאַנגען ביז צו דער מדרגה פֿון אַ ריכטיקן משוגעת. ערשט נישט לאַנג האָט מיך אַן אויפֿשריפֿט, וואָס איז פֿאַרבליבן נאָך פֿון דער מלחמה־צײַט, אַפּגעשטעלט און מיר לאַנג געגעבן נאַכצוטראַכטן. ביים אַרײַנגאַנג אין זאַלאַגישן גאַרטן איז צוגעקלאַפּט אַ טאָוול און דערויף איז געשריבן: „זאַמלט די קאַשטאַנעס! דאָס איז אַ שפּיז פֿאַר אונדזערע חיות“. איז דער צײַט פֿון דער מלחמה האָבן די באַשעפֿענישן פֿון זאַלאַגישן גאַרטן מיטגעוהאַנגערט. און עס איז זייער מענטשלעך און שיין, וואָס מען האָט געדענקט אין זיי און מען האָט גערופֿן דעם עולם, ער זאָל זיי שענקען דאָס אַראַפֿפֿאַלעכץ פֿון די ביימער, אָבער איין־איינציק וואָרט איז פֿאַראַן אין דער אויפֿשריפֿט, און דער גאַנצער ענין באַקומט

* מ'דאַרף אויף קיין מאַמענט נישט פֿאַרגעסן, אַז נ. האָט זיך אַלץ באַצויגן צו דער דער ערשטער וועלט־מלחמה. דאָס שטרייכט־אונטער, וואָס פֿאַר אַ שאַרפֿן און ווייטן קוק ער האָט געהאַט. — רעד.

דעריבער גאר אן אנדערן זין. „אונדזערע“ חיות. דאָס זינען חיות, וואָס האָבן אַ שניכות מיט דיטשטום, נישט גלאַט אזוי חיות אויף דער וועלט. דער טיגער, דער לייב און דער העלפֿאַנט זינען געהיי-ליקט געוואָרן דערמיט, וואָס זיי זינען „אונדזערע“. עס איז נישט מער ווי קאַמיש, ווען איר לייענט עס איצט דורך, אָבער דעם גאַנצן פּסיכאָ, דאָס גאַנצע נאַציאָנאַלע משוגעת, פֿילט איר אַרויס אין דעם אייז-איינזיקן וואָרט. מען האָט די חיות אָנגעטאָן פּיקלהויבן ** און געמאַכט פֿאַר עכטע דיטשן.

אַן אנדער ביישפּיל: אַ רוסישער אַרבעטער האָט אָפּגעאַרבעט עטלעכע יאָר אין פֿראַנקרײַך. ער פֿאַרדינט גוט, עס פֿעלט אים גאר נישט, און איד טרעף אים אין בערלין אויפֿן וועג קיין רוסלאַנד. איד פֿרעג אים, צי ער ווייסט דערפֿון, ווי שווער דאָס לעבן איז אין רוסלאַנד. ער ווייסט דערפֿון. צי ער איז אַ באַלשעוויק? — ניין, ער איז גאַרנישט. „איד בין אַ רוסישער און רוסלאַנד איז מײַן אָרט“, ענטפֿערט ער מיר פשוט, אָן שום איבערלייגעניש. אָט דאָס איז די זעלבפֿאַרשטענדלעכקייט.

פֿאַראַן פֿיל זאַכן אַזוינע אויף דער וועלט, וואָס זינען זעלב-פֿאַרשטענדלעכקייטן, ווי לאַנג מען נעמט נישט דעפֿינירן, באַגרינדן און טיטן אויף זיי מיט די פֿינגער. נעמט איר אָבער מאַכן מיט זיי קאַפֿ-שפּעקולאַציעס, קומען-אַרויס פֿאַרזעענישן. איד רעכנ, אָן אויך אונדזער מיסטעריעז גאַט-געפֿיל געהער אויך צו דער קאַטע-גאַריע. ווי לאַנג מען רעדט נישט דערפֿון און מען ציט נישט דער-פֿון קיין לאַגישע קאַנסעקווענצן, מאַכט עס שענער און ריכער דעם מענטש. עס פֿאַרשמעלערט אים אָבער און מאַכט אים באַגרענעצט, ווען ער הייבט עס אָן צו דעפֿינירן און צו מאַכן דערפֿון אַ טעאָריע. רעדט נישט מיט מיר פֿון קיין נאַציאָנאַליזם און פֿרעגט מיך נישט, צי איד בין אַ נאַציאָנאַליסט; איד וועל ליבער ענטפֿערן מיט אַ ניין איידער מיט אַ יאָ.

לענדער און ישׁובֿים

דיזע-אינדדוקן

ארץ-ישראל

ירושלים. ירושלים!*

ירושלים, ירושלים! זאל מײן רעכטע האַנט פֿאַרגעסן ווערן,
אויב איך װעל דיך פֿאַרגעסן, ירושלים!
און נישט פֿרעגט און נישט ענטפֿערט: מיט װאָס איז ירושלים
שיין, און װוּ ליגט איר פּוח איבער די הערצער, און פֿאַר װאָס װעט
איר זי קיין מאל נישט פֿאַרגעסן?
ירושלים! די הייליקע שטאָט!
און אַװו ליגט איר הייליקייט?
די הייליקייט איז דאָרט... אַן אינדוסטריע. אַלע אמונות האַנדלען
דאָרט מיט הייליקייטן.

און װען איר קומט אָן צו דער שטאָט, טראָצן ** די הויכע
געבנידעס פֿון די קירכן און דעם מחמדאַנישן מסגד *** איינע קעגן
די אַנדערע. זיי האַלטן מלחמה און װילן איינע די אַנדערע גובר זײַן.
די אַלע הייליקע ערטער זײַנען באַשאַפֿן, דוכט זיך, נישט פֿאַר שטילע
תפֿילות פֿאַר גאָט, נאָר אויף צו טראָצן פֿאַר די מענטשן. העכער,
העכער קלעטערט מײַן טורעם. די גאַלדענע צלמים פֿינקלען אין ליכט
פֿון דער זון און זיי שיקן בלאַנקע שווערדן איינער דעם צווייטן אין
האַרצן אַרײַן.

ירושלים, ירושלים! אַװו ביטו אַליין, װאָס אַלע האָבן דיך
געזוכט איינצונעמען פֿאַר זיך, צו באַהערשן?
און איך, דער ייד, לאָז מײַך אַראָפּ דורך הינטערגעסלעך אין
דער אַלטער שטאָט, נידעריקער און נידעריקער דרייט מען זיך דורך
אַ לאַבירינט פֿון שמאַלע געסלעך, דורך גאַנצע מחנות פֿון אויס-

* פֿון בוך ארץ ישראל, איינדרוקן און בילדער, פֿאַרלאַג ת. יאקובסאָן
און מ. גאַלדבערג, װאַרשע, 1925. — ** זײַנען שטאַלץ אויסגעשטעקט,
*** מעטשעט, מוטלמעניש תפילה-היוו.

געזעצטע אַרעמעלייט, בלינדע, לאַמע און אלערליי אַנדערע קאַלי-קעס, און איך זוך-אויף מיין הייליקייט — די פּוּתל-מערבי. שטייען דאָרט שמשים און פּלי-קודש און צינדן די קנױטן פֿון דער אייל-לאַמפּ, אַנדערע שרײַבן קוויטלעך, און מען רוקט זיי אַרײַן צווישן די שפּאַלטן פֿון די אַלטע שטיינער: „יוסף בן ברנע לפרנסה עם הפּאַמיליע“.

די שפּאַלטן צווישן די שטיינער ווערן אויסגעפֿולט יעדע וואָך מיט בערג קוויטלעך, און אַ באַהאַלטענע האַנט רוימט זיי אָפּ פֿון וואָך צו וואָך; פֿאַר די עטלעכע מאָל ח"י, וואָס מען באַצאָלט, ליגן זיי אָפּ זייער צײַט, און זאָגן אָפּ זייער שטומע תּפֿילה: „שרה בת שײַנדל לרחמים גדולים“.

אַרעם איז די ייִדישע הייליקייט אין ירושלים, נידעריק און פֿאַרוואַרפֿן, און זי פֿאַרשטעקט זיך אין אַ הינטערגאַס... און דער האַנדל גייט אויך דאָ, ווי אומעטום.

פֿאַרוואָס אָבער האָב איך פֿול טרערן אין די אויגן, בשעת איך שטיי פֿאַר די ריזיקע שטיינער, שלעכט-געהובליעוועטע, וואָס זיי לאָזן אַ חלל פֿון אַ פֿינגער די ברייט איינער צווישן אַנדערן?

אין קאַראָ, בני די פּיראַמידן, אין אַטען, אויף דעם אַקראַפּאַליס, איז דאָ פֿיל מער צו באַוונדערן; די שטיינער זײַנען דאָרט געפּאַסט איינער צום צווייטן, אַז קיין שפּילקע וועט איר נישט דורכשפּאַרן, און די בנינים זײַנען ריזיקע, און איר זעט נאָך די פֿאַנטאַזיע פֿון בוימסטער שוועבן איבער זיי...

ירושלים, ירושלים!

און נעבן דער פּוּתל-מערבי האָט אַ שמאַלער, דינער ייד פֿאַר-קאַטשעט דאָס שטרײַמל און צוגעפרעסט דעם שטערן צו דעם איבער-געבליבענעם שטיין, און אזוי שטייט ער, ער רירט זיך נישט, איר הערט אים נישט בעטן, נאָר די אַקסלען צוקן בני אים אונטער דעם זינדענעם כאַלאַט.

ס'איז אַ גרויסע און צעוואַרפֿענע שטאָט, איר ווערט מיד פֿון גיין, און דער שטויב עסט אַנך מויל און אויגן, איך האָב אַרומגע-

בלאנדזשעט אין דער „עיר העתיקה“ (אין דער אלטער שטאָט), אין די נייע קוואַרטאַלן, פֿון הר־הצופֿים האָב איך געהאַט דעם איבער־בליק איבער דער גאַנצער שטאָט... אָבער ירושלים וווּ איז?

ירושלים, ירושלים! אַמאָל האָב איך זי געזען אין חלום, פֿאַר לאַנגע יאָרן שוין, איז זי געווען אַזוי הערלעך־שיין אויסגעבויט, אין פֿרומקייט און שטילקייט האָבן די מענטשן אַרומגעוואַנדערט, און אויבן, איבערן זימל, האָבן אַפֿילו לייכטע וואַלקנס געמורמלט אַ תּפֿילה.

איך האָב אַרומגעוואַנדערט, גישט אין חלום, נאָר אין דער וואַר, זיבן טעג אין ירושלים, און האָב ירושלים גישט געקאַנט געפֿינען.

די שטאָט צעוואַקסט זיך, עס ווערן געבויט נייע „שכונות“; איבער די טאָלן, אין בערגער, פֿון וואַנען דער רוייער גרויער שטיין קוקט־אַרויס, פֿון אלע זיטן, צעשפּרייטן זיך נייע הויזלעך אַ לאַ תּל־אַבֿיבֿ, וויליע־אַרטיק, ביליקע, גיכע אַרבעט, אָבער זיי פּאַסן אָהער נישט צו דער רוייער לאַנדשאַפֿט.

ירושלים לויפֿט נאָך תּל־אַבֿיבֿ און קאָן זי נישט דעריאָגן. פֿאַר־שעמטע ירושלים!

די עלעקטרישע באַליכטונג איז קנאַפּ און זעלטן אַפֿילו אין דער נייער שטאָט. ביינאַכט שפּאַצירט מען נישט אַזוי געמיטלעך ווי אין תּל־אַבֿיבֿ, פֿאַר דעם אָבער האָב איך דאָרט אין דער האַלבער טונקלקייט געזען אַ חופּה מיט פּלי־זמרים, און אַראַבישע יידן אין רויטע פֿעסקעס און לאַנגע ציצית האָבן געטאַנצט און געפּאַטשט אין די הענט מיט גרויס התלהבֿות. דאָס האָט מען געפֿירט אַ נייע ספֿר־תּורה אין שול אַרנן.

די חלוצים און חלוצות, וואָס זינען צוריקגעגאַנגען פֿון די גימנאַסטישע שפּילן, וואָס זינען צו יענער צייט אַנגעאַרדנט גע־וואָרן, האָבן מיט קרומע בליקן אויסגעמיטן די פֿייערלעכע צערעמאָן־ניע, אָבער איך האָב באַדויערט, וואָס איך בין איראַפּעיש געקליידט

און קאן מיך נישט אויסמישן צווישן דער עדה, און קושן מיט זיי
די אַלטע רייניקייט...
ירושלים, ירושלים!

אין דער אַלטער שטאָט האָב איך אַרומגעבלאָנדשעט; ס'איז
געווען אַ הייסער טאָג. אָבער די שטראַלן פֿון דער זון קאָנען נישט
אַרנינדרינגען אין דעם לאַבירינט פֿון די שמאַלע געסלעך. דושנע
איז געווען און טרויעריק. אַ שמאַלער, אַ דאַרער-ייד, מיט יענער
בלאָסקייט פֿון פנים, וואָס איר קאָנט זען נאָר אין ירושלים, און מיט
דורכדרינגענדיקע שוואַרצע אויגן, (וואָס איר קאָנט אויך זען נאָר
אין ירושלים), איז געזעסן אין אַן אַרעם בשמים-געוועלבל און גע-
וואַרט אויף אַ קונה. ער איז געזעסן אין קאַפל און דער הויכער
שטערן זינער האָט אַזוי אַרויסגעקוקט אין דער וועלט אַרײַן. איך
בין אַ לאַנגע צײַט געשטאַנען פֿאַר דעם בשמים-געוועלבל און זיך
נישט געקאָנט אַפּרײַסן פֿון אַרט. דער ייד מיטן אויסזען פֿון אַ
מקובל, מיט די מחשבות פֿון אייביקייט און פֿון גאָט, האָט געוואַרט
אויף אַ קונה. צום סוף איז אָנגעקומען די קונהטע, אין געשטאַלט פֿון
אַ קליין מיידעלע. ער האָט איר עפעס אָפּגעוויגן. אָבער ווען זי
האָט אים באַצאָלט, איז געשען אַ שרעקלעכע טראַגעדיע. דאָס מיי-
דעלע האָט אים גערוקט די מטבע אין דער האַנט אַרײַן, איז דער
ייד אויפֿגעצײטערט געוואָרן פֿון דער זינדיקער באַרירונג, ווי אַן אַפּ-
געברײטער האָט ער צוריקגעכאַפט זײַן האַנט, און די דורכדרינגענדיקע
אויגן האָבן געקוקט אַזוי פֿאַרלוירן און צעמישט.
זי איז דאָס ירושלים?

און אַ ביסל ווייטער, וואַנדערנדיק, האָב איך געטראָפֿן אַ גרויסע
רײ אויסגעשטעלט: אַלטע ווייבער, מיידלעך און יונגע קינדער מיט
פלים אין די הענט זינען געווען פֿאַרזאַמלט. פּלוצלינג האָט זיך אַ
הויכער גרויסער „טערק“ אין אַ רױטער פֿעסקע געלאָזט לויפֿן נאָך
אַ קליין מיידעלע און גענומען שרײַען אויף אַן אומפֿאַרשטענדלע-
כער שפּראַך. דעם מיידעלע איז געלונגען צו אַנטרונען ווערן מיט
אירע יונגע פֿיסלעך פֿון דעם הויכן מחבל, וואָס האָט זי נאָכגעיאָגט.

פארשטעקט אין א זיטיקן ווינקל איז זי געשטאנען, ווען איך האב זי אָנגעטראָפֿן. עס ווייזט זיך אַרויס, אַז דער טערק דער מחבל איז אַ ייד, פֿונקט אַזוי ווי די אַלע אויסגעשטעלטע. די דאָרשטיקע שטאָט ירושלים איז דאָ געשטאָנען אויסגעשטעלט אויף צו באַקומען וואַסער. דאָס מיידעלע האָט שוין איין מאָל געהאַט באַקומען איר חלק און האָט געוואָלט נאָכאַמאָל באַקומען, איז דער משגיח אויף איר דאָס אָנגעפֿאַלן מיט אַזאַ אימפּעט.

צערעדט האָב איך זיך מיט איר דורך אַן איבערזעצערין, אַ קליין מיידעלע, אירע אַ חֲבֵרַטע, וואָס האָט גערעדט העברעיִש.

— ווער איז זי? — האָב איך געפֿרעגט.

— אַ ספֿרדית.

— און דו?

— אַני „מעורבת“ (איך בין אַ געמישטע, פֿון אַ ספֿרדי אַ פֿאַ-

טער מיט אַן אַשפּנזישער מוטער).

צי איז דאָס ירושלים?

אָדער ליגט עס באַגראָבן אין די טיפֿענישן, אונדזער אַלט

ירושלים?

פֿערצן קלאַפֿטער טיף טרעפֿט מען, גראַבנדיק אין דער ערד,

חורבות אויף חורבות, מלחמות און ערד־ציטערנישן האָבן ירושלים

באַגראָבן און נייע זינען אויפֿגעשטאָנען.

אַבער איבער אַלע זיי, צעוואָרפֿן אין דער צייט, טראַגט זיך אַ

סימבאָל און אַ קלאַנג: ירושלים!

און פֿון דור צו דור קלינגט ער, דער נאָמען, און אַז מען הערט

אים, ציטערט מאַדנע דאָס האַרץ.

עמק יזרעאל

דער עמק יזרעאל איז — ארץ-ישראל אין מיניאטור. די היסטאריע פֿון הייליקן לאַנד, דער האַרטער מזל, דאָס אומפֿאַרמנדל-לעכע, וואָס האָט געהאַנגען איבער ארץ-ישראל אין פֿאַרלויה פֿון לאַנגע דורות — דאָס אַלץ שפּילט זיך אָפּ אין דעם קליינעם טאָל, וואָס איז אויסגעשניטן צווישן די בערגער פֿון שומרון, דעם תּבֿור און די הרי-גלבוע.

ווייל ארץ-ישראל, וואָס האָט דעם כאַראַקטער פֿון אַן אַאָזיס אין מיטן פֿון ווייטע מדבריות, איז געווען דער פּונקט, וווּ עס האָבן זיך געטראָפֿן די שטראָמען מענטשן פֿון אַרום, פֿון דעם אַראַבישן האַלבאינדזל, פֿון מצרים און פֿון אַרם-נהרים, און דער טרעף-פּונקט, דאָס אָפֿענע סטראַטעגישע טויער, איז געווען דער עמק יזרעאל.

פֿרעמדע ראַסן האָבן זיך דאָ באַגעגנט און איינע די אַנדערע פֿאַרטייליקט. קולטורן און געטער האָבן זיך דאָ צוזאַמענגעשטויסן. דער עמלק איז דאָ אַראָפּ פֿון באַרג, דער העל-האַריקער פּלישתי האָט זיך דאָ פֿאַרמאַסטן מיט די יידן, און דער לעצטער פֿון די וועלט-באַצווינגערס, נאַפֿאלעאָן, האָט געלאָזט שפּילן זיין אַמביציע אין דעם טאָל. די אַראַבער און די קרייצ-צוגן, סנחריב און די רוימער האָבן באַנוצט דעם דאָזיקן שליסל צום עבֿר-הירדן, ווען זיי האָבן דורכ-געצויגן דאָס לאַנד.

בני די גרויסע טיכנן אין מיטן פֿון די ווייטע מדבריות, בנים פּרת און חדקל פֿון איין זייט און בנים נילוס פֿון דער צווייטער זייט, האָבן אויפֿגעבליט די אַלטע קולטורן: אַשור, בבל און מצרים, און זיי אַלע האָבן, בני זייער שטרעבונג צו עקספּאַנסיע, צו פֿאַרשפּרייטן זייער מאַכט, דורכגעצויגן ארץ-ישראל, אומציייליקע מאָל איז דער

בלענדיקער אַאזיס פֿאַרפֿלייצט געוואָרן פֿון די חילות, וואָס האָבן זיך געטראָגן דעריבער, ווי אַ שווערע כּמאַרע, און האָבן איבערגע-לאָזט נאָך זיך פֿאַרוויסטונג און צעשטערונג. אָבער נאָך יעדן מאָל ווערט דאָס לאַנד ווידער פֿאַמעלעך אויפֿגעריכט, ווייל די לעבנס-קראַפֿט פֿון לאַנד איז צו שטאַרק, די קוואַלן וואָסער שלאָגן ווינטער פֿון די ברעגעס אַרויס און די זון וואַרעמט און ציטיאָרויס די זאָפֿטן פֿון באַדן. דאָס, וואָס ס'מאַכט אַויס די ברכה און דער פּוח פֿון לאַנד — דער אַאזיס-כאַראַקטער — איז נישט געווען צו צעשטערן. די באַפֿעלקערונג ווערט אַנטרונען אין די היילן און אויף די שפיץ-בערגער, מאַסנווייז ווערט זי פֿאַרניכטעט, אָבער די איבערגעבלי-בענע קלאַמערן זיך ווידער אין דעם געבענטשטן באַדן און באַפֿרוכ-פערן דאָס לאַנד.

אַ לעבן פֿול ספּנות, פֿול דערשיטערונגען און אַ לעבן, וואָס לעשט קיין מאָל נישט אַויס — דאָס איז די היסטאָריע פֿון אַרץ-ישראל און דאָס איז דער גורל פֿון עמק יזרעאל.

גרויסע מלחמות האָבן זיך דאָ אָפּגעשפּילט. דער באַדן איז דאָ אויסגעמישט מיט ביינער און שאַרבנס פֿון געפֿאַלענע אויפֿן מלחמה-פּלאַץ. זיי געהערן צו פֿאַרשיידענע פֿעלקער און ראַסן. צווישן די זומפן טרעפֿט איר שפורן פֿון פֿאַרטיידיקונג-פלעצער, אומעטום זעט איר נאָך רעשטן פֿון געבינדעס, וואָס האָבן געדינט אויף באַפֿעסטן-קונגען. פֿרוכטבאַר איז דער טאָל און דער שווערער גורל, וואָס ער האָט געהאַט אַריבערצוטראָגן, האָט נישט אויסגעטריקנט זינע זאָפֿטן.

אָבער שוין פֿון הונדערטער יאָרן, ווי ער איז געשטאַנען פֿאַר-לאָזט, אויף די שפיצן בערג האָט געטליעט אַ ביסל לעבן. אַרעמע אַראַבישע דערפֿער האָבן זיך דאַרט אַנגענעסט. אָבער דער טאָל, אונטן, איז נישט צום צענטן טייל אויסגענוצט געוואָרן. די וואַסער-ריכע געגנט, וווּ עס פֿליסט דער טיפֿן קישון, און דער באַרימטער עין-חרוד (ווי גדעון האָט אָנגעטרונקען זינע העלדן), איז צום טייל פֿאַרוואַנדלט געוואָרן אין גרויסע זומפן, אין נעסטן פֿון מאַלאַריע.

אהער דאָ, אָט צו דעם היסטאָרישן אָרט, האָט דאָס בעסטע און שענסטע, וואָס איז פֿאַראַן אין ציוניזם, די איבערגעבנסטע יונגעלייט, די אייניקלעך פֿון די אמאָליקע איסיים, מיט די אַלטע, נישט־אויסגעלאָשענע, אייביק־מענטשלעכע און אייביק־ידישע אידעאלן פֿון גלייכקייט און ברודערשאַפֿט, געזוכט דעם וועג.

די קבוצות עין־חרוד, תל־יוסף, בית־אלפאָ צופֿוסנס פֿון די הרי־גלבוע, די מושבֿים נהלל, בלפוריה און די קבוצה מרחביה בני דעם הרה־רואים און תבור, האָבן זיך דאָרט אויסגעלייגט. פֿון יעדן העכערן אָרט זעט איר די צעשפרייטע נעסטן פֿון אַרבעט און אידע־אַליזם איבער דעם טאָל, וואָס בליט איצט אויף, פֿלנסיק ווערן די זומפן, אויסגעטריקנט. די מאלאָריע ווערט פֿאַריאַגט. עס גרינען די פֿעלדער און דער האַמער הילכט דאָרט אָן אויפהער.

דער צעפֿלאַסענער עין־חרוד איז איצט אנגעצוימט געוואָרן דורך מאָדערנע אינזריכטונגען, די קבוצה האָט דערפֿון אַ וואַסער־לייטונג און דער באַדן ווערט אויסגעטריקנט. ריטמיש קלאַפט דאָרט די פּענאָמאָטישע מאַשין, וואָס רעגולירט דאָס לויפֿן פֿון קוואַל. ריט־מיש קלינגט דער גלאַק אין דעם דערבניקן תל־יוסף יעדן פֿרי־מאָרגן, איידער די זון גייט־אויף, און רופֿט צו אַרבעט, אָבער די אַלע אויסערלעכע דערגרייכונגען, דער גאַנצער ריטעם פֿון אַרבעט איז גאַרנישט אין פֿאַרגלייך מיט דער אינערלעכער האַרמאָניע און שיינקייט פֿון די מענטשן, וואָס האָבן אַהערגעצויגן פֿון אַלע פֿאַר־שפרייטע ווינקעלעך און ערדטיילן.

די קבוצות זינען אַ פֿרוז פֿון אַ קאָמוניסטישן צוזאַמענלעבן. אויב איר ווילט, האָט איר דאָ דעם טיפּישסטן אוטאָפּיטישן סאָציאַ־ליזם. עס איז אַ געמיש פֿון טאָלסטאָישישע אַנטי־קולטור־געדאַנקען, פֿון קאָמוניזם, און איבער אַלץ הערשט דער נאַציאָנאַלער מאַמענט. אָבער דער טיפּ מענטש, וואָס איר געפֿינט אין דער קבוצה, איז פֿון יענע זעלטענע דערשיינונגען פֿון גניסטיקער ריינקייט, וואָס בליבן בני אַיך אינגעקריצט אין דער נשמה אויפֿן גאַנצן לעבן. מענטשלעכער אידעאַליזם און איבערגעבנקייט ווערן קיין מאל נישט פֿאַרפֿאַלן אָן

נוצן. מעגט איר קוקן אויף די פרווון אינצופירן אין א קליין וויג-קעלע פֿון א קליין לאַנד דעם סאַציאַליסטישן אידעאַל ווי איר ווילט. איר קאַנט אַנך באַציען סקעפטיש צו דעם נסיון, צו בילדן אַ קליינע קאַמונע און נאָך דערצו מיט דער הילף פֿון „בורושואַזע“ געלטער, אין מיטן פֿון אַ בירגערלעכער געזעלשאַפֿט. אָבער דער ערנסטער בליק פֿון דעם מענטש, וואָס אַרבעט אין דער קבוצה, דאָס פּער־זענלעך־מענטשלעכע, וואָס אין אים, דאָס איז אַ זאָך, וואָס איז איבער יעדן סקעפטיציזם. איך וויל נישט און איך קאָן נישט גלייבן, אַז מענטשלעכע טרייקייט, איבערגעבנקייט און אידעאַליזם זאָלן קאַנען גיין לאיבד. דאָס האָבן נאַראַנים אָדער פּאַרטי־מענטשן אויסגע־טראַכט. יעדער אידעאַליזם, פֿון ווילדסטן ביז צום קולטורעלסטן און ראַפּינירטסטן, פֿון פּאַנאַטישסטן ביז צום „וויסנשאַפֿטלעך־באַגרינ־דעטן“, האָט באַפֿרוכטיקט די וועלט.

אכט טעג האָב איך אַרומגעוואַנדערט צווישן די קבוצות אין עמק יזרעאל. וואָס איך האָב דאָרט געזען — פֿאַרשפּאַר איך צו דערצייילן. איך מיין, אַנדערע וועלן דאָס טאָן בעסער פֿאַר מיר. איך ווייס נאָר אַזוי פֿיל, אַז די קעסט זינען געווען פֿיל מער ווי באַשיידן. ערגעץ האָב איך נישט געטראַפֿן קיין צוקער, קיין פֿלייש, קיין פּוטער. אייער נאָר אויף איין אָרט. אַזוי אַז אין פֿאַרלויף פֿון עטלעכע טעג האָב איך דערפֿילט אַ נייטיקייט צו דערפֿרישן מיינע פּוּחות מיט אַ מער־נאַרהאַפֿטער שפּינז. און בני אַזאָ קעסט ווערט די אַרבעט געטאָן מוסטערהאַפֿט. מען איז נישט שיפור־פֿריילעך און האַפֿערדיק ווי אין תל־אָבֿיב, אָבער מען איז ערנסט־געמיטלעך, גוט־אויפֿגעלייגט, באַזאָכט אין טאָן און אין ריידן. איך וועל יעדן ראָטן, ווער עס וויל פֿאַרשטיין די מענטשן פֿון עמק יזרעאל, זיי זאָלן בני יוסף בן גוריון (דערשינען אין העברעיִש) דורכלייענען די מייסטערהאַפֿטע שילדע־רונג פֿון די אסיים (די ערשטע קאָמוניסטן) אין דער צייט פֿון צווייטן חורבן, וועט ער האָבן דעם שליסל צו פֿאַרשטיין די מענטשן*.

* כדאי גיט צו פֿאַרגעסן: נאָמבערג האָט די שורות געשריבן אין

„התחדשות“ — דאָס איז דאָס וואָרט, וואָס דער חלוץ גאָרדאָן, דער ווונדערבארער מענטש, וואָס האָט זיך אַרומגעדרייט אין ארץ-ישראל ווי אַ לעבעדיקע לעגענדע, האָט איינגעפֿירט. „באַנטינג“ — הייסט דאָס, באַנטינג פֿון לעבן, אָנהייבנדיק פֿון אייגענעם „איד“ און צוריקקערנדיק צום ייִדישן פֿאָלק און צו דער מענטשהייט. דאָס איז אַ וואָרט, וואָס קלינגט ביי אים אין זינע שריפֿטן, ווי אַ פֿאַראַל פֿון אַ נוצער רעליגיע. איך האַלט אים פֿאַר דעם בעסטן אויסדריק פֿון דער גיכטיקער פֿיזיאָנאָמיע פֿון דעם קבוצה-מענטש. טרומפֿעל-דאָר איז געווען זייער הערצל, זייער פֿירער; גאָרדאָן — זייער גיס-טיקער אויסדרוק, זייער אהד-העם.

נישט איין מאָל האָב איך געהאַט דעם איינדרוק, געפֿינענדיק זיך צווישן די קבוצה-מענטשן אין דעם גרויסן באַראַק אין דער אַפֿרו-צייט אָדער ביים צוזאַמענדיקן עסן, אז איך לעב עפעס אָפֿער-רוקט מיט הונדערטער יאָרן צווישן אַ רעליגיעזער געמיינשאַפֿט, וואָס איז געקומען אַנזאָגן די בשורה פֿון אַ גאולה און אַ וועג צו גאָט. אומפֿאַרגעסלעכע נעכט זינען דאָס פֿאַר מיר. ווען איך בין אין אַזאַ באַרוק געלעגן אויף אַ בעטל, נישט געקאָנט, איינשלאָפֿן, ווייל די געדאַקען האָבן געדריקט אויף מיין געמיט און דאָס געווייף פֿון די שאַקאַין האָט זיך געטראַגן איבער די פֿעלדער פֿון עמק, און אין האַלבן דרימל האָבן מײַנע לעפֿצן געשעפֿטשעט דאָס וואָרט „התחדשות“. ווי איך וואַלט וועלן דערגרונטעווען דעם מיין און די באַזייטונג פֿון דעם מאַגישן וואָרט.

און איך האָב אומגעדולדיק געוואָרט אויף דעם ערשטן שיין פֿון אויפֿגייענדיקן טאָג, ווען אין דעם פֿענצטערל האָבן גענומען אַרײַנקוקן די הריי-גלבווע.

די זעלביקע פֿון אונדזער אַלטן, הייליקן ספֿר, די זעלביקע, וווּ די אַסיים האָבן געוויינט.

נאָרד־אַמעריקע

פּראָפּעסאָר פֿון פֿילאָנטראָפֿיע *

אויף עליס־אַנלאַנד, צום סדר, וואָס מען האָט אַנגערעכט פֿאַר די 130 פֿאַרהאַלטענע עמיגראַנטן, האָב איך אים געזען צום ערשטן מאל — אַ הויכער, אַ דאַרער, אַ בלאַסער, מיט אַ פנים פֿון אַ קליינ־שטעטלדיקן שוחטס אַ קעסט־איידעם.
„ד״ר ב. פּראָפּעסאָר“ — איז זיין נאָמען.
„פּראָפּעסאָר פֿון פֿילאָנטראָפֿיע“.

איך האָב פֿון אזאָ וויסנשאַפֿט, וואָס זאָל הייסן פֿילאָנטראָפֿיע, אין מיין לעבן נישט געהערט. נישטאָ, דאַכט זיך, אין אייראָפּע ערגעץ אין אַן אוניווערסיטעט אזאָ מין קאַטעדראַ פֿון פֿילאָנטראָפֿיע.
עס איז אַ פשוטע זאַך: איינער האָט געלט און אַ גוט האַרץ דערצו, אַדער ער האָט נישט קיין גוט האַרץ, נאָר ער האָט זיין געלט נישט ווי אַהינצוטאָן — גיט ער צדקה און ווערט אַ פֿילאָנטראָפּ. וווּ איז דאָ די וויסנשאַפֿט?

נאָר אַ קשיאָ אויף אַמעריקע! אַז מען קאָן אויפֿבויען וויאָרסטן־לאַנגע בריקן, וואָס הענגען ממש אין דער לופֿטן, און מען קאָן בויען הינזער, וואָס קראַצן ממש דעם הימל — וואָסער ווערט האָט עס צו מאַכן אַ נייע וויסנשאַפֿט?

איבעריקנס, זייענדיק אויף עליס־אַנלאַנד ביי דעם טרויעריקן סדר פֿון 130 פֿאַרביטערטע מענטשן, זינען מיר די מחשבות נישט געקומען אין קאָפּ אַרײַן.

עס איז געווען קאלאָמוטנע אויפֿן האַרץ, ווי מען זאָגט אין וואַלין.

* אין 1912 האָט נ. דאָס געשריבן.

אין אַ ווינטיקן, נאָסן פֿאַרנאָכט האָט אונדז די שיף אַריבערגע-
פֿירט צו דעם טרויעריקן אינדזל. מיר זינען דורכגעגאַנגען די גרויסע
לאַנגע שטינגן, וואָס זינען געמאַכט פֿאַר מענטשן, וווּ עס האָט זיך
געהערט דער ריח פֿון קאַרבאָל. זיי זינען אַלע געווען איצט ליידיק.
ביז זעקס אַ זייגער שטיקן זיך דאָ מענטשן און פֿעלקער, גרויס און
קליין, מענער און פֿרויען און קינדער, און זיפֿצן און מורמלען אויף
אַלערליי שפראַכן און דיאַלעקטן. זיי ווערן געשיקט פֿון איין שטינג
אין דער אַנדערער, טראַנספּאָרטירט דורך דער גרויסער דראַטענער
רושטאַוואַניע, וואָס עפֿנט זיך, און ווידער ווערט די דראַטענע טיר
פֿאַרשלאָסן, און זיי וואַרטן, וואַרטן. נאָך זעקס ווערט די גאַנצע
מענטשלעכע סטאַדע אַרנינגעיאַגט אין אַנדערע פֿאַרמאַכטע צימערן
צו שלאָפֿן — אויב נאָר זיי געפֿינען אַ שטיקל קאַלטן, האַרטן פּלאַץ
אויף דער פּאָדלאַגע. די שטינגן זינען איצט געווען ליידיק, און
נאָר דער שאַרפֿער ריח פֿון קאַרבאָל האָט עדות געזאָגט, אַז בייטאָג
איז דאָ פֿאַרגעקומען אַן אַנגעשטרענגטע אַרבעט און מען האָט גע-
מוטשעט מענטשלעכע קערפּערס.

די פֿאַרהאַלטענע עמיגראַנטן, אַזוי ווי זיי זינען דאָך אַרעס-
טירט, זינען געווען אָפּגעטיילט פֿון אונדז, די געסט. זיי זינען
געזעסן ביי באַזונדערע טישן. מיר — ביי אַ באַזונדערן. מיר האָבן
זיך דורכגעווערט, דאָס הייסט, מיר האָבן גערעדט, און זיי האָבן
געהערט; מיר האָבן געדרשנט און זיי האָבן געפּאַטשט בראַוואַ.

וויבאַל אַמעריקע, מוזט איר וויסן, איז אַ לאַנד פֿון פֿרײַען וואַרט,
און ביי יעדער געלעגנהייט רעדט מען דאָ, און מען רעדט, און מען
רעדט!

דאָ וועט איר נישט געפֿינען קיין מענטש, וואָס האָט אין זײַן לעבן
נישט געמאַכט מינימום 100 „ספּיטשן“ (רעדעס), סײַדן ער איז אַ
שטומער.

נאָר דעם ריכטיקן, כאַראַקטעריסטישן „ספּיטש“ האָט געהאַלטן
אונדזער פּראַפּעסאָר פֿון פֿילאַנטראָפּיע.

ער איז אויך „רעוורענד“ (ראבינער) און ער האָט געפראָוועט דעם סדר.

ער האָט זיך אויפֿגעהויבן פֿון אָרט און ער האָט אָנגעהויבן צו ריידן, און ביי די ערשטע ווערטער זינע האָב איך באלד באַמערקט, אַז ער איז דער געבוירענער „פּראָפֿעסאָר פֿון פֿילאָנטראָפֿיע“.

ער האָט גערעדט צו דעם אומגליקלעכן עולם, ווי דאָס וואַלט געווען אַ חבֿרה שנאָרערס און שלעפּערס, אַרויסגעגעבן פּריקאָזן*, ווי צו האַלטן זיך ביים טיש, און געגעבן זיי צו פֿאַרשטיין, אַז אויב וועמען פֿון זיי וועט אָפּגליקן אַראָפּצוקומען אין דעם דאָזיקן לאַנד, זאָל ער וויסן, וואָסער פֿרעז לאַנד דאָס איז, וואָסערע גוטע מענטשן דאָס זינען, און וואָס דאָס הייסט ציוויליזאַציע, און זיי זאָלן וויסן, ווי זיך צו האַלטן און, ווי אָפּצודאַנקען.

איך האָב מיך אינטערעסירט צו פֿרעגן וועגן דער פּערזענלעכ־קייט פֿון דעם פּראָפֿעסאָר, און מען האָט מיר געזאָגט, אַז ער איז זייער אַ וויכטיקע פּערזענלעכקייט אין ניו־יאָרק און שפּילט אַ זייער אָנגעזעענע ראַלע ביי די דייַטשע „יאָהודים“. מען רירט נישט קיין האַנט אין די גרויסע פֿענצטער אָן אים.

און איך האָב מער נישט געפֿרעגט, פֿון וואָנען עס האָט זיך גענומען אַזאָ שפּאַגל־נניע וויסנשאַפֿט, וואָס הייסט פֿילאָנטראָפֿיע.

אַז די גרויסע פֿענצטער ווילן, ווערט אַ פּרעזידענט אין לאַנד, און אַז זיי ווילן, ווערט אַ רעקטאָר אין אַן אוניווערסיטעט, און אַז זיי ווילן, ווערט אַ נניע וויסנשאַפֿט און אַ נניע קאָטעדרע.

געשטאַרבן אַ מאַטראָנע, וועלכע האָט זייער געהאַטן פֿון ד״ר ב., וואָס האָט אויך מסתּמא פֿיל פּערזענלעכע מעלות. האָט זי איבער־געלאָזט געלט פֿאַר דעם אוניווערסיטעט צו גרינדן אַ קאָטעדרע פֿאַר פֿילאָנטראָפֿיע, און ד״ר ב. זאָל זי פֿאַרנעמען.

פֿון וואָנען מען וועט נעמען די וויסנשאַפֿט, די לערנביכער, די סטודענטן, וואָס זאָלן זיין די אַמאַטאָרן צו הערן די לעקציעס פֿון

* (רוס) באַפעלן.

דער ננער וויסנשאַפֿט — דאָס זינען אַלץ קלייניקייטן. און געלט איז דאָ, איז אַלץ דאָ. דער פּראָפּעסאָר איז פּראָפּעסאָר, און באַקומט זיין געהאַלט, און דער אוניווערסיטעט האָט אַ קאָטעדראַ פֿאַר אַ ננער וויסנשאַפֿט.

די לעקציעס פֿון פֿילאַנטראָפּיע קומט קיינער נישט הערן, פֿאַר-שפּאַרט ער צו ליענען. דערפֿאַר אָבער גילט דער טיטל „פּראָפּע-סאָר“, כדי צוצוגעבן מער געוויכט דער פֿאַרביסענער אַסימילאַטאָ-ריש-יאַהודישער טעטיקייט פֿון דעם דערמאָנטן רעווענד. ער איז, נעמלעך, אַ פֿאַרביסענער אַסימילאַטאָר און אַ פֿאַרביסענער „יאַהודי“. די ייִדישע גאַס, דאָס ייִדישע ניו-יאָרק, קאָן אים פּמעט נישט. דאָ בליען און וואַקסן אינסטיטוציעס פֿון זייער אייגענעם איבערלעכען פּוּח. די „יאַהודים“ האָבן פֿאַרלוירן דעם קאַנטראָל איבער דעם נייעם לעבן. אָבער דאָרט, אין די הויכע פֿענצטער, פֿון וואָנען דער גאַלדענער רעגן גייט אויף שפיטעלער און מושבֿ-זקנים, דאָרט רע-פּרעזענטירט ער דאָס פֿאַלק, די מאַסע.

ער איז רעווענד און פּראָפּעסאָר פֿון פֿילאַנטראָפּיע, דאָס קלינגט אזוי שיין... און ווען ער קומט בעטן פֿאַר די אַרעמע ברידער, ווערט דאָס האַרץ פֿון דער מאַטראָנע ווייך ווי פּוטער, און אין דער צוואַה ווערט פֿאַרשריבן אַ ציפֿער מיט אַ דריי נולן בני דער זינט פֿאַר אַ מושבֿ-זקנים, צי אַ שפיטאַל.

דאָס זינען צוויי פֿאַרשידענע וועלטן, דאָס ייִדישע ניו-יאָרק און דאָס „יאַהודישע“. און יעדע האָט זיך אירע באַזונדערע טיפּן.

צוו יי דורות

עס איז אויף דער איסט-סייד, אַז איר גייט דורך די דילענסי, גרענד-סטריט, נאַרפֿאַלק, עסעקס אַזױו, זייער יידיש און יידישלעך. שרענדיקע שילדן מיט גרויסע יידישע אותיות: „מקוה פשרה לכל בני ישראל“, „בית המדרש הגדול“, „מואָױנג פיקטשערס“ (קינאַמאַטאָגראַף) און אין מיטן דערין ד״ר זשיטלאָױסקיס אַ פֿאַר-לעזונג, װיסאַצקיס טיי, פרמל-װױן, יידישע צײטונגען, קראַמען, בילד-לעך, טישלעך און יידישע שיכפוצערס.

יידן האַנדלען און װאַנדלען און יאַרידעװען.

די טישלעך זײנען פֿול מיט אַלערליי יידישע סחורות: קעמלעך, מעסערלעך, שנוראַװאַדלעס, העמדער און טיכלעך, אַלץ פֿאַרשטייט זיך, בחצי-חנם, און אויב איר װאַרפֿט אַן אויג אויף אַזאַ טישל, װעט נישט לאַנג געדױערן, ביז מען װעט אים אַנכאַפֿן פֿאַרן לאַץ. ייִדענעס קריגן זיך און שעלטן זיך, און — נישט קשה: אַמעריקע איז טאַקע אויף יענער זײט אַקעאַן, און פֿון דעסטװעגן, אַז ייִדישע װײבער קומען דאָ אַרײַן אין פעס, רײסן זײ זיך פֿאַר די האָר נישט ערגער װי אין שניפּישאַק, און דער „פֿאַליסמען“ שטייט אין דער זײט און קוקט — נישט זײן דאַגה. אַז מען פֿרעגט אים נישט, ענט-פֿערט ער נישט.

עס איז דאָס האַרץ פֿון דעם ייִדישן געטאַ, די מענטשן, װעלכע װױנען דאָ, האָבן זיך אַײנגעריכט אַ שניפּישאַק און אַן איישישאַק, האָבן זיך זײער „סאַסניעטי“, װאַס שטיצט זײ אין פֿאַל פֿון אַ קרענק, װאַס פֿאַרזאָרגט זײ בײם לעבן מיט אַ חזן אין שול און נאָכן טױט — מיט אַ שטיקל קרקע, און די דאָזיקע, „סאַסניעטי“ (חֲבֵרָה) פֿון „אַנשי בני האַצעפּלאַץ“, אַדער „אַנשי בני יריחאַמאָוקע אינדעפענ-“

דענט" (אומאָפּהענגיק) האָט אַ גבאי ראשון און אַ גבאי שני, נישט מער, וואָס דאָ הייסט דער גבאי ראשון — פרעזידענט, דער גבאי שני — ווינס-פרעזידענט, און זיי קיניגן ביידע צוזאַמען אויף דעם „ספעציעל-מיטינג" (ספעציעלע פֿאַרזאַמלונג). עס איז פֿיל מער אַר-דענונג ווי אויף אונדזערע אַסיפּות. אין די דאָזיקע „סאָסניעטיס" הערשט אַ ביסל צערעמאָניאַל, וואָס איז אַהער אַריבערגעטראַגן גע-וואָרן פֿון די אַרדנס. דער „ברודער פרעזידענט" זיצט אויף זיין שטול אין דער הויך אויף אַן עסטראַדע און פֿאַר אים — אַ קליין טישל און אַ האַמער; אַנטקעגנאיבער, אויף דער צווייטער זייט זאָל זיצט ברודער „ווינס-פרעזידענט", אויך אויף אַ פּסא-שלמה, הויך איבערן עולם. ווערט אַ ביסל אומרויק, גיט דער פרעזידענט אַ קלאַפּ מיטן האַמער און רעדט אַריבער אויף דיטשמעריש:

— „ברודער ווינס-פרעזידענט! קענטען זי נישט האַבען די אַרדנונג אין אירען ווינקעלע האַלטען קענען וואַלען?"
רופּט זיך אָן דער האַמער פֿון דער צווייטער זייט זאָל און דורך דעם רויך פֿון די ציגאַרן טראַגט זיך דורך די שטים פֿון ברודער ווינס-פרעזידענט:

— „ברודער פרעזידענט! איך האַבע די ברודער צום אַרדנונג גערופּען אין מײַנעם ווינקעלע געטהאַן".
און עס איז שטיל, און מען רעדט צו דער זאך, מען ברעכט זיך אַ ביסל די צונג אויף דיטשמעריש, צום סוף אַבער פֿאַרט מען אַרויס אויף מאַמע-לשון.

אויף דער גאָס איז מען אַבער נישט פֿייערלעך. ייִדן, קיין עיני-הרע, זינגען דאָ אַ סך און, גאָט צו דאַנק, מען מאַכט אַ לעבן. יאָרידע-וועט מען און מען קאַכט זיך, נישט נאָר מיט ייִדיש לשון, נאָר מיט אַלע ייִדישע תּנועות, פּוילישע און גאַליציאַנער זינגען-אונטער, ליט-וואַקעס סווישטשען מיט דער „סמך", און עס גייט אַ גאַנג.

די דאָזיקע מינים ייִדן, וואָס איר זעט דאָ, צווישן דילענסי און איסט-בראָדוויי, האָבן זיך פֿיל נישט געענדערט, נישט אינערלעך, נישט אויסערלעך.

און אויף נאָרפֿאַלק־סטריט, אַט־דאָ אין סאַמע רעכטן־געדיכטן, שטייט אַ ריזיקע געבנידע — די „פּאַבליק סקול“ (די פֿאַלקשול), און דריי אַ זייגער, ווען איר גייט דאָ דורך, וועט איר זען, ווי עס שיטן זיך אַרויס ייִדישע ינגלעך און מיידלעך, קליין און גרויס, און איר וועט זיי בשום אופֿן נישט דערקענען, אַז דאָס איז דער צווייטער דור פֿון אַט־די יידענעס און יידן.

געזונטע „באַיס“ (ינגלעך) און „גורלס“ (מיידלעך) מיט מוס־קולן, מיט אויפֿגעהויבענע קעפּ, האַרטע פּנימער און פֿרעכע, פֿרייע אויגן, און עס רעדט ענגליש־אַמעריקאַניש.

די „פּאַבליק־סקול“ — דאָס איז דאָס שטאַרקסטע און סאַליד־סטע, וואָס דער שטאַט האָט דאָ באַשאַפֿן. גוט אַזעקגעשטעלט, אומ־זיסט, אַפֿילו ביכער ווערן געגעבן בחינם, עכט־דעמאָקראַטיש. לויטן גניסט, מיט אַ גרויסער ליבע צו קערפּערלעכער דערצוינג, אויב אַמעריקע איז אַ שמעלץ־מאַשין פֿאַר פֿעלקער און ראַסעס, וווּ זיי ווערן איבערגעקאַכט און איבערגעפֿורעמט, איז די „פּאַבליק־סקול“ די פֿאַרעם, ווהיין דאָס צעשמאַלצענע מענטשן־מאַטעריאַל ווערט אַרזינגעגאַסן און קומט־אַרויס מיט אַן אַמעריקאַנער צורה.

אַט־דאָס יונגוואַרג לאַזט זיך אַרויס אויפֿן „סאַורד־פּלייס“, וווּ מען שפּילט פֿוטבאָל און מען לויפֿט און מען פֿלייט*, און אַרום שטייען די עלטערן און קוקן, ווי יענע הון, וואָס האָט אויסגעברייט ענטישע אייער**, בשעת זי האָט געזען אירע קינדערלעך אַפּשווימען אויפֿן וואַסער.

איך וויל די לייענערס נישט מאַכן פּעס ימיסטיש. דער צווייטער דור יידן איז גאַנץ ווייט פֿון אַסימילאַציע. קודם־פּל, אַן ערך 75.000 ייִדישע קינדער אין ניו־יאָרק, ווי מיך האָט פֿאַרזיכערט אַ מענטש, וואָס שטייט גאַענט צו דער „קהילה“, וואָס האַלט זיך ערשט ביים אַרגאַניזירן, באַזוכן „תּלמוד־תּורות“ נאַכמיטאַג. די ראַדיקאַלע קריזיס,

* באַסקירט, מ'פּאַרמעסט זיך אין באַקס. — ** קאַטשקע־אייער.

פֿון דער אַרבעטער־מאַסע, וואָס שיקן נישט די קינדער אין די תלמוד־תורות, אַסימילירן זיך אויך נישט. אזאָ אמעריקאַניזירטער בחור וועט צעשלאָגן דאָס פנים דעם ערשטן בעסטן אַנרישן, וואָס וועט שימפֿן יידן. ער ווייסט, אז ער איז אַ ייד און שעמט זיך ווייניקער דערמיט ווי בני אונדו, אָבער דאָס זינען אַנדערע יידן. עס איז גאָר אַ נוצער טיפ, אי אויסערלעך, אי אינערלעך, און וואָס דער דור וועט זיין — דאָס קאָן שוין קיינער נישט פֿאַרויסזאָגן.

על פי רובֿ גאָר ווערט דער אמעריקאַניזירטער בחור אָדער מיידל צוריק אַרבייטגעשעפט אין יידישן לעבן אַרניין, נאָך דעם ווי זיי ענדיקן די „פֿאַבליק־סקול“ אָדער גאָר די „היי־סקול“ (העכע־דע שול). דער פּוּח פֿון דעם גרויסן יידישן קיבוץ ציט אים צו זיך. ער לעבט צווישן יידן און רעדט אַפֿילו יידיש, כאַטש מיט אַן ענג־לישן אַקצענט און מיטן ענגלישן סינטאַקסיס.

עס איז מיר אויסגעקומען צו ריידן מיט אַזוינע עקזעמפּלאַרן יידיש. די אינטעליגענץ ווייסט דאָ נישט פֿון דער נאַרישער געוויינ־הייט צו שעמען זיך מיט יידיש. דער דעמאָקראַטיזם פֿון לאַנד און די פֿרײַהייט האָבן געבראַכט דערצו, אז איר וועט אַיך טרעפֿן מיט דאָקטוירים, אינזשיניערן, וואָס פֿאַרנעמען גרויסע רעגירונג־שטעלעס, מיט „דושאַדזשס“ (ריכטערס), און איר וועט מיט זיי אַפּפּלוידערן גאַנצע שעהען־יידיש. און אַט האָב איך געהערט פֿון די אמעריקאַני־זירטע, וואָס זינען געבוירן און דערצויגן אין דעם לאַנד, פֿראַנץ, וואָס האָבן מיר אויסגעזען ווילד: „איך בין גייענדיק“, „אַלע די קינדער“, „איך וויל צו גיין“, אַנשטאַט „איך גיין“, „אַלע קינדער“, „איך וויל גיין“. שולדיק איז דאָ די ענגלישע שפּראַך, פֿון וועלכער די פֿראַנץ זינען ווערטלעך איבערגעזעצט.

אַט אַזוי אומגעפֿער איז די לאַגע איצט. דער נוצער דור איז ווייט־ווייט פֿון דעם ערשטן, האָט אַנדערע געוויינהייטן, אַן אַנדער לשון אין מויל און אַן אַנדער פנים אַפֿילו. אויב מען זאָל גלייבן אַן אמעריקאַנער אַנטראָפּאָלאָג־סאַציאָלאָג, ענדערט זיך אַפֿילו דער גאַנ־צער טיפ, ווי די אויסמעסטונגען פֿון די קעפּ זאָלן דאָס האָבן באַוווּיזן.

אָבער — װאָס מיר זײַנען, זײַנען מיר, אָבער יידן זײַנען מיר, דאָס איז אַ נײַער טיפּ פֿון אַ ייד, מענטשלעך זייער געזונט. קערפּערלעך ווי געסטיק, נאַציאָנאַל — אַ גרויסער פֿראַגע-צייכן.
די קומענדיקע צענדליגער יאָרן וועלן אַלער קענען אָן ענט-
פֿער ברענגען אויף דעם פֿראַגע-צייכן...

צום ענד אַ קליינער אַנעקדאָט, וועלכער וועט אַנך אילוסטרירן דעם דאָזיקן תּהום, וואָס ליגט צווישן די צוויי דורות.
איך האָב אַ באַקאַנטן דאָקטער-מעדיצין, וואָס איז אויך אַ ייִדי-שער ליטעראַט, אַ ייִד פֿון ייִדנלאַנד, אַ ייִד מיט דער ייִדישער פֿראַגע, וואָס איז געווען שוין אין ארץ-ישׂראל און האָט ליב העברעיִש, און איז אַ גרויסער אַפּיקורס — קורץ, איינער פֿון אונדזערע, און ער האָט אַ בן-יחיד פֿון 14 יאָר, וואָס איז איצט אין דער „הניִסקול“ אויף דער נאַכט זיצט זיך דער פֿאָטער בײַ זײַנע ייִדישע „פּייפּערס“ (צײַטונגען) אָדער לייענט גאָר דאָס נײַע ביכל „השלוח“; און דער בן-יחיד לייענט די פֿערטע זײַט פֿון ענגלישן „פּייפּער“, נײַס פֿון ספּאָרט פֿון שווימען, לויפֿן, פֿוטבאָל און „פֿײַט“. איינער מישט זיך נישט אין צווייטנס „ביונעס“, עס איז דאָך אַמעריקע, און עס איז דאָך אַזאַ מין פֿרײַהייט, וואָס עלטערן האָבן די קינדער קיין דעה נישט צו זאָגן, ווערט דעם בן-יחיד לאַנגווייליק, וואָרפֿט ער אַוועק די צײַטונג אין קוקט זיך אום אין שטוב, צי איז נישטאַ ווער, מיט אַדעמען די מוסקלען צו פֿרובירן, ער געפֿינט קיינעם נישט, דער פֿאָטער איז קיין בעלן נישט אויף אַזוינע זאַכן, גייט ער צו צו דער מאַמען און וויל איר ווייזן, ווי מען „פֿײַט“, די מוטער איז אויך אַ ייִדיש וויבּל, אָבער פֿאַרט אַ מאַמעס האַרץ, טוט זי אים צוליב און „פֿײַט“ מיט אים, עס איז קאַמיש, צום סוף ציט זיך דער בן-יחיד אויס אויף דער קאַנאַפע מיט דער מינע פֿון אַ גרויסן פֿילאַסאָף, נעמט די 3 און די הענט און מאַכט פֿון זיך אַ קנויל.

איןמאל קומט דער בן-יחיד אהיים מיט א פריילעך פנים און
איז גלייך צוגעלאפן צום טאטן. מיר האבן גראד געהאט דעבאטירט
וועגן יידיש — לשון-קודש.

דער בן-יחיד האט ארויסגענומען א גאלדענעם מעדאל און
וויזט דעם פאטער, דאס האט ער היינט באקומען אין „סקול“. דער
בעסטער לויפער געווען אין א געיעגעניש פון די ניו-יארקער „היי-
סקולס“. ער האט געזונטע, פלינקע פיס.

— מזל-טוב דיר, טאטע!

אין א וויילע ארום זינען אנגעקומען די גרויסע ענגלישע אונט-
צייטונגען, און אונדזער בן-יחיד איז דארט אויסגעמאלט און זיין
ביאגראפיע איז באשריבן — איינער פון די העלדן פון טאג.
דער פאטער האט געלייענט און געצויגן מיט די אקסלען, און
בנאמנות, ער האט נישט געוויסט צי לאכן, צי פרייען זיך, צי אפשר
אפזיפצן: „בנים גדלתי“...

ער האט ערשט איצט געוויסט, פארוואס צוויי טעג נאכאנאנד
איז א שרעקלעכער ריח געשטאנען אין שטוב, דאס האט זיך דער
זון זינער געשמירט די מוסקולן מיט אזא זאלב.

און איצט, צי וועט איר גלייבן, אז דער דאזיקער פארפרעמדטער
בן-יחיד, וואס קען קוים א יידיש אות, עסט פסח נישט ביי זיין
פאטער אין ה'יו, ווייל דארט איז נישט פסחדיק-פשר? — עס איז
א פאקט.

דער דאזיקער קליינער ספארטסמען איז פרום, רעליגיעז, און
קיינער ווייטט אפילו נישט, פון וואנען עס איז צו אים געקומען.

אין רוסלאַנד

דער צוזאַמענשטויס אויף דעם „געזערד“ צוזאַמענפאַר *

דאָס איז געווען אַ היסטאָרישע נאַכט, און די מענטשן, וואָס זינען געווען ביי דער דיסקוסיע, וועלן זי לאַנג־לאַנג נישט פֿאַרגעסן. — אַזוינס האָבן מיר דאָ נישט געהאַט פֿאַר די לעצטע אַכט יאָר, זינט די באַלשעוויקעס רעגירן — האָבן מיר געזאָגט אומפאַרטיישע מענטשן.

דער אַונט האָט זיך אַנגעהויבן זייער מאַט און נישט אינטער־רעסאָנט. ווינשטיין האָט געהאַלטן אַ רעפֿעראַט וועגן דער באַציונג פֿון „געזערד“ (געזעלשאַפֿט פֿאַר ייִדישער ערד־אינאָרדענונג) צו די אויסלענדישע אַרגאַניזאַציעס, וואָס העלפֿן דער קאַלאָניאַציע, און זיין ריידן האָט דעם עולם זייער קנאַפֿ אינטערעסירט. אָבער אומגע־ריכטערהייט איז די דיסקוסיע אַוועק ווייט־ווייט, און עס האָט גע־שמעקט אין זאַל מיט פּולווער און מיט אויפֿרייס.

פּלוצלינג זינען אַרויפֿגעשווומען אין געדעכעניש די „אַלטע גור־טע צייטן“, ווען קיין דיקטאַטור איז נישט געווען, יענע צייטן, ווען מענטשן האָבן זיך געטיילט אויף פאַרטייען, און יעדע פאַרטיי האָט געהאַט די פֿרייהייט צו ריידן און אַגיתירן, ווען מענטשן אויף פֿאַר־זאַמלונגען פֿלעגן זיך קאַכן, ווען מיינונגען און שטאַנדפּונקטן האָבן זיך צוזאַמענגעטראַפֿן. ס'איז געווען אַ היסטאָרישער אַונט, נישט נאָר ווייל מען האָט גערעדט פֿרייער ווי געוויינטלעך, נאָר אויך ווייל דער אַונט איז געווען זייער אַנגעשטרענגט דראַמאַטיש. ס'איז גע־ווען אַ צוזאַמענשטויס פֿון ריכטונגען אין דער קאַלאָניאַציע גופּא.

* „מײן רייע איבער רוסלאַנד“, דערשינען ווי דער 5טער באַנד פֿון „געזאַמלטע שריפטן“, קולטור־ליגע, וואַרשע 1928, קאַפיטלען 10אָאָא און 10אָאָא. נאַמבערג האָט באַזוכט ראַטנפֿאַרבאַנד אין 1926.

און דאָס אינטערעסאַנטסטע פֿון דעם צוזאַמענשטויס איז געווען, וואָס די נאַציאָנאַלע ריכטונג האָבן רעפּרעזענטירט — „די גוים“; פֿאַרקערט, די אַנטי-נאַציאָנאַלע אָדער נישט-נאַציאָנאַלע האָט רע-פּרעזענטירט — די יעווסעקציע.

פֿאַרזאַמלונגען אין ראַטנפֿאַרבאַנד פֿאַרלויפֿן איצט זייער מאַך-נאַטאַן, גרוי-וואַכעדיק. מען איז געוואָרן זייער פּראַקטיש, זייער זאַך-לעך. מען אַנטלויפֿט פֿון פֿראַזעס, ווי פֿון אַ ביזן שד. מען היט זיך פֿון שיינריידיעריי. יעדע רעדע איז אַנגעפּיקעוועט מיט ציפֿערן, מיט פֿאַקטן. מען פֿילאָסאָפֿירט נישט — און עס איז נישטאָ וואָס; מען פּאלעמיזירט נישט — נישטאָ קעגן וועמען. עס רעדט שטענדיק נאָר אייך צד — די דיקטאַטור. און איר ריידן איז טאַט. אַזוי זאָל עס זיין און אַזוי וועט עס זיין.

צי איז דאָ נאָך אַ צווייטער צד, וואָס האָט עפעס צו זאָגן? מסתּמא איז ער דאָ, מסתּמא וואַלט ער געווען. אָבער דער צווייטער צד קען גאַרנישט טאָן, קען נישט ריידן און ממילא האָט ער אויפֿגעהערט צו טראַכטן.

דער צווייטער צד — דער אומפּאַרטייִשער — לאָזט זיך פֿירן. דאָס איז אַ גאַנץ גרויסע מאַסע אינטעליגענטן, וואָס לאָזט זיך באַ-אַינפֿלוסן. דער מענטש איז אַזאַ באַשעפֿעניש, וואָס וואַרפֿט-אַראָפּ פֿון זיך אַלץ, וואָס שטערט אים זיין עקסיסטענץ, און דער מענטש (דער אומפּאַרטייִשער) פֿילט דאָ אינסטינקטיוו, אַז פֿון זיין טראַכטן קען קיין גוטס נישט אַרויסקומען, נישט פֿאַר אים, נישט פֿאַר קיינעם. מיט זיין טראַכטן וועט ער דערפֿירן נאָר דערצו, וואָס ער וועט זיין אין אַ שטענדיקן קאַנפֿליקט מיט זיך אַליין; ווייל ווייטער פֿון טראַכט-טעניש וועט עס נישט גיין. ווער וויל דאָס זיין און דער ראַלע פֿון אַ האַמלעט אַלע טעג און אַלע נעכט פֿון אַ גאַנץ יאָר?

לאָזט ער צו, אַז די קאָמוניסטן זאָלן שוין דערפֿילן פֿאַר אים אויך די פֿונקציע פֿון טראַכטן.

די ייִדישע אַזוי גערופֿענע אומפּאַרטייִשע אינטעליגענץ „סימפּאַ-“

טיזירט", אויב מען קען זיך אזוי אויסדריקן, מיט אַ טרוקענער, קאל-טער, טייט-בלייכער „סימפאטיע", מיט די קאָמוניסטן.

דאָס וואָס אין רוסלאַנד פֿלעגט מען רופֿן די ייִדישע געזעל-שאַפֿטלעכקייט — נישטאָ אַזוינע מער. צו אַרבעטן ווערט גערופֿן יעדער, און יעדער טוט גערן די אַרבעט אין „געזערד"; מען האָט זיך פֿשוט געוואָרפֿן אויף דער אַרבעט. ביז 60.000 מיטגלידער זאָל איצט דער „געזערד" פֿאַרמאָגן, און פֿון זיי איז די גרויסע מערהייט אומפֿאַרטיישע; אַפֿילו ציוניסטן און אַרטאָדאָקסן באַטייליקן זיך. מען האָט זיך אַנגעשפּאַנט אין דער אַרבעט, ווייל זי איז אַ לעבעדיקע און אַ פֿרוכטבאַרע. די קאָמוניסטן האָבן איבער דער אַרבעט די השגחה, אַזוי ווי אומעטום. אַזוי ווי ס'איז איצט אַנגעפֿירט אין ראַטנרוסלאַנד. דער „ספּעץ" (ספּעציאַליסט) פֿירט די אַרבעט, ער איז דער „זאַמיעסטיעל" (שטעלפֿאַרטערטער), און איבער אים שטייט אַ קאָמוניסט, וואָס דאַרף גראַד נישט פֿיל צו פֿאַרשטיין פֿון דער אַרבעט, אָבער ער גיט אַכטונג, אַז די ליניע און די פֿאַליטיק פֿון דער קאָמוניסטישער פֿאַרטיי זאָל דורכגעפֿירט ווערן. אַזוי האָט מען זיך שוין אַנגעלעבט אין ראַטנפֿאַרבאַנד, און קיינעם פֿאַלט נישט אַנן צו זיין אומצופֿרידן דערמיט.

דער אומפֿאַרטיישער מוז זיך שטענדיק האַלטן אין די גרע-נעצן פֿון דער פֿראַקטיק, פֿון די טאַג-טעגלעכע פֿראַגן. די פּער-ספּעקטיוון פֿון דער אַרבעט, די אַלגעמיינע ליניע — דאָס געהער נישט צו אים. די קאָמוניסטישע פֿאַרטיי, רייך און שרײַב — די ייִדישע סעקציע, זי אַליין האָט דאָס צו טאָן — דיקטאַטור!

און דאָ מיטאַמאָל האָט עס אויסגעשאָסן, אַזוי ווי פֿון אונטער אַ ווולקאַן, די ייִדישע געזעלשאַפֿטלעכקייט! זי איז פּלוצלינג לעבע-דיק געוואָרן און האָט באַקומען לשון. ס'איז אַוועק אַ הייסע דעבאַטע, אָבער אַזוי מיטן גאַנצן קנאַק. און דער עולם האָט געהאַרט און גע-האַרט, און האָט נישט געגלויבט די אייגענע אויערן.

צי זינען אַנגעקומען „משיחס ציטן"? בראַגין, דער אומפֿאַר-

טייזשער, שטייט אויף דער טריבונע, און ווי אַ גלנצער מיט גלנצע רעדט ער צו די „יעווסעקעס“:

— איר זינט נאָכשלעפערס! איר האָט קיין מאָל נישט געהאַט קיין פּלאַן! איר האָט נאָר צוגעלייגט אַנער שטעמפל צו געשעענע זאַכן. די באַוועגונג פֿון יידן צו גיין אויף ערד איז אַנך איבערגע-וואַקסן. אַז מען האָט אַנך געזאָגט פֿאַר עטלעכע יאָר, אַז ס'איז מעג-לעך צו באַזעצן הונדערט טויזנט ייִדישע פֿאַמיליעס אויף ערד, האָט איר געשריגן, אַז דאָס זינען חלומות. געפֿערלעכע, קליינבירגערלע-כע, נאַציאָנאַליסטישע, טעריטאָריאַליסטישע אַטאַפּיעס! איצט, אַז די באַוועגונג איז אויסגעוואַקסן, האָט איר אַליין שוין גענומען ריידן פֿון הונדערט טויזנט פֿאַמיליעס. אָבער איצט, מיט דעם דערפֿאַלג פֿון דער אַרבעט, איז אויך די פֿערספעקטיוו אויסגעוואַקסן. איצט מוז מען אויפֿהייבן די לאַזונג; אַ ייִדישע טעריטאָריע, אַ ייִדישע רעפּוב-ליק, אַ ייִדישע נאַציאָנאַלע באַזע. קומט מען און מען זאָגט אַנך דאָס, שריינט איר, אַז דאָס איז טעריטאָריאַליזם. איר זינט נישט קיין פֿיר-רערס, איר שלעפֿט אַנך נאָך, און אויף אַנך ליגט דאָך דער חוֹב צו זיין די פֿירערס, אויף אַנך, די קאָמוניסטן. ווייל... ווייל... ווייל... און דאָ האָט דער עולם שוין אַליין געמוזט זיך אַנשטויסן פֿאַר וואָס — דערפֿאַר, ווייל, ווען אַן אַנדערער זאַל וועלן אַנפֿירן, וועט מען אים געבן איבער די הענט.

אַט אַזוי האָט בראַגין, דער אומפֿאַרטייזשער, געדונערט פֿון דער טריבונע, און איז אַרײַן אין פּאַטאַס. און אַז ער האָט געענדיקט, האָט דער זאַל געהילכט פֿון בראַוואָס. די „יעווסעקעס“ טשעמערינ-סקי, אסתר פֿרומקין, ליטוואַקאָו, זינען געזעסן ווי אויף פֿייערדיקע קוילן... מען האָט זיך געשושקעט.

בראַגין איז שײַער נישט אויסגעוואַקסן דער העלד פֿון טאַג. ער האָט גערעדט מיט פֿייער און איבערצניגונג. די אומעטיקייט פֿון ציפֿערן, די גרויקייט פֿון די חשבונות וועגן גרויסע צי קליינע הייזער, צוויי קי מיט איין פֿערד, צי פֿאַרקערט, צוויי פֿערד מיט איין קו, אַט די גרויע זאַכלעכקייט איז פֿאַרשוונדן. דער זאַל איז געווען

געפאקט. אין די קלוארן איז קיינער נישט געבליבן. די שפאנונג איז געוואקסן.

בראגין אליין איז איינער פון די שענסטע טיפן פון דער „ידי-שער געזעלשאַפֿטלעכקייט“. א גוטער רעדנער, א טעמפעראַמענטפֿולער, און פֿון זיין אמאָליקער צוגעהערקייט צו דער ציוניסטישער פּאַרטיי איז אים געבליבן זייער פֿיל נאַציאָנאַלער פּאַטאָס. ער איז אויפֿריכטיק, נישט איבעריק דיפּלאַמאַטיש, און טרעפֿט אין פינטל אַרײַן.

די רעדע איז פֿאַקטיש געווען אַ באַשולדיקונגס-אַקט קעגן די „יעווסעקעס“. קעגן זייער באַגרענעצטקייט און טעמפּקייט, וואָס האָט זיי געמאַכט אזוי פֿרעמד און אָפּגעריסן אין דער ייִדישער גאַס. אזוינע רעדעס קאָנען נישט דערלאָזט ווערן אין ראַטנפֿאַרבאַנד. דאָס איז קלאַר. ווייל דאָס איז קעגן דער גאַנצער סיסטעם. שלעכט צי גוט, אָבער דער ראַטנפֿאַרבאַנד עקסיסטירט, און האָט בשום אָפֿן נישט בדעה אויפֿצוהערן צו עקסיסטירן. פֿאַרקערט, ער וויל דעראַ-בערן די וועלט. און דער ראַטנפֿאַרבאַנד קאָן זיך האַלטן נאָר מיט דעם פּוח פֿון אַ דיקטאַטור. דאָס ווייסט יעדערער, און די קאָמוניסטן וועלן אַנד דאָס נישט באַהאַלטן. זיי זאָגן עס אָפֿן און פּריידיקן עס אָפֿן. וואַלטן זיי געקאַנט אָפּלאָזן די לייצעס, איינפֿירן פֿרײַהייט, וואַלטן זיי דאָס געוויס געטאָן. און מיטן גרעסטן פֿאַרגעניגן וואַלטן זיי דאָס געטאָן. קיין רשעים זײַנען זיי נישט. זיי קאַנען נישט דער-לויבן קיין פֿרײַהייט, ווייל מיט דעם וועלן זיי די גאַנצע סיסטעם, די גאַנצע געביידע פֿון דער ראַטן-אַרדענונג שטעלן אין ספּנה. איך מייך, אַז אין דעם טאָג, וואָס אין ראַטנפֿאַרבאַנד וואַלט אָפּגעשאַפֿט געוואָרן די דיקטאַטור און די מענטשן וואַלטן באַקומען די פֿרײַהייט צו ריידן, שרייבן און אַגיטירן, וואָס זיי ווילן, אין דעם טאָג וואַלטן די ערשטע גליקלעכע געווען גראַד די פֿירערס פֿון דער קאָמוניסטי-שער פּאַרטיי, דעמאָלט וואַלטן זיי געפֿילט, אַז זיי זײַנען באַמת שטאַרק... אָבער דערצו איז ווײַט... זייער ווײַט. (לאַמיר זיך נישט פֿאַרנעמען מיט קיין נבֿיאות אויף דער צוקונפֿט).

דעריבער טאָקע האָב איך נישט איבערגעטריבן, ווען איך האָב אָנגעהויבן דערפֿון, אַז דאָס איז געווען אַ היסטאָרישע נאָכט. אָבער מיינט נישט, אַז די „היסטאָריע“ האָט טאָקע געמאַכט דער אומפּאַרטייִשער בראַגין. דאָס וואָלט נישט געווען פֿאַר זינע פּוחות. בראַגין איז טאָקע אַ מענטש מיט פֿאַרדינסטן. ס'איז אַ סבֿרה, אַז לענין אליין האָט פֿון אים געהאַלטן. ער איז אַ מענטש מיט פּראַ-יעקטן, מיט פֿאַנטאַזיע, מיט געוואַנטקייט, און לענין האָט ליב געהאַט אַזוינע מענטשן. ער האָט זיי אויסגעזוכט, וווּ נאָר ער האָט געקאַנט. לענין איז געווען אַ דאָקטרינער, אָבער ער האָט דערביי אַרויסגעוויזן אַ מערקווערדיקן חוש פֿאַר דער ווירקלעכקייט. און ער האָט געקאַנט צוקלעבן מענטשן.

בראַגין איז געווען דער איניציאַטאָר פֿון דער „אַלפֿאַרבאַנדישער לאַנדווירטשאַפֿטלעכער אויסשטעלונג“. ער האָט געמאַכט דעם פּראַ-יעקט און לענין האָט אונטערגעשריבן — „אַדאַבריאַיאַ“ (איך געפֿין פֿאַר גוט), און דער פּראַיעקט איז אויסגעפֿירט געוואָרן. בראַגיןען געהערט אויך דער פּראַיעקט וועגן אַ ייִדישער רעפּובליק, אויף וואָס ער האָט געזאַמלט חתימות פֿון אַלע קאָמוניסטישע גדולים, צווישן זיי אויך טראַצקי. ער שרייבט אַרטיקלען אין די אָנגעזעענסטע פּאַר-טייִצייטונגען. בראַגין איז אַן אייגענער מענטש, אָבער נישט קיין קאָמוניסט. און צען אַזוינע ווי ער וואָלטן נישט געקאַנט אַזוי אַרויס-טרעטן עפֿנטלעך און מיט אַזא דרייסטקייט, ווי ער האָט דאָס געטאָן, ווען ער וואָלט נישט געוואָסט, אַז ער האָט הינטער זיך ברייטע, זייער ברייטע פּלייעס, אויף וועלכע ער קאָן זיך אָנשפּאַרן. נישט קיין אַנדערע ווי דעם פֿאַרזיצער פֿון „ווציק“, קאַלינין, און דעם מיטגליד פֿון דעם אייגענעם „ווציק“, לאַרין, האָט ער געהאַט אויף זיין זינט. לאַרין, דער פֿאַרזיצער פֿון איצטיקן צוואַמענפֿאַר, איז נישט בראַגין. ער איז אַן אַלטער קאָמוניסט, איינער פֿון די אינטעליגענט-סטע קעפּ אין ראַטנפֿאַרבאַנד. ער איז געזעסן בנים טיש און מיט זיין געליימטער האַנט (אַ פֿאַראַליזירטער) האָט ער אונטערגעשפּאַרט זיין קאַפּ. לאַרין (זיין נאָמען איז לוריע) איז אַ טיפּישער אינטעליגענט

פֿון ייִדישער אָפּשטאַמונג, דורך און דורך אַסימילירט. ער איז אַ געמיש פֿון רוסישער קולטור און גוט ייִדיש בלוט. אויף זײַן פּנים שפּיגלט זיך אָפּ דער אָדעל פֿון אַלטע ייִדישע רבנים, צוזאַמען מיט דער שאַרפֿקייט פֿון אַ קעמפֿער. זײַן פּאַראָליו, זײַן קערפּערלעכע גע־בראַכנקייט שטרעכט נאָך מער אונטער. זײַן גניסטיקייט. צווישן אים און די יעווסעקעס איז משמעות קיין מאָל נישט געווען קיין שלום (און ווער וואָלט געקאָנט לעבן מיט זיי בשלום?) — אָבער אויף דעם צוזאַמענפֿאַר האָט זיך אַרויסגעוויזן דער גאַנצער תּהום, וואָס טיילט זיי פֿונאַנדער.

פֿון איין זײַט איז געשטאַנען קאַלינין, וואָס זײַן רעדע מיט אַ טאָג פֿריער האָט שטאַרק באַטאַנט דעם נאַציאָנאַלן מאַמענט אין דעם גאַנצן ענין פֿון דער קאַלאָניאַציע. אַט־די רעדע האָט די יעווסעקעס אַרײַנגעבראַכט אין אַ שרעקלעכער צערודערונג, אַז זיי זײַנען גע־שפּרונגען פֿון דער הויט און זיי האָבן אַליין נישט געוואָסט וואָס צו טאָן. קאַלינינס רעדע איז דורך די יעווסעקעס פֿאַרהאַלטן געוואָרן גאַנצע צוויי טעג, — דאָס איז אַ פֿאַקט. ערשט אויף איבערמאַרגן איז די רעדע געווען אין די צײַטונגען, נאָכדעם ווי זי איז צענזורירט גע־וואָרן אויף זייער אַ שטרענגן אָפֿן. פֿון איר זײַנען אַרויסגעוואָרפֿן געוואָרן די אַלע שטעלן, וואָס זײַנען נישט געפֿעלן געוואָרן די יעו־סעקעס. ערשט אין 10 טעג אַרום האָט קאַלינין, דער העכסטער אָפֿי־ציעלער פֿאַרשטייער פֿון ראַטנפֿאַרבאַנד, באַקומען די געלעגנהייט אָפּצודרוקן זײַן רעדע, ווי זי איז גערעדט געוואָרן.

אויף דעם זעלביקן באַדן, וואָס קאַלינין, שטייט און איז גע־שטאַנען לאַרין.

אַנטקעגן איז געשטאַנען די „אַלטע גוואַרדיע“, דאָס צענטראַל־ביוראָ פֿון דער ייִדישער סעקציע בײַ דער קאָמוניסטישער פּאַרטיי, וואָס פֿאַר זיי איז דער נאַציאָנאַליזם פֿון די „גוים“, קאַלינין און לאַרין, געווען טרויף, ציוניסטיש, קליינבירגערלעך, ראַטן־אַחד־העמזים, און נאָך און נאָך. זיי האָבן די רעדע פֿון קאַלינינען צום ערשטן פֿאַר־האַלטן, דערנאָך געקריצט, ביז זי האָט ענדלעך באַקומען די דער־

לויבעניש (מסתם פֿון דער העכסטער אינסטאָנץ, פֿון דעם פּאָליטישן ביוראָ פֿון דער קאָמוניסטישער פּאַרטיי) צו זײַן געדרוקט. אינערלעך האָט דער קאַמף שוין לאַנג אויסגעבראַכן און בראַגין האָט געוואָסט, אַז ער האָט זיך אויף וועמען אָנצולענען.

דער קאַמף צווישן לאַרינען און בראַגינען פֿון איין זײַט און די יעווסעקעס פֿון דער צווייטער זײַט האָט זיך געענדיקט מיט דעם נצחון פֿון די יעווסעקעס. לאַרין און בראַגין זײַנען מער נישט אין דער פֿאַרוואַלטונג פֿון „געזערד“; בלויז אין ראַט זײַנען זיי פֿאַרבליבן. דער נצחון איז אָבער געווען בלויז אַ פֿאַרמעלער. די גאַנצע צײַב פֿון די יעווסעקעס וואַלט דאָך געמוזט אַוועק, ווען זיי וואַלטן פֿאַרמעל נישט אויסגעפֿירט. אין אמתן אָבער זײַנען זיי געשלאָגן און פֿילן זיך געשלאָגן. דער פֿאַקט איז, אַז זיי האָבן קאַלינינס רעדע צוערשט גוט אַרומגעשניטן און אַרויסגעוואַרפֿן פֿון איר אַלע שטעלן, וואָס האָבן געשמעקט מיט „נאַציאָנאַליזם“, און דאָך איז די רעדע דערנאָך (מיט דער הספּמה פֿון פּאָליט-ביוראָ) געווען אָפּגעדרוקט אין גאַנצן פֿאַרנעם אין די אָפֿיציעלע סאַויעטישע צײַטונגען. דאָס אַליין ווײַזט שוין, אַז קאַלינינס שטאַנדפּונקט האָט געקראַגן די אָפֿיציעלע הספּמה.

זאָל מען אָבער נישט מיינען, אַז דאָ האָט זיך געהאַנדלט וועגן דעם, צי מען זאָל אויסרופֿן איצט אַ „ידישע רעפּובליק“, צי נישט, קיינער האָט דאָס נישט געפֿאַדערט. אַלע זײַנען אייניק דערין, אַז איצט איז צו פֿרי צו וואַרפֿן די לאַזונג פֿון אַ ייִדישער רעפּובליק. דאָס וואַלט געוויס געשמעקט מיט אַוואַנטורע. די לערך 25 טויזנט ייִדישע משפּחות (ביז 150.000, נפֿשות) פֿון ייִדישע קאַלאָניסטן, זײַ בען צעזײַט און צעשפּרייט, פֿון ווינרוסלאַנד ביז קרויזאַראַג, כּערסאַן, אַדעסער געגנט, ביז קרים, אומעטום זײַנען די ייִדישע ערדן קליינע נדולען צווישן אַ ים פֿון נישט-ייִדן, נאָר אויף צוויי ערטער, אין

קריוואַראַגער ראַיאָן און כערסאָנער, זינען פֿאַראַן גרעסערע מאַסיוון, פֿון עטלעכע צענדליק קילאָמעטער לענג און אַ 15 קילאָמעטער ברייט. אין קרים האָט זיך עס ערשט אָנגעהויבן און די לאַגע איז דאָרט נאָך נישט אין גאַנצן קלאָר. ס'איז נאָך נישט קלאָר, וויפֿל מען וועט דאָרט קענען באַזעצן און ווי ווייט דאָרט איז מעגלעך אַ גרע-סערער קאָנצענטרישער ישובֿ — אַ נאַציאָנאַלע באַזע.

אַט וועגן דער נאַציאָנאַלער באַזע האַנדלט עס זיך, אַרזינצור-ברענגען אין דער גאַנצער באַוועגונג דעם פּאַטאָס, נישט נאָר פֿון עקאָנאָמישער הילף, נאָר פֿון נאַציאָנאַלער בוינוג, קאָנצענטרירונג פֿון די ייִדישע מאַסן, פֿדי צו שאַפֿן די מעגלעכקייט פֿון אַ נאַציאָ-נאַלן קיום.

אַט־דאָס טאַקע, דער נאַציאָנאַלער מאַמענט פֿון דער גאַנצער באַוועגונג, איז פֿאַר די יעווסעקעס געווען טריף, וואָס טריף הייסט. מאַסיוון, גרויסע ערד־שטחים, דורכויס באַזעצט מיט יידן, האָבן זיי אויך געוואַלט (כאַטש זיי האָבן דאָס נישט געטאָן, ווייל, ווי בראַגין האָט ריכטיק געזאָגט, נישט זיי האָבן געפֿירט די באַוועגונג, נאָר זיי האָבן זיך נאָך איר נאַכגעשלעפט), אָבער מאַסיווירט האָבן זיי עס דערמיט, ווייל בני מאַסיוון, בני אַ קאָנצענטרירטער קאָלאָניזאַציע, איז די אַרבעט גרינגער, מען שפּאַרט־אַינן מי און באַאַמטע, די הוצאות וועלן זיין ווייניקער ווי בני צעשפּרייטער, צעוואַרפֿענער קאָ-לאָניזאַציע. פֿון אַ נאַציאָנאַלער באַזע האָבן זיי נישט גערעדט און נישט געלאָזט ריידן, און אַז יעווסעקן לאָזן נישט, רעדט מען נישט. עס פֿאַרשטייט זיך, האָבן זיי געזאָגט, אויב אַ גענוגנדיקע צאָל יידן וועלן זיך באַזעצן אויף איין אָרט, קומט זיי, לויט די געזעצן פֿון דעם ראַטנפֿאַרבאַנד, אַ זעלבסט־פֿאַרוואַלטונג, די זעלבסט־פֿאַר-וואַלטונג קאָן אויסוואַקסן מיט דער צייט, מיט דעם וואַקסן פֿון דער צאָל יידן, צו אַ ראַיאָן־פֿאַרוואַלטונג, ביז צו אַן אויטאָנאָמער געגנט און ביז צו אַ רעפּובליק, אויב ס'וועט זיין, וועט זיין, און אויב נישט — נישט. אונדזער אויפֿגאַבע איז נישט אַפּצוהיטן די עקסטיטענץ פֿון ייִדישן פֿאָלק, דאָס זינען קליינבירגערלעכע, שאַוויניסטישע גענג.

די ייִדישע קאלאָניזאַציע — טענהן זיי — איז נישט קיין ייִדי-
שער ענין, נאָר אַ סאָויעטישער. סאָציאַליסטישע בויִנג איז עס.
אַ גרויסע צאָל בירגער פֿון ראַטנפֿאַרבאַנד זיינען געבליבן הענגען אין
דער לופֿט און האָבן פֿאַרלוירן די מעגלעכקייטן פֿון פרנסה, דאַרף
מען זיי אינאַרדענען. אַרדנט מען זיי אַזן אין די פֿאַבריקן צו ביס-
לעך און צו ביסלעך אויף דער ערד. בליבנדיק אין די קליינע שטעט-
לעך, שטעלן מיט זיך פֿאַר די ייִדישע מאַסן, וואָס זיינען אַרויסגע-
שטויסן געוואָרן פֿון זייערע עקאָנאָמישע פּאָזיציעס, אַ ספּנה פֿאַר
דעם לאַנד. זיי וועלן געשטופּט ווערן צו באַשעפֿטיקן זיך מיט אַלערליי
נישט-לעגאַלע און נישט-פּראָדוקטיווע פרנסות, מיט שמוגל וכדומה.
דעריבער איז די גאַנצע אונטערנעמונג אַ סאָויעטישער ענין, אַן
אַלגעמיינער, נישט קיין ספּעציעל-ייִדישער.

אַזוינע ווערטער, ווי בויען אַ ייִדישע נאַציאָנאַלע באַזע, ווי
שטרעבן צו דערהאַלטן דעם קיום פֿון דער ייִדישער אומה, זיינען פֿאַר
די יעווסעקן געווען די גרעסטע אפיקורסות.

איצט לאַמיר הערן, וואָס קאַלינין האָט געזאָגט אין זיין באַ-
רימטער רעדע. זי איז פֿול און איבערפֿול מיט דער אפיקורסות.
עס פֿאַרשטייט זיך, אַז קאַלינין, ווי אַ קאָמוניסט און מאַרקסיסט,
מאַכט נישט אַוועק מיט דער האַנט דעם עקאָנאָמישן מאַמענט. ער
איז דער סאַמע וויכטיקסטער. אָבער דערבני האָט ער זיך דערלויבט
צו זאָגן אַזוינע ווערטער, וואָס יעדן יעווסעק האָט זיך געוואָלט מיט
דער האַנט פֿאַרשטאַפּן די אויערן, פּדי נישט צו הערן די דאָזיקע
אפיקורסות אין די דאָזיקע שאַנד.

אַט וואָס קאַלינין האָט צווישן אַנדערן געזאָגט:

„פֿאַר דעם ייִדישן פֿאָלק שטייט אַ גרויסע אויפֿגאַבע — אַפּצו-
היטן זיין נאַציאָנאַליטעט, און צוליב דעם איז לייטיק אַריבערצופֿירן
אַ באַדייטנדיקן טייל פֿון דער ייִדישער באַפֿעלקערונג אין אַן איינגע-
זעסענעם פּויערנטום, אין אַן ערד-אַרבעטער־ישער, קאָמפּאַקטער באַ-
פֿעלקערונג, וואָס זאָל ציילן מינדסטנס עטלעכע הונדערט טויזנט. נאָר
ביי אַזעלכע באַדינגונגען קאָן די ייִדישע מאַסע האַפֿן אויף אַ ווייטע-

רער עקסיסטענץ פֿון איר נאַציאָנאַליטעט. דאָ שטייט פֿאַר דעם ייִדישן פֿאַלק אַ גרויסע אויפֿגאַבע און פֿאַר איר דורכפֿירונג זײַנען נײַטיק גרויסע אָנשטרענגונגען און מי מצד די מאַסן, וואָס זײַנען נישט גע- וווינט צו ערדאַרבעט.

און אויף אַן אַנדער אַרט האָט קאַלינין געזאָגט:

„אין קעגנזאַץ צו דער אַסימילאַציע, וואָס פֿאַרכאַפט יעדעס קליין פֿאַלק, וועמען עס פֿעלט נאַציאָנאַלע אָנטוויקלונג. — האָט זיך אין די ייִדישע מאַסן אָנטוויקלט דאָס געפֿיל פֿון זעלבסטדערהאַלטונג, דער קאַמף פֿאַר דער נאַציאָנאַליטעט. עס איז קיין ספֿק נישט, אַז די שאַפֿונג פֿון ערד-אַרבעטער־ישע קאַמועס, דאָס אָרגאַניזירן פֿון פּויל- ערשטער ערד-אַרבעטער־ישער ווירטשאַפֿט, איז בײַ די איצטיקע קאַנ- קרעטע באַדינגונגען אײַנער פֿון די שטאַרקסטע מיטלען אויף צו דער- האַלטן די ייִדישע נאַציע ווי אַ נאַציע. איד זאָג, אַז אין יסוד פֿון דער דערשיינונג ליגט זײַ עקאָנאָמישע טאַרעבונג, און דו רעגירונג פֿון די ראַטן, אײַנזאַרדענענדיק די ייִדישע שטאַטישע און שטעטלשע אַרעמקייט אויף דער ערד, פֿאַרשטייט זיך, שטעלט זיך נישט דעם ציל דורך דעם צו דערהאַלטן. די ייִדישע נאַציע אומאַפהענגיק פֿון איר ווילן. (מײַן קורסיוו).“

אַבער נישט נאָר די אפיקורסות אַליין האָט קאַלינין געזאָגט. ער האָט זיך אויך דערלויבט צו רייזן ברייט און אויספֿירלעך וועגן דעם אַנטיסעמיטיזם, וואָס וואַקסט אין רוסלאַנד, אַט וועגן דעם נײַעם טיפֿ פֿון סאַויעטישן אַנטיסעמיטיזם, וואָס איז אויסגעוואַקסן אויף דעם באַדן פֿון דעם נײַעם לעבן און די נײַע אַרדענונגען.

ער האָט צווישן אַנדערן געזאָגט:

„ווי אַזוי האָט זיך צוגעהלעפֿט (צו די אַרבעטערס און פּראַלעריס) דער אַנטיסעמיטיזם? פֿאַרוואָס איז די רוסישע אינטעליגענץ, משמעות, נאָך מער אַנטיסעמיטיש ווי זײַ אין געווען אין די צײַטן פֿון צאַריזם? דאָס איז גאַנץ נאַטירלעך. אין די ערשטע טעג פֿון דער רעוואָלוציע האָט זיך אין קאַנאַל פֿון דער רעוואָלוציע געוואַרפֿן די אינטעליגענ- טישע און האַלב-אינטעליגענטישע שטאַטישע ייִדישע מאַסע... אין

דעם מאַמענט, ווען אַ גרויסער טייל פֿון דער רוסישער אינטעליגענץ איז אַוועק, האָט זיך דערשראָקן פֿאַר דער רעוואָלוציע, פֿונקט אין דעם מאַמענט האָט זיך די ייִדישע אינטעליגענץ אַ וואַרף־געטאָן אין קאַנאַל פֿון דער רעוואָלוציע און האָט אים אַרײַנגעפֿולט אין אַ גרעסערן פֿראַצענט ווי עס מאַכט־אויס לוקס איד צאָל, און האָט אָנגעד־הויבן צו אַרבעטן אין דער רעוואָלוציאָנערע אַרגאַנען פֿון די אַמטן. אַט אויף דעם באַדן אַנטוויקלט זיך דער אַנטי־סעמיטיזם.

נאָר פֿאַר דער ייִדישער נאַציע, ווי אַ נאַציע, האָט די דערשיי־נונג אַ גרויסע באַדייטונג, און אידן מוז זאָגן, אַז אַ נעגאַטיווע באַ־דייטונג (מנין קורסיוו), ווען מען האָט מיך אויף אַ פֿאַבריק געפֿרעגט: פֿאַרוואָס זײַנען אין מאַסקווע דאָ אַזוי־פֿיל יידן? האָב אידן געענטפֿערט: ווען אידן וואָלט געווען אַן אַלטער רבֿ, וואָס זײַן נשמה ווייטיקט פֿאַר דער ייִדישער נאַציע, וואָלט אידן געלייגט אין חרם אַרײַן אַלע יידן, וואָס גייען קײַן מאַסקווע אויף סאַוועטישע שטעלעס, ווייל זיי ווערן פֿאַרלוירן פֿאַר זייער נאַציע. אין מאַסקווע פֿאַרמישן די יידן זייער בלוט מיט דעם רוסישן בלוט, און פֿאַר דער ייִדישער נאַציע זײַנען זיי אין צווייטן דור, העכסטנס אין דריטן דור, פֿאַרלירן פֿון די ווערן געוויינטלעכע רוסי־פֿיקאַטאָרן.

אַזוינע ווערטער האָט זיך די יעווסעקן נישט געחלומט צו הערן אויף אַן עפֿנטלעכער פֿאַרזאַמלונג און דערצו נאָך פֿון וועמען? פֿון דעם פֿאַרזיצער פֿון ראַטנפֿאַרבאַנד, דעם העכסטן אַפֿיציעלן פֿאַר־שטייער און אַ מיטגליד פֿון פֿאַליט־ביוראָ, פֿון דעם קליינעם קאַמי־טעט פֿון פֿינף, וואָס רעגירט ממש מיטן ראַטנפֿאַרבאַנד.

די רעדע איז פֿאַר זיי אַראַפֿגעפֿאַלן אַזוי ווי אַ דונער פֿון הימל. און אַט האָט זיך באַלד אין די קולואַרן אָנגעהויבן אַן אַגיטאַציע מצד די יעווסעקן, אַז קאַלינין האָט „גלאַט אַזוי“ גערעדט, ווייל ער האָט געמיינט, אַז ער רעדט צו ייִדישע פּויערים. זיי האָבן געגעבן צו פֿאַר־שטיין, אַז קאַלינין האָט זיך אַייגנטלעך פֿאַררעדט ביז צו נאַרישקייטן, און אַז די רעדע האָט גאַר קיין באַדייטונג נישט. צוויי טעג האָט מען זיך טאַקע געפֿאַרעט מיט דער רעדע, אַרויסגעוואַרפֿן פֿון איר אַלע

„נישט־פשרע“ שטעלן. ס'האט געהייסן אזוי, אז קאלינינס רעדע איז אזוי גוט זוי נישט גערעדט געווארן, עס האט גאר קיין ממשות נישט, וויכטיק איז נאר, וואס טשעמערינסקי, ליטוואקאו זאגן, ווייל זיי זינגען די אפיציעלע פארשטייערס בנוגע יידישע זאכן. קאלינין איז א פויער און ער האט גערעדט צו פויערים פויערישע רייד, קליינ־בירגערלעכע סדרות און שאוויניזם...

אבען דאס פלייער האט שוין אינעווייניק געברענגט. לארין איז געזעסן די גאנצע צייט א דענערווירטער, ווייל ער אליין שטייט דאך אויפן שטאנדפונקט פון קאלינין. ביים פרעסע־טיש האט מען געהערט, ווי ער האט אריינגעווארפן א צווישנרוף צו די יעווסעקן: — וואס ווילט איר, צענוזרירן דעם חב"ד קאלינין?

און נאךדעם ווי ליטוואקאו האט גענומען אין א גיפטיקער, ביי־זער רעדע ארונטעררייסן בראגינען, האט זיין געדולד געפלאצט.

ווייל גיפטיק צו גיפטיק איז נישט גלייך. ליטוואקאו'ס רעדע איז געווען א מוסטער פון סאדיזם, פון אַננעסן זיך אין די ביינער, פון פערזענלעכע צושטייענישן צו א מענטש, וואס איז אן געווער. בראגיין איז דאך סוף־פלי־סוף אן אומפארטיייער און דאס הייסט אין ראטנפארבאנד — א מענטש אן גייסטיקער באַוואַפֿענונג. א מענטש, וואס קאן זיך נישט דערלויבן דאס, וואס מען דערלויבט זיך אַנט־קעגן אים. א מענטש א געבונדענער, וואס קען נישט צוריקשלאָגן, ווען מען שלאגט אים. אין זאל איז געשטאַנען דער אינגדרוק, אז א שלאנג וויקלט זיך און וויקלט־אַרום א זיכערן קרבן. יעדע פראַזע, ליטוואקאו'ס — א חזק, אן אויסלאכן פון דער אומבאַהאַלפֿנקייט בראַגינס. און דער עולם לאַכט, אזוי ווי אין א צירק, בשעת דער קלאַון כאַפט די פעטש: איינס, און צוויי, און דריי, און נאך, און נאך... ס'איז געווען עפעס מוראדיקס, אוממענטשלעכס אין דער אַרויסטרע־טונג פון ליטוואקאו.

לארין האט זיך אויפגעשטעלט און אויף זיין פנים האָבן געציי־טערט די מוסקולן.

— איך אלס קאמוניסט — האט ער גערעדט שאַרף און זיין

מאטע שטימע האט געקלונגען מאדנע קלאר — בין פֿאַראַנטוואָרט־
לעך צוזאַמען מיט דער קאָמוניסטישער פּאַרטיי פֿאַר אַלע דערשיי־
סונגען, וואָס מיר האָבן אויסגעפֿירט. און ווען ס'וועט נייטיק זײַן,
וועלן מיר ווייטער שיסן יעדן, וואָס וועט זיך שטעלן אין וועג. אָבער
קיין מאל וועל איך נישט דערלויבן, אַז אומפּאַרטייִשע מענטשן, וואָס
אַרבעטן מיט אונדז, וואָס העלפֿן אונדז, וואָס שטייען אין דינסט פֿון
דער ראַטנמאַכט, זאָלן ווערן באַהאַנדלט דאָ אַזוי, ווי בראַגין איז באַ־
האַנדלט געוואָרן פֿון חֲבֵר ליטוואַקאָוו.

ער האָט אַקצענטירט, אַז דאָס רעדט ער, לאַרין, אַ מיטגליד
פֿון צײַק (צענטראַלער אויספֿיר־קאָמיטעט) און אַז מיט עטלעכע טעג
צוריק האָט דאָ גערעדט דער פֿאַרזיצער פֿון צײַק און דער מיטגליד
פֿון פּאָליט־ביראָ, דער חֲבֵר קאַלינין.

ס'איז געווען אַן אַפֿענע שלאַכט צווישן די צוויי שטאַנדפּונקטן
און צווישן צוויי גרופּעס.

דאָס איז געווען דער העכסטער דראַמאַטישער מאַמענט פֿון יע־
נעם אַונט.

לאַרין האָט געוואָרפֿן די הענטשקע די יעווסעקן.
באַלד דערנאָך האָט גענומען דאָס וואָרט טשעמערינסקי און,
פֿייערלעך אַקצענטירנדיק, האָט ער אָנגעהויבן זײַן רעדע:
— איך רייז אַפֿיציעל, אין נאָמען פֿון צענטראַל־ביראָ פֿון דער
ייִדישער סעקציע בײַ דער קאָמוניסטישער פּאַרטיי...
און בײַ די דאָזיקע ווערטער איז געוואָרן אַ פּאַטשערײַ בײַ די
יעווסעקן. דאָס האָט געהייסן: מיר זײַנען די אָנפֿירערס, מיר האָבן דאָ
די דעה, נישט לאַרין, נישט קאַלינין, נאָר — מיר.
דער ברוך איז געווען אַן אַפֿענער.

אומזיסט האָט דערנאָך וויינשטיין געפרוּווט צו פֿאַרגלעטן דעם
אַנדרוק, גערנדיק עטלעכע לויבווערטער לאַרינען און דערבײַ אויך
אַן אַנצוהערעניש ליטוואַקאָוו, אַז ער האָט אַריבערגעכאַפט די מאַס.
די זיצונג האָט זיך געענדיקט אַרום 11 אַ זייגער בײַנאַכט. די
יעווסעקן זײַנען באַלד אַרײַן אין אַ באַזונדערן צימער אויף אַ באַ־

ראַטונג. מענטשן, וואָס זינען געווען אין די קולואָרן, האָבן געהערט די געשרייען ממש ביו צום הימל, וואָס האָבן זיך געטראָגן פֿון יענעם צימער אַרויס. וואָס אויף יענער זיצונג איז באַשלאָסן געוואָרן און וואָס מען האָט דאָרט גערעדט, דאָס ווייס איך נישט צו דערציילן. אַזויפֿיל איז נאָר באַוווסט, אַז די זיצונג האָט זיך פֿאַרצויגן ביז 4 אַ זייער פֿאַרטאָג, אַז דאָרט האָט מען מער נישט גערעדט, נאָר געשריגן און געקלאָפט אין די טישן, און אַז פֿון צייט צו צייט זינען אַרויס מענטשן פֿון דאָרטן מיט צעפֿלאַמטע פּנימער...

די יעוּסעקן האָבן געזיגט. אַבער דאָס איז געווען פֿון יענע נצחונות, וואָס אויף זיי זאָגט דאָס ווערטל: נאָך איין זיג אַזוינער און דו ביסט פֿאַרלוירן.

איך בין אַוועק פֿון מאַסקווע אונטער דעם איינדרוק, אַז די יעוּסעקן פֿילן זיך זייער שלעכט נאָך דעם זיג.

אָר גענטינע

מען בענקט אין בוענאָס-איירעס *

ביז צו דער מלחמה האָבן יידן געלעבט אין בוענאָס-איירעס אויף דערווייל. אין דער טיפֿעניש פֿון האַרץ האָט יעדער געהאַט באַהאַל-טענע האַפֿענונגען: אַט-אַט וועט זיך דאָס רעדל אַ קער טאָן, עפעס וועט געשען און מען וועט צוריקפֿאַרן אַהיים.

אויף דערווייל האָט מען געלעבט, אויף דערווייל האָט מען חתונה געהאַט און אויף דערווייל האָט מען אַפֿילו קינדער חתונה געמאַכט. מען איז רייך געוואָרן, די געשעפֿטן זינען זיך צעוואַקסן, אָדער מען איז פֿאַרשוואַרצט געוואָרן אין אַ „טאַזשער“ (שאַפּ, וואַר-שטאַט), אָדער מען איז גאָר געשטאַרבן אויף טובערקולאָז. די קעפּ זינען גרוי געוואָרן, און מען האָט געוואַרט, און מען האָט געבענקט. עס איז אַ בענקשאַפֿט אַ נישט-קלאַרע, אַ נישט-באַשטימטע פֿון מענטשן, וואָס דאָס מול האָט זיי פֿאַרטראַגן העט וויינט, אונטער אַ פֿרעמדן הימל און פֿרעמדע שטערן, מעג דער הימל זיין ווי טיף בלוי, מעגן די שטערן ביינאַכט בלאַנקען ווי העל דאָ אין אַרגענטינע — דאָס האַרץ נאָגט.

און שווער איז אינצולעבן זיך מיטן געדאַנק, אַז אַט טאַקע דאָס איז עס, אַט דאָ בלייבט מען, דאָ וועט מען אַפֿלעבן דאָס ביסל באַשערטע יאָרן.

ווייל קיין אַרגענטינע איז דער עמיגראַנט פֿאַרטראַגן געוואָרן געוויינטלעך פֿון עפעס אַ שטראָם. אַהער איז ער פֿאַרוואַרפֿן געוואָרן.

* ה. ד. נאָמבערג איז געווען אין אַרגענטינע אין 1922 און אונטער-וועגס נאָך פֿאַרעפנטלעכט אין וואַרשעווער „מאַמענט“ זיין ציקל „אַרגענ-טינישע רייזע“, עטלעכע מאָל איינגעשלאָסן אין זיינע ביכער, אויך אין דאָס בוך פעליעטשאַנטן.

זעלטן איינער פֿון די ערשטע עמיגרנטן איז געקומען מיט זיין אייגענעם ווילן, מיטן אייגענעם באַשלוס. אָדער ער שטאַמט פֿון דער ערשטער „באַראַן הירש-עמיגראַציע“ און איז געקומען מיט אַ „פּאַר-טייע“, אָדער ער איז געלאָפֿן פֿון די פּאַגראַמען, אָדער עס האָט געפֿעלט אויף אַ שיפֿסקאַרטע קיין ניו-יאָרק, אָדער אַן אַגענט פֿון אַ שיפֿס-געזעלשאַפֿט האָט אים פֿאַרנאַרט. פּמעט יעדער האָט אַ געשיכטע, עפעס אַ פּאַסירונג.

דער גאַנצער ישובֿ איז נאָך יונג, פֿריש, גריין, מען זעט נאָך אַן אַ — — איר דערקאַנט נאָך אין דער אימיגראַציע די באַזונדערע כּוואַליעס; די פֿון באַראַן הירש סוף אַכציקער יאָרן, די כּוואַליע פֿון 1905 און גאָר די לעצטע פֿאַר דער מלחמה. עס איז אַזוי ווי מען גראַבט אין דער ערד, און אַנשטאַט איין-אינציקער מאַסע זעט מען אַ שיכט אַנגעלייגט אויף אַ שיכט, נאָך נישט פֿאַרמישט.

אויפֿן סאַמע דנאָ ליגט דער שיכט פֿון די „טמאים“. קיינער ווייסט נישט, ווען און ווי אַזוי האָבן זיי געפֿונען דעם וועג אַהער. אויב בענקען, מוז מען זאָגן, אַן אַממיינסטן בענקט דער פּוילישער שער ייד, ווייל צו זיין אַ פּוילישער ייד אין אַרגענטינע איז אַ שטיקל אַפּקומעניש. ליטוואַקעס און אַפֿילו בעסאַראַבערס באַציען זיך צום פּוילישן ייד פֿון אויבן אַראַפּ. עפעס קרימט מען מיט דער נאָז און מען מאַכט אַ זויערע מינע ביי די ווערטער: „דער? ער איז אַ פּוילישער.“ צי דערפֿאַר, וואָס אַ גרויסער פּראַצענט פֿון די פֿרויענהענדלער לערס שטאַמט פֿון פּוילן און מען געדענקט די זינד פֿון די שולדיקע פֿאַר די אומשולדיקע?

אַ גרויסע ראַלע שפּילט דאָ דער פֿאַקט, וואָס דער ליטוואַק איז אַ ווילקענער און גרויסט זיך שטאַרק דערמיט. דער פּוילישער גילט פֿאַר אַן עולם-הזהניק. ער האָט ליב אַ ברידערלעכע סעודה מיט געבראַטענע גענדלעך און ווייץ, און האָט ליב צו טאַנצן אַ „שער“ אויף התּונות, אַ זינג צו טאַן און אַ קלאַפּ צו געבן אויף די פּלייצעס. ביי אַזאַ סצענע פֿון פּוילישער לנכּטזיניקייט ציען זיך אַן ביי ליטוואַק די מוסקולן פֿון פנים נאָך שאַרפֿער, נאָך רוגודיקער. זיין

ערנסטער און סטאטעטשנער כאראקטער קאָן דאָס נישט פֿאַרטראָגן:
 „אַ פּוילישער.“ — ברומט ער.

דערצו נאָך האָט דער פּוילישער ייד אַ שטיקל שוואַכקייט צו
 זיין היים. קיינער איז נישט מער צוגעבונדן צו דעם היימישן וועלדל
 און טיכל, צו דער היימישער נאַטור, ווי ער.

מיך האָט אויפֿגעזוכט אַ ייד פֿון וואַלאַמין, אַ פּיצעלע שטעטל
 ביי וואַרשע. ער איז שוין אַ יאָר 20 אין לאַנד: למען השם, איך זאָל
 אים זאָגן, צי דאָס קליינע וועלדעלע, — אין גאַנצן עטלעכע הונד-
 דערט בושאַזעס האָרט ביי דער באַן-ליניע — צי עס שטייט נאָך
 דאָרט? נישט ווייט פֿון דאָרט האָט ער געווינט.
 דאָס וועלדל — האָב איך אים געזאָגט — האָבן די דייטשן
 אויסגעהאַקט בשעת דער אַקופאַציע.

— אַ כאַלערע אויף זייערע קעפּ! — האָט ער געשאַלטן. ער
 האָט געמיינט, אַז די דייטשן זינען פֿינע לינט, ער האָט זיך נישט
 געריכט, אַז זיי זאָלן טאָן עפעס אַוויגס.

און אַ ייד, וואָס האָט געהאַלטן אַ גאַרקיד אין וואַרשע און
 לעבט אויך אין לאַנד אַ יאָר 15, און האָט גאַרנישט דערלייגט צו
 אַרגענטינע, ווייזט מיר אויף, אַז ס'איז קיין מדינה נישט. אין דער
 היים אַ ווייסל — איז דאָך אין דער היים אַ ווייסל — איז דאָך דאָ
 אויף וואָס אַ קוק צו טאָן; אין דער היים, אַז מען האָט אָפּגעקאַכט
 צוויי פֿונט פֿיש, האָבן זיי פֿאַרשמעקט די גאַנצע גאַס. דאָ קאַכט
 מען פּודן גאַנצע און ס'איז נישטאָ קיין געשמאַק. די פירות האָבן
 נישט קיין ריח און דאָס פֿלייש האָט קיין טעם נישט. ביי אונדז,
 איר געדענקט? אַ שטיקל געבראַטן קעלבערנס, ס'איז צעגאַנגען אין
 מויל...

אַז ער איז דערווייל אַלט געוואָרן, און די נערוון פֿון דער נאָז
 אין פֿון גומען זינען ביי אים דערווייל טעמפּ געוואָרן — דאָס
 פֿאַרגעסט ער.

ער האָט געלעבט אויף דערווייל, און פֿרעגט אים בחרם, ווען
 ער איז אַלט געוואָרן.

אָבער עס איז געקומען די מלחמה, די וועלט איז געוואָרן אַפֿ-געשניטן. די אַלטע היים איז איבערגעקערט געוואָרן, די האַפֿענונג זיך אומצוקערן — איז פֿאַרשווינדן, און אַן אינערלעכע שטים האָט אויסגערופֿן בני יעדן אין האַרץ די ווערטער פֿון אַלטן נביא:

„בויט היזער, פֿלאַנצט ווינגערטנער“.

און מען האָט זיך גענומען איינפֿונדעווען.

בוענאַס-אַברעס, ווי איך האָב שוין אָנגעמערקט, האָט זייער אַ שייך פֿאַלקסלעכן, יונג-שוואַכלעך, אָבער סימפּאַטיש.

צוויי טעגלעכע צייטונגען, וואַכנבלעטער, אַ ייִדיש טעאָטער, פֿיל ביבליאָטעקן, אַרבעטער-אַרגאַניזאַציעס, חבֿרות און פֿאַרבאַנדן פֿרומע, פֿאַלקסטימלעכע און ראַדיקאַלע.

דער מאַסנמענטש שטייט דאָ אויף אַ העכערער שטופֿע ווי די ערשטע עמיגראַנטן קיין צפֿון-אַמעריקע.

די ערשטע איינוואַנדערונגען קיין ניו-יאָרק און שיקאַגע האָבן נישט געהאַט הינטער זיך אין דער היים אַ דור פֿון אַרבעטער-באַווע-גונג, פֿון ייִדישער ליטעראַטור, פֿון ייִדישע צייטונגען.

דער איינוואַנדערער קיין אַרגענטינע שטאַמט פֿון אַ שפעטערן דור. אין דער היים איז מען שוין דורכגעגאַנגען אַ געוויסע דערציִונג, אַדער מען האָט געהערט צו אַ פּאָליטישער אַרגאַניזאַציע, אַדער גע-ווען אַ מיטגליד פֿון אַ ביבליאָטעק.

די ייִדישע מאַסע איז אין פֿאַרלויף פֿון דעם דור קולטורעל אויסגעוואַקסן, און דאָס פֿילט זיך שטאַרק אין דעם טאָן, אין דעם כאַראַקטער פֿון פֿאַלקסלעכן, אין זינן געשמאַק.

כאַטש אַרעם איז דאָ אַלץ אין פֿאַרגלעך מיט ניו-יאָרק, די פּראָ-פֿעסיאָנעלע אַרגאַניזאַציעס, אַזוי ווי די קולטורעלע, אַרעם און קרענקלעך אַ ביסל. נישטאָ דער לעבעדיקער פּולס, דער שטאַרקער לעבנס-אימפעט, וואָס די אַנגלאַ-זאַקסישע ראַסע האָט איבערגע-פֿלאַנצט קיין צפֿון-אַמעריקע און האָט אָנגעשטעקט דערמיט אַלע איבעריקע איינוואַנדערערס פֿון אַנדערע נאַציעס.

אַנשטאַט וויסקע טרינקט מען קאַווע. אַנשטאַט בייסבאַל שפּילט

מען אויף-לאַטעריע-צעטעלעך און אויף פֿערד-וועטענישן, און מען פֿאַרשפּילט פֿאַרמעגנס.

די שפּיל-מאַניע איז דאָ אַן אומגליק, רוינירט דאָס פֿאַלקס-פֿאַרמעגן. דער אָפּגעשפּאַרטער גראַשן, וואָס גייט אין אַנדערע לעג-דער אין די שפּאַר-קאַסעס, ווערט דאָ אויסגעגעבן אויף אַ צעטעלע. פּמעט יעדן טאָג שפּילט אַ לאַטעריע, און הונדערטער טויזנטער וואַרטן אויף דער „גראַנדע“ (דאָס גרויסע געווינס). מען הונדערט, מען לאָזט ווייב-און-קינדער הונדערן און מען שפּילט. די שפּיל-מאַניע איז אַן ערגערע קללה ווי דער ביטערער טראַפּן.

בוענאָס-אַזערעס האָט אױפֿגעבױט דער דרום-מענטש, פֿאַר ווע-מען די „פּלאַסאַ“ (דער שטאַט-גאַרטן, סקווער) איז אַ גוטע היים, דער הימל איז אַ דאָך. דאָס לעבן שפּילט זיך אָפּ אין די גאַסן, אין די קאַפּעס. אַהיים קומט מען נעכטיקן אָדער שיצן זיך פֿון אַ שלאַקס-רעגן, ווען דער טראַפּישער הימל צעשפּילט זיך און גיסט. ווי פֿון צעבערס.

דערפֿון לינדט דאָס פֿאַמיליע-לעבן זייער שטאַרק, ווייל זעלטן אַ מענטש האָט דאָ אַ גוט-אַנגעאַרדנטע היים. יידן, פֿאַרשטייט זיך מוזן דאָס שפּירן נאָך מער ווי אַנדערע.

די שפּאַניער האָבן מיטגעבראַכט זייער סיסטעם פֿון בויען. פֿון אַרבינגאַנג קומט איר אין אַ פֿירעקיקן קאַסטן. צווישן פֿיר מויערן, געוויינלעך נאָר איין שטאַק הויך. אויבן איז אַפֿן, דער אונטן איז אויסגעפֿלאַסטערט מיט שטיינער. דאָס איז דער הויף. דאָ קומען זיך אַלע צוזאַמען. דאָ פֿאַרברענגט מען דעם גאַנצן טאָג, ווייל די צימערן זינען קליינע, ענגע, מיינסטנס אַן טאַג-ליכט, אָן פֿענצטערס, און נאָר דינע ווענטלעך טיילן-אַפּ איין צימער פֿון צווייטן. אין אַזאַ הויף וווינען זעקס-זיבן פֿאַמיליעס, אַלע, טירן גייען-אַרויס אין „הויף“ אַרביין. יעדער איז בײַ אַלעמען אויף די אויגן, וואָס איינער קאַכט, איז בײַ יעדן אין דער נאָז... דאָ ליבט מען זיך, דאָ קריגט מען זיך, דאָ כאַוועט מען קינדערלעך, אַלץ בײַ אַלעמען און פֿאַר אַלעמען אין די אויגן.

עס איז נישט אונדזער היים, ווו דער מענטש ווערט אַרומגע-
 נומען מיט דער אַטמאָספֿער פֿון הויזלעכקייט.
 פֿאַרברענגט טאַקע דער מאַן אין גאַס, לויפֿט טרינקען אַ קאַ-
 וועלע, גייט אויף אַ פֿאַרזאַמלונג. די פֿרויען זיצן אַנגעשפּאַרט.
 ווייל דער מנהג פֿון לאַנד גיט דער פֿרוי זייער ווייניק פֿרעיהייט.
 אַ יונגע פֿרוי, ווער שמועסט נאָך אַ מיידל, דאַרף אליין נישט גיין
 אויף דער גאַס. גיין מיט אַ בחור שפּאַצירן איז קאַמפּראַמיטאַציע.
 אין אַ קאַפּע־הויז טאָר אַ דאַמע זיך נישט ווייזן.
 און דער הימל איז דאָ אַ טיף בלוייער, ווינטן בלאָזן וואַרעמע.
 די לופֿט רייצט. און דער מענטש ווערט דאָ פֿרייער צניטיק. ייִדישע
 טעכטער וואַקסן דאָ שיין און געראַטן, פֿאַרברענגט פֿון דער זון, און
 היציקער נאָך זינען זייערע בליקן.
 זעט איר טאַקע שוואַרץ־הנעוודיקע מיידלעך, צעבליט און מיט
 גליצענדיקע אויגן, נאָר... מיט טונקעלע שוואַרצע פּאַסן אַרום די
 אויגן.
 די נאַכט פֿאַלט־צו, די לופֿט ווערט קילער, קוקן־אָרויס פֿון
 טירן און פֿענצטער אומעטיקע, פֿאַרבענקטע פּנימער פֿון יונגפֿרויען,
 און איר קאַנט מיינען, אַז איר געפֿינט אַנד ערגעץ אין מזרח, אין
 דער טערקיי, צי אין פּערסיע.
 און אַז ס'דערנענטערט זיך אַ יונגע־מאַן, בלייבט ער שטיין
 אויף די טרעפּלעך, זי אין קאַרידאָר, צי ער פֿאַרן פֿענצטער, זי —
 אונטערן פֿענצטער מיט די אַנזערנע קראַטן, און אזוי שמועסט מען.
 לאַנג און פֿאַרטרוילעך שמועסט מען.

ה. ד. נאמבערג — געזיכט פון
ס. קאפילעס

צו דער כאַראַקטעריסטיק

פֿון הערש דוד נאַמבערגס לעבן און שאַפֿן

בלעטער פֿון געשיכטע, שפראַכפֿאַרשונג, קריטיק און זכרונות

אויף דער גרענעץ פון טויט און לעבן *

„אוי האָט זיך געדוכט, אָז איצט
שטייט זי אויף דער גרענעץ פון
טויט און לעבן, אויף דעם פונקט,
ווי זיי רירן אָן איינער דעם אַנ-
דערן און ווערן פאַרשלונגען איי-
נער אין אַנדערן און זיינען איינס“.
(ה. ד. נאַמבערג: „שוויג,
שוועסטער“)

... ה. ד. נאַמבערג שרייבט דווקא, געלאָסן און אַ מאָל קאַלט, ווי גישט
אים מיצט מען: אין זיינע ווערק ווערט גערעדט בלשון נסחם: ער אַליין מיט
זיין איך פיגורירט אין זיי זעלטן; דאָך זיינען די ווערק זיינע ליריש. דאָס
קילע ליכט, וואָס באַשפּיעט זיינע העלדן, איז זיין ליכט; דאָס מידע, שטומע
ליידן, וואָס קוקט פֿון זייערע אויגן אַרויס, איז זיין ליידן, און די סביבה,
וואָס פֿון איר שטאַמען זיי, איז זיין סביבה: די אינטעליגענטישע און האַלב-
אינטעליגענטישע יידישע באַהעמיע.

אין אָנהייב האָט ער, אַזוי ווי אַנדערע יידישע שרייבערס, זיך אויך
אָפּגעגעבן מיט דעם פאַרצייטיקן לעבן פֿון אונדזערע טאַטעס און מאַמעס:
„דער רב און דעם רבס זון“, „אין אַ פּוילישער סביבה“ א.א. די דאָזיקע
זאַכן אָבער זיינען שוואַכע: פאַראַן נאָך איז זיי אַ סך זייטיקע, גישט קיין
וויכטיקע איינצלהייטן; עס פעלט נאָך אין זיי די גאַנצקייט, די אָפּגעשלאָסן-
קייט און די באַזונדערע גישט-קאַלטע, אָבער קילע אַטמאָספּערע, וואָס
רינגלט אַרום די שפּעטערדיקע ווערק פֿון אונדזער שרייבער. נאָר עס פילט
זיך שוין אויך אין אַטירי ערשטע פראָבעס זיינע, אָז אים ציט צו אינטער-
לעקטאָליסטישע טיפּן, צו מענטשן, וואָס האָבן זיי זיינען ווייך און ליריש.

טראַכטן זיי און גריבלען זיך און לעבן פאַר זיך, אָפּגעשיידט, אָפּגעריסן פון די אַרומיקע. דעם רבס זון און יצחקל, דאָס עלף־יאַריקע יינגל, וואָס די מאַמע שיקט אים אַפּ צום טאַטן, מיט וועלכן זי האָט זיך געגט, און דער טאַטע — צוריק צו דער מאַמען („צווישן טאַטע און מאַמע“) — זיינען קאַנדידאַטן אויף די שפּעטערדיקע טיפּן נאַמבערנס: זיי וועלן אין גיכן, אַם ירצה השם, אַוועקלאָזן זיך אַק די גרויסע שטעט, וועלן זיך באַזעצן דאָרט ערגעץ אויפן פינפטן שטאַק, אין ענגע צימערלעך, וועלן זיך קליידן „דייטש“, וועלן אומגיין מיט ביכלעך אונטערן אַרעם און ווכן „שטונדן“ און גמילת חסדים, און מייאש זיין זיך פון זיך אַליין, און פילאַסאָפירן וועגן דער וועלט, וועגן בודאָ און שאַפענהוייער, און אַרויסגעבן פון זיך די פליגלמאַנס און די בענדערס, און די שוואַרצוואַלדס, און די שייקערס, און די שלימ־מוזל — אַט־די אַלע לייט פון דער ייִדישער באַהעמיע, וואָס זיינען צעקרינט מיט זיך אַליין, אָבער נאָך מער מיט די אַרומיקע, און זיינען אַייגנטלעך גאַר נישט קיין גרופּע, גאַר אַ סומע פון יחידיים, וואָס לעבן יעדערער פאַר זיך, יעדערער מיט זיין אַמעט און מיט זיין איינזאַמקייט...

... לעבן נאַמבערנס העלדן אַלע, ווי פעליאַ פיינשטיין, אויף דערווייל, אַלע האַלטן זיי ביי זיך אַ פלעשעלע ציאַן קאַלי, אַלע שטייען זיי אויסן שוועל פון טויט, אויב זיי בלייבן לעבן, איז עס גאַר, ווייל יעדע מינוט זיינען זיי גרייט צו שטאַרבן, אויב זיי שטאַרבן נישט, איז עס, אָדער ווייל זיי האַלטן עס פאַר איבעריק: צו וואָס שטאַרבן, ווען מען קאַן דעם טויט, די גירונאַגאַ, אַריבערטראַגן אין לעבן אַריין, אָדער — ווייל נעמען זיך דאָס לעבן פאַדערט דאָך אַ געוויסע ענערגיע, נאַמבערנס העלדן האָבן מוט, אָבער זיי האָבן נישט די קראַפט צו שטאַרבן, זיי האָבן נישט די קראַפט זיך אַ ריד צו טאָן פון אַרט, פון דער פאַרגליווערטקייט, אַק וועלכער זיי זיינען אַרייַב־געטאָן, בלייבן זיי לעבן אַפילו, ווען זיי האָבן שוין קיין שום שייכות נישט צום לעבן, בלייבן זיי לעבן מיט אַ געשטאַרבענעם ווילן, מיט אַ ווילן צום טויט...

אויב אין גירונאַגאַ, אין זיסער פאַרגליווערטקייט, אין אומבאַוועגלעכ־קייט, קאַן זיין פאַעזיע, קאַן זיין ליריזם, איז נאַמבערג דער פאַעט, דער ליריקער פון גירונאַגאַ, וווּ עמעץ אַן אייגן און אַן אַ געזיכט שטייט און פאַכעט שטילערהייט מיט אַ געהיימען, ווייסן פליגל און פאַרשפרייט אַרום לייטוועליקייט און רי, הערט, וואָס ער דערציילט: „אַ ווילדער פאַרלאַנג האָט מיך געצויגן אַהין, צו דעם אַפּגרונט דאָרט, עס האָט זיך געדיכט צו

1917 און צוזוזאגן גליק און רו אין זיין טיפעניש. איך האב געפילט, אן גייענדיק אהין, וועל איך מער נישט צוריקקומען; איך בין געבליבן שטיין פארזונקען אין געהאנקען. פון הימל, אויבן, האבן געוונקען די שטערן און האבן דערציילט פון אייביקייטן, וואס פאר זיי איז גלייך פרייד און ליידן, גליק און אומגליק, לעבן און טויט" („צווישן בערג"). ווען די שטערן דערציילן נאָר פון אייביקייטן, וואס פאר זיי איז גלייך לעבן און טויט, איז שוין דער וועג, וואס זיי, די קאלטע שטערן, באַלייטן, דער וועג פון טויט: דאָס לעבן קאָן נישט זיין גלייך צום טויט. איז עס נישט בעסער, איז בעסער דער טויט — — מיט וואָס פאַר אַ שטילער, איינגעהאַלטענער, אַבער דאָך פאַרליבטער אַנטציקונג באַשרייבט נאָמבערג די מינוט, ווען פעליאַ פייגשטיין קלייבט זיך אויסצוטרינקען דאָס פלעשעלע קאַלי... זי האָט זיך אויסגעטאָן און אַנגעטאָן קלאַרע וועש, דערנאָך האָט זי איבער געצויגן די קישנס מיט ווייסע ציכלעך, איבערגעטוישט דאָס ליילעך, אַזוי אַז איר געלענער האָט געבלאַנקט שפּאַגל ווייס און ניי, און איין העמד האָט זי זיך געשטעלט פאַרן שפּיגל, האָט אוקגעפלאַכטן אירע שוואַרצע האַר — דאָס שענסטע, וואָס איר איז געבליבן, און האָט זיי געלאָזט אַראַפּ פאַלן פריי איבער איר קאַפּ און מיט שטילע רויקע טריט איז זי צוגעגאַנגען צום בעט און האָט זיך געלייגט. זי האָט זיך נישט געאַיילט. זי האָט זיך אַריינגענומען אין זינען שטאַרבן רויק און שוין, נישט אין איילעניש און כאַפעניש, נישט אין אַן אויפגערגטער מינוט" — —

... מיט אַזאַ שמיכל שטאַרבט אַ מענטש, וואָס דער טויט, דער זעלבסט-מאָרד, איז פאַר אים נישט קיין פינעפטערע קללה פון גאַט, נישט קיין אויס-בראַך פון יאוש, נאָר עפעס אַן אינטיםער אַקט, אַ לאַנגאַנדיקער טרוים, אַ שטיל געבעט, אַ תפילה צום גאַט פון בודאָ — עפעס אַ „מיתח נשיקה"!

אַזוי שטאַרבן נאָמבערגס העלדן און — דאָס איז נאָך וויסטיקער — זיי לעבן אַזוי, זיי לעבן און אויסן לעבנסוועג באַגלייט זיי דער מלאך פון טויט, און אויף די ליפן שוועבט דער שמיכל פון טויט. אויף שוואַרצ-וואַלדס פנים ליגט שטילקייט און אַ רויקייט פון אַ טויט פנים, פעליאַ פייגשטיין שרייבט פאַרן טויט: „איך שטאַרב, שוועסטער, אימגעטלעך בין איך שוין לאַנג געשטאַרבן". דאָס איז נישט פעליאַס ווידיז אַליין, דאָס איז דער ווידיז פון אַלע נאָמבערגס העלדן.

... די טראגעדיע פירט צום גלויבן, דאָס טעלן פון דער טראַגעדיע — צום סקעפטיציזם. פון סקעפטיציזם נעמט זיך גלייכגילטיקייט, ביטול־היש, ציינום, חזקאלישע גירואַנאַ.

נאַמבערגס העלדן, וועלכע ווייסן נישט פון אמתן טראַגיום, קומען, מהון קומען אין דער לעצטער תקופה פון זייער אַנטוויקלונג צום סקעפטיציזם. נישט צום סקעפטיציזם, וואָס שפייט מיט גימט און פייער, און ברענט און רייניקט די לופט, נאָר צום קאַלטן, גלייכגילטיקן גירואַנאַ־סקעפטיציזם. די פּריערדיקע מדרגות זיינען: אָן אַ תכלית זיך מאַטערן, פאַרביטערונג, פאַר־צווייפלונג, מידקייט, ביטול. הייבט מען אָן שמיכלען פון דער וועלט, הייבט מען אָן שמיכלען פון זיך. ד"ר ווינשטיין (אין דער „קורסיסטקע“), וועלכער געפינט זיך שוין אין דער לעצטער פּאָזע פון וויין אַנטוויקלונג אין דעם מצב פון סקעפטישער אַפּאַטיע — לאַכט טאַקע פון זיך אליין: „דאָס וואַרט אַזוי האָט ער אויסגעשודט מיט אַ האַלבן שמיכל, אין וועלכן ס'איז גע־לעגן אָן אַרומ איראַניע פון זיך אליין“. וועלכט־איראַניע פירט צו וועלכט־פאַרזאָנונג. ד"ר ווינשטיין פאַרזאָנט זיך וועלכט: „שטענדיק קלינגלעכ־קייטן, שטענדיק האַלבקייטן, אָן קראַפט, אָן מוט... נידעריק, מיאוס“

מער פון אַלע אַבער פאַרהאַסט און פאַרזאָנט זיינע העלדן דער שרייבער אַליין. אפּער, ווייל ער איז פאַרבוטן מיט זיי, ווייל ער זיך פון זיי באַ־פרייען... איבערן, ווען ער וועלט אַנשרייבן אַ ווערק, פלעגט ער זאָגן: „איך האָב זיך באַפרייט פון דעם דאָזיקן ווערק“. — פון אַ סך העסלעכ־קייטן מיינע — האָט געשריבן דער גרויסער רוסישער סאַטיריקער באַגאַל — פון אַ סך העסלעכקייטן האָב איך זיך באַפרייט דורך דעם, וואָס כּוּנאַב זיי איבערגעגעבן מיינע העלדן“. אַטדי שרייבערס, וואָס גיבן־איבער זייער העלד די פאַרהאַסטע אייגענשאַפטן פון זייער אייגענעם כאַראַקטער — אַטדי שרייבערס פאַרהאַלטן זיך שטענדיק צו זייער העלד מיט עפעס אַן אומזילן, מיט אַ ביטערער איראַניע. נישט ווי צו אַ קינד, נאָר ווי צו אַ שטיפקינד, נישט ווי צום אייגענעם בילד, נאָר ווי צו דער אייגענער קאַריקאַטור. זיי פילן, אַז דאָס אומגליקלעכע בילד זייערס מוז ווערן באַזיגט פון דרויסן און איבערגעוואַנדן פון אינעווייניק, און זיי ווילן מיט אים נישט שטיין אויף איין ברייט; זיי שטעלן זיך העכער פון אים. נאַמבערג אין זיינע ווערק שטעבט שטענדיק צו שטיין העכער פון זיין העלד, אפילו דאָן, ווען ער האָט אויף אים רחמנות. דאָס פילט זיך אין זיין אַרט שרייבן, אין זיין טאָן, אַך דער רויקער, עפישער קאַלטקייט, מיט וועלכער ער פאַרטייבט די ציי־

טערדיקע סטרוגעס פון זיין לירישן געמיט, דאָס פילט זיך אין דעם לייכטן, האַלב־פאַרבאָרגענעם, האַלב־אַפּענעם שמייכל, מיט וועלכן ער באַגלייט שטיי־לערהייט כמעט אַלע זיינע העלדן.

נאָמבערגס שמייכל וועט נישט יעדער פאַרשטיין, נישט יעדער וועט אים באַמערקן.

... און דאָס איז גוט, וואָס ער פּראָטעסטירט קעגן זיי, לאַכט פון זיי, אויב נישט, וואָלטן מיר, ליינערס, פון זיי געלאַכט. און נישט נאָר פון זיי, מיר וואָלטן פון שרייבער געלאַכט — פון שרייבער, וואָס זעט אַ לעבנס־טראַגעדיע, וווּ ס'איז נישטאָ קיין לעבן...

„וואָס טויגן קליינע, דאַרע, קראַנקע ביימעלעך?“ וואָס טויגן זיי אין לעבן, פרעג איר, נישט וואָס טויגן זיי אין דער ליטעראַטור. ווען אין לעבן ביי אונדז וואָלטן זיי נאָר אַ צומעליקע זאַך געווען, וואָלט די ליטעראַטור מיט זיי זיך נישט געדאַרפט אָפּגעבן; אויב די ליטעראַטור שילדערט אויך דאָס אַדער אַפּשד דווקא דאָס, וואָס אין דער ווירקלעכקייט איז נישטאָ, אויב זי שאַפט אַ נייע ווירקלעכקייט, איז זי, די ווירקלעכקייט, אַ שיינע, אַ שטאַרקע, אַ רייכע; טראַכט־אויס זונען, ניט „שוואַצע שאַטנס“; זי שאַפט צויבער־וועלטן, ביט זייפּנבלאַזן; און ווען די „קליינע, דאַרע ביימעלעך“ וואָלטן נישט האָבן קיין ברייטע, טיפע וואַרצלען אין לעבן, וואָלט זיי אַוודאי נישט געלוינט „אויסצוטראַכטן“. אָבער די קראַנקע ביימעלעך, וואָס נאָמבערג מאַלט, האָבן זיך ביי אונדז אין לעבן פּונאַנדערגעוואַקסן אין וועלדער גאַנצער אומענדלעכע זומפן באַדעקן זיי מיט די דאַרע שווענדזיכטיקע צווייגן זייערע. די קלענסטע זאָך ווערט גרויס, ווען זי איז גרויס אין זאַל, און פליגלמאַן איז ביי אונדז נישט איינער. פליגלמאַנס זיינען ביי אונדז טויזנטער. פון אַט־די צעבראַכענע און צעקראַכענע נשמות שוויבלט און גריבלט אין דער ייִדישער גאַס, ווי פון ווערעם, וואָס פאַרקריכן אין אַ קערפּער אַ פאַרפּוילטן... מיט דעם האָט זיך געלוינט אָפּצוגעבן.

נאָמבערג איז ביי אונדז פון די נישט פיל שרייבערס, וועלכע האָבן אַן עטישן און אַ פּסיכאָלאָגישן טאָן, וואָס ציט זיך דורך אַלע זייערע ווערק און רייסט זיך כמעט אין ערגעץ נישט איבער.

א שרייבער פון דעם פריץ-דור *

... נאָמבערגס בצמזומדיקייט איז אַנדערש פון דעם צמצום און געמאַסטן וואָרט ביי אונדזער גרויסן מענדעלע. ביי אונדזער קלאַסיקער — נאָך זיין גאַנצער, גרויסער, קינסטלערישער געשטאַלונג, וואָס האָט נאָך עדהיים קיין גלייכן נישט אין אונדזער ליטעראַטור — פילט זיך אַלץ דער באַוווּסטיגקער מייסטער, און דער מייסטער, וואָס טראַגט אין זיך צום טייל אויך אַ געוויסן קאַמפלעקס. דעם קאַמפלעקס פון וועלן באַשאַפן אַ קינסטלערישן ייִדישן וועלן, און פילן דערביי אַ שטיקעלע שפלות... ביי ה. ד. נאָמבערגן — שוין נאָך מענדעלעס אויפטרואַנגען — איז עס אַ זעלבסטפאַרשטענדלעכקייט. ער דאַרף זיך ניט פאַרענטפערן פאַר קיינעם, און אויך ניט פאַר זיך אַליין.

ביי נאָמבערגן ווייט אויך אַ ליכטיק־וועלטלעכער אָטעם אין זיין שורה, אַ געוויסע באַהעמישקייט, קלאַנג פון אייראָפּעיִשקייט און אַ געוויסער עסטע־טיום. אונדזער ערשטער מאָדערנער עסטעט.

... געמאַסטן וואָרט, אַזאַ גייס פאַר יענע יאָרן, אין וועלכע נאָמבערג האָט געשריבן; שטילער פלוס פון דער שורה, ווי דאָס טייכעלע, שטילער ריטעם און אַ פאַרבענקטע מעלאַנכאָלישקייט.

מע טאר זיך אָבער ביי דער שטיקלייט און מנהלאַנכאָלישקייט נישט אָפֿ־שטעלן. די וואָס האָבן דאָס געטאָן האָבן נאָמבערגן — און זיך — אַ רעה געטאָן. זיי האָבן נאָמבערגן ניט באַנומען אין זיין גאַנצקייט און האָבן אים אומזיסט פאַרווינט פאַר אַ מעלאַנכאָליקער, פאַר אַ צעריסענעם, פאַר אַ „פליגל־מאַן“ (איינער פון זיינע העלדן), פאַר אַ מענטשן, וואָס כאַטש ער הייסט פליגלמאַן — האָט ער דאָך קיין פליגלען נישט.

... איך קען ניט מסכים זיין זייט יענע קריטיקערס, וואָס האָבן אַרויס־געלאָזט אַ שם אויף נאָמבערגן, אַז ער איז אַ צעריסענער, אַ פליגל־צעבראַך בענער. וואָרן אויב אזוי: פאַרוואָס האָט ער זיין „פליגלמאַן“ געגעבן, אין שאַרפן גראַטעקז?

נאָמבערג האָט אַ מאָל, אין „מאַמענט“, זיך געווייצלט:
 — איך בעט אייך, שטראַפּט מיך ניט מיט נאָמבערגן
 און איך וואָלט דאָס פאַראַפּראַזירט און געזאָגט:
 — שטראַפּט נאָמבערגן ניט מיט זיינע העלדן!

און ווי קען מען נאָמבערגן שטראַפּן מיט אוממעכטיקייט בעת ער גיט
 אונדז זיין פּרעכטיקן „שייקער און שליםמול“, ווידער אַ מאָל אין אַזאַ שאַרפּן
 גראַטעסקו זיינען דען דאָס מענטשן, וואָס ער געמטאַן? זיינען דען דאָס
 מענטשן, פון וועלכע נאָמבערג הייסט אונדז זיך לערנען, ווי צו לעבן אויף
 דער וועלט, ווי דאָס האָט געטאָן, צום ביישפּיל, אַ ראַדענבאָך אָדער אַ
 דאַנזניאַ אָדער אַ מעטערלינק אין זייערע מעלאַנכאָלישע געשטאַלטונגען,
 אין יענע סימבאָלישע, שאַטנדיקע טעג?

נאָמבערג, אין דער סביבה פון מענדעלע, אין דער סביבה פון אַ
 שלום עליכם — אין דער יידישער סביבה — זעט טאַקע אויך, ווי זיי, די
 געפאַלנקייט, די אַפהענגטיקייט, נאָר ער גיט עס אין אַ שטילערן טאָן, שטיי-
 לער ווי שלום עליכם אָדער דוד פּינסקי. אַט אַזוי ווי אברהם רייזען גיט
 אויך די שליםמולדיקייט פון זיין „מלמד גרונעם“ (אין „אַ שמעק טאַבאַק“)
 אין אַ פּיל שטילערן טאָן ווי אַ מענדעלע אָדער אַ שלום עליכם וואָלטן עס
 געגעבן. אַ שטילערן טאָן, צו יענער צייט, האָט אויך געבראַכט פּרץ הירשביין,
 און עטוואָס שפּעטער — אין ליד — דוד אַיינהאַרן, זיינען זיי אַלע צעריי-
 סענעז הילילה! די אַלע טעאָריעס וועגן דער מעלאַנכאָליע פון נאָך דער
 רוסישער רעוואָלוציע (1907) האָבן קיין האַפּט ניט, וואָרן וואָס האָבן נאָר
 וועגישע סימבאָליקער-מעלאַנכאָליקערס געהאַט צו טאָן מיט רוסלאַנד? שטיל-
 קייט, שוויגעניש, שטילע אינערלעכע דאַנגלעניש אין געווען אַ סימן מובהק
 פון דעם וועלט-סימבאָליזם אין אַנהייב פון 20סטן יאָרהונדערט, ווען נאָמ-
 בערג זאָגט, דורך די רייד פון זיין „שווייג, שוועסטער“, אַן זי זאָל דעם
 טרויער האַלטן באַהאַלטן טיף אין האַרצן און דאָס גיט אַרויסטראָגן אויף
 די גאַסן — מיינט עס דען געפאַלנקייט? אוממעכטיקייט מיינט בלויז —
 קינסטלעריש גענומען — די רייפונג און די טייערקייט פון דעם מענטש-
 לעכן טרויער.

נעמט, צום ביישפּיל, נאָמבערגס „צווישן בערג“, זיין ליבע צו דער
 רייזנדיקער טאַניע און צו דער וויסקייט פון דעם שניי אויף די בערג
 שטייגט דאָך אַריבער אַלע מעלאַנכאָלישקייטן פון די „שוואַרצוואַלדס“, טא-
 פּאַרוואָס קלישע-מעסיק זינגען דאָס אַלטע לידל וועגן נאָמבערגס אוממאַכט
 אַזוי אויך זיין „קורסיטקע“, אַלע אוממאַכטיקע געשטאַלטן בני אדם
 ווערן אונדז צוגעטראָגן אין אַ גראַטעסקליכט, און אַט אַזוי אין אַנדערע
 ענדלעכע זאַכן, וואָס זיינען דאָס כאַראַקטעריסטישע אין נאָמבערגס שאַפּן.

... יא, די גראַטעסקאָפּיגור אין נאַמבערגס שילדערונג — דאָס זאָגט
 ערות, אז מען טאָר נאַמבערגן ניט שטראַפּן מיט זיינע העלדן.
 היסטאָריש גענומען האָט נאַמבערג פיל אויפגעטאָן מיט חיים אַ ווענד
 טאָן זיך צו דער יוגנט און צו וועלטלעכקייט אינעם מאָדערנעם יידן. אין
 דער צייט, ווען עס האָט געשוועבט ביי אונדז די שטימונג פון פּרצעס
 „צווישן צוויי בערג“, איז נאַמבערג געקומען מיט זיין ראַמאַנטישן „צווישן
 בערג“.

פּרץ: צוויי בערג; דער רבי און דער רב, די גייסטיקע ריזן.
 נאַמבערג; בערג און יוגנט, בערג און צווישן זיי געשריי פון שניי
 אַרױט: קוט, געליבטער — קוט

אין אַ געוויסן זין איז ה. ד. נאַמבערג דעמאָלט אַרױס פון דעם אָנגע
 נומענעם נוסח פון אונדזער ליטעראַטור. ער האָט געוואָגט. וואָרן אַרױסצו
 גיין פון אַ נוסח איז אָפט אַ רעה פאַר אַ שרייבער. מע איז ניט געוויינט
 צו דעם. בפרט נאָך ביי אונדז, וווּ נוסח מענדעלע איז נאַציאָנאַלער נוסח
 און וווּ די ליטעראַטור האָט געדאַרפט פאַרבייטן, צום טייל, נוסח פון אונדזער
 מאָסן־לעבן, טעריטאָריאַלייט, פּאַלקלעכקייט, אייגנטום (ווי ב. ריזקין האָט
 געשריבן אין זיין גרויסער אַרבעט די ירושה־טענדענצן אין אונדזער ליטע
 ראַטור). איך זאָג: ביי אונדז איז אַרױסגיין פון נוסח אָפט אַ פשוט אומגליק
 פאַר אַ שרייבער. פּינסקי, דוכט זיך, האָט לאַנג געליטן, ווייל ער האָט
 גענומען נאָך מ'ס יאָרן צוריק אָפּנייגן פון אָגענומענעם נוסח. ער און אַנ
 דערע. אָבער נאַמבערגן האָט אָפּגעגליקט. ער איז אַרױס פון נוסח, אָפּילו
 פון דעם הויפּט־נוסח פון זיין יוגנט־ריינד אברהם רייזען און פון שלום אַש,
 און האָט באַגליקט. נאַמבערג איז נאָך אַלע טענות באַלד אָנגענומען גע
 וואָרן. נאַמבערג איז אַזוי באַליבט געוואָרן. דאָס אַליין איז אַ באַווייזן קעגן
 דער „פּליגלמאַנישקייט“, וואָס מע וויל נאַמבערגן צושרייבן. אין דעם פּאַקט
 אַליין שטעקט מער מזל ווי „פּליגלמאַן“ האָט געהאַט אין זיין גאַנצן לעבן.
 יא, עס שטעקט אין דעם מזל און טאַקע אויך קינסטלערישער אמת.
 נאַמבערגס אַ זאך האָט אויף דער יוגנט ניט געוויקט אַראַפּצוהאַלן ביי זיך,
 נאָר פּאַרקערט: אַרױסצורייסן פון זיך דעם נאַיירפּילאָסאָפּירנדיקן „פּליגלמאַן“:
 איך וויל נאָך זאָגן צום סוף פון מיין טענה:

קען מען דען, צום ביישפּיל, פאַרשרייען מאַקסיס גאַרקין פאַר אַ
 קינסטלער, וועמען עס ציט „צום אָפּגרונט“, צוליב די געפאַלענע געשטאַלמטן,
 וואָס ער האָט געבראַכט אין זיין נאָ דניע? פאַרוואָס ניט ווייל אין דעם
 אופן און מאַניר, ווי גאַרקין גיט זיינע מענטשן, זעט מען, פּילט מען, אַז ער
 ציט: אַרױס פון אָפּגרונט אַז זיין וועג איז — אַ ווייטערדיקער, אַ ליכטי
 קער, אַ ברייט־מענטשלעכער.

אין נאמבערגס מערקווערדיקער ליבע צו זיינע העלדן — אפילו אין זיין גראַטעסק — זעט זיך: רוף פון דעם מענטש ביים קליינעם טיכל. רוף און בעקשאפט פון דעם פאָרוואַרפנסטן טיכל אין דער וועלט. רוף פון דער פאָרלויבנסטער נשמה, אָן איבערטריבענער אידעאָליאַציע, ווי שלום אשם „ישובניק־פייה“ — נאָר פשוט און מענטשלעך.

און דערצו: נאָמבערגס אַ העלד איז ניט קיין טיפּ, וואָס וויינט כלל, נאָר וואָס גיט זיך אַליין דעם יחיד. אויך מיט דעם האָט ער אָפגענייגט פון דעם אידעישן ליטעראַטור־נוסח ביי אונדז אק יענע טעג. לדוגמה, פישקע דער קרוחער — מיינט כלל, ניט אַזוי — פּליגלמאַן אין איינעם פון די ווייניקע לידער, וואָס ה. ד. נאָמבערג האָט געשריבן. איז דאָ אַ שורה:

— בוי איך מיר אַ שפּעלע, צו פאָרן איבער ימען.

און דערביי אַ זייטיקע באַמערקונג: דאָס ליד איז אַריגינעל אָנגעשריבן געוואָרן פון נאָמבערגן ווי אַ „ליבע־ליד“. אָבער אַז מען האָט גענומען דאָס ליד אויף דער העלפט — די רייזע איבער ימען — איז עס נאָר באַרימט גע־וואָרן ווי אַ קינדער־ליד. איז דאָך דאָס ווידער אַ באַווייז פאָר מיין פריער־דיקער הנחה, אַז אַ ווערק איז הויפּטזעכלעך דאָס, ווי עס ווירקט, און וואָס עס טוט, און ניט וואָס עס איז אויף דער אויבערפלאַך.

אָבער איך דערמאָן דאָס ליד דאָ נאָר צוליב אַן אַנדער זאך. די שורה: „בוי איך מיר אַ שפּעלע“ איז אויך אַ שורה, וואָס איז כאַראַקטעריסטיש פאָר נאָמבערגס לעבן. נאָמבערגן האָט געצויגן איבער ימען און ער איז אַ סך אַרומגעפאָרן. אים האָט געצויגן צו זען די וועלט און צו זען די יידישע ישובים אין דער וועלט. און מיר האָבן אין נאָמבערגן געהאַט אונדזער בעסטן רייזנדיקן „משולח“ מיר האָבן אין אים געהאַט אַ מענטשן, וואָס האָט אומעטום געזאָגט דאָס אמתע וואַרט, וואָס האָט געוואָגט, און וואָס האָט געבראַכט איינפלוס און ליבע.

זען נאָמבערג איז געווען אין סאָועט־רוסלאַנד, האָט ער געהאַט צו זאָגן אַ סך לויב. אָבער אין דער זעלביקער צייט איז ער, פון די ערשטע, אַרויסגעקומען מיט שאַרפע רייד קעגן דער דעמאָלטיקער „יעווסעקציע“ און ווי זי האָט אָנגעפירט די נאַציאָנאַלע קולטור־אַרבעט אויף דער יידישער גאַס. נאָמבערג האָט געטענהט: מען אַרעסטירט דאָרט פאָר נאַציאָנאַליזם. מען אַרעסטירט ניט — פאָר אַסימילאַציע, כאַטש דאָס האָט געדאַרפט זיין קעגן אַמאַליקע סטאַלינס רעדעס. נאָמבערג האָט ווייטיקדיק אויפגעוויזן, ווי מען האָט מורא צו פאָרוואַרצלען די יידישע קולטור־אַרבעט צווישן יידן. מע מאַכט איין טריט פאָרויס און צוויי טריט אויף צוריק.

נאָמבערג האָט פאָרויסגעזען די צרה, וואָס רוקט זיך אָן אין סאָוועט־

לאנד אויף יידיש. און — ניט אלע יידישע שרייבערס און פאָעטן, וועלכע האָבן דעמאלט באַזוכט רוסלאַנד, האָבן עס געזען אַדער, ריכטיקער, געוואָגט צו זען

און אַזוי איז עס אויך געווען, ווען נאָמבערג איז געווען אין ארץ ישראל. אויך נאָמבערג האָט געזען דעם אויפטו אין די קבוצות. אָבער דאָך איז נאָמבערג געבליבן גאַנץ — דער גאַנצער נאָמבערג — און ניט צו-בראָכן. און ניט וואַקלדיק, און איז ניט געוואָרן קיין פּשרהדיקער שלום-זוכער, ער האָט זיך אָפּגעהיט צו טאַנצן אויף אלע חתונות; ער האָט זיך אָפּגעהיט לולבדיק זיך צו שאַקלען אַהין און אַהער. קלאַר און אַפּן, דייטלעך און אַן פּראַגע-צייכנס, האָט ער געשטראַפט די קבוצות און די הסתדרות פאַר זייער העברעזים און פאַר זייער אַפּרייסן דעם ארץ-ישראל-ישוב פון דער גאַנצער יידישער, מאַסאַווער קולטור-פּסיכיק.

נאָמבערג שרייבט: „אין די קבוצות האָט מען מיר געזאָגט, אַז זיי קאָנן יא עפעס אַ געקעכץ — פאַר אַ סינטעזע מיטן „גלות“. אָבער ביז אַהער איז פון זייער געקעכץ גאַרניט געוואָרן.“

ער האָט זיך אָפּגעהיט צו זינגען לידער אין זיין גרויסן לידער וועגן דעם סנה, וואָס ברענט און וועגן שטייער וואָס „זינגען שירה“. אין פּאָליטיק און אין „גרויסן“ וויינען לידערישע טענער זייער אַ פּאַרפּרעזישע זאָר. לכל עתו עס איז דאָ צייט פאַר לידער, און עס איז דאָ צייט — פאַר פּאָליטישן, קלאַרזעוודיקן גרויס. מען טאָר אַזא מין גרויס ניט אַרומוויקלען מיט קלוימערשט-מיסטישע פּראַגעס:

— ווער האָט צעריסן דעם בונד פון יידיש?

און נאָמבערג האָט געזען און געוואָגט.

נאָמבערג האָט געוואָגט: זיין „פּליגלאַן“ מעג זיך וואַקלען, אָבער

ניט ער. ניט נאָמבערג.

— שטראַפט נאָמבערג ניט מיט זיינע „העלדן“!

און אין שייכות צו נאָמבערגס געזעלשאַפּטלעכער זייט, צו זיין געזעל-שאַפּטלעכער טעטיקייט, דאַרף מען ווידער און ווידער דערמאָנען נאָמבערג דעם העברעיש-קענער און דאָך — קעמפּער פאַר דער השיבות פון דער יידישער שפּראַך, פאַרן פּאָליטישן יידישזום, פאַר אונדזער מאַסאַווער געזעלשאַפּטלעכקייט. נאָמבערג האָט אַזוי פיל בייגעטראָגן צו דער אַרגאַניזירונג פון דער טשערנאָוויצער קאַנפּערענץ. נאָמבערג האָט גאַנץ און אַפּן געבויט דעם בנין פון דער יידישער געזעלשאַפּטלעכקייט אויף דער יידישער שפּראַך, קומענדיק פון העברעיש, פון ישיבה, האָט ער דאָך פאַרזיגלט זיין לעבן מיט יידיש; און ער איז געגאַנגען אַן פּשרות, אַן טאַנצנדיק שפּרונגען אַהין און אַהער.

צווישן צוויי קעגנזעצלעכע פאליסן *

...אמאל, אויף צעגלאנע 1, האב איך אין מיטן הויף באגענוט א מענטשן. ער איז געגאנגען פון פרצעס טיר. איך — צו פרצעס טיר. האבן מיר זיך געטראפן און געמיכן. און שפעטער זיך אומגעקוקט איבערן אקסל, זיך אומגעקוקט, זיך אנגעקוקט און צעגאנגען זיך. איך געדענק נישט, צי האב איך זיך אנגעשטויסן, אז דאס איז נאמבערג, נאר א מחשבה האט מיר א בליץ געטאן: אט איז א מענטש, מיט וועלכן איך וועל קיין מאל נישט באענט ווערן. איך גלייב אין דער וואַגיקייט פון ערשטן איינדרוק. שפעטער קומט צו הילף די לאַגיק און גריבלט־אַרויס גרויפנסווייז פון דער פאַרטיקער, עקספרעסיווער אַרבעט פון אונטערבאַווסטזיין. וואָס פאַר אַ טענות האָב איך שפּעטער געהאַט נאָמבערגן אויסצוזעצן נישט קיין שריפטשטעלערישע טענות זיינען דאָס געווען. כּיחָב נישט געקאָנט אים מוחל זיין די באַהעמישע הפּקרות זיינע. אַז אַנדערן וואָלט איך עס לייכט מוחל געווען. אים נישט. אַ מענטש מיט אַזאַ גרויסן מוח, מיט אַזאַ וואַגיק וואַרט, מיט אַ וואַרט, וואָס אַפּילו אין שפּאַס קלינגט פון דעם דער ערנסט אַרויס — ווי שיקט זיך עס? מיט זיינע באַהעמישע גענג האָט ער אין מיינע אויגן אונטערגע־שוועקט נישט נאָר זיין אייגן געוויכט, נאָר מיין גאַנצן איך האָט ער בטל געמאַכט. עס האָט מיך מער ווי שאַקירט. ווייל אויב ערנסט מיט הפּקרות איז אַ גלייכער שידוך, טאָ וואָס־זשע בין איך אויף דער וועלט? אַ מאַסקע פון גייענדיקן ערנסט? אַ שאַבלאַן? אַ מיספּאַרשטענדעניש? היינט גיי — טראַג־אַרויס איבער זיך אַ טויט־אורטייל!

* צום 25 יאָריקן יוביליי פון ה. ד. נ. ליטעראַרישע בלעטטער, ג' 17, וואַרשע, 1924.

אלטער קאזיווע

פארשטייט זיך, אן איך וואלט געדארפט זאגן, אן די מיספארשטענ-
דעניש איז ער, נאמבערג. אבער דאס האט מיר מיין געוויסן נישט דער-
לאזט. אט דער באהעמע-מאן האלט פארט אין דער האנט א קלוגע און
כשרע פען.

און דאס ערגסטע איז, וואס ער, נאמבערג, דער קלוגער קאפ, איז
משפיע אויף, יונגע שריפטשטעלערס. נאך פאר פרצעס לעבן האט זיך
נאמבערגס השפעה געלאזט פילן אויפן יינגערן דור ליטעראטור. גאר אן
א דראנג צו געוועלטיקן, מיט דער קלענסטער אנטרענאנג פון גרויסן
שכל האט ער געפראוועט טיש אויף דעם יונגן יידישן ליטערארישן הויף.
דאס זיינען געווען מער אדער ווייניקער טאלאנטירטע נאמבערגלעך,
גאר אן זיין שכל, אן זיין אינטעליגענץ און אן זיין קולטור-היפערטראפיע,
וועלכע האט אים אראפגעבראכט קיין ווארשע צו פרצן א פארטיקן מענטש,
א פארטיקן צווייפילער, א מאן מיט א הארץ, וואס איז ביז העלפט פאר-
לויירט פאר אלץ אין דער וועלט אויסער הפקרות און וואס די צווייטע
העלפט דחשק נאך מיט א הויכן ריטמישן און עטישן טעמפא. אן ווי דאס
הארץ — אזוי זיין פנים.

יא. ביסלעכווייז האב איך תופס געווען, איינגעביסן די דאזיקע צוויי-
פנימדיקייט נאמבערגס, צווייפנימדיקייט נישט אין באליידיקנדיקן זין,
חלילה, נאך אין ריין-פיגורעלן.

כ"האב דאס פארשטאנען נאך איידער נאמבערג האט אונדז באוויזן
זינע פנימער דורך דער קרישטאלענער פריימע פון "ראיא-מאנא". און
פארשטיין טייטשט: פארגעבן.

..וואס איז מערקווערדיק אין נאמבערגן — דאס איז דאס איינלעבן
זיך פון צוויי מענטשן אין אים, די הארמאניע כמעט צווישן צוויי קעגן-
זעצלעכע פאליסן.

דער צווייטער מענטש, דער "הייד" נאמבערג, ווי די ליינערס רופן
אים אומבאווסטזיניק, וואלט געקאנט און וואלט בארעכטיקט געווען צו
טאן כל דבר אסור; ער טוט עס אבער נישט.

אויפן יוביליי-אונט פאר נאמבערגן האט אש גענומען דאס ווארט
אן אנגעהויבן זיין רעדע אזוי:

— „אין אנהייב איז געווען גארנישט“...

געמיינט האט אש די יידישע ליטעראטור. איך האב אבער געמיינט,
אן ער מיינט דעם חתך-היובל און א ציטער האב איך געטאן פון דער
טרעפלעכקייט פון אויסדרוק.

וואס איז נאָמבערג געווען ביי זיין אַראַפּקומען צו פרעזן אַ פאַרטי-
קער מאַטעריאַל אויף שכלדיקן „גאַרנישט“.
פרץ האָט פאַרשטאַנען, אַז דער מענטש פילט נישט, וואָס ער זאָגט
אַרויס. איך שטעל מיך פאַר פרעזעס ווייטיק ביים אַנקוקן דעם דאָזיקן מוח
אויף צוויי פּיס.

...אויב נאָמבערג איז דאָן אַליין נישט פאַרסמט געוואָרן און נישט
פאַרסמט די לופט אַרום זיך, איז דאָס אַ סימן, אַז שוין דאָן איז מיט אים
מיטגעגאַנגען דער צווייטער נאָמבערג, דער עטישידישער.

איך האָב דעם איינדרוק, אַז איינער פון די הויפט־מיטלען אַוּאַפּצור-
וואַרפן פון זיך דעם נשמה־פּרעסערישן סקעפטיציזם איז ביי נאָמבערג
געווען זיין אייגענע בעלעטריסטישע טעטיקייט. פאַר דער יידישער ליטער-
ראַסור איז דאָס געווען אַ גרויס געווינט צו יענער צייט. די ערשטע גרויס-
שטעטישע, אינטעליגענטישע נאָוועלע.

פאַר מיר איז דאָס נאָמבערג דער זעלבסט־באַקעמפער אין פאַרשיידענע
וואַריאַנטן.

ער האָט אַרויסגעשלעפט אויף דער ליכטיקער שיין אַ גאַנצע גאַלע-
ריע פון שכלדיקע טויגעניכצן, פון אינטעליגענטישע, נישט־דערפאַרענע
זעלבסטמערדערס מיט זשעסטיקולירנדיקע מוחות און אָפּגעפאַלענע הענט
— טיפּן, ענלעכע איינע צו די אנדערע, ווי לייבלעכע שוועסטערקינדער.

אין זיי האָט ער לאַקאָליזירט זיין סם, ווי גאַיאַ אין זיינע קאַפּריטשיאַס.
אין דורך זיי האָט ער זיין סם אָפּגעטויט, ווי געטע האָט זיך געקליגט אָפּ-
צוטויטן אַ שעדליך ליבע־געפיל דורך איבערדיכטן אים. דאָס איז געווען
אַ פאַרצווייגלטער און העכסט־געלונגענער עקספּערימענט, אַן עקספּערימענט,
וואָס דערמאַנט אין דעם אינדישן כירונג, וועלכער מאַכט אַליין איבער זיך
אַ געפערלעכע אָפּעראַציע. און אַז די אָפּעראַציע האָט זיך נאָמבערגן איינגע-
געגעבן, האָט ער צעבראַכן דעם טאַפּ מיט די „פּליגלאַמאַנט“, אָפּגערוקט אין
אַ זייט דעם קרישטאַלענעם שפּאַקטיוו פון „ראַיאַ־מאַנאַ“ און אָפּגעאַטעמט
מיט דער פּולער ברוסט פון אַ געזונטן פּובליציסט.

נאָמבערג איז מער ווי אַ בעלעטריסט און מער ווי אַ שריפטשטעלער.
נאָמבערג איז לויט זיין פּאַטענץ, אַ רענעסאַנס־מענטש. קיינען דערמיט
צו זאָגן, ער איז ענלעך צו יענע שפּערישע נאַטורן פון רענעסאַנס־צייט.

וועלכע האָבן געקאָנט אַרויסווייזן זייער טאַלאַנט גלייכצייטיק אויף פאַר-
שיידנאַרטיקע געביטן. עס פעלט אים אָבער זייער וואַגונג צו טאָן. און
בלויז דעריבער איז ער פאַר אונדז שריפטשטעלער, ווייל זיין טאַט באַ-
גרענעצט זיך מיטן וואָרט.

ס'איז אַ פאַקט, אַז ער איז דער שעפער פון דער עלעגאַנטער און אין
די טיילן דורכגעטראַכטער נאָוועלע פון אונדזער ליטעראַטור. ס'איז אַ פאַקט,
אַז ער איז דער ערשטער מייסטער פון אַן אַרטיקל — אַ קונסטווערק אין
אונדזער פובליציסטיק.

דער מענטש האָט אַ קלאַרן, אַ לויטערן קוק פאַר דער פאַלקס-גאַנצקייט
און גייסטיקער פאַלקס-געזונטקייט. גישט געוואַקלט שטייט ער מיט אַ גלענצנ-
דיקער פּען אין קאַמף פון אַזעלכע לעבנס-זאַכן, ווי די יידישע שפּראַך און
די יידישע שול. אַ רויקע, טיפע איבערצייגונג אַטעמט אַרויס פון זיין וואָרט,
אַ גלויבן און אַפטימיזם. נאָמבערג האָט אַ גרויס פאַרשטענדעניש און באַמת
אַ וואָרעם האַרץ פאַר דעם גרויסן, דערזוייל נאָך שטומען קינד, וואָס
הייסט פאַלקסמאַסע.

ער איז ערנסט, גלייביק און באַהאַרצט.

און, ווי ווונדערלעך דאַס איז, בעת מען דערמאָנט זיך, אַז „פון אַנ-
הויב איז געווען גאַרנישט“... אַז אַראָפּגעקומען איז ער צו אונדז אַ צע-
בראַכענער צווייפּלער, וועלכער האָט געצווייפּלט אַפילו אין דער ממשות
פון גייסטיקער באַפרידיקונג, וועמען פרץ האָט צוגערעדט צו שרייבן אויף
יידיש און וועלכער האָט עפעס אַ ווינקל אין דער נשמה, וווּ אַ צווייטער
נאָמבערג, דער הייד נאָמבערג, פּראַוועט מעסעס לכבוד דעם אַפּגאַט פון
באַהעמעדיק-מאָיכר-תּידיקער הפּקרות, ביי דעם וויירויך פון דער וועלט-
קאָוויאָרניע, אונטער די פּליגל פון נידוואַנאַ. באַמת אַ ווונדערלעכע מע-
טאַמאַרפּאַזע.

וואַקסט ער אַרויס פון דער נאָוועלע, שטעלט ער זיך אין די רייען
פון פובליציסטיק, נענטער צום אַטעם פון לעבן. איז אים ווייניק די פּען
— לאַזט ער זיך אַריין אין געזעלשאַפטלעך-פּאָליטישן קאַמף.

ווארטקונסט וואס וועט איבערלעבן א סך *

...אין אונדזערע ליטערארישע קרייזן איז פאראנען אויך אזא מיינונג. אז נאמבערג איז נישט קיין ווארטקינסטלער, נאר א זשורנאליסט, און זיינע נאוועלן זיינען נישט מער ווי פעליעטאן און פובליציסטיק. דאס איז א גרויסער טעות, וועלכער שטאמט אפשר דערפון, וואס ביי אונדז איז מען געוויינט אפצושאצן עלטערע שאפונגען, מעסטנדיק זיי מיט דער מאס פון אונדזערע לעצטע שבלעצטע פארעם-דערגרייכונגען. פונעם דאזיקן שטאנד פונקט קאן אויסקומען, אז אין נאמבערגס נאוועלן איז די פארעם נישט קיין פעסטע, אפט אפילו אן אומבאהאלפענע, אים פעלט ארנאמענטיק און צייטגווייז דערציילט ער מער ווי ער מאלט. אבער ווען מ'זאל מעסטן אלץ מיט דער מאס פון דער לעצטער רגע, וועלן מיר מוזן אויסמעקן פון דער בעלעטריסטיק אויך דיקענסן, טעקערייען און אנדערע גרויסע. וועגן אונדזער מענדעלין איז דאך שוין אפגערעדט, און א סך פון אונדזערע יוגע לייקע-נען טאקע אין גאנצן זיין באדייטונג ווי א בעלעטריסט. זיי פארגעסן, אז אונטער אלטע און אפילו פארעלטערטע פארמען קאנען זיך א מאל געפינען כאדייטנדיקע קינסטלערישע ווערטן, בעת אין דער נייסטער פארעם קאן אפט שטעקן נישט מער ווי לייכט-איבערגענומענע טעכניק.

אין נאמבערגס „צוויי בערג“ איז יעדער שטיק בולט און דאס גאנצע בילד קרעפטיק און שטימונגפול. ס'מאכט אויך אייך א לאנגדויערנדיקן אייגן דרוק. די „קורסיסטקע“ איז לויט איר פארעם א סך שוואכער איידער „צווישן בערג“, אבער נאמבערג ווייזט דארטן ארויס א פארשטענדעניש פאר אונדזער נייער קעמפנדיקער אינטעליגענץ (די יידישע ארבעטער-מאסע איז ביי אים כמעט אין גאנצן נישטא) — דאס וואס פעלט דעם גרעסטן טייל פון אונדזערע בעלעטריסטן. לייגענדיק אטדי ביידע דערציילונגען, פארדריסט,

* צום 25יאריקן יוביליי פון ה. ד. נ. ליטערארישע בלעטער, נ' 18, ווארשע, 1924.

פאר וואס נאָמבערג האָט אַזוי פרי כמעט אין גאַנצן אַוועקגעוואָרפֿן די שיינע ליטעראַטור. און עס דוכט זיך, אַז גראַד ער איז אפשר געווען בכוח צו געבן אונדז אַ גרויסן לייזונג, אַ ראַמאַן פֿון אונדזער מאַדערנער אינטעליגענץ, וועלכע האָט געטריבן די רעדער און אונטערגעשטופֿט דעם וואָגן פֿון אַלע באַוועגונגען, וואָס מיר האָבן דורכגעמאַכט אין די לעצטע דריי צענדלינג יאָרן פֿון שטורעם און דראַנג.

און נעמט זיין „פליגלמאַן“. ער איז דאָך ביי אונדז געוואָרן אַ שם דבר פֿאַר אַ באַשטימטן טיפֿ אין דער ייִדישער ווירקלעכקייט פֿון אונדזער דור, אַט ווי רוזין, ווערנאָוונסקי אָדער נעכלידאָו ביי די רוסן. הייסט עס דאָך, אַז נאָמבערג האָט זיך איינגעגעבן צו אַרגאַניזירן אין פליגלמאַנען אַ שטיק פֿון אונדזער לעבן, וואָס איז דאָס, אַז נישט בעלעטריסטיק?

פליגלמאַן און זיינע לייבלעכע ברידער בענדער („אַ שפּיל אין ליבע“, „בריוו“) און פיינער („אויף איין קוואַרטיר“), אַט די אייביקע גריבלערס, וואָס האַלטן נאָכאַנאַנד אין באַשטימען זייער באַציונג צום לעבן און קאַנען זיך בשום אופן נישט אָנכאַפֿן אין לעבן גופּא, די צעקראַכענע נשמות, וואָס פּילן אַ קאַצניאַמער נאָך איידער זיי האָבן צוגעטראָגן דעם בעכער צום מויל, די נודניקעס, וואָס זיינען אַליין נישט פּעיק אויף קיין אַקטיוון געפּיל און קאַנען נאָר פאַראַומערן דאָס לעבן פֿון די יעניקע, צו וועלכע זיי האָבן פּרעטענזיעס זיך צוציקלעפּן — ווי קומען זיי צו אונדז, צו אַ פּאַלק, וואָס צייכנט זיך אויס דוקא מיט ווילן און אימפּעט, וואָס קלאַמערט זיך מיט אַלע כוחות אין לעבן און איז אַ היסטאָרישער בריה זיך צו אים צוצופּאַסן? ווי קומען זיי צו אונדז אין די לעצטע צענדלינג יאָרן, ווען אונדזער אַקטיוו קייט האָט זיך שטאַרק געהויבן? און דאָך זיינען די פליגלמאַנס פלייש פֿון אונדזער פלייש און ביין פֿון אונדזערע ביינער. ווער ווייס, אפשר זיינען זיי אַ רעשטל פֿון אונדזער נעכטיקן קליינשטעלשן גליווער, וועלכער איז געוואָרן טראַגיקאַמיש אין באַגעגענישן מיטן פּרישן שטראַם פֿונעם שטור רעמדיקן הוינט; און אפשר זיינען זיי די לינקע, די פאַרקערטע זייט פֿון אונדזער אימפּעט, די דעגענעראַציע פֿון אונדזער הויז... און נאָמבערגס פליגלמאַן איז, חלילה, נישט געבליבן קיין בעודיעטניק * — אין אונדזער בעלעטריסטיק, וואָרום סוף כל סוף, וואָס איז ביינוש רוביעשטיין פֿון בערגל-וואַנס „אַרום וואַקזאַל“, אויב נישט אַ פליגלמאַן און מירעלע אין „נאָך אַלעמען“ איז דען נישט קיין גלגול פֿון פליגלמאַנען? בערגלאַסן האָט עס אַנדערש אויפגעפּאַסט, אַוועקגעשטעלט אין אַ סך אַ ברייטערן מאַסשטאַב.

אבער דער תוך איז דער זעלביקער: אנעמיע פון אלע לעבעדיקע געפילן, א צעקראכענע קעגנשטאנדסלויזע בענקשאפט — א רעזולטאט פון דעגענעראציע, פון „נאך אלעמען“.

...נאמבערג איז ווייניקער ווי אלץ א זשורנאליסט. ווארום א זשורנאליסט פון בארוף — וועגן בעלימלאכות רעדט מען ניט — איז דאך א קעמפער, א כלל־טוער. נאמבערג קאן זיך א מאל אויף א ווילע אנווארען מען פאר עפעס, און דאס עפעס קאן א מאל זיין אזא וויכטיקע זאך, ווי די יידישע שול; אבער בכלל איז ער נישט פון דעם טייג, פון וועלכן מען קנעט אמתע זשורנאליסטן. נישט דער טעמפעראמענט, נישט די פאראיניגטערעסירטקייט און אויסדויער.

... אין דעם, וואס מ'רופט נאמבערג „זשורנאליסט“, איז פאראן איין זייט, וואס פארדינט די גרעסטע אויפמערקזאמקייט. דאס זיינען נאמבערגס פעליעטאנען — דער „כלל־טוער“, „טאלעראנץ“ אד"גל. לויט זייער פארעם זיינען זיי אויסערגעוויינטלעך שייך און געשליפן. זיי פלאטערן איבער די אקטועלע פראגן פון טאג מיט א ווייטן אויסבליק אין דאס אלגעמיינע, וואס קאן זיין אמת און וויכטיק נישט בלויז פאר היינט, נאר אויך פאר מארגן און איבערמארגן. און מעג זיין, אז בנוגע דעם קאנקרעטן פונקט, פון וואנען דער שריפטשטעלער איז ארויסגעגאנגען, האט איר דורכויס אן אנדערע מיינונג, דאך וועט אייך זיין פעליעטאן פארשאפן אן עסטעטישן גענוס. ער וועט אפפרישן און מאכן אייער מוח זיך לעבהאפטער צו באוועגן. ס'האט גארנישט צו טאן מיטן געוויינטלעכן האלב־פובליציסטישן אדער לייכטן פלוידער־פעליעטאן. דער נאמען פעליעטאן איז דא אייגנטלעך נישט אויף אן ארט, צוואכעדיק. דאס איז א גייסטרייכע, שארפזיניקע קאזערי, וועלכע ווירקט אויפן געמיט. ווי שוימענדיקער שאמפאניער. נאמבערג איז א מייסטער פון דעם מין. רופט עס, ווי איר ווילט — איך באשטיי נישט אויפן נאמען — אבער ווארטקונסט איז עס געוויס און דאס וועט אפשר איבערלעבן א סך דערציילונגען, וועלכע מען טראגט ביי אונדז איצט ארום אויף טעלער.

הערש דוד נאמבערג ביבליאגראפיע

וועגן ה. ד. נאמבערג אין יידישע ביכער

8 מאַמע יידיש, בי"א 1949, זי
193, 200, 205, 217, 270
9 ה. ד. נאמבערג, פּוּט, בי"א
1952, זי 7-29, 31, 34, 71,
74, 240.

באַרוויטש, מיכאל

10 1000 יאָר יידיש לעבן אין פּוּט
ל, פּאַרשונג - צענטער פּאַר
געשיכטע (ביים פּאַרבאַנד פּון
פּוילישע ייִדן אין פּראָנקרייך),
פּאַריז, [יאָר גיט אָנגעגעבן],
זי 166, 170, 172, 360.

באַרישאַ, מנחם

11 וואַרשע - אַ גישט דערקענ-
טע שטאַט, עטייען, בי"א 1956,
זי 233.

ביאַלאַסטאַצקי, ב. י.

12 דער גאַנצער נאָמבערג, עטייען
ען, זי 1932, זי 230-232.
13 ה. ד. נאָמבערג, חלום און
וואַך, עטייען, זי 1956, זי
356-362, 372.

ביקל, שלמה

14 ה. ד. נאָמבערג, דעטאַלן און
סך-הכלען, זי 1943, זי 237.

אַבראַמאָוויטש, ר.

1 בערלין-היידלבערג, אין צוויי
רעוואָלוציעס, ערשטער באַנד,
נייריאָק 1944, זי 341.

אַלגין, מ.

2 ה. ד. נאָמבערג, קולטור און
פּאָלק, זי 1949, זי 202-211.

אַלמי, א.

3 חסידות - אַלטערענקיש און
מאָדערן, ליטעראַרישע נסיעות,
וואַרשע 1931, זי 150.

4 ה. ד. נאָמבערג, מענטשן און
אידייען, וואַרשע 1933, זי
255-261.

5 מאַמענטן פון אַ לעבן, בוע-
נאַס-איירעס 1948, זי 25, 102,
117, 131, 193.

באַטשאַנסקי, יעקב

6 פּאַרטעטן פון יידישע שריי-
בער, וואַרשע 1933, זי 54,
107.

7 ביכער, ליבע, הונגער און אַ
ניי לעבן, די לעבנסגעשיכטע
פון אַ יידישן זשורנאַליסט, ב'
2, בי"א 1942, זי 39.

- גאלדשמידט, א. י.
 25 אייזיק-מאיר דעוועניסקי (א.)
 זויטער), א. ווייטער כתבים,
 ווילנע 1923, ז' CXXII.
- 26 ד"ר צמח בר' יוסף-זעליק
 שביד, ווילנע, א זאמלבוך
 געווידמעט דער שטאט וויל-
 נע, רעד' יעפים ישורין, ו"י
 1935, ז' 392.
- גאָרין, ב.
 27 רשימה פון די פיעסען אין
 אידישען רעפערטואַר, די גע-
 שיכטע פון אידישען טעאָטער,
 ב' 2, ו"י 1929, ז' 270.
- גאַרעליק, ש.
 28 וועגן פרצן, אין וואַנדערלע-
 בן, וואַרשע 1918, ז' 141.
- גלאַטשטיין, יעקב
 29 ה. רויזענבלאַט — פון 1900
 ביז 1946, אין תוך גענומען,
 ו"י 1947, ז' 109. — ת. סע-
 גאַלאַוויטש, ז' 128.
- גראַסמאַן, משה
 30 ישראל שטערן, היימישע גע-
 שטאַלטן, תל-אביב 1953, ז'
 62, 57.
- 31 „היינט“, ערשטער פעריאָד
 1908—1915, פון נאָענטן עבר,
 ב' 2, ייד' אַלוו' קולטור-קאַנ-
 גרעס, ו"י 1956, ז' 17.
- גראַפּשטיין, מלך
 32 מיין חבר און לערער, שלמה
 גילבערט — דערציילונגען און
- 15 ה. ד. נאָמבערג, די יידישע
 עטיי, ו"י 1946, ז' 94—96,
 183—185.
- בעל-מחשבות
 16 געווידמעט ה. ד. נאָמבערג,
 געקליבענע שריפטן, ב' 1,
 ווילנע 1910, ז' 181—185.
- 17 ליטעראַרישע מאָנאַטש-שריפטן,
 שלום אַש און ה. ד. נאָמבערג,
 געקליבענע שריפטן, ב' 2,
 ווילנע 1910, ז' 87—89.
- 18 דריי שטעדטלעך, בעל מחשבות
 שריפטן, ב' 3, ווילנע 1923 ז'
 7, 92, 107.
- 19 בעל מחשבות שריפטן, ב' 4,
 ווילנע 1923, ז' 31, 33, 38,
 42, 86, 91, 95, 121, 122, 178.
- 20 בעל מחשבות שריפטן, ב' 1,
 ווילנע 1927, וואַרשע 1929,
 ז' 148, 181—185, 206.
- 21 בעל מחשבות שריפטן, ב' 2,
 ווילנע-וואַרשע 1929, ז' 59,
 82—84, 85, 86.
- 22 געקליבענע ווערק, ו"י 1953,
 ז' 63, 65, 69, 72, 101, 107,
 258—261.
- בערדיטשעווסקי, מ. י.
 23 פאַר דעם טאַראַראַם, יידישע
 כתבים, ב' 2, ו"י 1951, ז'
 195.
- גאַלקאַרן, י.
 24 י. מ. ווייסענבערג, ליטעראַ-
 רישע סילועטן, מינכער 1949,
 ז' 20.

- וואסערמאן, יעקב
41 דער פראלעטאריאט א ג' ל ס
טרעגער פון דער יידישער
דראמע, דאָס טעאָטער און
דער טאָציאָליזם, וואַרשע
1921, ז' 162.
- ווינער, מ.
42 צו דער געשיכטע פון דער
יידישער ליטעראַטור אין אוא
יאָרהונדערט, קיעוו 1940, ב'
1, ז' 382.
- 43 צו דער געשיכטע פון דער
יידישער ליטעראַטור אין אוא
יאָרהונדערט, מעלויכע-פּאַרלאַג
פאַר נאַציאָנאַלע מינדערהייטן
אין אַוסטרי, ב' 2, קיעוו 1940
ז' 250, 451.
- ווינפער, ז.
44 לוי פרידמאן, אידישע שריפט-
שטעלער, ב' 1, ז' 1933, ז' 119,
120.
- 45 שרייבער און קינסטלער, ז' 1958,
ז' 100, 174.
- ווינרויך, הערשל
46 ליבע לויט באַפעל, בלוט אויף
דער זון, ז' 1950, ז' 52.
- ווינרייך, מ.
47 נאָוואַרט, י. ל. כהן — שטור
דיעס וועגן יידישער פּאַלקס-
שאַפונג, ז' 1952, ז' 364.
- ווייס, ד"ר ש.
48 אויס די צייטן פון דער
טשעראַויער קאַנפּערענץ,
- דראַמעס, לאַנדאָ 1954, ז' 312.
- דאַברושיק, י.
33 פּערספּעקטיוון, געדאָנקענ-
גאַנג, קיעוו 1922, ז' 64.
- דובנאַוו-ערליך, סאַפּיע
34 אַ קאַמעראַלער דיכטער, דני-
אַ טשאַרני-בוך, פאַריז 1939,
ז' 76.
- דימענטשטיין, נחמן
35 נאַמבערג [ליד] רינגען, זאַמל-
בוך, קאַיווע 1940, ז' 155.
- האַרן, י.
36 אין אונדזער סביבה, אינאיי-
נעם, זאַמלבוך ב' 1, ז' 188,
1949.
- 37 דער כוח פון יידישן ליד, אין
אונדזער דור, ז' 1949, ז' 162.
- היבעל, בויציון
38 די שליחות פון דער יידישער
ליטעראַטור, שריפטן, דייטש-
לאַנד 1948, ז' 33.
- הירשביין, פּריץ
39 אין גאַנג פון לעבן, בוך 1,
ז' 1948, ז' 3, 46, 54.
- וואַלד, פ.
40 יידיש-וועלטלעכע קולטור-באַ-
וועגונג אין אַרגענטינע, אַר-
גענטיונער ייוואַ-שריפטן, ז' 1955,
71—72.

זשיטלאָווסקי, ד"ר חיים
56 י. ל. פרץ דער קינסטלער,
יצחק לייבוש פרץ, איקוף,
נ"י 1951, ז' 7. — וויזיע און
געזאַנק, איקוף, נ"י 1951, ז'
77.

חזקין, י.

57 יידישע בלעטער אין אמעריקע,
קע, נ"י 1946, ז' 168, 193,
344.

טורקאוו, יאַנאַס

58 פאַרלאַשענע שטערן, ב' 1,
ב"א 1953, ז' 63, 93, 164,
ב' 2, ז' 163, 239.

טורקאוו, מאַרק

59 דאָוויזאָן, די לעצטע פון אַ
גרויסן דור, ב"א 1954, ז'
104, 106, 107, 120.

טורקאוו-גרודבערג, יצחק

60 יידיש טעאָטער אין פּוילן,
וואַרשע 1951, ז' 25, 30, 54.

טענענבוים, ש.

61 דאָס מאָנאמענטאַלע געשטאַלט
— פּרץ, שניט פון מיין פעלד,
נ"י 1949, ז' 90.

טרונק, י. י.

62 אויף די וועגן פון דער וועלט,
אידעאָליזם און נאַטוראַליזם
אין דער יידישער ליטעראַ-
טור, וואַרשע 1927, ז' 165.

63 צווישן ווילן און אַנמעכט-
קייט (ה. ד. נאָמבערג), קול-

אין נאָנטן עבר, 1. וואַרשע
1937, ז' 60.

זאַלאַטאַראָוו, ד"ר הלל

49 מאיר בלינקין, געקליבענע
שריפטן, ב' 1, נ"י 1924, ז'
275.

זאָלף, פאַליק

50 אברהם רייזען, אונדזער קול-
טור-המשך, וויניפעג 1956, ז'
61.

זאָק, אברהם

51 יאָרן פון וואַנדער, ליסער,
ב"א 1949, ז' 154, 227.

זילבערצווייג, זלמן

52 "די ווילנער טרופע", ווילנע
— אַ זאַמלבוך געווידמעט
דער שטאַט ווילנע, רעד' יע-
פּים ישורין, נ"י 1935, ז'
573, 576, 577.

53 די אויטלעבונג פון גייסט,
אחידהעם און זיין באַציונג
צו יידיש, לאַס-אַנגודשעלעס
1956, ז' 30.

זילבערצווייג, זלמן און מעסטל,
יעקב

54 צו דער י. גאַרדין-ביבליאָגראַף
פיע, קלמן מרמרי-יעקב גאַר-
דן, איקוף, נ"י 1953, ז' 229.

זרובבל, י.

55 מיט מענדעלע מוכר ספרים,
בלעטער פון אַ לעבן, ב' 1,
הלאַבי 1956, ז' 254.

רעד מרדכי ה. בערנשטיין,
ב"א 1957, ז' 513. סעפער אָ
טער אַפּדרוק, ב"א 1957, ז'
27.

כהן, י. ל.

73 י. ל. פרץ, דער זאַמלער פון
יידישע פּאַלקסלידער, שטור
דיעס וועגן יידישער פּאַלקס
שאַפּונג, נ"י 1952, ז' 108—
109.

כהן, יעקב

74 דער פּאַרעסענער נאַמבערג,
לעבן און טראַכטן, נ"י 1957,
ז' 109—112.

כץ, משה

75 מיין שרייבערישער וועג, אַ
דור, וואָס האָט פּאַרלירן די
מורא, נ"י 1956, ז' 303.

לאַסטיק, ש.

76 די פּרץ־טראַדיציע, מיטן פּנים
צום מאַרגן, וואַרשע 1952,
ז' 47.

ליבערמאַן, חיים

77 די נשמה פון דער יידישער
ליטעראַטור, ביכער און שרייב
בער, נ"י 1933, ז' 245.

לייבל, דניאל

78 ל. מלאך, בלעטער צום אָנ
דענק פון ל. מלאך, תּל־אָביב,
אויג 1936, ז' 4.

לונסקי, חניקל

79 די שטראַשן ביבליאָטעק אין

טור־ליגע, 1930, וואַרשע, 182
זייטן.

64 ה. ד. נאַמבערג און ווייסנר
בערג, פּוילן, ב' 5, נ"י 1949,
ז' 39—44. — פּרץ וועגן
רייזענען, א. ווייטער, ספּקוּת
און יחסידישע גריבלענישן.
שלום אַש, ה. ד. נאַמבערג.
נאַמבערג קעמזט פּאַר פּרצעס
רום, ז' 79—84.

65 פּוילן, זעקסט בוך, נ"י 1951,
ז' 233.

66 פּוילן, זיבעטע בוך, נ"י 1953,
ז' 39, 41, 57, 58, 136—137,
145—146, 146, 254, 255.

טשאַרני, דניאל

67 באַרג אַרויף, וואַרשע 1935,
ז' 128, 236, 237, 238, 257.

68 אַרײַנפיר, אַ ליטוואַק אין פּויל
לן, נ"י 1955, ז' 1.

יאַנאַסאַוויטש, יצחק

69 אַוויטש נ"י אַרויסגעגעבענע
ווערק, יאַרבוך פון דער יידי
שער קהילה אין בווענאַס־איי
רעס, 1954, ז' 277.

יאַפּע, מרדכי

70 רינגען אין דער קייט, נ"י
1939, ז' 206, 232.

ישורין, יעפים

71 זכרונות וועגן פּרצן, אַ ביבי
ליאַגראַפיע, ייוואַ־בלעטער, ב'
28, נ"י 1946, ז' 168.

72 יצחק לייבוש פּרץ־ביבליאָ
גראַפיע פּרקס זאַמאַשטש.

9, וואַרשע 1928. ביכער-
וועלט, וואַרשע 1929, ז"ו
58—49.

מוקדוני, ד"ר א.

86 אָן פּליגלען, טעאַטער, נ"י
1927, ז' 66.

87 זכרונות פון אַ יידישן טעאַ-
טער־קריטיקער, אַרכיוו פאַר
דער געשיכטע פון יידישן
טעאַטער און דראַמע, וויל-
נע-ני"י 1930, ז"ו 343, 350,
367, 370, 372, 374, 384,
398, 412.

88 שטאַל ראָזענפעלד, ש. ראָ-
זענפעלד — געקליבענע שריפֿ-
טן, נ"י 1947, ז' 31.

89 יצחק לייבוש פּרץ און דאָס
יידישע טעאַטער, איקוף 1949,
ז"ו 39, 47, 70, 107, 108,
142, 148, 149, 155, 157, 158,
160, 162, 163, 175, 209, 211.

90 מיין ליטעראַרישע טעטיקייט,
אויסלאַנד, ב"א 1951, ז' 239.

91 ה. ד. נאָמבערג, אין וואַרשע
און אין לאַדזש, ב' 1, ב"א
1955, ז"ו 11—23, 24, 37,
38, 40, 42, 43, 48, 49,
50—57, 72, 78, 79, 128,
129, 159, 182, 210, 211, 222,
223, 269.

92 אין וואַרשע און אין לאַדזש,
ב' 2, ב"א 1955, ז"ו 69, 106,
168, 190, 191, 195, 199, 201,
202—206, 221, 233, 239—241,
272, 273, 275, 276.

ווילנע, ווילנע — אַ זאַמלבוך
געווידמעט דער שטאַט וויל-
נע, רעד' יעפּים ישורין, נ"י
1935, ז' 284.

ליטוואַקאָוו, מ.

80 אין פאַרטיגקלטע צייטן —
ד. בערגעלסאָן, אין אומרו,
ב' 2, מאַסקווע, 1926, ז"ו 63,
64.

לעוו, ש.

81 צו דער געשיכטע פון דער
יידישער פרעסע אין פּוילן,
פון נאָענטן עבר, VII—VIII,
וואַרשע 1938, ז' 211.

לעשציןסקי, יעקב

82 דריי תקופות אין דער יידי-
שער ליטעראַטור, דאָס יידי-
שע עקאָנאָמישע לעבן אין
דער יידישער ליטעראַטור,
ערשטער העפט, וואַרשע 1921,
ז' 19.

לעשציןסקי, ש.

83 ה. ד. נאָמבערג, ליטעראַרי-
שע עסייען, נ"י 1938, ז"ו
58—62 און ז"ו 93, 94.

מאָזעס, מענדל

84 דער מאָמענט, פון נאָענטן
עבר, ב' 2, אַלוו' ייד' קול-
טוריקאַגורעס, נ"י 1956, ז"ו
242, 298.

מאַלקין, ד. ב.

85 ה. ד. נאָמבערג, ביכער־וועלט,

יעפים ישורין

- 1942, ז' 17, 23, 37, 40, 44, 47, 48, 51
- 103 פעלשונגען און בלבוים, קען גן די אָנפאלער אויף ד"ר חיים זשימלאָוסקי, נ"י 1944, ז' 32
- 104 בריוו און רעדעס פון י. ל. פּרץ, איקוף, נ"י 1944, ז' 228, 218, 223, 211, 265, 266, 365, 379
- 105 י. ל. פּרץ — זיין לעבן און שאַפן, איקוף, נ"י 1945, ז' 145, 146, 148, 151, 173, 174, 185, 196, 329, 334, 340, 351, 353, 358
- 106 פאָרגייער און מיטצייטלער, נ"י 1946, ז' 102, 108, 111, 233, 244, 265, 276, 299
- 107 געווען אַמאָל אַ לעבן, ב"א 1951, ז' 74, 83, 99, 121, 210, 268
- מ[יזיל] ג[חמן]
- 108 דוד בערגעלסטאָן, אַ פּאָג אַ נג, נ"י 1955, ז' 13
- 109 ה. ד. נאָמבערג, נאָענטע און אייגענט, איקוף, נ"י 1957, ז' 121—127
- מעדעם, וולאָדימיר
- 110 ערינערונגען זעגן חילנע, חילנע, — זאמלבוך, רעד יעפים ישורין, נ"י 1935, ז' 205
- מענדעלסאָן, יוסף
- 111 ה. ד. נאָמבערג אין ברעאַס

מילל, דושאָן

- 93 פּיאָנערן און בויער, ב' 2, נ"י 1949, ז' 193
- מינקאָוו, נ. ב.
- 94 זעקס יידישע קריטיקער, ב"א 1954, ז' 249, 251, 258, 262, 269, 337
- 95 באַטאַשאַנסקיס „פּשט", יעקב באַטאַשאַנסקי צו זיינע 60 יאָר, ב"א 1955, ז' 65, 66
- 96 הוד פּינסקיס ערשטע דער-ציילונגען, ליטעראַרישע וועג, ג. מעקסיקע 1955, ז' 91, 93

מישקאָוסקי, נח

- 97 איך שליס נייע באַקאָנטשאַפֿטן און וואַרשע, מיין לעבן און מייענע רייזעס, ב' 1, נ"י 1947, ז' 99, 100

מניזיל, נחמן

- 98 נאָענטע און ווייטע, ב' 1, וואַרשע 1924, ז' 9, 50, 53, 54, 55
- 99 נאָענטע און ווייטע, ב' 2, חילנע 1926, ז' 41, 45, 84—90
- 100 אומבערעכטע פּאַרוורדן, אויף אונדזער קולטור - פּראָנט, וואַרשע 1936, ז' 10
- 101 אין נאָענטע עבר, 1, וואַרשע 1937, ז' 75. אין נאָענטע עבר, 2, וואַרשע 1937, ז' 157
- 102 דורות און תקופות אין דער יידישער ליטעראַטור, נ"י

- 121 מאָטל פייסי דעם חונס אינגל, שלום עליכם, נ"י 1928, ז' 85.
- 122 די מיטלמעסיקייט (אָמאַל און צוטאָג), לעזער, דיכטער, קרייטער, ב' 2, נ"י 1928, ז' 420.
- 123 א. ווייטערס ברויז, פון נאָ ענטן עבר, וו-וווו, וואַרשע 1938, ז' 185, 186.
- 124 נייע טענדענצן אין דער יידישער ליטעראַטור זינט נאָך דער מלחמה, אויפן שיידוועג, 2טער ז'ב. פאָריו, אויג' 1939, ז' 178.
- 125 פּרץ הירשביין (צו זיין 60סטן געבוירנטאָג) נ"י 1941, ז' 25.
- 126 די צווייטפּראָכטיקייט פון אונזר דזער ליטעראַטור, דעטראַיט מישיגען, 1941, ז' 110, 112.
- 127 דערציילערס און דאָמאַניסטן, נ"י 1946, ז' 16, 322, 525, 526.
- 128 י. ל. פּרץ — זיין לעבן, ביאָ 1952, ז' 211, 212, 268, 275, 361, 396, 424, 457, 462, 465, 467, 473, 475, 511, 518, 519, 532.
- 129 שלמה גילבערט, דערציילונגן נען און דראַמעס, לאַנדאָן-קאָנאָרע, 1954, ז' 7, 9.
- סלוצקי, שלמה**
- 130 אברהם רייזען — ביבליאָגראַפיע, נ"י 1956, ז' 317.
- אירעס, אַמאַל אין אַ יובל, ביאָ 1943, ז' 404—416.
- מענדעלסאָן, שלמה**
- 112 ווילנע האַלט פעסט אירע פּאָר זיצעס, ווילנע — זאַמלבוך, רעד' פון יעפים ישורין, נ"י 1935, ז' 796.
- 113 ה. ד. נאָמבערג, (צום צוואַנציגסטן יאַרצייט), שלמה מענ-דעלסאָן — זיין לעבן און שאַפן, נ"י 1949, ז' 169—176.
- מעסטל, יעקב**
- 114 דראַמאַקרייזן, אונדזער טעאַטער, נ"י 1943, ז' 167.
- נאָדיר, משה**
- 115 מיט ה. ד. נאָמבערג, טעג פון מיינע טעג, נ"י 1935, ז' 159—169.
- 116 אינטערוויו מיט ה. ד. נאָמבערג, נאָדירגאַנג, נ"י 1937, ז' 43—46.
- ניגער, ש.**
- 117 ה. ד. נאָמבערג, וועגן יידישע שרייבער, ב' 2, וואַרשע 1912, ז' 79—100.
- 118 שמועסן וועגן ביכער, ב' 1, נ"י 1922, ז' 30, 50.
- 119 ראַמאַן און ראַמאַנטיזם [וועגן ה. ד. נאָמבערג], שמועסען וועגען ביכער, ב' 1, נ"י 1922, ז' 111—119.
- 120 וועגן יידישע שרייבער, ב' 2, וואַרשע 1927, ז' 60, 65—84.

יעפים ישורין

—1939, פון נאָענטן עבר, ב' 2, נ"י 1956, ז' 141, 170.

פּינבּערג, ל.

138 ווּנדערלעכע געמען [פּאָעזיע מע], יידיש, נ"י 1950, ז' 19—21.

פּראַנק, ד"ר הערמאַן

139 א. ש. זאַקס — קעמפּער פּאַר פּאַלקס־אויפּלעבונג, נ"י 1945, ז' 43, 60.

ציטראָן, ש. ל.

140 וועגן האַנאַראַר - באַדינגונגען אין דער יידישער ליטעראַטור, טור, ביכער־וועלט, וואַרשע, יאָנ־פּעב' 1923, ז' 22.

צימערמאַן, ש. צ.

141 די טעאָריע פון דער יידישער ליטעראַטור, "יבנה", וואַרשע 1907, ז' 13, 19.

צימערמאַן, יעקב

142 דער גייסטיקער רענעסאַנס פון יידישן פּאַלק, די געשיכט־טע פון ציוניזם, ב' 2, פּאַריז 1949, ז' 126, 127.

צייטלין, אלחנן

143 זומער־לעבן, אין אַ ליטעראַט־רישער שטוב, ב' 1, וואַרשע 1937, ז' 101—106, 110—113, 115.

קאַגאַנאָווסקי, אפרים

144 הערש דוד וואַמבערג, שטריכן צו אַ פּאַרטרעט, יידישע שרייב־

סעגאַלאַוויטש, ז.

131 טלאַמאַצקע 13, ב"א 1946, ז' 32, 84, 89, 126, 128, 131, 133, 134—139, 136—143, 145—146, 158, 168, 170—177, 179—181, 184, 186, 190, 202, 229.

ספּעקטאַר, מ.

132 ה. ד. נאָמבערג, סאַמענט־פּאַטאַגראַפֿיעס, וואַרשע [יאָר ביט אַנגעגעבן], ז' 33—35.

ענטיין, י.

133 ה. ד. נאָמבערג, אידישע פּאָעזיעס, ערשטער טייל, נ"י 1927, ז' 155, 159, 291.

פּרילוצקי, נח

134 דאָס ביסעלע יידישע שריפטן, גאַלדענטע פּונקטע, ב' 1, וואַרשע (?) ז' 82.

פּוקס, היים־לייב

135 מרים אוליגאווער אין איר שרייבער־סביבה, פון נאָענטן עבר, ב' 3, נ"י 1957, ז' 211.

פינקעל, אורי

136 די רעוואַלוציע און די אידישע ליטעראַטור, קונסט־דינג, ליטעראַריש־קינסטלעריש אַל־מאַנאָך, ב' 2, צווייטע אויפֿ־לאַגע, בערלין [יאָר ניט אַנגעגעבן], ז' 211.

פינקעלשטיין, חיים

137 היינט, צווייטער פּעריאָד, 1915

קאצענעלסאן-נאכומאוו, צפורה
153 צווישן רעוואלוציע און קונסט,
יצחק קאצענעלסאן, ב"א
1948, ז' 107.

קאראלניק, ד"ר א.
154 ה. ד. נאמבערג, דאָס בוך פון
וואַרצלעג, „אחיספר“, וואַר-
שע 1928, ז' 103—108.

קיטשער, ב.
155 געווען אמאל וואַרשע... פאָ-
רין 1955, ז' 14, 20, 21, 25,
27, 28, 57, 61, 62, 71, 78,
90, 113, 115, 118, 126, 166,
172, 174, 176, 178, 200, 258.

קולבאק, מ.
156 ה. ד. נאמבערג, ביכער-וועלט,
וואַרשע, אפריל 1928, ז'
10—16.

קיסין, י.
157 וולאדעקס ליטעראַרישע טע-
טיקייט. ב. וולאדעק אין לע-
בן און שאַפן, נ"י 1936, ז' 40.
158 ליר און עסיי, נ"י 1953, ז'
166.

קעניג, לעאָ
159 דער בונד, דער ציוניזם און
די יידישע ליטעראַטור, שריי-
בער און ווערק, ווילנע 1929,
ז' 102. — נאמבערג און
יהאש, ז' 154—164.

160 פאלק און ליטעראַטור, לאַג-
דאָן 1947, ז' 53, 72, 75, 77,
81, 82, 93.

בער אין דער היים, "יידיש-
בוך", לאַדזש 1949, ז' 21—
30.

145 יידישע שרייבער אין דער
היים, "אויפסיני", פאָרין 1956,
ז' 14, 45, 50, 293—399.

קאהאן, אב.
146 בלעטער פון מיין לעבן, ב'
3, נ"י 1926, ז' 196.

147 בלעטער פון מיין לעבן, פער-
טער באַנד, נ"י 1928, ז' 320.
148 נאמבערג אין אמעריקע, גר-
טע בעלעטריסטיק אין „פאָר-
ווערסט“, בלעטער פון מיין
לעבן ב' 5, נ"י 1931, ז'
35—36.

קאהאן, סאַלאַמאָן
149 נאָם בערגס פאָרטרויערטער
שמייכל, יידיש-מעקסיקאניש,
„זעלבסטהילף“, מעקסיקע
1945, ז' 53—56.

קאָדאָן, ח. ש.
150 דער לעבנסוועג פון א. ליט-
וואַק, א. ליטוואַק, געזאַמלטע
שריפטן, נ"י 1945, ז' 83.

קאָץ, פ.
151 געקליבענע שריפטן, ב' VIII,
נ"א 1947, ז' 10, 41, 42, 43,
50, 52, 112.

152 נאמבערג פון „נילי“, געקלי-
בענע שריפטן, ב' VIII, נ"א
1947, ז' 61—75.

171 ערשטער שניט נאָכן שטורעם,
מעלבורן 1948, ז' 234—239,
294, 298, 299.

172 שלום אָשט ליטעראַרישע גצ
חונות און מפלות, מעלבורן
1953, ז' 3.

173 דער פסיכאָפּאַטאלאָג פון דער
יידישער אינטעליגענץ [ה. ד.
נאָמבערג], אויסגערעסטע
בלעטער, מעלבורן 1957, ז'
329—343.

רובין, ד"ר ישראל

174 צו דער געשיכטע פון יידישן
שולחן, פון נאָענטן עבר,
v, וואַרשע 1938, ז' 41, 42,
43.

רובין, רבקה ר.

175 יידישער פּאַלקלאַר אין אַמע-
ריקע, אין דינסט פון פּאַלק
— אַלמאַנאַך פון יידישן
פּאַלקס-אַרדן, נ"י 1947, ז'
323.

ריווקין, ב.

176 די תכלית-אידייע אין דער
יידישער ליטעראַטור, שלמה
ביקל — די יידישע עטיי, נ"י
1946, ז' 86.

177 גרונט-טענדענצן פון דער
יידישער ליטעראַטור אין אַמע-
ריקע, נ"י 1948, ז'

רינגעלבלום, עמואל

178 נאָטיצן פון וואַרשעווער גע-
טאָ, "יידיש-בוך", וואַרשע
1950, ז' 311.

קענער, יעקב

161 קווערשניט, נ"י 1947, ז'
125, 292.

ראַבאַק, א. א.

162 דער רוח פון יידיש, די אים-
פערע יידיש, שלמה מענדעל-
סאַרמאַנד, מעקסיקע 1958, ז'
321.

ראַדאַק, יעקב

163 ה. ד. נאָמבערג, קונסט און
קינסטלער, נ"י 1955, ז' 184.

ראַטנער, ז. און קוויטני, י.

164 ביבליאָגראַפישער זאַמלבוך,
מאַסקווע - כאַרקאָוו - מינסק,
1930, ז' 435.

ראַזען, בער י.

165 טלאַמאַצקע 13, ב"א 1950, ז'
12, 13, 24, 45, 51, 78.
166 ה. ד. נאָמבערג, פּאַרטנער,
ב"א 1956, ז' 83—93, 105,
109, 115, 177, 191.

ראַזשאַנסקי, שמואל

167 ד"ר חיים זשיטלאָווסקי, ב"א
1925, ז' 10.

168 דאָס יידישע געדרוקטע וואָרט
און טעאָטער אין אַרגענטינע,
ב"א 1941, ז' 48, 52, 53, 69,
111, 113, 142, 143, 145, 235.
169 יעקב דינענזאָג, ב"א 1956,
ז' 106, 107, 110, 115.

ראַפּאַרט, י.

170 פּונקטן פון אַ פּלאַם, דניאל
שטאַרני-בוך, פּאַריז 1947, ז'
176.

- אמאפטייל, ג"י 1938, ז' 15.
- 16.
- שווייד, מארק 185 טרייסט מיין פאלק, דאס לע-
בן וון י. ל. פרק, ג"י 1955.
- ז' 229, 242, 244, 271.
- שטארקמאן, משה 186 ביא-ביבליאגראפיע פון א. ש.
זאקס, א. ש. זאקס-שטודיעס,
ג"י 1930, ז' 184.
- שטיף, נחום 187 בריוו צו נחמן דימענשטיין,
פון נאענטן עבר, ווו, וואר-
שע 1937, ז' 242.
- שטערן, ישראל 188 אין ה. ד. נאמבערגס ערשטן
יאָרצייט, ביכער-וועלט, וואר-
שע, דעצ' 1928, ז' 15-18.
- שעפנער, ב. 189 שלמה מענדעלסאן, נאוואלי-
פיע 7, ב"א 1955, ז' 148.

- רייזען, אברהם 179 ייפּיזאָן פון מיין לעבן, וויל-
נע 1929, ערשטער טייל ז' 207-211,
צוויי 279-280, צוויי
טער טייל, ז' 153, 305.
- 180 עפּיזאָן פון מיין לעבן, דריי-
טער טייל, ווילנע 1935, ז' 107-119,
155-156, 243, 247-271, 273-327,
339.
- רעגאלסקי, מ. 181 צווישן צוויי וועלט-מלחמות,
ב"א 1946, ז' 243-247, 364.
- שאַפּיראַ, לאַמעד 182 דער שרייבער גייט אין חדר,
"אליין", לאס אנגעלעס 1945,
ז' 12.
- שאַצקי, ד"ר יעקב 183 יהודה-לייב כהן, ג"י 1938,
ז' 8, 9, 10.
- 184 יהודה-לייב כהן, יארבוז פון

ה. ד. נאמבערג אין יידישע כרעסטאמאטיעס, לערנ-
ביכער, אנטאלאגיעס, לעקסיקאנען, פנקסים און
ענציקלאפעדיעס

- באָסין, מ. 191 אַנטאלאָגיע 500 יאָר אידישע
פּאָעזיע, ב' 2, ג"י 1917, ז'
119-120.
- בליץ, צאלעל 192 פונקס וואַרשע, ב' 1, ב"א
1955, שפאלטן 513, 515, 522.

- א-ן 190 דאָס יודישע וואָרט, ליטעראַ-
רישע כרעסטאמאטיע, דרוקע-
ריי, ווילנער פארלאג, וויל-
נע, [יאָר גיט אַנגעגעבן],
ז' 137-139.

יעפים ישריין

„וועלט־ביבליאטעק“, וואַרשע
1911, ז' 188—193.

201 פאַר שול און פּאַלק, כרעסטאַ-
מאַטיע, וואַרשע 1913, ז' 98—102.

קאַצענעלואָהן, יצחק

202 געזאַנג און שפּיעל, „האַרץ“,
וואַרשע 1920, ז' 82.

קיפּניס, מ.

203 80 פּאַלקסלידער, ב' 2, א.
גיטלין, וואַרשע, [יאָר נ
אַנגעגעבן], ז' 17, 18.

204 הונדערט פּאַלקסלידער, ב"א
1949, ז' 71.

ראַוויטש, מלך

205 חיי לַעקסיקאָן, מאַנטרעאַל
1945, ז' 141—143.

ריזען, זלמן

206 לַעקסיקאָן פון דער ייִדישער
ליטעראַטור און פּרעסע,
„צענטראַל“, וואַרשע 1914,
שפּאַלטן 403—406.

207 לַעקסיקאָן פון דער ייִדישער
ליטעראַטור, פּרעסע און פּי-
לאַגאַטיע, ב' 2, ב. קלעצקי,
ווילנע 1930, שפּאַלטן 523—
533.

פּנקס פון יעקאָפּאָ

208 ווילנע, 1919—1930, ז' 755,
770, 775, 792, 947.

זילבערצווייג, זלמן

193 לַעקסיקאָן פון ייִדישן טעאַ-
טער, ב' 2, וואַרשע 1934,
ז' 1405—1408.

טרונק, י. י. און צייטלין, אהרן
194 אַנטאָלאָגיע פון דער ייִדישער
פּראָזע אין פּוילן, ג"י 1946,
ז' 397—403, 634.

יעפּרויקין, זלמן און מאַרק, יודל
195 ייִדישע קינדער, לייענבוך
פאַרן צווייטן לערניאַר, ג"י
1955, ז' 22—23.

לעווין, יעקב

196 די נייע אידישע שול, כרעס-
טאַמאַטיע, דריטער טייל, ג"י
19200, ז' 80—83, 101—103.

ניגער, ש.

197 אַלגעמיינע ענצקלאַפּעדיע,
ייִדן-ג. ג. 1942, שפּאַלטן
141, 146, 148.

ענטיין, יואל און עלבע, לעאָן

198 פון אידישען קוואַל, אַ אידיש
לערהיבוך און כרעסטאַמאַטיע,
ג"י 1916, ז' 21.

פיעטרושקאָ, שמחה

199 ייִדישע פּאַלקס-ענציקלאַפּע-
דיע, ב' 2, מאַנטרעאַל 1943,
שפּאַלט 353.

פיכמאַן, יעקב

200 די ייִדישע מוזע, זאַמלונג פון
די בעסטע ייִדישע לידער,

ביבליאגראפישע יארביכער סון

- יינוץ
 211 ב' 1, ווארשע 1928, ז' 13,
 61, 70, 73, 77, 143, 161,
 169, 172, 184, 205, 244, 260,
 263, 265, 266, 267, 271, 276,
 278, 285, 311, 349.

פנקס ווארשע

209 ב' 1, ב"א 1955, ז' 789—791.

פינף און צוואנציק יאר פאלקס-

בינע

210 נ"י 1940, ז' 146.

וועגן ה. ד. נאמבערג אין העברעיש

לוינסון, אברהם

218 ורשה, כתי אברהם לוינסון,
 תל-אביב 1956, ז' 247.

ניגרי, ש.

219 המבקר והיכלו, הביקורת ובע"י
 יותיה, מוסד ביאליק, ירוש'
 לים 1958, ז' יא. — הקורא
 הפרוליטארי והספרות, ז' 54.
 — סופרים וסופרים-למהצה, ז'
 96.

סדן, דב

220 עצרת תמים, קערת אגוזים,
 תל-אביב 1953, ז' 551.

221 לוחאישים, הרש דוד גומ'
 ברג, הביקורת ובעיתיה, מוסד
 ביאליק, ירושלים 1958, ז'
 353.

פיכמן, יעקב

222 לשון וספר, הריסטומטיה ספ'
 רותים, ספר רביעי, ורשה
 1923, ז' 333—334. — ספר
 המישי, ורשה 1924, ז' 333.

אהרן בן-אור (אורינבסקי, א.)

212 שטורים בתולדות הספרות
 העברית החדשה, חלק ג,
 ורשה 1929, ז' 7, 8, 9, 105,
 167, 171.

213 תולדות הספרות העברית הח'
 דשה, כרך שני, ספר שני,
 תל-אביב 1946, ז' 383—387.

בעל-מחשבות

214 סקירות ורשמים, כרך ראשון,
 ורשה 1911, ז' 145.

גוטמאן, רחל

215 ה. ד. נומברג, עדן, ספר חמי'
 שי, נ"י 1928, ז' 282—285.

היילפערן, פ.

216 עברית, הריסטומטיה, חלק
 שלישי, ורשה 1920, ז' 257—
 260.

היילפערין, פאלק

217 פרודור הספרות, הריסטומ'
 טיה, ווילנא, 1922, ז' 16,
 52—50, 86—88, 154—162.

- שטיין, א. ש.
227 לחם שמות, כתבי אברהם לוינ'ג
סוג, תל-אביב 1950, ז' 371.
- 228 בטרם אביב, חבר ארתור, תל-
אביב 1953, ז' 13. — בברית
עם ה'בונד, ז' 73. — בין
שתי מלחמות עולם, ז' 103.
- שטיינברג, יעקב
229 ה. ד. גומברג, רשומות. הוצ'
אח 'דביר', תל-אביב 1928,
זו' 218—220.
- שרברק, שלמה
230 הירש דוד גומברג, זכרונות,
הוצאת ספרים ש. שרברק,
תל-אביב 1957, זו' 152—153.

- קרינסקי, מ.
223 הסגנון העברי, חלק ראשון,
ירשה 1909, שפאלטן 96—103.
- רוזנהק, ש.
224 בצלו של ה. נ. ביאליק, על
הוארשה מלפני חמישים שנה,
ש. שלום, כו'מלית, קובץ ספ'
רות, הוצאת דביר, תל-אביב,
תשי"ז, ז' 263.
- רוטבלאט, ה. מ.
225 הספרות והחיים, ספר ראשון,
נ"י 1939, ז' 178.
- שונמי, שלמה
226 מפתח המפתחת, ביבליוגרפיה
של ביבליוגרפיה, ירושלים
1936, זו' 106, 289.

וועגן ה. ד. נאמבערג אין פרעמדע שפראכֶן

Ausubel, Nathan

- 231 David Nomberg (1876 -
1927), *A Treasury of Jewish Poetry*, Crown Publishers, Inc. N. York, 1957,
P. 54-55, 452.

- 232 *Pictorial History of the Jewish People*, Crown Publ., 1958, P. 240.

Brainski, Salomón

- 233 H. D. Nomberg, Rasgos de su personalidad artística, *Judaica*, Buenos Aires, N° 154, Abr. 1946, P. 163-165.

Frank, Helena

- 234 Hirsh David Naumberg,

Yiddish Tales, Philadelphia, 1949, P. 433-446.

Goodman, Henry

- 235 Introduction, *Three Gifts and Other Stories*, by I. L. Peretz. Book League Jewish Peoples Fraternal Order of the I.W.O., N.Y. 1947.

Knox, Israel

- 236 Abraham Reisen's People's Poet, *Jewish Frontier*, N.Y., Oct. 1946, P. 15.

Kreiter, Samuel

- 237 Sh. Niger-Yiddish Humanist, *Judaism*, Vol. 6 N° 4, New York, Fall 1957, P. 335.

Kreppel, J.

- 238 Sprachen und Literaturen, Juden und Judentum, von Heute, Amalthea-Verlag, Zurich - Wien - Leipzig, 1926. Seiten 846-848.

Leftwich, Joseph

- 239 Foreword, **Anthology of Yiddish Poetry**, Cambridge, Mass. 1939, P. XLII.
- 240 H. D. Nomberg, **The Golden Peacock, An Anthology of Yiddish Poetry**, Sci-Art Publishers, Cambridge, Mass. 1939, P. 797-798.

Mark, Yudel

- 241 **Yiddish Literature, The Jews, Their History, Culture and Religion**, Harper & Brothers, N.Y. 1949, P. 885.
- 242 A Study of The Frequency of Hebraisms in Yiddish. **The Field of Yiddish**, New York, 1954, P. 30.

Mark, Yudel - Noskowitz, J.

- 243 **Our Rabbi, Our Teacher**, I. L. Peretz. His Life and Works. Educational Department of the Workmen's Circle, New York, 1952, P. 21.

Meisels, Samuel

- 244 **Moderne Jargonlyrik**, Ost und West, Berlin 1907, Seite 386.

Niger, Samuel

- 245 **Yiddish Literature in the Past Two Hundred Years, The Jewish People, Past and Present**, Vol. III, N.Y. 1952, P. 195, 199, 201, 203.

Raisin, Max

- 246 **Russian Empire, A History of The Jews in Modern Times**, N. Y. 1919, P. 176, 198.

Resnick, Salomón

- 247 **Características, La Literatura Judía de la Post-Guerra**, Bs. As. 1931, P. 12.
- 248 **Renacimiento Literario, Esquema de la Literatura Judía**, Bs. As. 1933, P. 30, 46, 47. El periodismo, P. 103.
- 249 **Presentación de I. L. Peretz, Judaica**, N° 80-81, Bs. As., Febr.-Marzo 1940, P. 65.

Roback, A. A.

- 250 **The Yiddish Sketch and Short Story, Curiosities of Yiddish Literature**, Sci-Art Publishers, Cambridge, Mass. MCMXXXII, P. 171.
- 251 **The Story of Yiddish Literature**, Yiddish Scientific Institute, N. Y. 1940, P. 143, 225, 226.
- 252 **Contemporary Yiddish Literature**, Lincoln-Prager (Publishers) Ltd. London 1957, P. 22, 51.

Sonntag, J.

- 253 Hersh David Nomberg,
**Cassell's Encyclopedia
of World Literature, Vol.
11, N.Y., 1953, P. 1940.**

Waxman, Meyer

- 254 Other Novelists and Short
Story Writers. **A. History
of Jewish Literature, Vol.
IV, Bloch Publishing Co.,
N.Y. 1941, P. 525.**

Juedischer Almanach 5663

- 255 Juedischer Verlag, Berlin,
Seiten 244-251.

Histoire des Litteratures

- 256 Tome 2, Encyclopedie de
la Pleiade. France, Pag.
1181, 1182.

The Universal Jewish

Encyclopedia

- 257 Vol. 8, N.Y. 1942, P. 231.

Vallentine's Jewish

Encyclopedia

- 258 London 1938, P. 466.

КРАСНЫЙ, Г. Я.

- 259 Еврейская художествен-
ная литература за 1902 г.,
**Художественно - Беллет-
ристический Сборник, С.
Петербург. 1903. Стр. 114.**

М. М.

- 260 Г. Д. Номберг, **Литера-
турная Энциклопедия,
Том восьмой, Москва
1934, Стр. 146-147.**

НУСИНОВ, И.

- 261 Еврейская литература с
конца 18 в., **Литератур-
ная Энциклопедия, Том
четвертый, Москва 1930,
Стр. 33.**

РАПОПОРТ, О.

- 262 Местечно в еврейской
литературе, **Шолом АШ,
ГОРОДОК, Ш а н х а й,
1943. Стр. V.**
263 Типичное и индивиду-
альное в нашей литера-
туре, На Привале, Шан-
хай, 1943. Стр. 227-228.

ЦИНБЕРГ, С.

- 264 Гирш - Давид Номберг
(Наумберг), **Еврейская
Энциклопедия, Том II,
Издательство Брокгауз-
Ефрон, С. Петербург,
Стр. 778-779.**

נאכבאמער קונגען

◆ די רעדאקציע האט געהאלטן פאר נייטיק ברייטער זיך אפצושטעלן אויף ה. ד. נאמבערג לעבן און שאפן, ווייל ביי דער גאנצער הויכשאצונג איז נאמבערג אונטערגעשאצט אדער פארגעשטעלט געווארן פון איין זייט. נישט נעקוקט אויף אלע אויפטוען זיינע, איז ער פאר א סך פארבליבן „דער מהיכא“ **חיתניקי** (פריש מאַנס פיקוואַרט פון 1908), דער חסיד פון דער גירוזאנא (ניגערס דעפנירונג פון 1908). כאַראַמטעריסטיש, וואָס אין יענער סביבה, וווּ נ. האָט געהאַט זיינע הייסטע אָנהענגערס, איז צו זיין ערשטער יאַרצייט געשריבן געוואָרן: „שוין לאַנגע יאָרן פאַר נאַמבערגס טויט האָט אים דער לעזער אויפגעהערט צו דענקן אַלס קינסטלער“ (ד. ב. מאַלקין, אין וואָר-שטווער „ביכער וועלט“). אַז נאַמבערג איז אַ קינסטלער נישט בלויז אין זיינע **נאוועלן**, אַז זיין פערזענלעכקייט גייט ווייט אַריבער די גרענעצן פון דער זשורנאליסטיק און זיין פובליציסטיק פאַרמאָגט ווערטן, מיט וועלכע מ'וועט זיך דאַרפן רעכענטן אויך מאָרגן, דאַס איז וויכטיק אויפצוווייזן און קלאַר צו מאַכן. אַזאַ אויפגאַבע האָט זיך געשטעלט די רעדאקציע. פאַרשטעלן נאַמען ערן ווי אַ גרויסע געשטאַלט פון זיין עפאַכע. אירע פראַבלעמען אין אירעאַלן.

◆ מיט דעם, וואָס אין דעם בוך ווערט אַריינגענומען בלויז איין קאפיטל פון נאַמבערגס ריזע-איינדרוקן פון אַרגענטינע, ווערט אונטערגעשטרעכט, אַז כאַפּש די „מוסטער-ווערק פון דער יידישער ליטעראַטור“ דערשיינען אין בענאָס-אייירס, היטן מיר זיך פון לאַקאַלן פאַטריאַטיזם. נאַמבערגס אַר-טיקל „30 יאָר קאַלאָניאַזאַציע אין אַרגענטינע“, וואָס האָט געמאַכט געשיכטע, רעזערווירן מיר פאַרן בוך, וואָס וועט אַפּגעגעבן ווערן פאַרן פּיאַנער פון דער יידישע ליטעראַטור אין אַרגענטינע, מרדכי אַלפערסאָן.

◆ אַ דאַנק יאָר פריינד, וועלכע האָבן בייגעטראָגן פאַר דעם באַנד: קאַמפּאַזיטאָר לעאַן וויינער, וועלכער האָט אויפגענומען די ניגונים צו נאָם בערגס לידער; ציפּע קאַנטאַר-מאַזור פאַר געבן אַפּצודרוקן איר טאַטנס ניגון צו „אוי, וויי“, דעם שרייבער מרדכי וו. בערנשטיין פאַר מאַטעריאַלן.

◆ מיט צער דערמאָנען מיר דעם התלהבותדיקן ביכער-זאַמלער **משה לייזנא ע"ה**, אַ פריינד וואָס האָט מיט זיין אייגנטימלעכער האַרציקייט געשטעלט צו דינען זיין ביבליאָטעק פאַר אונדזער אַרבעט. דריי פון די ניגונים צו נאָם בערגס לידער, וואָס קומען אין דעם בוך, האָט ער פאַר אונדז פאַרגעוונגען עטלעכע טעג פאַר זיין אומגעריכטן טויט: „אַ וויגליד“, „די פאַרלאַזטע כלה“ און „אוי, וויי, כאַכאַכאַ, אוי-אוי“. אַז מ'פאַרליךט אַזאַ פריינד, איז — אוי און וויי!

בין איצט דערשינען פֿאַר דער ביבליאָטעק
מוסטער־ווערק פֿון דער ייִדישער ליטעראַטור
אונטער דער רעדאַקציע פֿון שמואל ראָזשאַנסקי

- (1) שלמה עטינגער — אויסגעקליבענע שריפטן
2טע אויפלאַגע (312 זייטן)
 - (2) מאָרק וואַרשאָווסקי — ייִד' פֿאַלקסלידער, 2טע אויפלאַגע (216 זייטן)
 - (3) ה. ד. נאַמבערג — אויסגעקליבענע שריפטן, 2טע אויפלאַגע (256 זייטן)
 - (4) מענדעלע מוכר ספרים — מסעות בנימין השלישי, 2טע אויפלאַגע (256 זייטן)
 - (5) לייב נייִדוס — אויסגעקליבענע שריפטן (208 זייטן)
 - (6) יעקב דינעזאָן — יאַסעלע, קריזיס, 2טע אויפלאַגע (256 זייטן)
 - (7) משה בראַדערזאָן — אויסגעקליבענע שריפטן (272 זייטן)
 - (8) אליהו בחור — בַּב־בוך (256 זייטן)
 - (9) דוד פינסקי — אויסגעקליבענע שריפטן (352 זייטן)
 - (10) שמעון פֿרוג — אויסגעקליבענע שריפטן (216 זייטן)
 - (11) י. ל. פֿרץ — אין 19טן יאָרהונדערט (272 זייטן)
 - (12) י. ל. פֿרץ — אין 20סטן יאָרהונדערט (272 זייטן)
 - (13) מאָריס ראָזענפֿעלד — אויסגעקליבענע שריפטן (240 זייטן)
 - (14) דוד האַפֿשטיין, איזי כאַריק, איציק פֿעפֿער — שריפטן (272 זייטן)
 - (15) מרדכי ספעקטאָר — דער ייִדישער מוזשיק, ראָמאַן (272 זייטן)
 - (16) ה. לייזויק — אויסגעקליבענע שריפטן (352 זייטן)
 - (17) שלום עליכם — מנחם־מענדל (272 זייטן)
 - (18) אַברהם גאַלדפֿאַדען — אויסגעקליבענע שריפטן (304 זייטן)
 - (19) י. י. שוואַרץ — קענטאַקי, א. ראַבאַי — הער גאַלדענבאַרג
(פֿיאַנערן אין אַמעריקע) (312 זייטן)
 - (20) חיים־נחמן ביאַליק — אויסגעקליבענע שריפטן (384 זייטן)
 - (21) ש. אַני־סקי — אויסגעקליבענע שריפטן (296 זייטן)
 - (22) מענדעלע מוכר ספרים — פֿישקע דער קרומער (256 זייטן)
 - (23) יוסף אַפֿאַטשאָו — אין פּוילישע וועלדער (416 זייטן)
 - (24) זלמן רייזען — אויסגעקליבענע שריפטן (304 זייטן)
 - (25) יהואַש — אויסגעקליבענע שריפטן (320 זייטן)
 - (27) שלום עליכם — טביה דער מיליכקער (288 זייטן)
 - (28) אַברהם רייזען — אויסגעקליבענע שריפטן (320 זייטן)
- אין 1966 דערשיינט נאָך :
- (26) גליקל האַמיל — זכרונות (288 זייטן)
 - (29) די פֿרוי אין דער ייִדישער פֿאַעזיע
 - (30) ר' נחמן בראַצלעווער — סיפורי־מעשיות

ALFA

HERSH DOVID NOMBERG

**NOVELES, POETRY,
ESSAYS**

AND STUDIES ON THE JEWISH LITERATURE

1967

ATENFO LITERARIO EN EL INSTITUTO CIENTIFICO JUDIO

Pasteur 633 - 3°

Buenos Aires

HERSH DOVID NOMBERG

**NOVELAS, POESIA,
ENSAYOS**

**Y ESTUDIOS LITERARIOS
SOBRE SU APORTE A LA LITERATURA IDISH**

Director: **SAMUEL ROLLANSKY**

1967

ATENEO LITERARIO EN EL INSTITUTO CIENTIFICO JUDIO

Pasteur 633 - 3°

Buenos Aires

LIBRARY OF THE
ATENEO LITERARIO EN EL INSTITUTO CIENTIFICO JUDIO